

FÖRORD

Boken "Eke sockens förhistoria" är uppdelad i 6 avdelningar, vilka i sin tur är uppdelade i totalt 13 kapitel. Avdelningarna I - IV behandlar i stort sett de fakta som ligger till grund för de antaganden och teorier som framlägges i bokens senare del, avdelning V och VI.

Avdelning I behandlar det boplatssprojekt som undertecknad har arbetat med och vilket ännu inte är avslutat. Till stora delar har texten i en högskoleuppsats (Uppsats, Fördjupningskurs i arkeologi, Högskolan Gotland, VT 1999) använts i avdelning I. I övrigt hänvisas till innehållsförteckningen i bokens början.

I denna bok hänvisas ofta till en intern numrering av åkrarna inom Eke socken, från åker nr 1 till åker nr 138, och till platser där fornfynd gjorts eller gravar som undersökts. En detaljerad karta med lägena för de numrerade åkrarna och med en redovisning av fyndplatser och gjorda fynd har med avsikt utelämnats. En sådan redovisning skulle kunna locka till "rovjakt" på eventuellt kvarliggande artefakter.

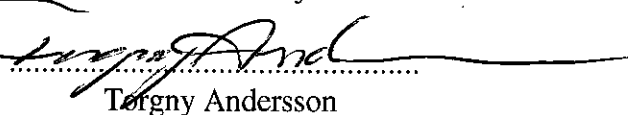
Då det gäller beskrivning av fynden från utgrävda gravar mm har i de flesta fall de äldre fyndlistorna avskrivits ord för ord. Även vissa andra texter såsom beskrivningar från ATA, tidningsartiklar mm (särskilt under avdelning III, sid 52-84) har avskrivits direkt efter originalen. I flera fall har dock språket varit svårtolkat och i enstaka fall undermåligt behandlat. Det har därför varit nödvändigt att här förenkla och förtydliga texten för en bättre förståelse av innehållet. En sådan redigering har dock använts så sparsamt som möjligt och direkta avskrifter har eftersträfvats.

I denna bok vilken handlar om Eke sockens förhistoria har medeltiden medtagits. Det är främst av två skäl som medeltiden har förts till förhistorien, nämligen: För det första har under boplatssprojektet (se ovan) upptagits en stor mängd metallfynd vilka helt klart är medeltida. Detta material är också helt klart förhistoriskt till sin karaktär. För det andra saknas nästan helt historiska källor från medeltiden vilka berör det lokala planet, d v s Eke socken.

Ordförklaringar har uppdelats på två avdelningar. På sidorna 1 och 3 har en del definitioner redovisats vilka är nödvändiga för full förståelse av bokens avdelning I. På sidorna 138 - 143 har övriga ord och mått vilka ansetts böra få separata förklaringar redovisats. Därefter följer en förteckning över den litteratur till vilka hänvisningar skett i den löpande texten.

Vid mitt arbete med "Eke förhistoria" har jag haft en ovärderlig hjälp av Bengt Nilsson (född och uppvuxen vid Bölske i Eke) Linköping. Bengt har med noggrannhet inte bara läst mitt manus utan också hjälpt mig på många andra sätt så att föreliggande skrift blivit betydligt förbättrad, speciellt ur språklig synpunkt. Många tack för din välvilliga hjälp. Utan de bidrag som generöst har beviljats mig till tryckning av denna skrift har det varit omöjligt för mig att få skriften mångfaldigad. Till bidragsgivarna framför jag mitt stora och varma tack. Eke Hembygdsförening med ordf Rune Andersson har givit mig god uppmuntran i mitt arbete. Till sist ett tack till min hustru, Anna-Liisa, som stött mig på alla de sätt i mitt skrivande.

Herrvide i Eke den 20 juli 2000

Torgny Andersson

Kartorna på sidorna 2, 4, 5, 6, 7, 9, 38, 41, 98 och 130 samt skisserna på sidorna 71, 72 och 134 är ritade av författaren. Utgrävningsplanerna på sidorna 86, 87, 88 och 89 är datorritade av författaren.

Bilder på sidorna 54, 55, 56, 57, 58, 61, 64, 76 och 84 har inlånats från ATA, Stockholm.

Titelsidans bild samt bild på sid 82 har inlånats från SHM-bild, Stockholm.

Samtliga foton på sidorna 28 - 35 är fotograferade och databehandlade av författaren. Bilder på sidorna 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 76, 77, 78, 80, 86, 87, 88, 89 och 90 är fotograferade av författaren.

Bilder på sidorna 53 och 76, är scannade från *Gotländskt Arkiv*.

Ospecificerade bilder på sidan 70 är scannade från *Die Völkerwanderungszeit Gotlands*.

Ospecificerade bilder på sidorna 58, 59 och 60 är scannade från *Die Vendelzeit Gotlands II*.

Ospecificerad bild på sidan 62 är scannad från *Die Wikingerzeit Gotlands, band I - Abbildungen der grabfunde*.

Ospecificerade bilder på sidorna 68, 77 och 78, är scannade från *Fornvännen*.

Ospecificerad bild på sidan 78, är scannad från *Gotlands bronsålder*.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid
AVDELNING I	
KAPITEL 1--BOPLATSPROJEKTET I EKE SOCKEN	1
Indroduktion	1
Definitioner	1
KAPITEL 2--KORT BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGSOMRÅDET	3
Allmänt: Utsträckning, geologi, topografi och natur	3
Undersökt område	3
Numrering av åkrar	8
Tidigare känd förhistorisk bosättning	8
KAPITEL 3--UNDERSÖKNINGSMETODER	8
Arkivforskning	8
Fosfatkartering	8
Sökning med metalldetektor	10
Registrering av Crop marks i växande gröda	11
KAPITEL 4--INDICIER PÅ BOPLATSER	11
KAPITEL 5--BOPLATSER OCH BEBYGGELSELÄGEN	12
Flera boplatslägen inom samma område - Flyttande bebyggelse	12
Permanent boplatser eller säsongsboplatser	14
Aktivitetsytor. Bortodlade/överplöjda gravar	14
Övergivna boplatser, orsak till övergivandet	14
Lämpliga boplatslägen	15
Bygdens utveckling - Befolkningstal	16
KAPITEL 6--BOPLATSPROJEKTET -- ARBETE OCH RESULTAT	16
Metalldetektor - Söktid, avsökt område, antal boplatser, insamlade fynd	16
Beskrivning av fynd upptagna i boplatssprojektet	21
Förgyllda fynd upptagna på åker nr 38 och åker nr 64	28
Fynd upptagna på åker nr 64	29
Fynd upptagna på åkrar i Eke	30
Fosfatkartering - Omfattning och resultat	36
Arkivstudier - Återfunna förhistoriska boplatser/gårdar	37
Arkivstudier - Rekonstruktion av den folkvandringstida inägomarken	39
Registrering av Crop marks i växande gröda	42
KAPITEL 7--DISKUSSION OCH JÄMFÖRELSE	43
KAPITEL 8--SAMMANFATTNING	45
AVDELNING II	
KAPITEL 9--FORNMINNESINVENTERINGEN 1978	46
Introduktion	46
Beskrivning av fasta fornlämningar	47

AVDELNING III	Sid
KAPITEL 10--GRAVARNAS VITNESBÖRD	52
Fynd vid Annexen år 1937, GF C 8790 (ca 200 e Kr)	53
Fynd vid Smiss år 1918, SHM 16113 (250-350 e Kr)	54
Fynd vid Smiss år 1913, SHM 15126 (200-450? e Kr)	55
Grav vid Hallvide år 1953, SHM 25133 (550-600 e Kr)	56
Grav vid Hallvide år 1947, GF C 9586B (Skelettg) (600-650 e Kr)	58
Grav vid Hallvide år 1947 GF C 9586A (Brandgrav)(600-650 e Kr)	59
Grav vid Hallvide år 1936, SHM 21394 (700-750 e Kr)	61
Fynd vid Smiss år 1906, SHM 13084 (700-750 e Kr)	62
Fynd vid Härdarve år 1927, SHM 18763 (900-talet)	63
Fynd vid Hallvide, 1920-talet, SHM 17650 (900-talet)	65
Fynd vid Smiss år 1910, SHM 14287 (950-1000 e Kr)	66
Fynd hittade vid Bölske 1912, 1913 och 1935	68
Fynd hittade vid Gudings 1914 (450-600 e Kr)	70
Fynd vid Nygårds i början av 1950-talet (800-talet)	72
Småfynd i Eke	73
Några intressanta småfynd, bilder och beskrivning	77
Historien om ett spänne (400-600 e Kr)	79
Smedsfyndet från Smiss, SHM 4078 (900-talet)	81
Grävningen på åker nr 64 år 1986	85

AVDELNING IV	
KAPITEL 11--ÖDEGÅRDAR I EKE SOCKEN MED OMNEJD	91
Introduktion	91
Gårdar i Eke socken med omnejd som blivit öde	91
BONSARVE, (Rodarve?), BY	91
GUDINGS LILLA	92
KYRKANS MARKINNEHAV VITTNAR OM (H)AGNE? OCH MALGERS?	92
DET TROLIGA LÄGET FÖR (H)AGNE	94
DET TROLIGA LÄGET FÖR MALGERS	94
LILLEGÅRDS	94
MÖLNER, TJÄNGVIDE (Tingvide, Thegnne)	95
WINGLA	96

AVDELNING V	
KAPITEL 12--EN SKISS ÖVER BYGDENS UTVECKLING FRÅN STEN- ÅLDER T O M MEDELTID	97
Introduktion	97
Stenålder	97
Bronsålder	100
Förromersk järnålder	101
Romersk järnålder	101
Folkvandringstid	102
Vendeltid	103
Vikingatid	105
Medeltid	107
Sammanfattning för perioderna stenålder -- medeltid	109

	Sid
Medeltidens skriftliga källor	114
AVDELNING VI	119
KAPITEL 13--DIVERSE ANTECKNINGAR OM DET FÖRHISTORISKA EKE	119
Ekologisk beskrivning av det förhistoriska boplatssområdet på åker nr 64	119
Baugar--Ett forntida aktivitetsområde	125
Fornborgen "Gudings slott" - Ett försök till beskrivning och datering	127
Offerplats vid Hallebacke i Eke?	129
Eke stavkyrka--Hela tingets kyrka?	133
Ortnamnet Eke	135
Eke sockens äldsta personnamn	136
Förkortningar	138
Äldre längd-, yt-, och rymdmått	138
Förklaringar av enstaka ord	138
Eke sockens gårdar enligt Revisionsbok för Gotland 1653	143
Förteckning över citerad litteratur	144

AVDELNING I

KAPITEL 1--BOPLATSPROJEKTET I EKE SOCKEN

Introduktion

Undertecknad har periodvis, under nära en tioårsperiod, haft förmånen att delta i det så kallade Skattfyndprojektet på Gotland under ledning av landsantikvarie Majvor Östergren. I detta projekt har vi lokaliserat äldre skattfyndplatser och tillvaratagit kvarvarande silvermynt men också en hel del boplatzföremål. Vid dessa undersökningar, med metalldetektor, frapperades jag av hur många olika boplatslägen det kunde vara inom ett mindre område på bara några tunnland.

I och med detta hade projektet "Boplat Eke" startat. Min avsikt var/är att om möjligt, totalinventera Eke socken (se fig 1, sid 2) på sydöstra Gotland vad avser förhistoriska boplatser. Målsättningen var/är att försöka lokalisera, och förhoppningsvis datera, förhistoriska boplatser främst från tiden tidig järnålder till medeltid. En sådan undersökning har, mig veterligen, ej tidigare utförts i Sverige. Undersökningen bör bl a kunna ge en god bild av bebyggelsens utbredning över olika tidsperioder och hur denna bebyggelse "flyttat runt" och skulle därmed ge oss en bättre förståelse av levnadsvillkoren under förhistorisk tid.

Projektet har från början bedrivits i samarbete med RAGU (Riksantikvarieämbetets Gotlandsundersökningar). Eftersom RAGU:s verksamhet har upphört har nu samarbetet överflyttats till Gotlands Fornsal i Visby. Jag har sedan 1993 haft Länsstyrelsens tillstånd att använda metalldetektor inom Eke socken.

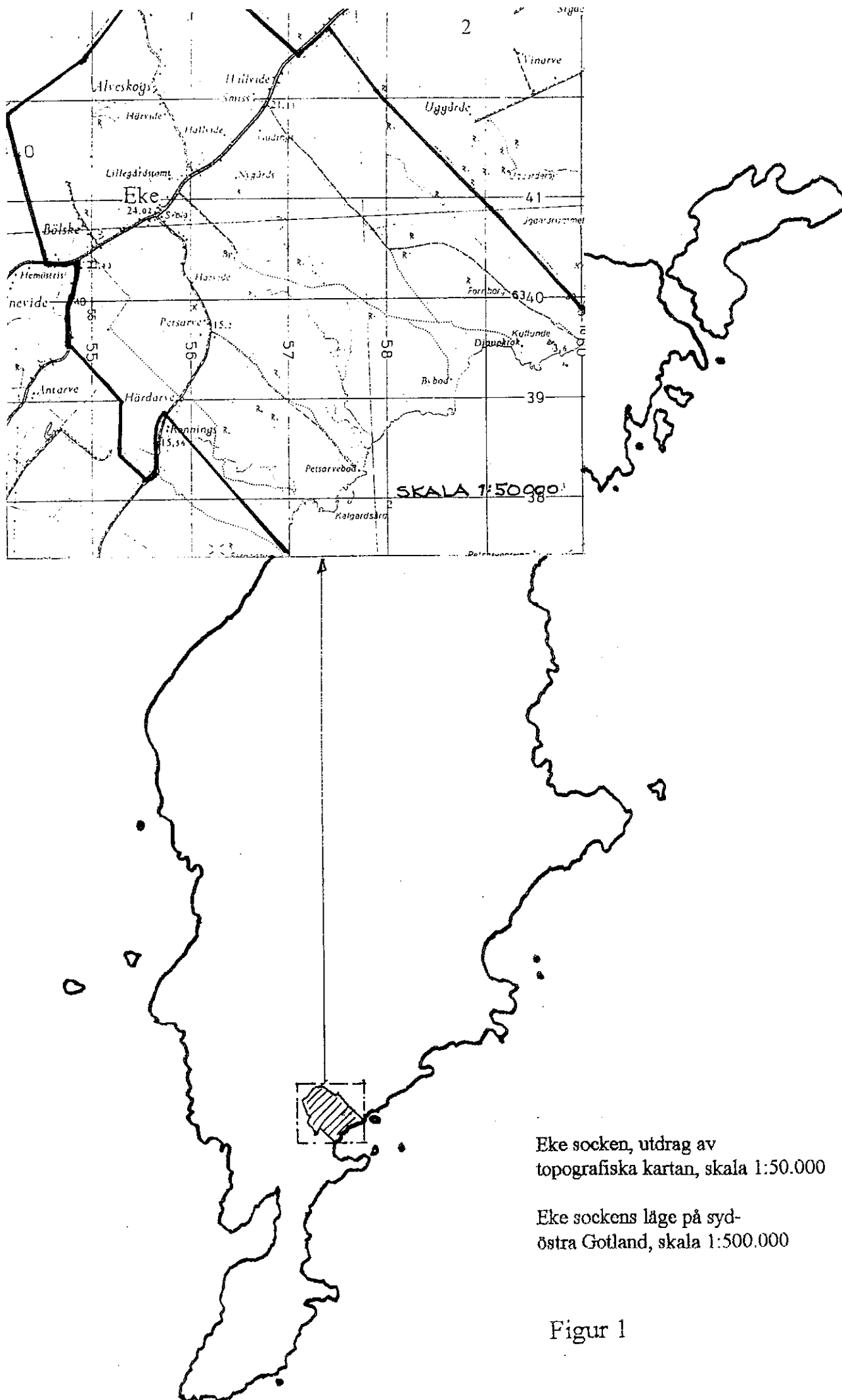
Den mycket omfattande undersökningen planeras pågå under ca 8 års tid. Tidsåtgången för hela projektet beräknas uppgå till minst åttatusen timmar. Den långa tiden beror delvis på anpassning till jordbruket. T ex måste alla åkrar bli tillgängliga för sökning med metalldetektor (helst plöjd och harvad jord). Delvis beror dock projektets långa tid på att endast en person med en metalldetektor varit tillgänglig för arbetet i fält. I första hand används metalldetektor men också fosfatkarteringar, främst med spot test metoden samt arkivstudier har använts och kommer att användas. Dessutom har jag registrerat så kallade "crop marks" i växande gröda.

Enligt uppgift av Gunnel Vahlne, Riksantikvarieämbetet Stockholm **torde detta projekt vara det enda i sitt slag i Sverige och är därför ett pilotprojekt.**

Definitioner

Följande definitioner för i denna avdelning aktuella ord har använts:

Aktivitetsyta	Ett markområde där det hittats ett mindre antal förhistoriska föremål men där det av allt att döma ej funnits någon permanent bosättning eller gravar som förstörts.
Boplatsläge	Platsen för ett sedan länge försvunnet hus, vanligen ett bostadshus.
Boplatsområde	Ett något större markområde med flera boplatslägen. Dessa boplatslägen indikerar vanligen en och samma gård som "flyttat runt" inom sin inägomark.

Förhistorisk boplatz	Platsen för en gård eller en byggnad som ej omnämns i skriftliga källor och ej finns redovisad på karta. Det innebär att det mesta av den bebyggelse som blivit öde före år 1700 kan räknas till denna kategori.
Kämpgrav	Den gotländska benämningen för stengrundsbyggnad, se nedan.
Stengrund(sbyggnad)	Byggnadsgrund som allmänt dateras till romersk järnålder-folkvandringstid. Det finns närmare 2000 sådana grunder bevarade på Gotland.
Brya	En fördjupning i marken vilken har använts som vattentag. Bryor kan av allt att döma vara mycket gamla och kan i några fall troligen härstamma från stenåldern.
Vast(ar)	Den gotländska benämningen för äldre hägnadssystem av sten. Dessa hägnadssystem torde vanligen höra samman med stengrundsbygden. Vastarna inhägnade och uppdelade i regel inägomarken.
Bronsålder	Tidsperioden mellan 1800 och 500 f Kr.
Förromersk järnålder	Tidsperioden mellan 500 f Kr och Kr födelse.
Romersk järnålder	Tidsperioden mellan Kr födelse och 400 e Kr.
Folkvandringstid	Tidsperioden mellan 400 och 550 e Kr.
Vendeltid	Tidsperioden mellan 550 och 800 e Kr.
Vikingatid	Tidsperioden mellan 800 och 1100 e Kr för Gotland.
Medeltid	Tidsperioden mellan 1100 och 1570 e Kr för Gotland.

KAPITEL 2--KORT BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGSOMRÅDET

Allmänt: Utsträckning, geologi, topografi och natur

Undersökningsområdet (Uo) omfattar hela Eke socken (se fig 1, sid 2) och ett mindre område av Ronnings gård i Grötlingbo socken vilket topografiskt bör räknas till undersökningsområdet.

Eke är en mindre strandsocken på sydöstra Gotland, ca 6 mil från Visby. Ytan är totalt 18,67 km². Genom socknen, parallellt med stranden går, i sydväst-nordostlig riktning, ancylus- och litorinavallarna. Deras nivåer över havet är ca 21 m respektive ca 15 m. Uo är uppdelat i tre naturliga zoner, där de båda forntida strandvallarna utgör gränsområden (se fig 2, sid 4). Området under litorinavallens nivå omfattar ca halva socknens yta och består till ca 95 % av skogs- och alvarmark (se fig 3, sid 5). Denna mark har uppenbarligen ej varit odlad och påverkan av mänsklig aktivitet torde varit relativt ringa. Stora delar av området är mycket sten- och blockrikt.

Mellanområdet, inklusive de båda strandvallarna, vilket omfattar ca en fjärdedel av socknens yta består till ca 90 % av åker- och betesmark. Här låg före Laga skiftet 1871-1878 nio av socknens tio gårdar. Zonen ovanför ancylussjöns högsta nivå omfattar den återstående fjärdedelen av socknens yta och utgörs till ca 70 % av åker och äng. Cirka 20 % är skogsmark och ca 10 % är alvarmark.

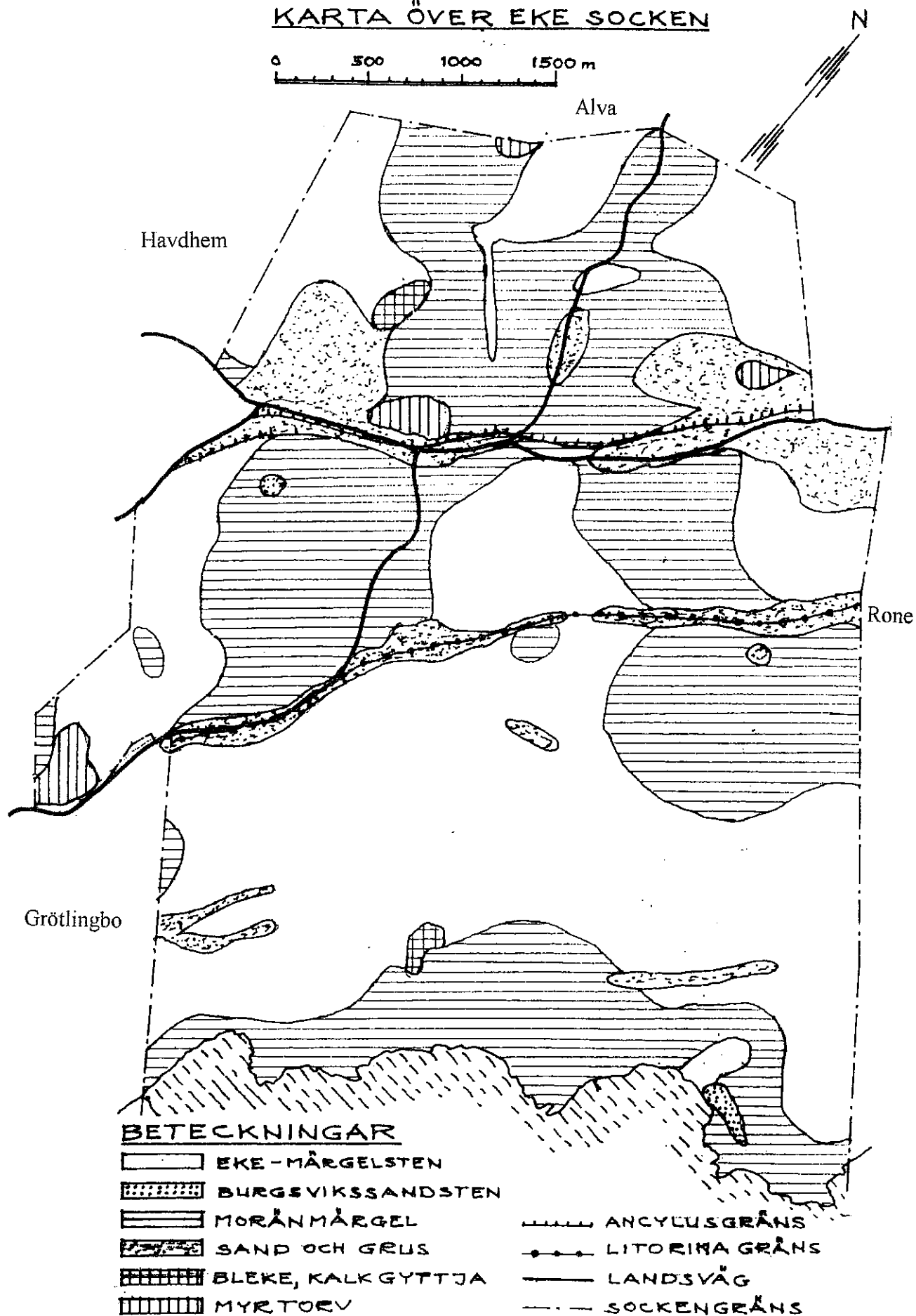
Undersökt område

All tidigare odlad och nu odlad mark (se fig 4, sid 6) har avsökts/skall avsökas med metall-detektor. Ej odlad mark såsom ängen och hagmarker ovan litorinavallen har fosfatkarterats/skall fosfatkarteras.

Skogs- och alvarmarkerna nedanför litorinavallen har som regel ett tunt vittringslager ovanpå en grund av Ekemärgelsten. Området torde ej ha varit använt för vare sig jordbruk eller bosättning varför det ej kommer att avsökas, dock bör visuell kontroll utföras vilket särskilt gäller strandnära områden där en viss fiskeverksamhet bedrivits och troligen har det också

GEOLOGISK ÖVERSIKTS- KARTA ÖVER EKE SOCKEN

0 500 1000 1500 m

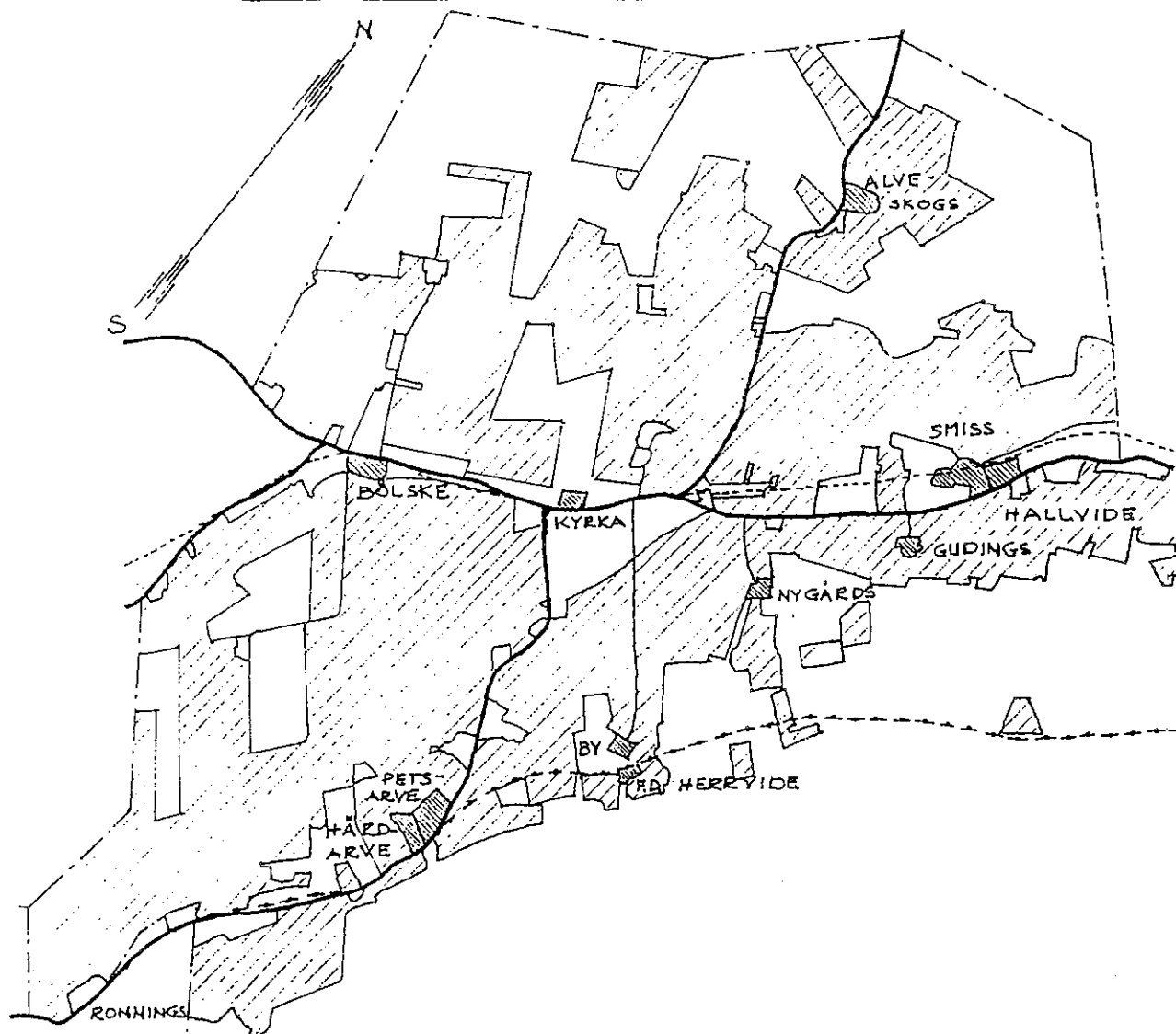

Figur 3

KARTA ÖVER EKE SOCKEN, GOTLAND

Med åkerarealen enligt ekonomiska kartan 1939 inlagd

0 500 1000 1500 m

BETECKNINGAR

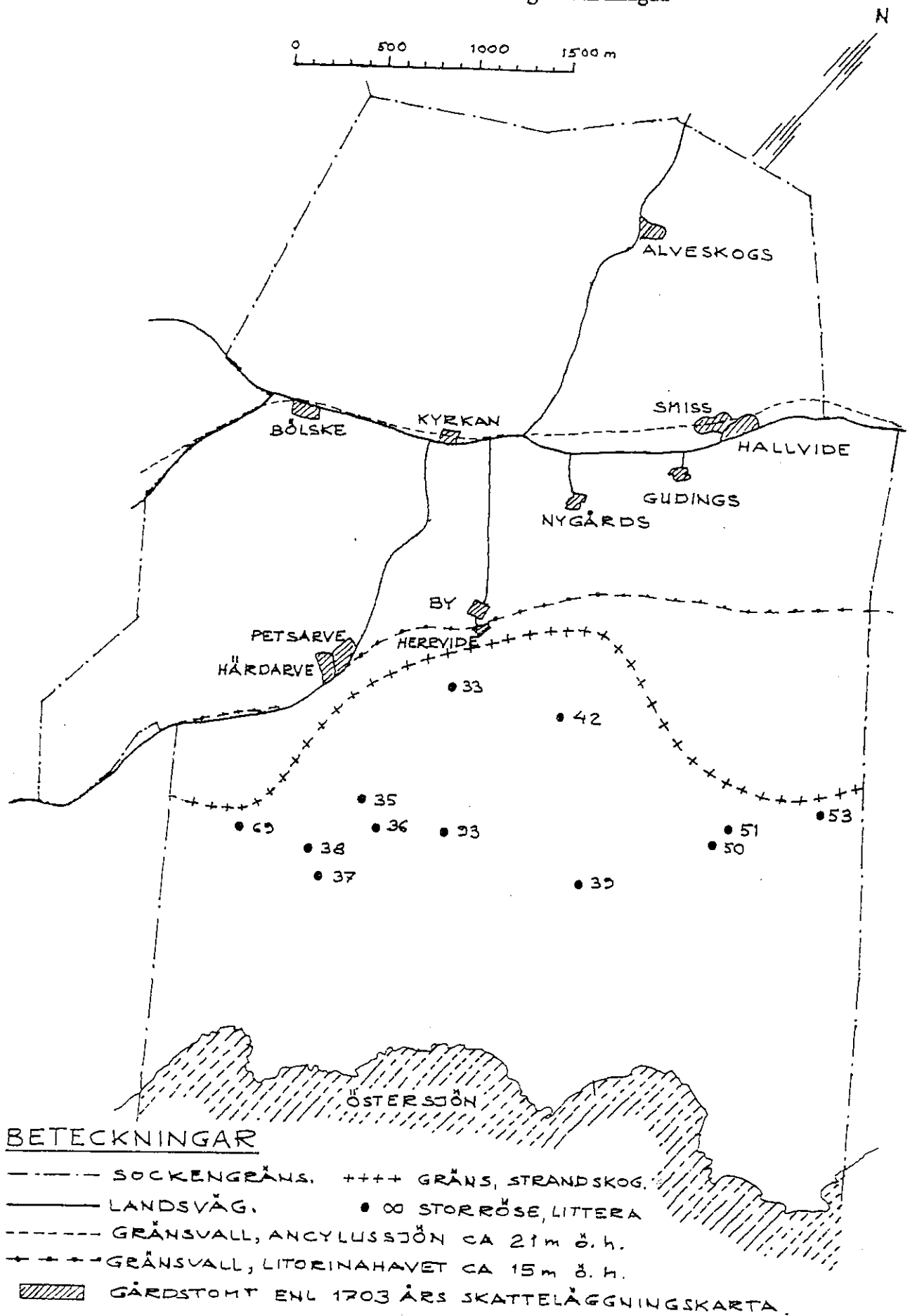
- · — SOCKENGRÄNS ENL. EKONOMISKA KARTAN 1939
- BYGDEVÄG
- GRÄNSVALL, ANCYLUSSJÖN CA 29 m ö.h.
- · — · — GRÄNSVALL, LITORINAHAVET CA 15 m ö.h.
- ▨ GÅRDSTOMT
- ▩ ÅKERMARK ENL. EK. KARTAN, DELVIS REVIDERAD

ÖSTERSJÖN

Figur 4

KARTA ÖVER EKE SOCKEN, GOTLAND

Med stor rösen i strandskogen mm inlagda

Figur 5

funnits ett eller flera vikingatida-tidigmedeltida hamnlägen av lokal karaktär. Förutom skogsområdet som ligger mellan Litorinavallen och Garnsviken (se fig 5, sid 7) bedöms också markområden som tidigare var myrar och som nu är utdikade som ointressant mark för boplatsundersökningarna. Även alvarmarken på gränsen mot Alva och Havdhem (se fig 3, sid 5) räknas till denna kategori och kommer ej att avsökas.

Numrering av åkrar

All mark som har avsökts med metalldetektor har numrerats. På den ekonomiska kartan i skala 1:10.000 har alla åkrar givits separata nummer från nr 1 till nr 138. Vissa åkrar som är stora har även uppdelats med bokstavstillägg. T ex åker 107A och åker 107B.

Tidigare känd förhistorisk bosättning

Före starten av detta projekt var endast sex sk stengrunder kända i Eke socken, dvs byggnadsgrunder från romersk järnålder-folkvandringstid. (Fornminnesinventering av Eke socken, Per-Eric Ornell 1978, otryckt källa). Dessa sex stengrunder ligger alla ovan ancylusvallen och torde utgöra resterna efter fem gårdar. Inga andra förhistoriska bosättningar var kända inom socknen.

KAPITEL 3--UNDERSÖKNINGSMETODER

Arkivforskning

För arkivstudierna har i första hand äldre kartor med till kartorna hörande handlingar använts. De viktigaste kartorna har varit skattdrägningskartan från 1703, kartorna för Laga skiftena 1876 och 1898 (Eke sockens första och andra skifteslag) samt den fosfatkarta som upprättades av Svenska Sockerfabriksaktiebolaget åren 1929-36 vilken omfattade samtliga betodlares åkerareal.

Fosfatkartering

Fosfatkartering är en god hjälp vid sökande efter förhistoriska boplatser (Österholm & Österholm 1982). Mänsklig verksamhet ger nämligen så småningom höga halter av fosfater i jorden. Genom att undersöka fosfathalten i upptagna jordprov kan därför en boplatz både lokaliseras och bestämmas till sin utbredning. Även åkrar som brukats under mycket lång tid (utan bosättning) ger förhöjda fosfatvärden, dock brukar boplatser ge betydligt högre värden.

Som jag tidigare omnämnt undersöktes under åren 1929-36 fosfathalten i de gotländska jordarna. Undersökningen omfattade samtliga betodlares åkerareal, det vill säga en mycket stor del av Gotlands odlade jord. Ca 75000 fosfatprover togs. Kemisten Olof Arrhenius utförde analyserna och sammanställde materialet samt gav ut en karta över Gotland med förklarande text: "Översiktskarta Gotlands Fosfatkartering 1929-36" (Arrhenius 1938). Arrhenius fosfatkarta visar att för södra Gotlands del finns en av de största koncentrationerna av höga fosfatvärden i Eke med centrum vid Alveskogsbacke ca 600 m nordost om Eke kyrka. Med hjälp av fosfatkartan går det att direkt peka ut platsen för en nu bortodlad stengrund ("kämpgrav") samt också platsen där Bonsarve gård legat. Gården har varit öde i närmare 400 år. (Se kap 6 under Arkivstudier - Återfunna förhistoriska boplatser/gårdar.) De höga fosfatvärdena på boplatzen tyder på att gården har ägt bestånd under lång tid.

Jag har använt Arrhenius fosfatkarta av främst två skäl. För det första insparas det omfattande arbete som en förnyad fosfatkartering skulle innebära. För det andra är denna kartering utförd

KARTA ÖVER EKE SOCKEN MED OMNEJD

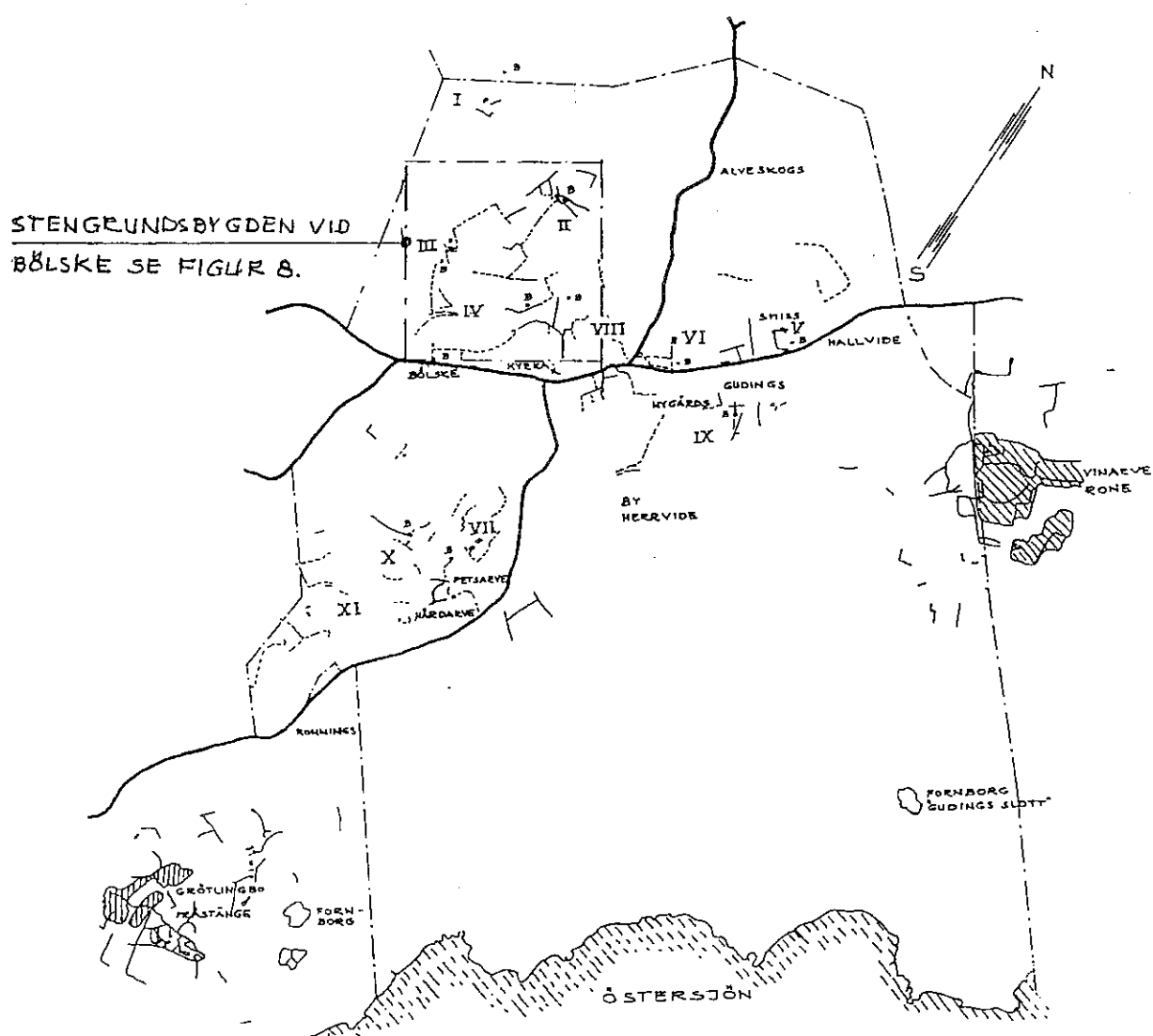
Med stenvastar och stengrunder inlagda

BETECKNINGAR

- · — Sockengräns enl ekonomiska kartan 1939
- Bygdeväg
- Stenvast, befintlig
- - - Stenvast (nu bortodlad), enligt karta för Laga skiftet 1878
- Romersk siffra Plats för stengrund s k kämpgrav
- /// Fossil åkeryta, celtic fields

B Brya

0 1000 2000 m

Figur 6

på 1930-talet vilket innebär att proverna är tagna innan djupplöjning blev vanlig och före det att bönderna började använda konstgödsel i större omfattning. Arrhenius karta har dock flera brister. För det första har ej all intressant mark karterats. För det andra är avstånden mellan provpunkterna alldeles för stort, ca 100 meter, i de fall jag kunnat kontrollera avstånden. Detta innebär att mindre områden med höga fosfathalter lätt kan "slinka igenom det grov-maskiga nätet". För det tredje är skalan på sammanställningskartan för liten, 1:100.000. Denna skala innebär att det är svårt att få exakta positionsbestämningar. Kompletterande fosfatkartering bör därför göras vid förmodade boplatslägen, åtminstone om Arrhenius karta ej ger klara indikationer.

För under historisk tid icke odlad mark (främst ängen och hagar) har jag för avsikt att utföra fosfatkarteringar eftersom det är ett effektivt sätt att spåra förhistoriska boplatser. Jag har också utfört fosfatkarteringar på nu odlad mark. Se kap 6 under Fosfatkartering - Omfattning och resultat. Det har varit på sådan mark där jag önskat att närmare kontrollera utbredningen av tidigare bosättningar som hittats med hjälp av metalldetektor.

Provtagning för karteringen utföres med jordborr. Om det är möjligt tas jordproven företrädesvis strax under plogdjup. Proven tas i regel med 20 meters avstånd men även något tätare rutnät har använts. Provtagning har utförts av författaren och av arkeologistuderande studenter under ledning av Sven Österholm Hemse. Analys av jordproven har utförts med spot test metoden. Denna metod är väl utarbetad av Sven och Inger Österholm Hemse vilka även varit behjälpliga med analyseringen av samtliga prov. Blåfärgningen av proven graderas i en skala I - V där I - II ofta kan räknas till normala värden och III - V är förhöjda fosfatvärden.

Sökning med metalldetektor

Det kanske främsta hjälpmedlet vid sökandet efter förhistoriska boplatser från järnålder och framåt är metalldetektorn. Min avsikt är att mer eller mindre noggrant avsöka all nu och tidigare odlad mark i Eke socken (se fig 4, sid 6). Begränsningen till sökning på odlad mark beror på att för mark med orört kulturlager skulle grävning efter lokaliserade föremål förstöra kulturlagret. Denna begränsning torde dock ej nämnvärt försämra möjligheterna att finna de förhistoriska boplatserna. För det första torde de flesta förhistoriska och medeltida boplatserna ligga på nu odlad mark eftersom de i regel låg nära den då odlade marken och åkerarealen sedan dess har utvidgats i de flesta riktningar. För det andra kan fosfatkartering istället utföras på den icke odlade marken. Detta innebär att det går att upptäcka gamla boplatser även i de få kvarvarande ängarna. Eftersom fosfatkartering med "tätt rutnät" inte kommer att genomföras över större ytor så torde dock eventuella boplatser från sten- och bronsålder (med få metallföremål) till viss del förbli oupptäckta.

Sökning med metalldetektor bedrivs i stort sätt på två olika sätt. När det finns starka indikationer på en boplatz (mörkt kulturlager, upplöjda stenar, goda och torra lägen nära vattentag m m) avsöks hela åkerytan. Då inga indikationer finns avsöks en ca 2 m bred remsa på var 15-16 breddmeter av åkern. Ger dessa remsor intressanta fynd avsöks ett område på ca 20x20 m kring fyndet för att utröna om flera fynd finns i området. Sökning utföres helst på nysådd och ringvältad åker eftersom resultatet av sökningen till mycket stor del beror på hur nära markytan sökskivan kan föras. Även på väl betad vall och på plöjd åker ger sökningen som regel tillfredsställande resultat. På åkrar med högt gräs eller annan växande gröda kan sökning med godtagbart resultat ej ske och bör ej heller utföras med tanke på grödan.

Samtliga icke magnetiska föremål (i praktiken all metall utom järnföremål) upptages alltid. Att "gräva upp" alla lokaliserade järnföremål är mycket tidsödande, särskilt i äldre åkrar som varit brukade under lång tid. I dessa äldre åkrar kan det finnas mer än 10 järnföremål per m². En viss form av selektering måste göras om arbetet inte skall ta orimligt lång tid. Följande metod har använts för de äldre åkrar som har många järnföremål i plöjningslagret:

1. Alla järnföremål, större än en 3-tumsspik, har upptagits, mindre järnföremål har ej upptagits. Efter långvarig träning kan jag med relativt god säkerhet bestämma järnföremålets storlek, beroende på metalldetektorns ljud och typ av utslag. Fel kan dock förekomma särskilt då större järnföremål ligger på oväntat stort djup under markytan.
2. Några provytor om 1 m² storlek har valts ut där samtliga metallföremål upptages. I dessa äldre åkrar är det också vanligt att mer än 50 % av järnföremålen i jorden består av hästkosöm eller delar av sådan söm. Inom mindre områden kan det också finnas större koncentrationer av spik mm. Dessa anhopningar torde i de flesta fall indikera eldningsplatser för byggavfall och liknande. Generellt kan också sägas att minst 90 % av järnföremålen i en "vanlig" åker består av spik inklusive hästkosöm. Då järnföremålen upptagits utsorteras de som, utan tvivel, är moderna och som kan bestämmas som maskindelar (t.ex. gängade bultar) och liknande. I vanliga fall är en hög procent av upptagna föremål moderna.

Alla fynd som kan dateras till medeltid eller tidigare mäts in på kartskisser i skala 1:2000, 1:1000 eller 1:400, allt efter fyndtätheten. De flesta fynd som upptages är spikar, hästkosöm, kapsyler, skruvar, muttrar m m. Undantages kapsyler är mer än 95% av alla fynd av järn och en mycket stor del av dessa fynd torde vara från senare tid, d v s från 1700-talet och framåt. En del fynd är bitar av järn (ofta fragment av större delar) som är omöjliga att datera. Alla fynd från senare tid utan värde och alla järnfynd som ej kan dateras dumpas efter noggrann genomgång.

Registrering av Crop marks i växande gröda

Crop marks är "markeringar" i växande gröda. Tex har ett mindre område i vårsäd mycket bättre växt än omgivande säd. Detta kan bero på att stenar ligger strax under plogdjup. Dessa stenar bevarar markfukten bättre än marken runt om vilket ger som resultat att säden växer bättre just över stenarna om den övriga marken lider av torka. En annan möjlighet är att det är fråga om en nedgrävning i ofruktbar mark och att vid återfyllningen matjordslagret blivit djupare i gropan och därmed ger bättre växt. Ett annat exempel är ett stampat lergolv strax under plogdjup. Detta har till följd att grödans vattentillförsel underifrån blockeras. Vid försommartorka kommer då grödan över lergolvet att få svag växt.

KAPITEL 4--INDICIER PÅ BOPLATSER

Det är nästan omöjligt att med 100 % säkerhet fastställa att det funnits en förhistorisk boplatz på en åker vilken plöjts och harvats många gånger. En boplatz torde endast kunna fastställas med fullständig säkerhet där det är dokumenterat att det funnits en stengrund och där det dessutom finns lösfynd, mörkfärgning mm i marken.

När man söker efter förhistoriska boplatser får man alltså använda sig av indikationer och indicier vilka tyder på att det funnits en boplatz inom området. Följande indikationer har använts inom boplatzprojektet i Eke.

1. Gott och torrt boplatzläge med nära till dricksvatten (källor, brunnar och bryor).

2. Marken innehåller mer metallföremål än omgivande mark, gärna daterbara föremål. (Det bör finnas minst 3 förhistoriska föremål från samma tid. Finns endast 1 eller 2 föremål är det troligt att det är fråga om lösfynd som tappats "ute i markerna", ju fler fynd desto bättre så att även bortodlade gravar och aktivitetsytor kan uteslutas.)
3. Jorden har mörkare färg än omgivande jord. (Ej den "svarta" färg som marken vanligen får på platsen för en bortodlad tjärdal eller kolmila.)
4. Fosfathalten i jorden är hög, helst högre än för omgivande jord.
5. Markbeskrivningen i Laga skiftet redovisar svartmylla.
6. Plöjningslagret innehåller ben och tänder av boskap. Detta gäller i första hand kalkrik mark och i mindre utsträckning för sandjord där främst brända ben kan finnas.
7. Plöjningslagret innehåller krukskärvor, flintavslag mm. (Då sökning sker med metalldetektor hittas keramik och flinta endast i mindre utsträckning.)
8. Marken innehåller skörbränd och/eller sotig sten.
9. Vid plöjning kommer det upp större sten.
10. Tydliga crop marks finns i växande gröda. Gärna crop marks som visar stolphål eller stengrund.
11. Äldre ägonamn som innehåller namnet på en tidigare försvunnen gård (t ex [H]agne åker). Dessa namn är först och främst redovisade på beskrivningen till Skattläggningskartan från 1703 men finns också på storskifteskartorna, främst från 1820-talet.
12. Folklore, sägner. Sägner i bygden om ett tidigare gårdsläge har genom studier av äldre handlingar och med hjälp av fosfatkartering kunnat bekräftats.
13. Studie av arkivhandlingar, främst av ägo gränser på äldre kartmaterial.

Ju fler av ovanstående indikationer som förekommer inom ett förmodat boplatssläge desto säkrare torde det vara att det verkligen rör sig om en boplat. Praktiskt torde det räcka med indikationerna 1-4 för att man med relativt stor säkerhet kan säga att det varit en boplat.

KAPITEL 5--BOPLATSER OCH BEBYGGELSELÄGEN

Flera boplatslägen inom samma område - Flyttande bebyggelse

Då jag arbetade för Skattfyndprojektet lade jag märke till att det ofta fanns flera boplatslägen på samma åker eller på åkrar som låg intill varandra. Jag förstod att det vanligen ej rörde sig om forntida bybildningar utan att de olika boplatslägena ofta representerade olika tidsperioder för en och samma gård. Vid denna tid, i början av 1980-talet, togs det ej för givet att bebyggelsen för en och samma gård hade haft många olika lägen under förhistorisk tid. Det var tidigare en allmän uppfattning i fackkretsar att bebyggelsen vanligen hade haft samma lägen från vikingatid och till nutid.

Dan Carlsson har i sin avhandling från 1979 visat att bebyggelsen hade olika lägen allt efter som större markområden togs i anspråk för odling och allt efter som bygderna utvecklades över tiden. Han visar fyra olika faser i utvecklingen. Det sena bronsålderslandskapet (ca 500 f Kr) med sitt extensiva jordbruk drivet i byalagsform, den romerska järnålderns bygder (ca 200 e Kr) med hus på kraftiga stengrunder och gården driven som familjejordbruk, den folkvandringstida gården (ca 500 e Kr) då de gamla byggnaderna övergavs till förmån för mindre trähus med jordsatta, bärande stolpar och slutligen den vendeltida gården (ca 700 e Kr) i ytterligare ett nytt bebyggelseläge med tvåsädets införande och uppdelning av all mark. Carlsson skriver också att "Den yngre järnålderns agrarsamhälle förändras i mycket ringa omfattning fram till partklyvningen under 1600-talet, med undantag av en viss

reducering av antalet gårdar under 1300-talet." Han talar också om en reducering av gårdsantalet med 10-15 % under 500-talet e Kr (Carlsson 1979, sid 157). För ödegården Fjäle i Ala visar Carlsson att det funnits flera på varandra följande trähus från vikingatid och fram till mitten av 1300-talet då gården blev öde. Han tror också att det funnits flera stolpburna hus på platsen från ca år 600 e Kr, då stengrundshusen övergavs, till vikingatid. Han har dock ej haft tillfälle att utgräva dessa förmodade husgrunder (Carlsson 1979, sid 138).

Carlsson visar alltså att då stora förändringar ägt rum inom livsmedelsförsörjningen/jordbruket har det också inneburit att bebyggelsen fått nya lägen för att bättre passa in i produktionsmiljön. Han berör dock inte andra orsaker till att bebyggelsen har flyttats. Carlsson hävdar också att den under romersk järnålder brukade marken även har brukats i fortsättningen och att inägomarken har utökats under tiden men att inga eller mycket få bygder har lämnats öde. Det är endast bebyggelsen som har flyttat runt, den brukade marken är densamma över tiden.

Majvor Östergren skriver i sin avhandling Mellan stengrund och stenhus: "Majoriteten av de historiska gårdarna har således flyttat sin bebyggelse i en bestämd riktning. Flyttningen till platsen år 1700 har genomförts tidigast i sen vikingatid eller tidig medeltid. Det är först då bebyggelsen blir mer stationär. Man har under loppet av järnåldern lämnat gemensamma boplatser eller gemensamma hägnadslag och spridit ut bebyggelsen på ensamliggande gårdar" (Östergren 1989, sid 243). Östergren skriver också: "Det generella mönstret i de gotländska gårdarnas flyttningar visar att besluten att flytta inte har varit gårdsbefolkningens eget oberoende av yttre faktorer. Den allmänna utvecklingen mot ett ökat åkerbruk har haft en långsiktig påverkan på gårdarnas förflyttningar. Orsakerna bakom flyttningskedjorna kan således anses att ha varit av en övergripande karaktär, vilka den enskilda gården inte kunnat påverka i någon högre grad. Däremot har man kunnat påverka detaljer i flyttningskedjorna som t ex tidpunkten för flyttningen och valet av ny boplatz" (Östergren 1989, sid 238).

Både Carlsson och Östergren har alltså konstaterat att bebyggelsen "flyttar runt" under förhistorisk tid. De båda författarna har här upptagit de flyttningar som är beroende av gårdarnas försörjningsstruktur. Dessa flyttningar innebar i regel en förflyttning på flera hundra meter, ja ibland t o m flera kilometer. Då förflyttningarna ibland blev långa kan det vara svårt att avgöra vilken gård som har flyttat till ett visst nytt läge. I vissa fall går det dock att rekonstruera inägomarkens struktur, särskilt för tiden romersk järnålder-folkvandringstid eftersom stora delar av hägnadssystemet (vastarna) finns kvar eller fanns kvar då de äldre kartorna (skattelägningskartan, storskifteskartorna och Laga skifteskartorna) ritades. Ligger det äldre och det yngre boplatsläget inom samma inägosystem kan man alltså utgå från att det är en och samma gård på de båda boplatserna.

Jag har också sett att det finns en mer småskalig flyttning av den förhistoriska bebyggelsen. Det kan finnas upp till tio boplatslägen på samma åker på några tunnland. Här är det som regel ingen tvekan om att det är samma gård som "flyttat runt". Denna flyttning tycks börja då stengrundsbyggnaderna ("kämpgravarna") övergavs. Orsaken till denna småskaliga flyttning torde i regel vara relativt enkel. Man har haft byggnader med bärande stolpar som varit nergrävda i marken. Dessa stolpar har som regel stått i husets fasad (skiftesverksbyggnad?) och blivit utsatta både för takvatten och normal nederbörd till skillnad från stengrundsbyggnaderna som hade takbärande stolpar invändigt i torra lägen. Denna huskonstruktion innebar att trots reparationer och andra åtgärder var byggnaderna i mycket dåligt skick redan efter några decenniers användning. Man blev då så småningom tvungen att bygga nytt. Eftersom

man behövde någonstans att bo under byggtiden innebar det att man var tvungen att bygga på ett nytt ställe. Ofta blev väl bara flyttningen 20 till 30 m, ibland något längre. Den här beskrivna hustypen med jordgrävda, bärande stolpar i fasaden visade sig ej så lämplig för vårt klimat. Redan under vikingatid eller tidig medeltid började man därför bygga skiftesverkshus med liggande syllar på en grund av sten. Denna nya hustyp ställde betydligt större krav på stommens stabilitet men slog ändå helt igenom under en relativt kort tid eftersom byggnadernas användningstid blev mycket längre för den nya typen.

Permanent boplatser eller säsongboplatser

För de boplatser som har funnits i Eke socken under förhistorisk tid kan vi utgå ifrån att det har rört sig om permanent bebyggelse på boplatserna eftersom människornas resursområden av allt att döma har varit permanenta. Undantag kan vara eventuella strandboplatser och eventuella boplatser från stenåldern där resursområdena möjligen kan ha legat på flera olika platser.

Aktivitetsytor. Bortodlade/överplöjda gravar

Det kan vara mycket svårt att utskilja spåren av förhistoriska boplatser från spåren av andra aktiviteter som har bedrivits på ett visst markområde. I vissa fall är det närmast omöjligt, åtminstone utan en arkeologisk grävning, att fastställa hur en viss plats har använts.

Att särskilja överplöjda gravar från överplöjda boplatser låter sig dock som regel göras. Både gravar och boplatser är visserligen som regel placerade på torra och dränerande jordar men det finns också relativt stora skillnader. Metallföremålen t ex är delvis olika. När det gäller överplöjda gravar finns det sällan något större antal spikar i jorden. På boplatserna finns det ofta gott om spik. Marken är sällan mörkfärgad där det funnits gravar och om fosfathalterna är höga så är det endast inom mycket begränsade områden. Det finns sällan ben och tänder av djur vid överplöjda gravar men ben och tänder finns ofta i stor mängd på boplatser om jorden är kalkhaltig. Sammantaget tror jag mig kunna skilja mellan överplöjda boplatser och gravar i minst 90 % av fallen. Svårare är det med de spår av forntida verksamheter som här kallas aktivitetsytor. Fosfathalterna i jorden kan vara relativt höga. Ofta hittas några klart daterbara fynd såsom vikingatida silvermynt eller viktlo. Kanske finns det ytterst få andra föremål, sådana som vanligen förknippas med boplatser, inga eller få ben hittas trots att jorden är relativt kalkrik. Sådana markytor indikerar klart mänsklig verksamhet men inget tyder på att folk har bott någon längre tid på platsen. I vissa fall kan sådana aktivitetsytor ha varit mindre handelsplatser men det kan lika gärna ha varit ungdomens lekvall eller helt enkelt en trivsamt plats där gårdens folk samlades eller där boskapen drevs samman för mjölkning.

Övergivna boplatser, orsak till övergivandet

Alla dessa boplatser som vi finner spåren av ute i åkrar och ängen är övergivna sedan mycket lång tid. Varför? Det är givetvis omöjligt att ge det exakta svaret i varje enskilt fall. Vi kan dock utgå från att sammantaget är det många olika orsaker till att det finns övergivna boplatser. Många forskare har tyckt sig se en regressionsperiod under 500-talet e Kr där delar av bygden blivit öde (bl a Carlsson 1979, sid 157, Stenberger 1955, sid 1161 ff, Almgren 1957, sid 238 ff, Nylén 1962, sid 171 ff). Uppskattningar av ödeläggelsens omfattning varierar mellan 10 % och 40 %. En liknande ödeläggelse inträffade också under 1300-talet (Östergren 1989, sid 239). Även under 1400- och 1500-talen har vi här på Gotland en viss ödeläggelse (Ersson 1974, sid 96).

Orsaken till ödeläggelserna under 1300-, 1400- och 1500-talen är i stort sett kända. Under 1300-talets första del inträdde en betydande klimatförsämring och vid seklets mitt skördade

Digerdöden många offer. Endast ett decennium senare kom krig och ofred här på Gotland med den danske kungen Valdemar. Alla dessa olyckor innebar att vissa bygder gick kraftigt tillbaka.

Man tror att 500-talets tillbakagång hade liknande orsaker som tillbakagången på 1300-talet. Man vet att den Justinianska pesten härjade hela den då kända världen mellan år 541 till omkring år 590 e Kr (Gräslund 1973, sid 280). Det är därför troligt att pesten även drabbade Gotland som hade goda handelsförbindelser med kontinenten. Denna pest var en böldpest mycket lik Digerdöden. Dödstalen i Sydeuropa var enligt samtida källor mycket höga. Det är ej otroligt att ca 1/3 av Europas befolkning dog i pesten. Eftersom pesten även smittade boskapen kom befolkningen att drabbas mycket hårt. Vi vet att de flesta stengrundsbyggnader övergavs någon gång under den sista halvan av 500-talet och att många av de utgrävda husen från denna tid också har brunnit. Varför husen övergavs och varför de brann vet vi inte.

Det är känt att den svarta råttan var värddjur för pestloppan som spred pestsmittan. En tänkbar orsak till att så många hus brunnit är att befolkningen satte den svarta råttan i samband med pesten och därför eldade upp sina hus för att få bort råttan som var ett utpräglad inredjur. En annan orsak kan vara att taken på stengrundshusen ofta var byggda av eldfängt material och att det då och då hände att husen brann ner. Vi vet ju inte om alla hus har brunnit under en kort tid eller det rent av kan vara fråga om ett halvt sekel. En tredje orsak varför husen brann kan vara krigiska händelser. En hel del indicier pekar nämligen på att Svearna kan ha invaderat Gotland under sent 500-tal eller början av 600-talet. En av de starkaste indicierna på detta är att det på Gotland fanns minst tre äkta Tunagårdar. I boken "Länkar till vår forntid - en introduktion till Sveriges Arkeologi" står följande: "Med all säkerhet har Tunagårdarna haft stor betydelse i den tidiga riksbildningen, herrgårdar som hyste kungens närmaste män och som kunde rekrytera krigare i bygden, samtidigt som de fungerade som handelscentra och strategiska knutpunkter. Många av dem har troligen vuxit fram redan under romersk järnålder..." (Burenhult 1988, sid 179). Vi har här ovan talat om två svåra tidsperioder, 500- och 1300-talen, då säkert många boplatser blev öde. Tidigare i detta kapitel har andra orsaker till att boplatser lämnats öde berörts. Dan Carlsson talar förutom om 500-talet även om 200- och 700-talen e Kr samt om 500-talet f Kr. De omstruktureringar av bebyggelsen som då skedde hänför han främst till ändrade produktionsformer inom jordbruket. Dessutom fanns det ju, som också berörts ovan, en mer småskalig flyttning som berodde på att bebyggelsen behövde förnyas. Jag tror att ovan redovisade orsaker till att boplatser lämnats öde räcker till för att förklara alla dessa övergivna platser. Säkert fanns det dock ännu flera orsaker som kan ha spelat in när en plats övergavs.

Lämpliga boplatslägen

Var bosatte man sig och hur var förhållandena på boplatserna? Här vill jag något beröra hur de kvartärgeologiska och topografiska förhållandena var på de mer än totalt 30 boplatserna från skilda tidsperioder som har hittats i socknen. De sex stengrunderna från romersk järnålder och folkvandringstid som tidigare var kända i socknen representerade av allt att döma fem gårdar (gård I--V enl fig 6, sid 9). Dessa låg alla över ancylusvallen. En låg på vallens krön på ett mycket torrt läge (gård V), två låg på något sluttande mark med relativt torra lägen (gård II och IV) och två låg på plan mark (gård I och III). Ytterligare en stengrundsgård bör, enligt kvarvarande hägnadssystem (vastar), ha funnits uppe på ancylusvallen där den består av sand (gård VIII), alltså på ett mycket torrt och dränerande läge. Precis på backkrönet har det också legat en gård (gård VI). Mellan ancylus- och litorinavallarna bör det ha funnits minst fem stengrundsgårdar vilka indikeras av hägnadssystem (gård VII och IX--XII enl fig 7, sid 38).

Av dessa fem låg två på höga och väl-dränerade lägen (gård VII och XII) medan de tre andra låg på relativt plan mark som dock delvis var dränerade (gård IX, X och XI). Nämnas kan att söder om Uo, i Grötlingbo prästänge (se fig 6, sid 9), finns det fortfarande ett flertal stengrunder med tillhörande vastar. Flera av dessa grunder ligger på mycket fuktig mark där det nästan varje vår och höst finns fria vattenspeglar under flera veckor.

Då ingen av stengrunderna i Eke har utgrävts finns det inga säkra dateringar för dessa. Det är därför möjligt att stengrunderna representerar två olika tidsperioder t ex en torr period under romersk järnålder (med byggnaderna på plan mark) och en fuktig period under folkvandringstid (med byggnadslägen på väl dränerade mark). För vendeltid saknas nästan helt säkra boplatsspår inom Uo. En trolig vendeltida boplatz finns dock på litorinavallen med ett mycket torrt och dränerande bostadsläge. För vikingatid finns ett stort antal relativt säkra boplatsspår som fördelar sig på elva boplatzområden (se fig 7, sid 38). Av dessa ligger två på mycket väl dränerad sandmark (nr 6 och 7), två på mindre förhöjningar som är dränerande (nr 1 och 11), två på något sluttande mark (nr 8 och 10) och fem på plan mark som ej är dränerande (nr 2, 3, 4, 5 och 9).

Bygdens utveckling -- Befolkningstal

Vid skattdagningen år 1703 fanns det 10 gårdar i Eke socken. Enligt en tidigare gjord utredning fanns det 11 stengrundsgårdar inom socknen varav dock en torde vara föregångaren till Ronnings gård i Grötlingbo (Andersson 1982, sid 21 ff). Sedan dess har platsen för ytterligare en stengrundsgård lokaliserats (gård XII, se fig 7, sid 38). I projektet "Boplatz Eke" har också hittats 11 olika boplatzområden med säkra fynd från vikingatid. Dessa platser torde utgöra lägen för 11 vikingatida gårdar (se fig 7, sid 38). Alltså 11 gårdar i Eke under folkvandringstid, 11 gårdar under vikingatid och 10 gårdar år 1703.

Det är närmast en osannolik kontinuitet som framgår av dessa undersökningar. Platserna för 10 nu försvunna medeltida gårdar har också lokaliserats (se fig 7, sid 38). Dessa 10 medeltida gårdar har också med relativt stor säkerhet kunnat namnges. Det visade sig då att flera av de medeltida gårdarna hade försvunnit och andra hade tillkommit fram till år 1703. Dock kan denna bild vara en chimär. Det är nämligen möjligt att samma gårdar fortlevt och att de endast har bytt namn. I ett fall kan jag relativt säkert fastställa ett namnbyte, nämligen Rødarve (Rodre) gård som senare fick namnet Bonsarve (gård H, se fig 7, sid 38). Av ovanstående framgår att antalet gårdar i Eke socken torde ha varit i stort sett oförändrat under den långa tiden från 400-talet till 1700-talet.

Det finns inga säkra uppgifter på hur många människor som bodde i socknen år 1703. Av de mantalsuppgifter som finns på skattskyldiga personer i socknen kan dock innevånarantalet uppskattas till något över 100 personer inklusive barn och äldre (1698 var 51 personer mantalsskrivna och 1699 var 55 personer mantalsskrivna). Mycket tyder på att befolknings-talet kan ha varit betydligt högre, kanske över 150 personer, under goda tider.

KAPITEL 6--BOPLATSPROJEKTET--ARBETE OCH RESULTAT

Metalldetektor - Söktid, avsökt område, antal boplatser, insamlade fynd

Med metalldetektor har till dagens datum (april 2000) nedlagts ca 6000 arbetstimmar i fält. Av de inom Uo 138 numrerade åkrarna har 97 åkrar avsöpts i sin helhet enligt de principer som redovisats under kapitel 3. Av de 41 kvarvarande åkrarna (29,71 % av alla åkrar) har en

del avsökts på vissa intressanta ytor. Kvar att avsöka uppskattas till ca 15 % av åkerarealen. Erfarenhetsmässigt torde dock högst en eller två "nya" boplatslägen påträffas på den ännu icke undersökta åkermarken eftersom praktiskt taget all intressant mark avsökts. Av de 97 avsökta åkrarna är det endast 15 åkrar som saknar registrerade fynd. Ett 40-tal boplatslägen, mer eller mindre säkra, och ett säkert verkstadsområde för bronsgjutning och järnsmide samt ett antal bortodlade gravar har hittats. Det exakta antalet boplatslägen går ej att bestämma då ett mindre antal av de förmodade platserna ej är fullt säkra och andra tycks överlagra varandra med tidsintervall mellan de olika bosättningsperioderna. Mitt resultat, till dagens datum (april 2000) bör jämföras med att ingen förhistorisk boplat, förutom några skäpgravar, byggnadsgrunder från främst romersk järnålder, var känd inom socknen då jag började mitt arbete.

Från de olika bosättningsområdena har ett mycket stort antal silver-, brons- och järnfynd tillvaratagits. Specifiserade och inmätta silverfynd uppgår till 94 st (mest vikingatida och medeltida mynt) och bronsföremål eller delar av bronsföremål till 716 st. Dessutom har 489 klumpar och fragment av brons upptagits. Totala antalet bronsföremål är 1205 st. Även ett stort antal järnföremål har upptagits och inmätts, bl a 204 knivar av äldre typ. Silverföremålen, men kanske främst bronsföremålen har ofta en utsmyckning vilken i några fall har ett högt konstnärligt värde.

Av de, inom Uo, tolv redovisade stengrundsgårdarna finns grunder kvar på sex platser (I-VI, enligt fig 7, sid 38). Stengrunderna I, II, III och V ligger i ängs- eller hagmark. Vid dessa har ingen sökning med metalldetektor utförts. Stengrunderna IV och VI finns delvis bevarade. Vid dessa har daterande fynd upptagits i intilliggande åkrar. Stengrunderna VII, VIII, IX, X, XI och XII är bortodlade. På platserna för de bortodlade grunderna har upptagits daterande fynd med undantag för grunderna IX och X som endast lokaliserats genom på Laga skifteskartan visade hägnadssystem.

Relativt säkra vikingatida boplatser har hittats på elva åkrar inom Uo (nr 1-11 enligt fig 7). Boplatserna fördelar sig enligt följande:

Nr 1 en senvikingatida boplat med 41 registrerade fynd.

Nr 2 en stengrundsgård + en senvikingatida boplat med 97 registrerade fynd. Troligt är att platsen varit bebodd från Kr f till minst år 1100 och att det under minst folkvandringstid - vendeltid också varit en offerplats/avgudaplat. Troligen har också en senvikingatida silverskatt hittats på denna åker. (Skatten från Alveskogs.)

Nr 3 en vikingatida boplat med bronsgjutarverkstad och järnsmide vilken har 115 registrerade fynd (även vendeltida fynd har hittats).

Nr 4 en boplat med minst två vikingatida lägen och en medeltida gård med totalt 119 registrerade fynd.

Nr 5 en åker med fynd från sen stenålder till tidig medeltid med 73 registrerade fynd och minst tre vikingatida boplatslägen.

Nr 6 den rikaste boplaten inom Uo med fynd från bronsålder till medeltid. Det finns ca tio olika boplatslägen med 507 registrerade fynd. Minst tre boplatslägen är vikingatida.

Nr 7 på åkern finns en vikingatida boplat och minst två medeltida boplatslägen. De registrerade fynden uppgår till 171 st.

Nr 8 en i början på 1950-talet bortodlad stengrund samt en relativt säker vikingatida boplat (kan möjligtvis vara bortodlade gravar). De höga fosfatvärdena tyder på att platsen kan ha varit bebodd redan under stenålder. 68 fynd har registrerats.

Nr 9 en relativt säker vikingatida boplats (kan möjligtvis vara bortodlade gravar). Även en vacker holkyxa från bronsålder har hittats här. Registrerade fynd är 10 st. Fosfatkarteringen (se nedan) indikerar också klart bosättningar från sten- och/eller bronsålder.

Nr 10 här har en tidig vikingatida myntskatt hittats och några andra vikingatida fynd gör det troligt att en gård legat här under en period. Registrerade fynd är 9 st.

Nr 11 Platsen för en stengrund och ett antal vikingatida fynd av hög kvalitet. De relativt höga fosfatvärdena gör det troligt att en vikingatida bebyggelse funnits på platsen. 61 fynd har registrerats.

Under kapitel 6 ovan (sid 17) har en kortfattad sammanställning gjorts över tillvaratagna fynd. Fyndsammanställning har också tidigare gjorts i form av årliga rapporter till Länsstyrelsen och till Riksantikvarieämbetet (separata rapporter för åren 1993 till 1998, Andersson 1993 - 1998). Under vintern 1998-99 upprättades också två databaser över tillvaratagna fynd. En särskild databas för åker nr 64 (se nr 6 och XII enligt fig 7) (Andersson 1998) som är den fyndrikaste åkern i socknen och en databas för övriga åkrar (Andersson 1999a). Databasen för åker 64 innehåller 507 poster och databasen för övriga åkrar innehåller 1308 poster. Varje post innehåller 10 fält med följande uppgifter: Åker nr, Fynd nr, Sakord, Längd, Bredd, Höjd, Material, Form, Datering och Anmärkning. Databaserna innehåller alltså tillsammans 18150 fält. De ovan nämnda årliga rapporterna innehåller betydligt flera fynd än databaserna eftersom även en del sentida och odaterbara fynd finns redovisade i dessa. De årliga rapporterna samt databaserna finns till påseende hos författaren. Här nedan följer en utförligare sammanställning av fynden:

FYND PÅ ÅKER 64 I EKE, SAMMANSTÄLLNING AV DATABASEN

BRONS

Armbygel	02 st	Hyska	02 st	Ring	07 st
Beslag	07	Hänge	01	Ringspänne	08
Bricka	01	Klump	09	Skålla	09
Bronskärl	11	Knapp	39	Spik	01
Bältebeslag	06	Knivbeslag	04	Smälta	91
Cu-mynt	09	Kula	02	Sporre	01
Djurhuvudspänne	11	Nit	07	Spännenål	03
Dossspänne	03	Nitbricka	03	Stångknapp	01
Dräktånål	10	Nyckel	06	Stånglänk	05
Fibula	01	Plåt	126	Synål	01
Fingerborg	03	Pärkla	02	Sölja	14
Fingerring	03	Redskapsp	01	Söljeplåt	01
Fragment	48	Rembleck	02	Ten	06
Föremål	09	Remhållare	03	Viktlod	12
Hylsa	05	Remände	07	Ändbeslag	01

SILVER

Brosch	01 st	Plåt	01 st	Silvermynt	42 st
Bältesbeslag	06	Pärkla	01	Smälta	01
Fingerring	02	Ringspänne	02	Sölja	01
Myntplants	01	Sigill	01	Ändbeslag	01

JÄRN

Brosch	02 st	Länk	01 st	Spjutspets	01 st
Bult	01	Nit	04	Sporre	03
Fingerring	01	Pilspets	04	Sölja	04
Föremål	03	Platta	01	Ten	03
Hylsa	01	Ring	02	Yxa	01
Kniv	20	Spets	01	Ålputt	01
Lekare	01	Spik	02	Ögla	02
Ljuster	01				

DIVERSE

Hänge (glas)	01 st	Keramik	08 st	Kritpipa	01 st
Skiffer	02	Slagg (brons)	02	Sländtrissa (bly)	01
Smälta (bly)	01	Beslag (metall)	01	Frag. (metall)	01
Knapp (metall)	02	Sölja (metall)	02		

FYND PÅ ÅKRAR 1 - 138 I EKE, SAMMANSTÄLLNING AV DATABASEN

Av de 138 åkrarna finns ej alla med i nedanstående sammanställning. För åker 64 se särskild förteckning ovan. Se också förklaringar nedan.

Barr	8+1 st	Kniv	184 st	Slagg brons	11 st
Beslag	11+3	Knivbeslag	1	Slagg järn	39+1
Betsel	7	Krok	2	Smidstäd	3
Bricka	3+1	Kula	1+3+5	Smälta bly	3
Bronskärl	26	Lekare	4	Smälta brons	25
Brosch	2	Länk	9	Smälta silver	2
Bultlås	3	Nit ³	9+1	Spets	3
Bältebeslag	7	Nitbricka	1	Spik ⁵	1+21
Cu-mynt	48	Nyckel	5+24	Spjutspets	3
Djurhuvudspänne	8	Oxsko	4	Sporre	5
Dorn	2	Pilspets	32	Spännenål	3+5
Dossspänne	5	Pincett	1	Stånglänk	1+1
Dräktlås	9+2	Platta	4	Svärd	6
Eldstål	4	Plåt ⁴	101+1+3	Synål	2+13
Fibula	6	Pyndare	3	Sölja brons	47
Fingerborg	2	Pärila	1	Sölja järn	55
Fingerring	9+4	Pärilspridare	2	Ten brons	8
Flinta	5	Remhållare	2	Ten järn	6
Föremål ¹	16+43+10	Remände	7+1	Ten silver	1
Gryta	1+2	Ring	7+3	Viktlod br/jä	5
Hammare	4	Ringspänne	8+2+1	Viktlod brons	6
Hylsa	14+7+3	Sandsten	1	Viktlod bly	1
Hänge	1+1	Silvermynt	29	Yxa brons	1
Hästska	6	Skedborr	8	Yxa järn	5
Keramik	3	Skiffer	6	Yxa sten	1
Klump ²	23+28+3	Skålla	2	Ändbeslag	1
Knapp	54+1+6	Skära	1	Ögla	1

FÖRKLARINGAR

De flesta av ovan redovisade fynd är endast delar av större föremål. Bronskärl t ex är i samtliga 26 fall endast delar av gjutna bronskärl, mest av medeltida bronsgrytor. Då det finns flera delsummor på ett visst föremål t ex "Hylsa = 14+7+3 st" betyder det att hylsorna är av olika material. I detta fall 14 hylsor av järn, 7 hylsor av kopparlegeringar och 3 hylsor av obestämd metall.

- Föremål¹** Bokspänne, dubbelkam av brons, gjutjärnsgryta (bit lagad med silver?), karmhake, kil, klocka (pingla), kors, låsdelar, maskindelar, mejsel, nyckelskylt, passare, sigillstamp och diverse odefinierade föremål.
- Klump²** Förutom 23 specificerade bronsklumpar finns i två poster 52+9 ospecificerade bronsklumpar. D v s totalt 84 st bronsklumpar, 3 av bly? och 28 av järn.
- Nit³** Förutom 9 specificerade bronsnitar finns två poster 6+11 små bronsnitar och 1 st specificerad järnnit.
- Plåt⁴** Förutom 101 specificerade bronsplåtar finns i tio poster 56+12+2+45+2+2+ 5+3+2+2 = 131 med ospecificerade bronsplåtar. D v s totalt 232 st bronsplåtar, 1 av järn och 3 av metall.
- Spik⁵** 21 ospecificerade poster med spikar ger sammanlagt 1070 spikar av järn, 1 kopparspik.

MYNTFYNDEN PÅ ÅKER NR 64 -- EN REDOVISNING

På åker nr 64 (nr 6 enl fig 7, sid 38) har hittats totalt 38 vikingatida mynt. Mynten fördelar sig enligt följande: arabiska 26, tyska 9 och engelska 3. Dessutom har hittats 3 gotländska medeltidsmynt samt ett stort antal svenska koppar- och bronsmynt från 1600-talet och framåt. Även några svenska silvermynt från 1600- och 1700-talen har upptagits.

Både de tyska och de engelska mynten samt även de gotländska fördelar sig relativt jämnt över hela boplatssområdet och kan därför med stor säkerhet tolkas som boplatssfynd vilka tappats. De tre engelska mynten är alla präglade för Æthelred II och kan därför dateras till tiden kring år 1000. De nio tyska mynten är präglade under perioden 973 - 1131 med sju mynt under 1000-talet och ett vardera under 900- och 1100-talen.

Av de 26 arabiska mynten, inklusive delar av mynt, torde över 20 st utgöra rester av en för länge sedan hittad och upptagen silverskatt. Denna förmodade skatt är tidigare helt okänd. Troligt är att den hittats före år 1700 eftersom platsen har varit åker i minst 300 år. Några av de arabiska silvermynten är dock troligen boplatssfynd. Bl a har fyra av mynten hittats mer än 50 m från den förmodade skatthöjden. De övriga myntens fyndplatser pekar dock mot en gemensam ursprungsplats ifrån vilken plog och harv har dragit iväg mynten i två vinkelräta riktningar. 21 av mynten har kunnat bestämmas. Av dessa är 1 mynt en Abbasid (präglad för kalifen), 18 är Samanider (präglade för furstar i Kalifatets nordöstra del), 1 är en efterpräglad gjord av Volgabulgarerna och ett är en imitation som kan vara gjord här på Gotland. Det äldsta myntet är Abbasiden som troligen är präglad omkring år 857. Av övriga mynt är det äldsta präglad år 898/899 och det yngsta år 952/953 med undantag för efterpräglningen av Volgabulgarerna som är tillverkad år 958/959. De flesta mynten kommer ifrån al-Shash (nuvarande Tashkent) och ifrån Samarkand, d v s de är präglade långt öster om både Kaspiska havet och Aralsjön. En lång resa för att komma till Gotland.

Beskrivning av fynd som upptagits i boplatssprojektet

Enligt sammanställningarna på sid 18 och 19 har ett mycket stort antal fynd upptagits. Nedan kommer ett litet antal av dessa fynd att redovisas med kortfattad beskrivning och med skannade samt bearbetade datorbilder.

FÖRGYLLDA FYND UPPTAGNA PÅ ÅKER NR 38 OCH PÅ ÅKER NR 64. Bilder se sid 28.

- Fynd nr 13/38 Fingerring av förgylld brons. Ringen har en stor klack i form av en stympad pyramid. Själva ringen har gaffelformad avslutning till klacken där "gaffeln har tre tår" vilka är lödda till klacken. Klackens sidor och topp är försedda med växtornamentik och själva ringen med graverade linjer i form av fågelfotsavtryck. En relativt liknande ring från Barlingbo dateras av Gotlands Fornsal till 1200-talet. Det torde också vara möjligt att ringen kommer från trakterna kring Svarta havet och kan då dateras till vikingatid.
- Fynd nr 35/38 Fingerring av förgyllt silver. Ringen är av vanlig vikingatida typ gjord av tre snodda tenar. Två tenar är relativt tjocka och avsmalnar mot underkant medan den tredje tenen är smal och själv snodd.
- Fynd nr 356/64 Fingerring av förgyllt silver. Ringen har mindre klack med infattad sten. Inre diam är 22 mm, alltså en stor herring. Själva ringen är utsirad i partierna närmast klacken. Den infattade stenen är något "anfrätt". Dateringen är osäker men eventuellt medeltid.
- Fynd nr 49/64 Förgyllt och silverbelagt bronsbeslag. Beslaget är rektangulärt med storleken 42x22x3,5 mm. Det är avbrutet i båda kortändarna. Längs långsidorna sitter kantbeslag av silver med repstavsårder. Beslaget är dekorerat med två motställda tuppar vilka är något stiliserade. Troligen ett frankiskt arbete från vendeltid eller tidig vikingatid. Möjligen kan det vara ett bältesbeslag.
- Fynd nr 26/64 Förgylld prydnad som har suttit under mittknoppen på ett dosformat spänne av hög kvalitet. Prydnaden har måtten 13,5x13,5x7,0 mm. Förutom fyra vädurshuvuden är hela den synliga ytan dekorerad på denna del av ett vikingatida praktsmycke.
- Fynd nr 44/64 Förgylld och silverbelagd bronsholk från vikingatiden, ett så kallat fiskhuvudformat hänge vilket är en del av en större halsprydnad vilken ofta bestod av 16 eller 24 sådana holkar tätt länkade till varandra i halvcirkelform. Storlek 50x16x12,5 mm.

FYND UPPTAGNA PÅ ÅKER NR 64--Mynt, knappar, sigill, fingerring, sälja, knivbeslag och hyska. Bilder se sid 29.

- Fynd nr 16/64 Arabiskt silvermynt. Dirhem präglad i al-Shash (nuvarande Tashkent) år 286 efter Hidjrah (Hidjrah är den 16 juli år 622 e Kr) vilket motsvarar år 899 eller 900 e Kr. Myntet väger 2,67 g och har diam 28 mm. Det är präglad för samanidfursten Isma^cil ibn Ahmad vilken regerade under kalifen al-Mu^ctadid billah. Mittfältets inskrift, vilken läses från höger, lyder: (rad 1) (Det finns) ingen gud utom (rad 2) Gud, den ende; (rad 3) ingen (är) jämlike till honom.
- Fynd nr 24/64 Engelskt silvermynt (penny) präglad för Æthelred II som regerade under perioden 978 - 1016 e Kr. Myntet är av typen "Long Cross" vilket utgavs under tiden 997-1003 e Kr. Detta mynt tillverkades i Cambridge av myntmästaren Edwine. Diam är 18 mm.

- Fynd nr 341/64 Tyskt silvermynt präglat för hertig Henrik III i Regensburg under perioden 1039 till 1047 e Kr. Diam är 20 mm, vikt 1,07 g. Henrik III kröntes till tysk kejsare år 1046, han dog 1056. Henrik var en av de mäktigaste kejsarna. Han avsatte minst tre påvar och tillsatte minst fyra.
- Fynd nr 339/64 Gotländskt silvermynt med hög kopparhalt. 1 skilling 1536. Mittfältet har en bild av lammet med fanan. Randskriften lyder: AGNE DEI MISERERE M(EI) --Guds lamm förbarma dig över mig.
- Fynd nr 209/64 Bronsknapp med koncentriska cirklar utformad som dubbelknapp. Det motstående knapphuvudet är betydligt mindre än själva knappen. Diam 25 mm, höjd 10 mm. En liknande knapp finns redovisad i boken *Gotlands Bronsålder* av Harald Hansson (Stockholm 1927, plansch 37). Hansson daterar knappen till period V--VI, d v s till bronsålderns sista perioder.
- Fynd nr 331/64 Förgylld, något skålformad, bronsknapp med bygel på baksidan. Ornerad med liten mittblomma och punktrad mellan koncentriska cirklar kring ytterkanten. Diam 17 mm. Denna typ av knappar är vanliga på vikingatida boplatser men saknas på gravfälten. De saknas också bland medeltida fynd varför dateringar av dessa knappar ännu saknar fast grund.
- Fynd nr 509/64 Flat bronsknapp ornerad med nio mindre blommor. Liksom föregående knapp är även denna av hög kvalité. De knappar som tillverkades på Gotlands landsbygd under 1600-1800-talen hade på intet sätt denna höga kvalité. Eventuellt är denna knapp från tidig medeltid.
- Fynd nr 268/64 Sigillstamp helt i silver. Stampen är graverad med bokstäverna GBJE samt med blommor och palmblad. Plattan har måtten 22x17 mm och höjden är 27 mm. En liknande, men något enklare, sigillstamp har hittats på regalskeppet Kronan som sjönk utanför Öland år 1676. Detta sigill torde vara från tiden kring år 1700.
- Fynd nr 358/64 Öppen, förgylld fingerring av brons. Denna ring är i princip utförd av tre snodda tenar liknande ringen som beskrivits ovan, fynd 35/38. I detta fall är dock utförandet betydligt simplare och ringen torde vara gjuten efter förlaga. Sen vikingatid.
- Fynd nr 403/64 Liten bronssölja med bevarad trådformig torne, tornen delvis avbruten. Storlek 19,5x20,5x3,0 mm. Funktionen för denna typ av liten sölja, som författaren hittat på flera olika platser på södra Gotland, är okänd. Klart är att remmen har varit smal och ej utsatt för någon större belastning med tanke på tornens kläna dimension. Troligen sen vikingatid.
- Fynd nr 387/64 Del av ett bronsbeslag för upphängning av en kniv i midjebältet. Storlek 28,7x16,6x9,7 mm. I beslagets "skaft", som är dubbelvikt, satt en ring vilken i sin tur var förbunden med ett knivskaft genom en kedja eller en rem. Flera liknande beslag har hittats på åker nr 64, troligen vikingatid.
- Fynd nr 326/64 Hyska av brons, storlek 22,0x9,5x1,5 mm. Hyskan har fyra hål för fastsyning på ett klädesplagg. Hyskan användes för knäppning och hade därför en tillhörande hake vilken även fastsyddes. Trolig datering är sen vikingatid men den kan möjligen vara från medeltid.
- FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE--**Kam, holkyxa, pilspetsar och knappar. Bilder se sid 30.
- Fynd nr 4/111 Dubbelkam av brons med alla tänder kvar. Kammens storlek är ca 66x36x1 mm. Den grovtandade sidan har 25 tänder med ca 5 tänder/

- 10 mm. Den fintandade sidan har ca 12 tänder /10 mm. Bronskammar är ej kända i vikingatida fynd. Denna kam är dock hittad på platsen för bortodlade gravar. Trots detta får den nog anses som betydligt yngre än vikingatid. Den mest troliga dateringen är faktiskt 1800-tal.
- Fynd nr 1/94 Holkyxa av brons. Yxan har kraftiga gjutskägg (nedslipade) som visar att den gjutits i 2-delad form. Den är mest lik nr 89 (Sles i Boge), Pl 18 i *Gotlands Bronsålder* av Harald Hansson (Sthlm 1927). Längd 83 mm, eggbredd 44 mm och yttre diam för holken ca 32 mm. Yxan kan dateras till bronsålderns sista tid.
- Fynd nr 3/47 Armborstpilspets av järn med holk. Storlek 73x18x9,5 mm, holkens yttre diam 13-14 mm. Fem sådana armborstpilspetsar har hittats i Eke, dessutom har åtta spetsar med tånge upptagits. För spetsarna med tånge är ej funktionen helt säker men troligen har de alla varit armborstpilspetsar. Armborstpilspetsarna kan i huvudsak dateras till medeltid även om en del, särskilt de tyngre, kan vara yngre.
- Fynd nr 36/38 Pilspets med holk och triangulärt blad. Storlek 52x14 mm, holkens yttre diam 11 mm. Tre pilspetsar med holk och sjutton med tånge har hittats. Några av dessa är lancettlika och osäkra till sin funktion. Pilspetsarnas datering torde täcka hela järnåldern och så långt fram i tiden som till ca år 1600.
- Fynd nr 108/40 Bronsknapp med bygel. Knappen är dekorerad med en stor blomma vilken har åtta kronblad. Diam 17 mm. Datering osäker.
- Fynd nr 114/40 Oval bronsknapp med korsmönster. Eventuellt kan denna knapp vara sentida.
- Fynd nr 3/56 Bronsknapp av typen manschettknapp med fast bricka. Knappen är ornerad med ett tätt mönster av radiella linjer. Diam 19,5 mm. Eventuellt äldre än vikingatid.
- Fynd nr 28/107 Bronsknapp med bygel. Dekor med stiliserad blomma. Diam 14,5 mm. Datering osäker.
- Fynd nr 1/107 Bronsknapp med bygel. Knappen är dekorerad med vågmönster. Denna typ av dekor är relativt vanlig på knappar som hittas på vikingatida boplatser. Diam 17,5 mm.
- Fynd nr 1/80 Skålformad bronsknapp med bygel. Ornerad med repstav kring flat ytterkant. Diam 17,5 mm. Datering osäker.
- Fynd nr 3/107 Bronsknapp med bygel. Ornerad med pärlstav i ytterkant. Diam 18 mm. Datering osäker.
- Fynd nr 5/38 Förgylld bronsknapp. Kulformad med bygel. Längd 14 mm, diam 9 mm. Liknande knappar har hittats i en mycket rik kammargrav i Birka, se *Birka Sveriges äldsta handelsstad* av Holger Arbman (Stockholm 1939, sid 106). Man tror att dessa knappar från Birka har tillhört en sidenkaftan (lång rock med långa vida ärmar) vilken importerats från området kring Svarta Havet. Datering till vikingatid.

FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE--Beslag, spänneknoppar, stånglänk, remände, miniatyrsvärd, remhållare, skaftbeslag och pärla. Bilder se sid 31.

- Fynd nr 45/71 Bronsbeslag med mittknopp. Storlek 38x37x14 mm. De fyra nithålen visar att beslaget varit monterat på ett underlag. En möjlig tolkning är att det suttit på en bokpärm som prydnad. Sådana pärmar med rika

- bronsbeslag är kända. En annan tolkning är att beslaget suttit på ett skrin eller mindre kista. Datering till medeltid.
- Fynd nr 219/64 Bronsbeslag med storleken 20x20x10 mm. Stora vikingatida järnnycklar av påkostade typer hade då och då rikt utsmyckade handtagsdelar. Sådana nycklar hade också bronsbeslag på skaftet. Detta beslag kan ha tillhört en sådan nyckel.
- Fynd nr 472/64 Förgyllt och silverpläterat bronsbeslag med kraftig nit på ryggsidan. Storlek 15,5x12,0 mm. Beslaget kan ha suttit på ett bälte. Datering troligen folkvandringstid.
- Fynd nr 10/64 Bronsknopp med storleken 25x13x7 mm. Knoppens funktion är okänd. Eventuellt är det ett remändebeslag eller kanske en prydnadsknopp till ett praktspänne av baltisk typ. I båda fallen är en sannolik datering folkvandringstid eller vendeltid.
- Fynd nr 311/64 Stånglänk av brons med längden 47 mm och största diam 5,5 mm. Stånglänkar är delar av kedjor som användes för infästning av redskap (knivar, nålhus, öronslevar mm). Ofta hade man särskilda redskaps-spännen för flera kedjor, vilka kunde fästas på dräkten. Dessa spännen uppträder under vendeltid och är vanliga under vikingatid. Kedjor av stånglänkar ersattes under vikingatiden ofta av kedjor med mer traditionella länkar.
- Fynd nr 497/64 Remände av brons med stiliserat ormhuvud. Storlek 53x13x6 mm. Sådana prydnader satt, som namnet anger, som avslutning på främst läderremmar. Minst fem remändar har hittats på åker 64 varav fyra, inklusive här visat, är från vikingatid.
- Fynd nr 44/64 Miniatursvärd av järn, största delen av klingan är avbruten. Bevarad längd 39 mm. Sådana miniatyrer bars vanligen som prydnader eller smycken. Särskilt yxor är vanliga som miniatyrer. En trolig datering för detta svärd är vikingatid.
- Fynd nr 475/64 Del av remfördelare eller remhållare i brons utförd i så kallad runstensstil vilken dateras till vikingatid. Storlek 35x13x7 mm. En remfördelare bestod vanligen av en ring på vilka några remhållare var uppträdda. På seldon var det ofta fyra remmar som anslöt till remfördelarringen.
- Fynd nr 36/64 Ändbeslag av silver till knivskaft. Beslaget har en omskrift med gotiska bokstäver (ännu ej uttydd). På själva ändplattan är en vacker s k tudorros ingraverad. Diam 17 mm och höjden ca 16 mm. Beslaget kan dateras till 1400- eller 1500-tal.
- Fynd nr 35/64 Ring av brons med diam 20 mm och höjden 13 mm. Ringen är sekundärt tillverkad av en armbygel av baltisk typ. Eventuellt har ringen fungerat som beslag på ett knivskaft eller liknande. Trolig datering för ringen är sen vikingatid.
- Fynd nr 49/73 Kompakt gjuten bronspärla. Diam 15 mm. Förutom hål för snodd är pärlan kanalerad med tre breda fåror från pol till pol. Eventuellt är pärlan från romersk järnålder eller folkvandringstid.
- Fynd nr 359/64 Bronsknopp med storleken 16x14x6,2 mm. Knoppens funktion är okänd. Eventuellt är det ett remändebeslag eller kanske en prydnadsknopp till ett praktspänne av baltisk typ. I båda fallen är en sannolik datering folkvandringstid eller vendeltid.

FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE--Söljor, viktlo och bältesbeslag. Bilder se sid 32.

- Fynd nr 6/64 Silversölja med nielloinläggningar i bågen, 28,5x28,5x5,0 mm. Basens bredd 20 mm. Torne saknas. Trolig datering är medeltid. Söljan kan ha suttit på en finare sko, på en väska eller liknande.
- Fynd nr 10/71 Bronssölja med remhållare. Storlek 30x21x3 mm. Den här söljan saknar helt den finess i utförandet som föregående sölja (nr 6/64) har. Troligen är den lokalt tillverkad under tidig medeltid.
- Fynd nr 205/64 Profilerad bronssölja, torne saknas. Måtten är 16x18x2 mm. Som de flesta av de medeltida söljorna vilka hittats i området tycks denna vara tillverkad av icke specialiserade hantverkare.
- Fynd nr 207/64 Rektangulär bronssölja med storleken 19x37x6 mm, torne saknas. På området (åker nr 64) har hittats 16 söljor av brons varav några troligen är vikingatida medan de flesta torde vara medeltida.
- Fynd nr 101/40 Viktlod av järn (magnetiskt) med bronsskal. Detta viktlo som är kulformat med tillplattade poler har diam 21 mm och höjden 17 mm. På varje pol finns fyra punkter (ögon). Vikten är 31,32 g. Det var ett konststycke att under vikingatiden tillverka sådana vikter som hade järnkärna och tunt bronsskal då dessutom vikten var noga reglerad. Inte förrän på 1990-talet har arkeologerna återupptäckt tekniken att tillverka dessa vikter.
- Fynd nr 7/62 Viktlod av järn (magnetiskt) med bronsskal. Detta viktlo är till typen lika föregående (nr 101/40) men är något tjockare, är tyngre och har fem ögon på varje pol. Diam 22,5 mm, höjd 17 mm och vikt 38,20 g.
- Fynd nr 14/40 Polyedriskt viktlo av brons med 6 fyrkantiga och 8 trekantiga sidor. Storlek 6,5x6,5x6,5 mm, vikt 1,7 g. På varje fyrkantig sida finns tre ögon. Viktlodet dateras till vikingatid.
- Fynd nr 23/40 Kulformat viktlo av brons med tillplattade poler vilket har diam 9 mm och höjden 6,5 mm. Vikten är 2,26 g. Inga "ögon" är synliga på de tillplattade polerna. Viktlodet är troligen från tidig vikingatid.
- Fynd nr 25/40 Bältesbeslag av silver med inläggningar av niello. Bredden är 16 mm och höjden 13 mm. På baksidan finns en kraftig nit för infästning i ett läderbälte. Dessa bältesbeslag torde alla ha ett östligt, i vissa fall orientaliskt, ursprung. Vikingatid.
- Fynd nr 23/62 Bältesbeslag av silver med spår av inläggningar. Bredden är 13 mm och höjden 13 mm. I palmettmönstret kan ses spår av en beläggning som kanske har varit emalj. Vikingatid.
- Fynd nr 352/64 Bältesbeslag av silver med inläggningar av niello. Bredden är 12,5 mm och höjden 13,2 mm. På åker nr 64 har hittats 12 bältesbeslag av olika utförande, 6 är av silver och 6 är av brons.
- Fynd nr 285/64 Bältesbeslag av silver, starkt nedslitet. Även detta beslag har niten på baksidan i behåll. Bredden är 10,5 mm och höjden 12 mm. Som de ovan beskrivna beslagen har även detta ett östligt ursprung och härstammar från vikingatiden.

FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE--Svärdsknappar, sporrar, ringspännen, beslag, sölja, fibula och pärlspridare. Bilder se sid 33.

- Fynd nr 1/56 Svärdsknapp av järn med sju inlagda bronstrådar. Trådarna har inlagts i rännor vilka ursparats i järnet. En järnnit för infästning av knappen i överhjälet finns kvar. Storlek 74x27x30 mm. Då föremålet hittades var

- det en enda stor rostklump. Man kunde endast gissa vad som dolde sig under rosten. Knappen har koserverats på SHM i Stockholm. Vikingatid.
- Fynd nr 12/73 Svärdsknapp av järn med inlagda silvertrådar. Storlek 60x26x24 mm. De vertikala silvertrådarna har suttit tätt och inlagts med tauschering. De flesta trådarna är nu förlorade på grund av rost. Knappen har tillhört ett svärd av så kallad typ H vilken dateras till tidig vikingatid.
- Fynd nr 50/32 Sporre av järn med bredden 58 mm. Sporrespetsen har längden 26 mm och största diam 13 mm. Detta är den första typ av sporre som uppträder i Norden. Den kommer under romersk järnålder. På Gotland är den känd i endast några få exemplar (muntligt professor Erik Nylén).
- Fynd nr 1/112 Sporre av järn som är medeltida. Sporren av den äldre typen (se nr 50/32) försvinner ur fynden här uppe i Norden ca år 300 e Kr och sporrarna återkommer först ca år 800 (se artikel i Gotländskt Arkiv 1997 av Erik Nylén, sid 214) men nu med lång torne.
- Fynd nr 1/40 Ringspänne av brons med ändknoppar som djurhuvuden. Största mått 37,5x32,0 mm. Del av bandformig nål sitter kvar på spännet. Anders Carlsson redovisar i sin bok "Vikingatida ringspännen från Gotland" (Stockholm 1988) sju sådana spännen (typ DJU:RUN/V).
- Fynd nr 61/40 Ringspänne av brons med polyedrisk ändknoppar. Största mått 43x42 mm. Bygel med flatovalt tvärsnitt. Vikingatid.
- Fynd nr 2/89 Del av, ca halva, ringspänne av baltisk typ. Största mått ca 63x34 mm. Anders Carlsson (se ovan) redovisar 13 sådana fynd från Gotland (typ DJU:RUN).
- Fynd nr 8/107 Ringspännennål av silver, spetsen avbruten. Den sköldformiga infästningen i två delar. Vid nålroten, mot skölden, sitter ett vackert skulpterat djurhuvud. Sköldens framsida ornerad med linje- och prickmönster. Bevarad nållängd är 54,5 mm och skölden är 18 mm bred.
- Fynd nr 27/40 Beslag av brons med storleken 36,0x21,5 mm. Detta är ett unikt föremål med hög konstnärlig kvalitet. Av allt att döma har man skulpterat ett fladdermushuvud och lagt till en ryggsköld med slingmönster. I ryggskölden finns hål för nitar eller liknande och på baksidan finns ett utskott. Ytterligare ett utskott under nosen är avbrutet. Beslaget kan dateras till vikingatid. Föremålet har varit på SHM i Stockholm men funktionen är ändå okänd. En möjlig funktion är som ändbeslag på en pilbåge (passar väl på min sons pilbågsände). Utskottet under nosen, som nu är avbrutet, skulle då kunna användas för att spänna bågen "ytterligare ett knepp".
- Fynd nr 60/40 Ornerad sölja av brons med måtten 48x24x4 mm. Rester av en järntorne finns kvar. Söljans spetsiga bygel är utformad som ett djurhuvud och bältesplattan, vilken är gjuten i ett stycke med söljan, är rikt ornerad. Söljan dateras till vikingatid.
- Fynd nr 5/86 Fibula av brons. Bågen med varg?huvud i ena ändan och kula i den andra ändan är bevarad, nålen saknas. Längden är 48 mm. Fibulan kan dateras till folkvandringstid. Se också VWG taf 9/68. (VWG avser boken Die Völkerwanderungszeit Gotlands av Birger Nerman, Stockholm 1935.)
- Fynd nr 22/107 Pärlspridare av brons med T-format tvärsnitt. Pärlspridaren har 9 hål i "T:ets stapel" för infästning av snören. Framsidan är rikt dekorerad med tre nedsänkta kartuscher vilka har upplöst djuornamentik e dyl

(ornamentiken i kartuschererna kan också tolkas som stående människor något lika "guldgubbarnas" bilder). Vardera ändan har också ett människoansikte en face i nersänkta kartuscher. Även bårderna runt kartuschererna har ornamentik i form av parallella linjer. Storlek 98x12,5 mm. Se också **WKG** Abb 207b. (WKG avser boken Die Wikingerzeit Gotlands, band I-Abbildungen der grabfunde von Lena Thunmark-Nylén, Värnamo 1995.) Pärlspridaren dateras till vikingatid.

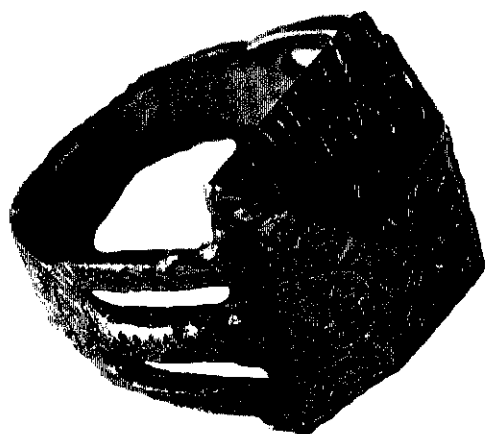
FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE--Nycklar. Bilder se sid 34.

- Fynd nr 1/60 Vikingatida nyckel av järn. Både ax och bygel är svårt skadade. Denna typ av nycklar är relativt vanlig under vikingatiden. Två sådana stora nycklar har hittats i samband med bopplatsundersökningarna. Denna nyckel har måtten 156x89x6 mm.
- Fynd nr 56/64 Medeltida bultlåsnickel av brons. En ten saknas och tryckplattan är skadad. Längden är 112 mm. Bultlåsen kom med en helt ny låsprincip i slutet av vikingatiden där nyckeln trycktes in i låset och särade på några fjädrar som då släppte greppet om låskolven. Ofta var bultlåsen utformade som stora hänglås.
- Fynd nr 13/60 Sentida nyckel av järn med skaft, hylsa, ax och handtag. Längden är 88 mm. Troligen är denna nyckel från 1600- eller 1700-talen.
- Fynd nr 158/71 Nyckel av järn med skaft, hylsa, ax och handtag. Denna nyckel som är 63 mm lång kan möjligen vara från medeltiden.
- Fynd nr 79/71 Nyckel? av järn vilken troligen är medeltida (hittad på medeltida bopplats). Funktionen för detta föremål är ej helt säker men föremålet har troligen använts för att öppna någon typ av lås. Längd 75 mm.

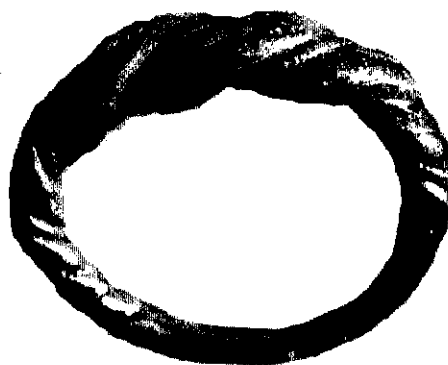
JÄRNFYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE--Kniv, pilspets, eldstål och skära. Bilder se sid 35.

- Fynd nr 20/38 Kniv med tånge. Storleken är 129x15x8 mm. Denna kniv är både ovanligt stor och ovanligt tjock. De flesta knivar som upptagits inom bopplatsprojektet, över 200 st, är under 100 mm långa och vanligen 4-5 mm tjocka. Knivar liksom saxar, tänger och hammare är mycket svåra att datera då formerna ej har ändrats i någon större grad under de senaste 1000 åren. Det bästa sättet för datering är vanligen fyndomständigheterna. Eftersom alla fynd inom bopplatsprojektet har hittats i plöjningslagret kan ingen säker datering utföras, endast ett antagande att de fynd som hittats på en bopplats är samtida med övriga fynd på platsen.
- Fynd nr 42/38 Pilspets med tånge med måtten 88x18x5 mm. Denna spets är relativt tung för att vara en pilspets. Det behövdes en stark båge för sådana pilar. Denna spets, tillsammans med några andra pilspetsar, har hittats i närheten av ett förmodat medeltida hus. Det är möjligt att dessa pilar har använts vid ett överfall på huset (av fetaliebröderna? i slutet på 1300-talet?).
- Fynd nr 27/73 Eldstål, skadat i ändarna. Storlek 97x21x4 mm. Fyra eldstål har hittats. Alla är av samma typ med uppvikta ändar. Även eldstålen är svåra att datera men kan vanligen placeras i medeltid och framåt.
- Fynd nr 57/107 Skära funnen nära en byggnadsgrund från äldre järnålder (kämpgrav). Skäran har längden 168 mm men har varit längre. Fyndomständigheterna gör det troligt att skäran är från romersk järnålder.

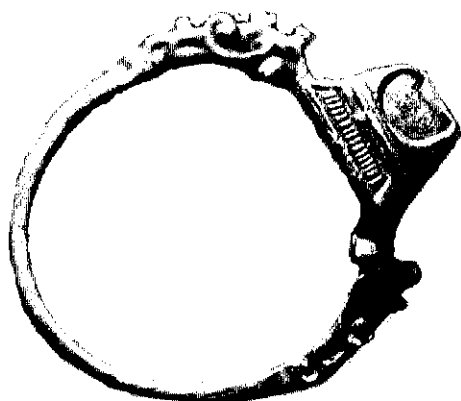
FÖRGYLLEDA FYND UPPTAGNA PÅ ÅKER NR 38 OCH PÅ ÅKER NR 64
 Fyndens storlek och annan förklarande text se sidan 21.

Fynd nr 13 på åker nr 38. Fingerring av förgylld brons. Ringens klack liknar mycket klacken på en ring funnen i Barlingbo, som daterats till 1200-talet.

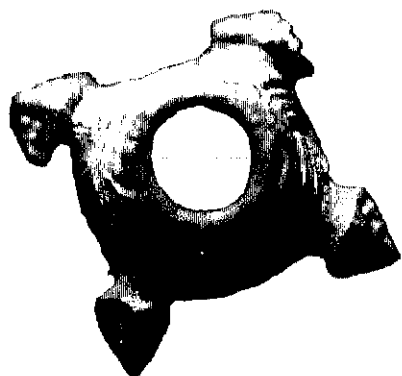
Fynd nr 35 på åker nr 38. Fingerring av förgyllt silver. Ringen är av vanligt vikingatida utförande tvinnad av två grova och en smal ten.

Fynd nr 356 på åker nr 64. Fingerring av förgyllt silver med infattad sten. Ringens storlek visar klart att det är en herring. Osäker datering.

Fynd nr 49 på åker nr 64. Förgyllt och silverbelagt bronsbeslag. Dekorert med två motställda tuppar. Troligen ett frankiskt arbete från vendeltid eller tidig vikingatid.

Fynd nr 26 på åker nr 64. Förgylld toppdel till dosformat spänne. Delen har fyra vädurshuvuden. Vikingatid.

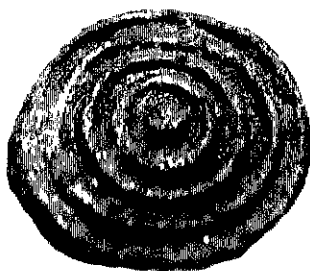

Fynd nr 44 på åker nr 64. Förgylld och silverbelagd bronsholk s k fiskhuvudformad del till större halsprydnad. Vikingatid.

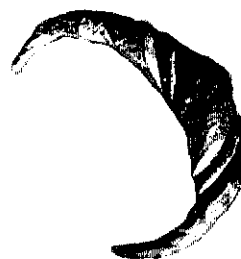
FYND UPPTAGNA PÅ ÅKER NR 64-mynt, knappar, sigill, ring, sölja, knivbeslag och hyska.
 Fyndens storlek och annan förklarande text se sidorna 21 och 22.

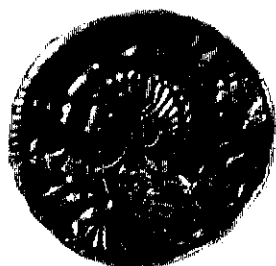
Arabiskt silvermynt.
 Fynd nr 16. Vikingatid.

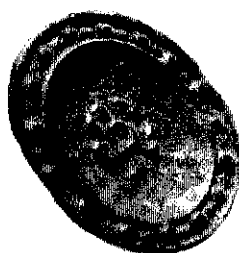
Bronsknapp. Fynd nr 209.
 Troligen bronsålder.

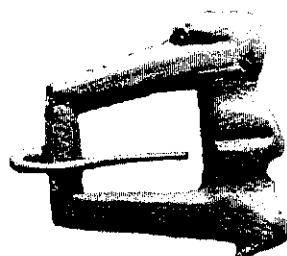
Fingerring. Fynd
 nr 358. Vikingatid.

Engelskt silvermynt.
 Fynd nr 24. Vikingatid.

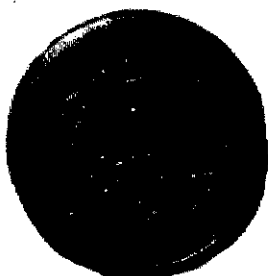
Förgylld bronsknapp. Fynd
 nr 331. Eventuellt medeltid.

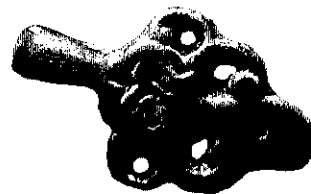
Liten sölja. Fynd nr 403.
 Troligen sen vikingatid.

Tyskt silvermynt. Fynd
 nr 341. Vikingatid.

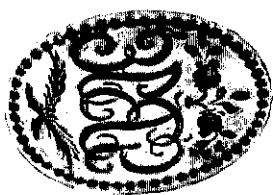
Bronsknapp. Fynd nr 509.
 Eventuellt medeltid.

Beslag till knivupphängning.
 Fynd nr 387. Vikingatid.

Gotländskt silvermynt. Fynd
 nr 339. Daterat 1536.

Sigillstamp av silver. Fynd
 nr 268. Datering ca 1700.

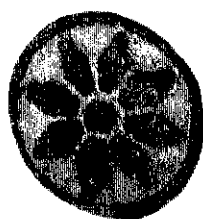

Hyska av brons. Fynd
 nr 326. Vikingatid.

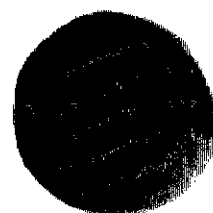
FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE -Kam, holkyxa, pilspetsar och knappar. Fyndens storlek och annan förklarande text se sidorna 22 och 23.

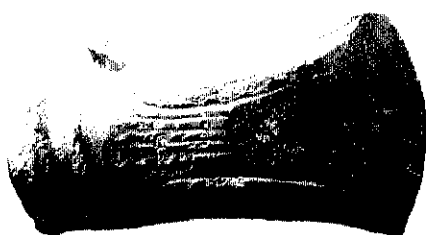
*Dubbelkam av brons.
Fynd nr 4 på åker nr 111.*

*Bronsknapp. Fynd
nr 108 på åker nr 40.*

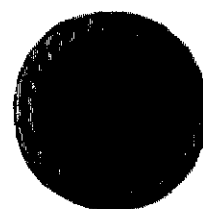
*Bronsknapp. Fynd
nr 1 på åker nr 107.*

*Holkyxa av brons.
Fynd nr 1 på åker nr 94.*

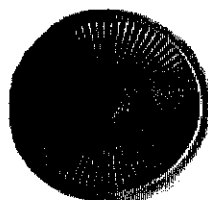
*Bronsknapp. Fynd
nr 114 på åker nr 40.*

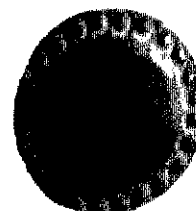
*Bronsknapp. Fynd
nr 1 på åker nr 80.*

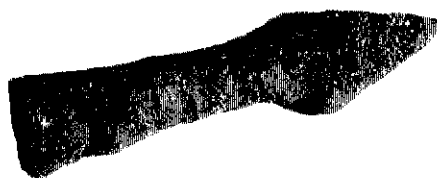
*Armborstpilspets av järn.
Fynd nr 3 på åker nr 47.*

*Bronsknapp. Fynd
nr 3 på åker nr 56.*

*Bronsknapp. Fynd
nr 3 på åker nr 107.*

*Pilspets av järn. Fynd
nr 36 på åker nr 38.*

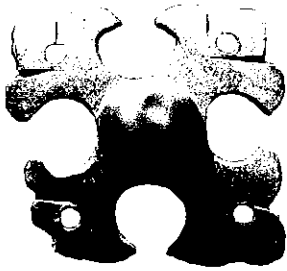

*Bronsknapp. Fynd
nr 28 på åker nr 107.*

*Förgylld bronsknapp.
Fynd nr 5 på åker nr 38.*

FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE-beslag, spänneknoppar, stånglänk, remände, miniatyrsvärd, remhållare, skaftbeslag och pärla. Fyndens storlek och annan förklarande text se sidorna 23 och 24.

*Bronsbeslag med mittknopp.
Fynd nr 45 på åker 71.*

*Stånglänk av brons.
Fynd nr 311 på åker nr 64.*

*Ändbeslag av silver.
Fynd nr 36 på åker nr 64.*

*Bronsbeslag till nyckel?
Fynd nr 219 på åker nr 64.*

*Remände av brons.
Fynd nr 497 på åker nr 64.*

*Skafttring? av brons.
Fynd nr 35 på åker nr 64.*

*Förgyllt bronsbeslag.
Fynd nr 472 på åker nr 64.*

*Miniatyrsvärd av järn.
Fynd nr 44 på åker nr 64.*

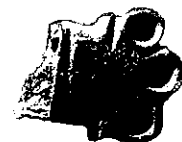
*Bronspärkla. Fynd nr 49
på åker nr 73.*

*Bronsknopp till spänne?
Fynd nr 10 på åker nr 64.*

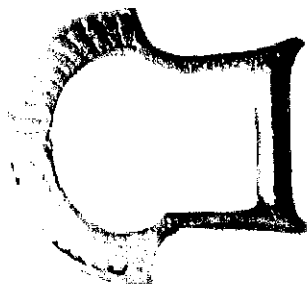

*Remhållare av brons.
Fynd nr 475 på åker nr 64.*

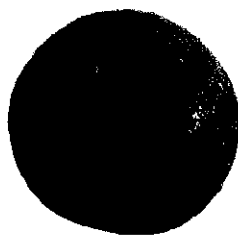

*Bronsknopp till spänne?
Fynd nr 359 på åker nr 64.*

FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE-söljor, viktlo och bältebeslag. Fyndens storlek och annan förklarande text se sida 25.

Silversölja med nielloinläggningar. Fynd nr 6 på åker nr 64.

Viktlo med bronsskal. Fynd nr 101 på åker nr 40.

Bältebeslag av silver. Fynd nr 25 på åker nr 40.

Bronssölja med remhållare. Fynd nr 10 på åker nr 71.

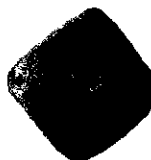
Viktlo med bronsskal. Fynd nr 7 på åker nr 62.

Bältebeslag av silver. Fynd nr 23 på åker nr 62.

Profilerad bronssölja. Fynd nr 205 på åker nr 64.

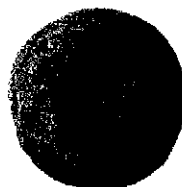
Flersidigt viktlo av brons. Fynd nr 14 på åker nr 40.

Bältebeslag av silver. Fynd nr 352 på åker nr 64.

Rektangulär bronssölja. Fynd nr 207 på åker nr 64.

Runt viktlo av brons. Fynd nr 23 på åker nr 40.

Bältebeslag av silver. Fynd nr 285 på åker nr 64.

FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE-svärdsknappar, sporrar, ringspännen, beslag, sölja fibula och pärlspridare. Fyndens storlek och annan förklarande text se sidorna 25 och 26.

*Svärdsknapp av järn.
Fynd nr 1 på åker nr 56.*

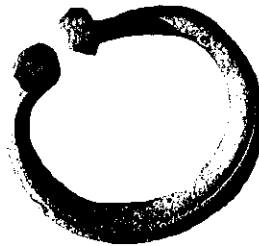
*Ringspänne av brons.
Fynd nr 1 på åker nr 40.*

*Beslag av brons.
Fynd nr 27 på åker nr 40.*

*Svärdsknapp av järn.
Fynd nr 12 på åker nr 73.*

*Ringspänne av brons.
Fynd nr 61 på åker nr 40.*

*Sölja av brons.
Fynd nr 60 på åker nr 40.*

*Sporre av järn.
Fynd nr 50 på åker nr 32.*

*Ringspänne av brons.
Fynd nr 2 på åker nr 89.*

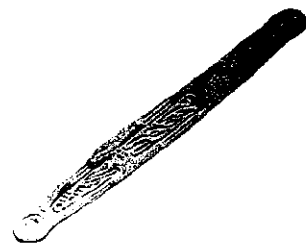
*Fibula av brons.
Fynd nr 5 på åker nr 86.*

*Sporre av järn.
Fynd nr 1 på åker nr 112.*

*Ringspännenål av silver.
Fynd nr 8 på åker nr 107.*

*Pärlspridare av brons.
Fynd nr 22 på åker nr 107.*

FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE-nycklar. Fyndens storlek och annan förklarande text se sida 27.

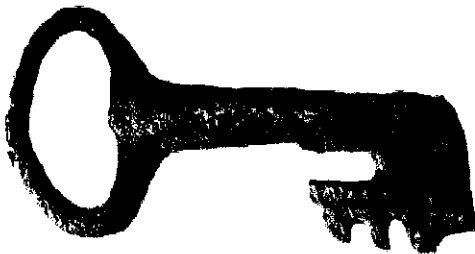
Fynd nr 1 på åker nr 60. Vikingatida järnnyckel. Både ax och bygel är svårt skadade.

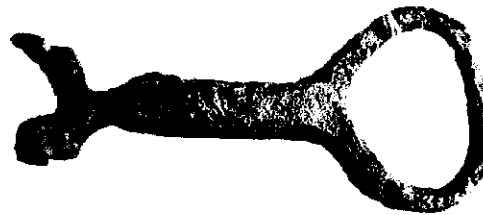
Fynd nr 56 på åker nr 64. Medeltida bultlåsnnyckel av brons. En ten och tryckplattan är skadade.

Fynd nr 13 på åker nr 60. Järnnyckel av äldre typ. Eventuellt från 16- eller 1700-talen.

Fynd nr 158 på åker nr 71. Järnnyckel. Troligen medeltida.

Fynd nr 79 på åker nr 71. Järnnyckel. Troligen medeltida.

FYND UPPTAGNA PÅ ÅKRAR I EKE-kniv, pilspets, eldstål och skära. Fyndens storlek och annan förklarande text se sida 27.

Fynd nr 20 på åker nr 38. Kniv med tånge.

Fynd nr 42 på åker nr 38. Pilspets med tånge.

Fynd nr 27 på åker nr 73. Eldstål, något skadat.

Fynd nr 57 på åker nr 107. Skära, något skadad.

Fosfatkartering - Omfattning och resultat

Tidigare har jag kortfattat nämnt att tio bebyggelseområden har karterats. Av dessa är det nio som har hittats med hjälp av metalldetektor. Det tionde området avser den del av By änge som ligger närmast kyrkan (mitt emot kyrkan, söder om landsvägen). Här ville jag kontrollera om By gård kan ha legat på denna plats vilket antyds av äldre handlingar och som berättas i en gammal sägen samt även om Mallgårds, en sedan länge försvunnen gård, kan ha legat på en mindre backe bakom socknens bastu. Resultatet blev positivt, särskilt vad gäller lokaliseringen av By gård. Av karteringen går det att utläsa de troliga lägena både för bostadshus och ladugård. Även platsen för Mallgårds gav höga fosfatvärden. För de övriga nio områdena vill jag här kortfattat ge en sammanställning. För numreringen nedan se kartskissen, fig 7, sid 38.

Åker nr 32 (se nr 2). Tre områden med höga fosfatvärden, 4:or och 5:or. Det största området täcker stengrundgårdens yta och ett andra område är platsen för en senvikingatida bebyggelse medan det tredje området har gett fynd både från vendeltid och medeltid.

Åker nr 38 (se nr 3). Ett område med höga värden visar platsen för en vikingatida bebyggelse. Här är att märka att området där det enligt metallfynden varit en bronsgjutarverkstad och en smedja ej ger förhöjda fosfatvärden.

Åker nr 40 (se nr 4). Ett område med höga värden markerar platsen för en vikingatida gård medan den troliga platsen för en medeltida gård endast ger tre höga värden och den eventuella platsen för ytterligare en vikingatida bosättning (enligt metallfynden) endast ger för åkern normala värden.

Åker nr 62 (se nr 5). En åker med sex områden som har höga värden, minst 4:or. Tre av områdena har givit vikingatida fynd och torde indikera bosättningar medan två områden ej givit några daterande fynd. Ett av dessa två kan vara en utlöpare av det stora området med höga fosfatvärden som ligger på åkern intill (se nr 8) och som eventuellt är en bosättning från stenålder. Det sjätte området har givit fynd från både hällkistetid (flintdolk och skafthålsyxa) och folkvandringstid.

Åker nr 64 (se nr 6). Åkern ligger på litorinavallen och är en mycket god boplats som har sju områden med höga fosfatvärden. Fynd har upptagits för alla perioder från bronsålder till och med medeltid. En relativt säkert vendeltida, fyra säkra vikingatida och två relativt säkra medeltida bosättningar indikeras av fosfatvärden och metallfynd.

Åker nr 71 (se nr 7). Höga fosfatvärden finns på två stora områden där medeltida fynd hittats. Dessa indikerar säkert en medeltida gård (Lillegårds) och troligen ytterligare en (Herrvide). Trots de höga värdena över relativt stora områden pekar upptagna fynd endast på medeltid. En vikingatida bosättning har av allt att döma (fynd och höga fosfatvärden) också funnits på åkerns nordöstra del. Här är dock ytlagret avschaktat och lagt på ett lägre område i åkern där nu spridda högre fosfatvärden registrerats.

Åker nr 73 (se nr 8). Platsen för en stengrund som bortodlades i början på 1950-talet.

Stengrunden låg centralt på ett stort område, ca 100x200 m, som har mycket höga fosfatvärden (mest 5:or). En del fynd av stenyxor i området tyder på att de höga fosfatvärdena över det stora området indikerar en stenåldersbosättning. Förutom fynd från folkvandringstid har också en del vikingatida fynd upptagits vilka tyder på en bosättning från denna tid.

Åker nr 94 (se nr 9). Här på denna åker har hittats några vikingatida fynd (djurhuvudformat spänne och ett arabiskt silvermynt mm) samt en vacker holkyxa av brons från sen bronsålder. Vid fosfatkarteringen visade det sig att ca 80% av den ca 160x600 m stora åkern har höga fosfatvärden. Detta var ett högst oväntat resultat. Gjorda metallfynd motsvarar på intet sätt den stora utbredningen av höga fosfatvärden. En trolig tolkning av fosfatvärdena är att de representerar bosättningar från stenålder och bronsålder.

Åker nr 107 (se nr 11). Tre områden på åkern har höga fosfatvärden. Ett område hör säkert samman med den stengrund som finns norr om åkern. Ett andra område mitt på åkern indikerar en vikingatida bosättning som dateras genom fynd av hög kvalitet. Ett tredje område i åkerns södra del, mot ancylusvallen, saknar daterbara fynd. Eventuellt kan det vara en tidig bosättning på ancylusvallen vid kyrkmyrens strand.

Fosfatkartor finns till påseende hos författaren.

Arkivstudier - Återfunna förhistoriska boplatser/gårdar

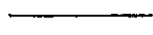
Med hjälp av arkivstudier (Skattningskartan från 1703, kartor för Laga skiftet och den fosfatkarta som upprättades av Svenska Sockerfabriksaktiebolaget på 1930-talet samt med till kartorna hörande handlingar samt diverse andra arkivalier) har lokaliserats tio, för länge sedan försvunna, bondgårdar av vilka de flesta tidigare varit okända. Efter arkivstudierna har kontroll utförts i fält med hjälp av metalldetektor och fosfatkartering varvid boplatsernas lägen och utbredning har kunnat bestämmas.

I avdelning IV "Ödegårdar i Eke socken med omnejd" har jag gård för gård redovisat tillvägagångssättet för utförd arkivforskning och för vilka antaganden som har gjorts samt för resultaten av dessa. Jag har också med relativt stor säkerhet namngivit de flesta av dessa tio gårdar. För namngivningen har främst använts namn på åkrar och ängen som finns redovisade i beskrivningen till skattningskartan 1703. Även en sammanställning över Eke kyrkas jordar för år 1594 har lämnat ett par värdefulla bidrag. I detta kapitel vill jag endast kortfattat redovisa de tio förhistoriska gårdsplatserna. För bokstavsnumrering nedan se kartskissen, fig 7, sid 38.

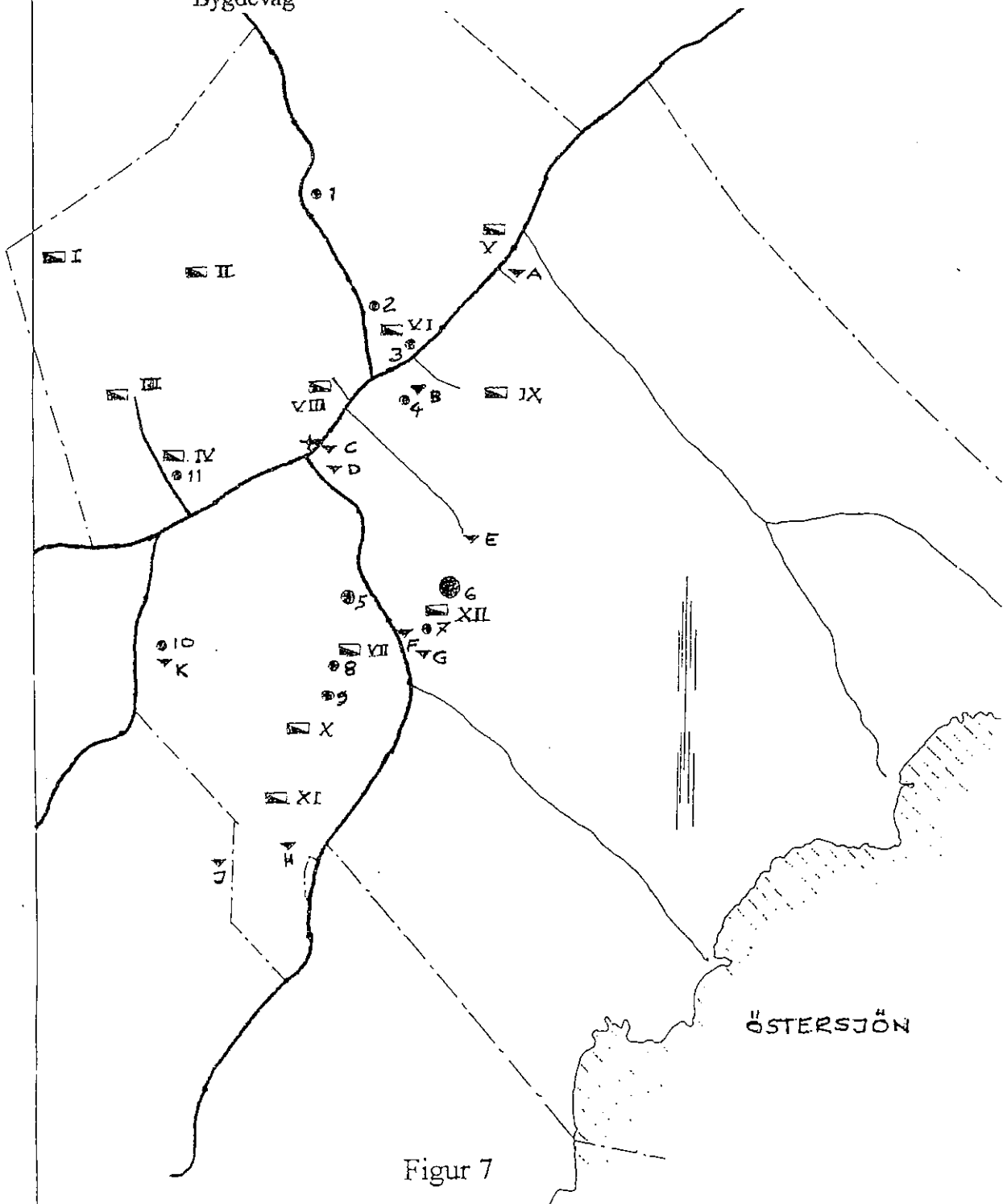
- A Lilla Gudings.** Den enda av de tio gårdarna som finns redovisad på skattningskartan. Gårdsmännen finns omnämnda i en hel del äldre handlingar. Eventuellt har denna gårdspart tillkommit på 1300-talet. Gården blev troligen öde på 1790-talet.
- B (H)agne.** Enligt metallfynden torde denna gård blivit öde på 1300-talet. Gården har på samma åker en vikingatida föregångare. Ett intilliggande änge kallas ännu på 1800-talet för agn(e)åker.
- C By.** Av allt att döma ett tidigare läge för By gård. Gården har i detta läge minst vikingatida anor. By gård flyttade till sitt nuvarande läge i slutet på 1600-talet. Man flyttade troligen till en öde gårdsplats. Se nedan under Mölner.
- D Mallgårds.** Eftersom gårdsplatsen ligger i ett änge har inga fynd upptagits men fosfatkartering bekräftar att en bosättning förekommit på platsen. I beskrivning till Eke kyrkas jordar 1594 står bl a: "Ett Änge kallas Malgers Höegaard". Gården har eventuellt blivit öde redan på 1300-talet.
- E Mölner.** I ödegårdslistan från 1585 var "Melle gaardt" öde och kunde inte betala sin skatt. Platsen för gården är ej känd men av den utredning som jag gjort tyder allt på att gården låg på den plats där nu By gård ligger. Eftersom platsen är en gårdstomt har ingen kontroll utförts i fält.
- F Herrvide.** Mycket tyder på (bl a flera myntfynd och många boplatssfynd) att Herrvide ännu under första delen av 1600-talet låg på denna plats innan gården flyttade ner till platsen sydost om nuvarande By gård. Ännu år 1745 tillhörde ett mindre stycke i Lillegårds åker (platsen vid F) Herrvide.
- G Lillegårds.** I beskrivningen till skattningskartan 1703 finns uppgift om att "Lillegårds tomt" brukades under Petsarve, som "dhen hafwer köpt Anno 1577 d. 20 Junii som köpebrefwet utwisar". I ödegårdslistan 1585 står: "Lille gaardtz er ij M Ley Jord

KARTA ÖVER EKE SOCKEN GOTLAND MED FÖRHISTORISKA BOPLATSER INLAGDA

BETECKNINGAR

- Sockengräns enl ekonomiska kartan
- Stengrunder från äldre järnålder, I - XII
- Vikingatida boplatser, 1 - 11
- Medeltida boplatser, A - K
- Större landsväg
- Bygdeväg

0 1000m 2000m

- wunder, Jachop petzarffue skatter for". Det tycks alltså som att Lillegårds blivit öde 1577 eller något senare. Gården har troligen, på denna plats, etablerats relativt sent.
- H Bonsarve.** Gården finns omnämnd i några äldre handlingar och den torde ha ägt bestånd in på 1600-talet. Platsen har varit okänd men åkernamnen, de höga fosfatvärdena och metallfynden ger alla ett entydigt svar om läget för gården. Mycket tyder på att gården tidigare (under 1300-talet?) hette Rodarve (Rodre).
- J Tjängvide.** (Tingvide, Thegnne). Gården finns upptagen på 1570-talet under Grötlingbo men upptogs i 1585 års ödegårdslista under Eke då den brukas av Jachop petzarffue som även skattar för gården. Enligt ett avtal från 1571 (avskrift av P. A. Säre) köper Morthen Piitsarffe ett stycke ängsmark av Oluff Tegemre. Gården har alltså troligen blivit öde mellan 1571 och 1585. Gårdens exakta läge har ej fastställts.
- K Wingla.** Namnet Wingla på 1703 års skattdrägningskarta för Eke socken jämföras med namnen på andra gårdar i Havdhems socken. En mynsskatt från tidig vikingatid och höga fosfatvärden samt en del medeltida metallfynd tyder på att en gård legat i området. Troligen har gården haft flera olika lägen fram till dess den blev öde vilket troligen skett senast på 1500-talet.

Arkivstudier - Rekonstruktion av den folkvandringstida inägomarken

STENSTRÄNGARNA

De förhistoriska stensträngssystemen har enligt Carlsson (1979, sid 51) tillhört stengrundstiden utan större undantag. Han skriver: "Jag känner inte till något fall där en stensträng av ovan beskrivet utseende (krokiga, min anm) kan knytas till något annat tidsskede än stengrundstid. Det förekommer naturligtvis, att stensträngar vid enstaka tillfällen fått bilda underlag för sentida stenmurar men detta hör sannolikt till undantagen. Utan tvekan hör stensträngarna generellt till tiden romersk järnålder - folkvandringstid - eller med andra ord - de är intimt sammanbundna med stengrunder och utgör tillsammans med dessa tidsmässigt klart avgränsade kulturlandskapselement". Jag har dock, utan några bindande bevis, tyckt mig urskilja tre olika tidsperioder för stensträngarna.

I Grötlingbo prästänge (se fig 6, sid 9), där det förutom den omfattande stengrundsbygden finns fossila åkersystem, har jag iakttagit mycket låga och fragmentariska vastar, vilka är krokiga. Dessa mycket låga vastar går i vissa fall fram mot en fossil åker och slutar i åkerkanten utan fortsättning. Är denna iakttagelse korrekt bör den innebära, att "stenvasten" har borttagits då den fossila åkern anlagts eller utökats. Dessa låga vastar, som delvis är svåra att följa i terrängen, har i de flesta fall ej medtagits i fornminnesinventeringen år 1978. Det är en markant skillnad på ovan nämnda vastar och de vastar, som direkt kan bindas till husgrunderna. Det förefaller som om sten har tagits från de låga vastarna för att bygga "stengrundsvastarna" och att endast stenar nedsjunkna i marken har kvarlämnats. Det förefaller också som om dessa låga vastar ej bildar något system med de större "stengrundsvastarna". En bättre förståelse skulle erhållas, om dessa vastar noggrant inritades på karta.

Ovan gjorda iakttagelser tyder på att vissa vastar kan vara äldre än stengrundstid. Carlsson (1979, sid 50) skriver angående stensträngarna: "De är sällan rätlinjiga utan har som regel en oregelbunden sträckning i terrängen". Med andra ord stensträngarna är krokiga. Det finns dock vid flera stensträngssystem relativt raka vastar, vilka som regel är kraftigare och bredare och högre än de krokigare vastarna. Dessa rakare vastar kan, som t ex vid Vinarve i Rone (se fig. 6, sid 9), direkt ansluta till husgrunderna. En visuell besiktning ger då det givna intrycket, att vastarna är samtida med husgrunderna. Vid en undersökning ledd av kulturgeograf Bengt Windelhed vid Vinarve i Rone togs bl a upp ett schakt, som gick genom en

”rak” vast och genom ena långsidan av en husgrund. Det visade sig där, att vasten var anlagd direkt ovanpå husgrundens kulturlager (Österholm Inger 1979, sid 8 och 13). Detta visar, att vasten byggts efter det att huset slutat användas. Troligen är anläggningstiden för vasten nära tiden för övergivandet av huset, eftersom inget jordlager skilde fyndlagret från vastens grundstenar. Det kan alltså finnas stensträngar som är äldre men också de, som är yngre än stengrundstid. Personligen anser jag att det skulle vara märkligt, om man först i stengrundstid började bygga hägnader av sten. Man hade ju länge arbetat med sten, vilket bl a framgår av bronsåldersrösena. Under bronsålder och förromersk järnålder hade man utan tvivel behov av hägnader bl a för att stänga in husdjuren nattetid och för att stänga ut djuren från odlade grödor. Dessa hägnader bör rimligtvis, åtminstone inom vissa områden, varit uppförda av sten.

Fornminnesinventeringen år 1978 upptar inom undersökningsområdet 6 husgrunder och 4495 m stensträngar, vilka antagas vara rester av husgrundsfolkets hägnadssystem. Vid genomgång av skifteslagskartorna (Skifteslaget nr 1 år 1872 och skifteslaget nr 2 år 1898.) har ytterligare stensträngar, som nu är bortodlade, konstaterats. Deras längd har uppmätts till ca 10000 m. Dessutom har ca 2000 m vastar registrerats av mig, vilka ej medtagits i inventeringen år 1978. Därutöver har jag iakttagit, men ej på karta inritat, ett vastsystem tillhörande husgrund nr I (se fig 6, sid 9). Detta system finns kvar till minst hälften av sin ursprungliga utsträckning eller uppskattningsvis till ca 500 m.

Sammanfattningsvis innebär ovanstående att ca 7000 m stensträngar finns kvar i dag (år 2000) och att ca 10000 m bortodlats från år 1872, alltså på ca 130 år.

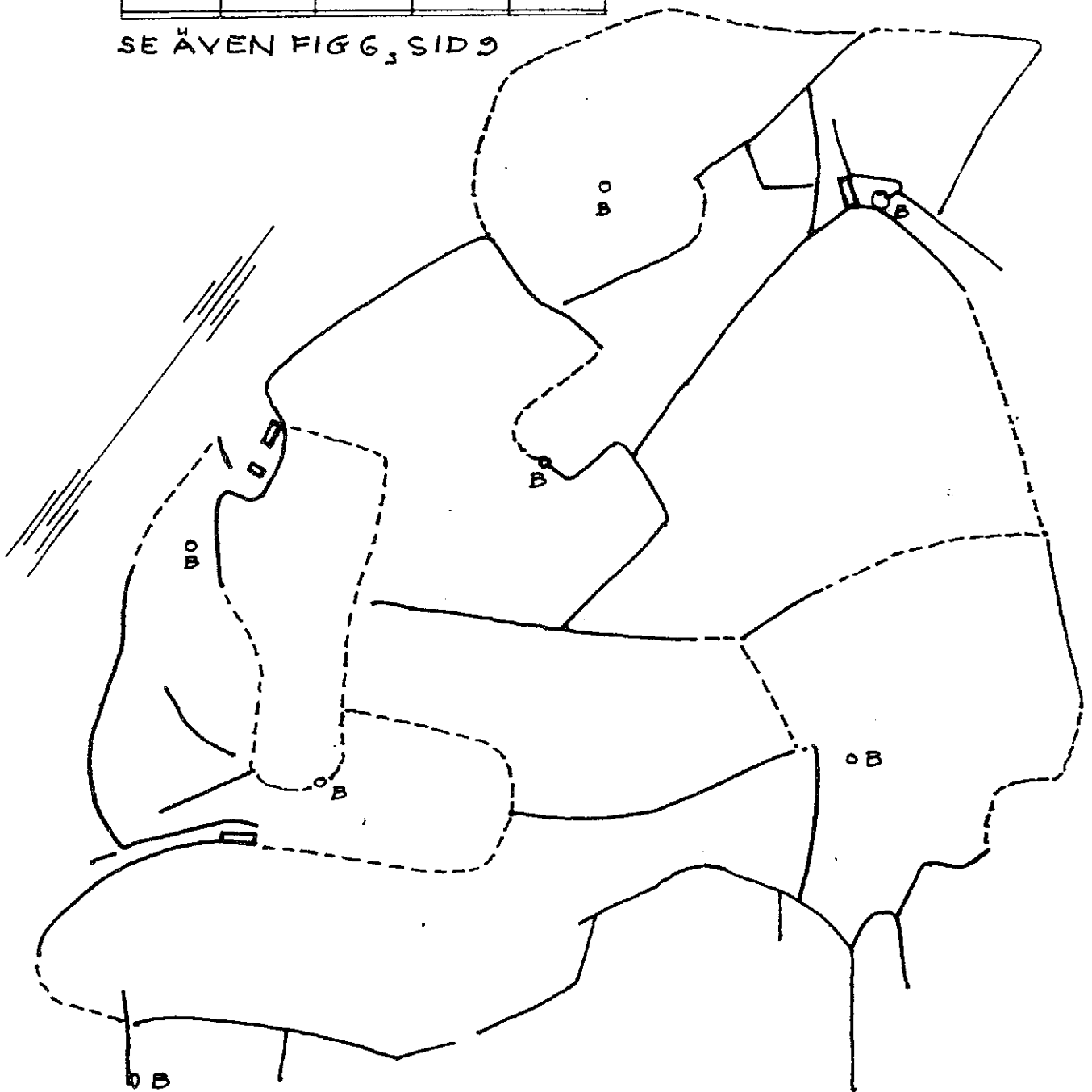
STENGRUNDERNA

De sex stengrunderna, enligt inventeringen år 1978, ligger alla ovan ancylusvallen och torde utgöra resterna efter fem gårdar (nr I - V enl fig 6, sid 9). SGU-Beskrivning till Kartbladet Hemse (Geologiska kartan år 1925. Upprättad åren 1896-98 och kompletterad åren 1903-25.) upptar ytterligare två stengrunder. Den ena av dessa, grund nr IV, var bortodlad redan vid fornminnesinventeringen år 1938 och den andra, grund nr VI, har tydligen av inventerarna uppfattats som ett odlingsröse, då mycket sten påförts och då grundmurarna dessutom torde vara skadade. Undertecknad har på åkern intill stengrunden, i den nyharvade jorden, insamlat ca 9,3 kg ben och 5,7 kg tänder (tre fulla bärkassar). Av de ca 450 tänderna var ca 100 stora nöttänder och mer än 30 var hästtänder. (Se vidare under avd VI, Ekologisk beskrivning av det förhistoriska boplatsoområdet på åker nr 64.) Också en del fornfynd, bl a ett romerskt silvermynt och en sporre från romersk järnålder, har upptagits intill den förmodade stengrunden. Det torde därför ej råda något tvivel om att ”odlingsröset” innehåller en byggnadsgrund (kämpgrav). Stensträngssystemen ovan ancylusvallen indikerar troligen ytterligare en stengrundsgård, vilken bör ha legat öster om nuvarande kyrkan (nr VIII fig 6, sid 9). Nedanför ancylusvallen finns nu endast spridda rester av hägnadssystem kvar. Detta beror i första hand på den höga uppodlingsgraden inom området. Kompletterar vi bilden med de stensträngar som visas på skifteslagskartan blir dock bilden en annan (se fig 6). De samlade stensträngarna visar, att det inom Petsarveområdet har funnits minst en, kanske två gårdar (gård nr VII och gård nr X) och att det i kanten av Ronningsmyr troligen har funnits ytterligare en gård (gård nr XI). Troligen har också en gård funnits i närheten av Gudings (gård nr IX). Inom Petsarveområdet bortodlades en stengrund omkring år 1953 (gård nr VII). Denna grund var ej registrerad som forn lämning, då den var överhopad med odlingssten. Vid borttagandet av grunden hittades en tidig djurhuvudformad fibula, vars typ ger en datering till 550 - 600 e Kr. Man hittade också ett mycket stort antal svinbetar (troligen flera hundra)

KARTA ÖVER STENGRUNDS BYGDEN
VID BÖLSKE I EKE SOCKEN

0 100 200 300 400 500 m

SE ÄVEN FIG 6, SID 9

BETECKNINGAR

- STENVAST, BEFINTLIG ELLER ENL. SKIFTESLAGS-KARTAN 1878
- STENVAST, TROLIG STRÄCKNING ENL. SKATT-LÄGGNINGSKARTAN 1703.
- ▭ HUSGRUND, FOLKVÄNDRINGSTIDA
- B BRYA, BEFINTLIG ELLER ENL. SKIFTESLAGSKARTAN.

Figur 8

av mindre storlek samt diverse ben. Vid besiktningar på platsen åren 1976 - 1981 har jag i åkerytan tillvaratagit en järnkniv, en stor mängd ben och tänder samt något keramik och en del bränd lerklining. Lerkliningens koncentrerar sig till ett område, som bör ha varit husets ungefärliga mittparti räknat från gavlarna. Under senare år har på platsen, med metalldetektor, upptagits fynd vilka kan dateras till romersk järnålder, men även fynd från vikingatid har upptagits (jämför nr 8, sid 17 och åker nr 73, sid 36). I anslutning till denna stengrund (gård nr VII) borttogs ett avlångt "odlingsröse" omkring år 1955. Senare besiktning av marken och kontroll med metalldetektor har ej givit några fynd men läget för "odlingsröset" talar för att det varit fråga om ett uthus till den tidigare bortodlade byggnadsgrunden, vilken åtminstone i sin norra del, där alla ben, tänder, betar och keramik hittats, varit bostadshus.

Det stora bebyggelsekomplexet vid Vinarve i Rone (se fig 6, sid 9) tangerar och delvis överskrider gränsen till Eke. Två stengrunder (en gård) ligger precis på sockengränsen och en stengrund ligger, jämte delar av ett stort vastsystem, inom Eke socken. Grunden är ej registrerad i inventeringen år 1978. Denna grund medtages ej i denna studie då jag har gjort bedömningen att det här är fråga om ett uthus tillhörande en gård som nu ligger i Rone socken. Gården precis på gränsen medtages ej heller då den tillhör bebyggelseområdet vid Vinarve i Rone.

Av ovanstående redogörelse framgår att två byggnadsgrunder med säkerhet har bortodlats men troligen är det betydligt fler. Utgående från bevarade och på skifteskartorna registrerade stenvastar och byggnadsgrunder kommer jag till resultatet, att det inom undersökningsområdet (Uo) med säkerhet har funnits sju gårdar under stengrundstid. Troligt är att det funnits tolv gårdar (se fig 7, sid 38). Uppskattningsvis tycks detta antal gårdar vara i största laget för Uo eftersom det vid skattningsåret 1703 fanns tio gårdar i Eke socken. Men vid närmare kontroll torde det vara fullt möjligt, att det funnits 12 gårdar. Gård nr XI ligger nära Ronnings gård i Grötlingbo. Ronnings bör vara stengrundsgårdens historiska fortsättning. Gård nr I ligger ensam i periferin (på alvarmarken mot Havdhem och Alva). Allt tyder på att denna gård blivit öde redan under 500-talets krisperiod (Carlsson 1979, sid 125) och att ingen bebyggelse därefter har funnits på platsen. Det återstår alltså tio stengrundsgårdar vilket innebär samma antal gårdar som vid skattningsåret 1703. Detta resultat ligger väl i överensstämmelse med vad Dan Carlsson kommit fram till i sin doktorsavhandling (Carlsson 1979, sid 126f).

Hur många husgrunder har bortodlats? Antar vi att gård nr I, som var en liten gård och där ingen synlig odling skett i senare tid, ej har fått någon byggnadsgrund bortodlad kvarstår elva gårdar inom Uo. Enligt Carlsson (1979, sid 120) finns inom hans Uo i medeltal 2,9 byggnadsgrunder per gård. I mitt område synes gårdarna i medeltal ha varit något mindre. I tre fall finns starka indicier på att gården hade två hus. Det antages därför som ett medeltal, att varje gård hade 2,0 byggnader. De elva gårdarna skulle då sammanlagt ha 22 byggnader. I dag (2000) kvarstår sex hela och en skadad byggnadsgrund (gård II - VI enl fig 6). Bortodlingsgraden blir då ca 70 %, vilket är ett högt procenttal. Det är dock fullt möjligt, då de tolv gårdarna till ca 90 % låg inom odlingsvärd mark (jämför Lindquist 1979, sid 251)

Registrering av Crop marks i växande gröda

Under kapitel 3, sid 11 har redovisats några förutsättningar för att crop marks skall uppkomma. Försommaren 1993, som var torr, gav mycket goda förutsättningar för crop marks. Växtmarkeringarna var bäst synliga i fält med vårsäd. I t ex betfält kunde inga markeringar ses. Det var alltså endast för en mindre del av åkermarken i Eke (fälten med vårsäd) som goda förutsättningar för crop marks förelåg. Jag prickade in, på karta i skala 1:5000, över 50 crop

marks i Eke socken under vecka 27 och 28. En del av dessa markeringar i grödan är mycket intressanta. I några fall torde inprägnade växtmarkeringar indikera byggnader. I åker nr 32 fanns bl a markeringar som tyder på ett tätt lergolv under plogdjup och i åker nr 64 registrerades parallella stålphålsrader. Förhoppningsvis skall kommande fältundersökningar ge svar på vad åtminstone en del av dessa crop marks representerar.

KAPITEL 7--DISKUSSION OCH JÄMFÖRELSE

Projektet "Boplatser i Eke" vilket avser en totalinventering av forntida boplatser inom ett större område, i stort sett Eke socken, har ännu inte avslutats eftersom både en del sökning med metalldetektor och en del fosfatkartering kvarstår att utföra i fält. Jag beräknar att det erfordras ytterligare cirka 1000 arbetstimmar i fält för att all intressant mark i Eke socken skall bli kontrollerad, antingen med metalldetektor eller genom fosfatkartering. Dessutom skall fyndmaterialet bearbetas på ett noggrannare sätt. Fynden skall så noggrant som möjligt dateras och bestämmas till sin funktion. Alla daterade fynd skall, med sin datering, redovisas på kartskisser för att så noggrant som möjligt tidfästa varje boplatsläge. Där det är möjligt skall också flyttningsskredor för de olika gårdarna/bebyggelseenheter upprättas. Om resultatet blir tillräckligt utförligt bör kartor upprättas för olika tidsperioder med bebyggelse, vattentag och vägar m m inritade.

Under kapitel 6, sid 16 och 17 har jag redogjort för att det ännu återstår ett antal åkrar att avsöka med metalldetektor och på sid 10 har jag redovisat att min avsikt är att för mark med orört kulturlager (främst ängen och hagar) utföra fosfatkarteringar, allt för att utröna om det finns förhistoriska boplatser inom dessa områden.

Under kapitel 6, sid 17 och 18 har jag också kortfattat beskrivit de elva boplatserna som jag hittat (fig 7, sid 38, nr 1-11). På alla dessa platser finns mer eller mindre säkra boplatslägen från vikingatid. Hur mycket lämningar finns det från övriga tidsperioder, före vikingatiden, och vad visar att bosättning funnits inom ett visst område?

Bronsålder har givit metallfynd från område 6 och område 9 (fig 7, sid 38). För område 9 se även under åker nr 94 på sid 36. På område 5 har hittats en flintdolk och en mindre skaft-hålsyxa vilka båda kan vara från bronsålder. Dessutom har på område 5 funnits en trolig skärvstenshögg vilken bortplockats. Ännu för mindre än 30 år sedan var marken översäddad med sotiga och brända stenar på en mindre förhöjning i åkern.

De tolv storstenarna som finns i strandskogen, några skärvstenshögar och ett par osäkra skeppssättningsskeden samt arton sk malstenar tyder också på att folk bott i området. Troligen har dock spåren efter bronsålderns boplatser bortroderats av senare aktiviteter och är därför svåra eller omöjliga att återfinna.

Förromersk järnålder, vilken tidigare kallats "den fyndlösa perioden", har ej givit några säkra artefakter eller boplatsspår inom Uo.

Romersk järnålder och folkvandringstid har ej givit så många säkert daterade fynd men de kraftiga stengrunderna med sina hägnadssystem visar att trakten var relativt tätt bebyggd under denna tid (fig 6, sid 38).

Vendeltid vilken omfattar 250 år och föregår "den rika vikingatiden" har ej lämnat så många säkert daterade fynd och inget säkert daterat boplatsläge inom Uo. Detta förhållande torde, åtminstone delvis, bero på att de vendeltida boplatserna i stort sett hade samma lägen som de vikingatida och att spåren efter de äldre därför har bortroderats i de flesta fall. Delvis kan avsaknaden av vendeltida spår också bero på den förmodade regressionsperiod som inträffade

under vendeltidens början. Klart vendeltida föremål har dock upptagits vid boplatserna 2, 3, 5 och 6 (fig 7, sid 38). Mycket rika vendeltida gravar på ancylusvallen, vilka tidigare har utgrävts (se avdelning III), ger vid handen att människorna hade ett visst överflöd, åtminstone under periodens senare del.

Inom Uo har ett mycket stort antal fynd upptagits. Totala antalet förhistoriska bronsfynd är 1205 st inklusive plåtar, klumpar och smältor vilka ej kan dateras men som ligger inom samma områden där klart förhistoriska fynd upptagits. Silverfynden är 94 st varav mynten utgör 71 st. Antalet förhistoriska järnfynd är också stort. Tyvärr har troligen en mycket stor mängd förhistoriskt järn dumpats eftersom järnet varken har kunnat dateras eller bestämmas till sin funktion.

Hur förhåller sig då den stora fyndmängden som upptagits inom Uo till vad som kan finnas inom andra områden? Är fyndtätheten hög, normal eller låg inom Uo? Trots efterforskningar kan jag ej hitta några andra områden vilka kan fungera som referensområden.

Det bästa materialet för jämförelser med "Boplats Eke" torde trots allt vara det material som har framtagits i Skattfyndprojektets regi samt de skatter som tidigare har hittats här på ön. Låt oss jämföra fynden från Eke med kända fynd från grannsocknarna. Vi får då ta i beaktande att för grannsocknarna har endast mindre arealer avsökts medan stora områden avsökts i Eke socken. Först en jämförelse mellan socknarna vad avser kända silverskatter som innehåller mer än två mynt. Från Eke är endast 2 skatter kända och de innehåller tillsammans 250 mynt. Från Grötlingbo är 13 skatter kända som tillsammans innehåller 4793 mynt, från Havdhem 7 skatter med 3496, från Alva 8 med 3498 och från Rone 8 skatter med totalt 12094 mynt däribland den till antalet mynt största skatten på Gotland med 5922 mynt (Jonsson 1987, sid 19-24). Visserligen är Eke den minsta av de fem socknarna men det är ändå märkligt att den "fattigaste" av de övriga socknarna, Havdhem, har nästan 14 gånger så många mynt i sina skatter som Eke har i sina.

Det rikaste boplatsoområdet i Eke, åker nr 64, har avsökts mycket noggrant. Tidsåtgången med metallsökaren torde röra sig om ca 200 timmar på detta ca 3 ha stora område (Östergren 1989, sid 167-170). I Grötlingbo finns flera områden som har ett rikt fyndmaterial. På Norrkvie och Suderkvie ägor ligger ett boplatsoområde med minst elva boplatslägen. Här har hittats en denarskatt, en solidusskatt samt fynd från alla perioder från förromersk järnålder t o m medeltid (Östergren 1989, sid 172-175). Tar man hänsyn till söktiden torde denna boplatz kunna anses som betydligt rikare än åker 64 i Eke. Även i Havdhem finns flera områden med rika fynd. Ett område vid Lingvide har fynd från bronsålder, vendeltid, vikingatid och medeltid (Östergren 1989, sid 175-177). Ett annat område ligger på båda sidor om väg 140. Marken tillhör Kvinnegårde, Rangvalds och Sigers. Även här finns många olika bebyggelselägen med ett stort antal fynd av hög klass från perioderna romersk järnålder t o m medeltid (Östergren 1989, sid 105-107, 109-111 och 177-179). Även dessa platser i Havdhem torde klart överglänsa området i Eke. För Alva och Rone socknar känner jag ej till något boplatsoområde som har så många bebyggelselägen och som har lämnat ett lika rikt boplatzmaterial som åker nr 64 i Eke. Detta kan dock bero på att endast en mycket liten del av respektive socken har kontrollerats med metallsökare.

Jämförelserna enligt ovan torde klart visa att inget tyder på att Eke socken är särskilt fyndrik på förhistoriska boplatzlägen eller på forntida artefakter jämfört med socknarna runt omkring.

Snarare torde jämförelserna tyda på att socknarna runt omkring Eke är väl så rika på fynd och boplatser som Eke socken.

KAPITEL 8--SAMMANFATTNING

Denna avdelning (kap 1 - kap 8) handlar om "Ett försök att lokalisera och datera förhistoriska boplatser i Eke socken på Gotland". Avdelningen ger en kort beskrivning av undersökningsområdet och en längre beskrivning av undersökningsmetoderna. Författaren gör också ett försök att analysera orsakerna till att det finns så många övergivna boplatser och varför den forntida bebyggelsen flyttade runt inom sitt markområde. Undersökningarna har först och främst skett med hjälp av metalldetektor men även fosfatkartering och arkivstudier har utförts, främst som komplement till sökningarna med metalldetektor.

Med metalldetektor har nedlagts ca 6000 arbetstimmar i fält varvid ca 85 % av Eke sockens odlade mark har avsökts enligt ett visst system. 11 gårdar från romersk järnålder - folkvandringstid, 11 gårdar från vikingatid och 10 gårdar från medeltid har lokalisats och redovisas på kartskisser. Dessa 10 - 11 gårdar har haft mer än 50 funna bebyggelselägen.

Fyndmängden från dessa boplatser är stor. 94 fynd av silver och 1205 fynd av brons samt ett stort antal järnfynd har registrerats. 1815 av dessa fynd har lagts in på en databas med 10 fält per fynd. I en avslutande diskussion försöker jag visa att Eke socken på intet sätt är fyndrikare än omgivande socknar.

AVDELNING II

KAPITEL 9--FORNMINNESINVENTERINGEN 1978

Introduktion

En första fornminnesinventering av Eke socken, för Riksantikvarieämbetet, utfördes av Nils G Gillberg under perioden från den 13-26 oktober 1938. Vid denna inventering påträffades sammanlagt ca 130 fornlämningar, varav ca 40 osäkra. De anträffade gravfälten var 5 och de innehöll ca 30 fornlämningar. Av dessa gravfält var ett osäkert. Detta gravfält innehöll ca 7 fornlämningar. Härtill kom de fornlämningar, som ligger enstaka eller i smärre grupper. De utgjordes av:

5 högar varav 1 osäker, 31 rösen varav 19 osäkra, 6 jordblandade rösen varav 4 osäkra, 38 runda stensättningar varav 9 osäkra, 3 skeppssättningar varav 2 osäkra, 4 bautastenar varav 2 osäkra, 2+3 husgrunder, 1 fornborg, 4 svärdslipningsstenar samt 1 sten med glattslipad yta. Ovanstående fornlämningar finns redovisade under 72 fornlämningsnummer vilka omfattar lika många maskinskrivna blankettsidor.

En andra fornminnesinventering av Eke socken utfördes 40 år senare eller under perioden från den 5 maj-3 juni 1978. Det var Per-Eric Ornell som utförde inventeringen för Riksantikvarieämbetet. Jag har en fotostatkopia av den handskrivna inventeringsrapporten vilken omfattar 160 A4 sidor. Ornell redovisar 145 fornlämningsnummer vilka fördelar sig enligt följande (Flera fornlämningar av samma slag och fornlämningar av skilda slag finns ofta på samma fornlämningsnummer.):

EKE SOCKEN Fasta fornlämningar enligt fornminnesinventeringen 1978 Del I

TYP AV ANLÄGGNING	Sten-rösen	Skepp-sättningar	Skärv-stens-högar	Mal-stenar	Forn-borg	Grav-fält	Sten-sättningar	Resta stenar
Antal anläggningar	5	1	3	13	1	13	65	18
Därav osäkra	-	1	1	-	-	-	8	-
I gravfälten ingående anläggningar	7	-	-	-	-	-	104	16
Summa anläggningar	12	1	3	13	1	13	169	34

EKE SOCKEN Fasta fornlämningar enligt fornminnesinventeringen 1978 Del II

TYP AV ANLÄGGNING	Högar	Hus-grunder	Sten-strängs-system	Sten-sträng-ar	Svärd-slipnings-stenar	Stenar med slipyta	Odlings rösen
Antal anläggningar	2	6	4	22	20	104	25
Därav osäkra	-	-	-	-	-	-	-
I gravfälten ingående anläggningar	-	-	-	-	-	-	-
Summa anläggningar	2	6	4	22	20	104	25

Antal fasta fornlämningar enligt tabellerna ovan blir då gravfält och odlingdrösen borträknas 391 st. Varje rest sten räknas som enskild fornlämning vilket även gäller stensträngssystemen.

Dessutom redovisas fyndplatser för 11 lösfynd, plats för gravar under flat mark och plats för vårdkase samt diverse intressanta lämningar såsom 2 naturbildningar, 1 byggnadsminne, 3 tjärdalar, 1 runinskrift och 2 milstolpar.

Beskrivning av fasta fornlämningar

STENRÖSEN. De 12 stenrösen ligger alla i strandskogen på mellan 6 och 13 meters nivå över havet. Det minsta av dessa rösen har 13 m diameter och det största 32 m diameter. Dessa relativt strandnära rösen är det främsta synliga beviset på att området har varit utnyttjat under bronsåldern. (Se figur 5, sid 7 och tabell nedan.) Dessa stenrösen har, enligt jämförelser med undersökta rösen, inte byggts upp för endast en begravning utan i de flesta fall för många. Under äldre bronsålder, eller i vissa fall redan under stenåldern, byggdes ett mindre röse över en centralgrav. Under kommande generationer fortsatte man att begrava människor i röset samtidigt som det successivt förstörades. I anslutning till 7 av de 12 storrösen finns också mindre gravfält. Det torde innebära att man fortsatte att begrava människor, under ytterligare några generationer, nära storröset efter det att man slutat använda själva röset.

EKE SOCKEN Stenrösen enligt fornminnesinventeringen 1978

Invent nr	Diam m	Höjd m	Kant- kedja	Syd- sten	Mitt- grop	Anmärkning
33	20	3,2	x	-	-	Odlingssten påförd
35	13	0,7	x	-	-	
36	19	1,5	x	x	-	
37	14	0,8	x	x	-	Tillhör mindre gravfält
38	16	1,9	x	x	-	Tillhör mindre gravfält
39	25	3,2	x	-	x	Tillhör gravfält med 12 fornlämningar
42	16	2,1	x	x	-	Tillhör mindre gravfält + 3 resta stenar
50	21	2,1	x	x	x	
51	29	3,5	x	x	-	Tillhör mindre gravfält
53	32	3,1	x	x	-	Tillhör mindre gravfält
69	23	2,6	x	x	-	Tillhör gravfält med 28 fornlämningar
93	20	0,8	x	x	-	Röset är skadat

SKEPPSSÄTTNINGAR. Enligt fornminnesinventeringen 1978 finns det rester efter 1 skeppssättning. Enligt SGU - Beskrivning till kartbladet Hemse - har det funnits ytterligare 1 fornlämning, vilken tolkats som skeppssättning. Denna skeppssättning har dock inte kunnat återfinnas i terrängen. Skeppssättningarna av gotländsk typ brukar generellt dateras till mell-ersta bronsålder och de är vanligen det synliga beviset för en eller flera brandbegravningar.

SKÄRVSTENSHÖGAR. 2 skärvstenshögar och en skärvstensförekomst finns registrerade i inventeringen. Ytterligare minst en skärvstenshög har funnits som förstörts genom odling. Skärvstenshögar tolkas vanligen som avfallshögar, främst för så kallad koksten. Före det att man hade tillgång till metallkärl för kokning användes andra typer av kärl, t ex träkärl. Man lade stenar i elden och då de blivit heta lades de i ett kärl med vatten, vattnet kom då att koka. Skärvstenshögar dateras allmänt till bronsålder och förromersk järnålder.

MALSTENAR. 13 malstenar redovisas i inventeringen under 9 olika nummer. Jag känner till ytterligare 5 stenar varför det kända antalet är 18 malstenar. Det är ej troligt att någon sten ligger på ursprunglig plats. Det kan dock nämnas att 3 kända malstenar kommer från åker

nr 64 där det funnits bosättning från åtminstone sen bronsålder till medeltid. Rent generellt kan sägas att stenarnas nuvarande lägen tyder på att de har legat i anslutning till, eller mycket nära, lätta jordar med sand och grus. Mycket tyder också på att dessa malstenar varit i bruk under bronsålder och förromersk järnålder, kanske också under romersk järnålder.

FORNBORG. Endast en flatmarksfornborg är känd inom undersökningsområdet. Strax sydväst om undersökningsområdet finns det dock ytterligare en likadan fornborg (se fig 6, sid 9). Fornborgarna kommer att närmare beskrivas och dateras i ett senare kapitel men generellt kan sägas att de bör vara ca 2000 år gamla.

GRAVFÄLT. Totalt 13 gravfält har registrerats varav 7 ligger i anslutning till storrösen. Alla de 13 gravfälten ligger på nivåer lägre än eller lika med litorinavallen. Inget gravfält har registrerats på ancylusvallen trots att gravar har funnits på denna vall i mycket stor utsträckning men nästan alla gravmarkeringar ovan jord är förstörda genom odling och andra markarbeten. De gravfält som ligger i strandskogen har dock till största delen bevarats eftersom den mänskliga aktiviteten varit låg i området.

Gravfält som innehåller storrösen bör allmänt kunna dateras till bronsålder och förromersk järnålder. De 4 gravar som undersökts vid fornborgen har daterats till vikingatid varför det är troligt att de bägge gravfälten vid denna borg (se nr 49 i tabellen nedan) är från samma tid medan de 3 gravfälten på litorinavallen (se tabellen nedan), utan storröse, kan vara från förromersk och/eller romersk järnålder. Från och med mitten av romersk järnålder torde gravfälten, i de flesta fall, ha flyttats upp närmare bebyggelsen och då främst till ancylusvallen. Gravfält nr 95 ligger dock nära Bybods fiskeläge tillsammans med ett flertal så kallade svärdsliplingsstenar. Både det strandnära läget och sambandet med slipstenarna gör det troligt att gravfältet är från vikingatid.

EKE SOCKEN Gravfält med fornlämningar enligt fornminnesinventeringen 1978

Invent nr	Storröse antal	Stensätt- ningar antal	Miljö	Gårds- namn	Anmärkning
37	1	6	Strandskog	Härdarve	
38	1	6	Strandskog	Härdarve	Plus 1 rest sten
39	1	11	Strandskog	By	
42	1	1	Litorinavall	By	Plus 3 resta stenar
45	-	9	Litorinavall	Nygårds	
49	-	10	Strandskog	Gudings	Inom och i anslutning till fornborg
49	-	5	Strandskog	Gudings	Inom och i anslutning till fornborg
51	1	6	Strandskog	Gudings	
53	1	6	Strandskog	Hallvide	
66	-	11	Litorinavall	Hallvide	Plus 4 resta stenar
67	-	4	Litorinavall	Hallvide	Plus 4 resta stenar
69	1	23	Strandskog	Härdarve	Plus 4 resta stenar
95	-	6	Strandskog	By	Plus ett flertal svärdsliplingsstenar

STENSÄTTNINGAR. Denna typ av gravar skiljer sig från stenrösen främst genom konstruktionens ringa höjd vilken vanligen endast består av några lager med stenar, vilka i stort sett har en mansbördas storlek. Stensättningarna har också som regel mindre diameter än stenrösen. I gravfälten (se ovan) ingår 104 registrerade stensättningar och 65 stycken ligger i mindre grupper eller enstaka. De flesta av stensättningarna ligger också under litorinavallens

Inom Eke socken finns det minst 6 bevarade högar längs landsvägen och längs vägavsnittet från Ronnings till Sigsarve i Grötlingbo finns också minst 6 högar. De 6 högarna i Eke tycks alla ha en inblandning av gråsten. Då de anlades bör den nuvarande landsvägen ha funnits även om den då närmast kunde kallas för en stig. Denna typ av gravar, högar eller jordblandade rösen, är ofta från romersk järnålder eller folkvandringstid, d v s den tid i Nordens förhistoria som tycks ha haft den största importen av guld. De större exemplaren av dessa högar har ju också ofta namn som gullhögen, gullbacken och dylikt vilket visar att människor i äldre tid också kunde vara gravplundrare.

HUSGRUNDER. Vid inventeringen 1978 registrerades 6 husgrunder vilka representerar 5 gårdar, troligen från romersk järnålder och folkvandringstid. Se tabellen nedan.

EKE SOCKEN. Husgrunder enligt fornminnesinventeringen 1978

Nr enligt figur 6	Invent nr	Storlek m	Murens bredd m	Husets längdriktning	Husets Placering	Anmärkning
II	5	35x11	02-03	Nv-So	I Ekänget	Ingång i sydost
IV	6	28x14	03-04	No-Sv	Bölske, åker	Öppen i båda gavl
V	61	24x9	ca 2	No-Sv	Smiss	
III	72	20x11	ca 2	N-S	Bölske, norra	
III	72	16x7	ca 2	V-Ö	Bölske, norra	Ingång trol i ÖNo
I	134	14x8	ca 3	No-Sv	Mot Stumlemyr	

Murens bredd (4:e kolumnen) avser den nedrasade muren sådan den var vid inventeringen.

Husgrunderna, vilka är mycket viktiga lämningar i boplatssprojektet som beskrivits under avdelning I, har tidigare behandlats under "Lämpliga boplatsslägen" (sid 15-16) och under "Arkivstudier - Rekonstruktion av den folkvandringstida inägomarken." (sid 39-42). Sammanfattningsvis kan sägas att minst 2 husgrunder har bortodlats under 1900-talet och att det troligen funnits 12 gårdar i området under folkvandringstid.

STENSTRÄNGSSYSTEM OCH STENSTRÄNGAR. De i fornminnesinventeringen redovisade stensträngssystemen och stensträngarna finns upptagna under totalt 22 fornlämningsnummer. Stensträngarnas totala längd som redovisas är 4495 m. Dessa antas främst tillhöra tiden romersk järnålder och folkvandringstid. Stensträngarna har också behandlats under "Arkivstudier - Rekonstruktion av den folkvandringstida inägomarken." (sid 39-42). Se även figur nr 6 sid 9.

SVÄRDSLIPNINGSSTENAR OCH STENAR MED SLIPYTA.

Benämningen "svärslipningssten" borde bytas ut mot "slipskåresten" men i detta sammanhang användes ordet svärslipningssten eftersom det brukats i fornminnesinventeringen år 1978. Slipstenarna, de så kallade svärslipningsstenarna samt stenar med slipyta är mycket svåra att tidsbestämma vad avser stenarnas användningstid. Man kan ej utesluta att en del av dessa stenar använts för att slipa stenyxor och andra stenredskap på/i då det bevisligen finns stenyxor som passar i vissa sliprännor (Hansson 1927, Gotlands bronsålder, sid 98ff). Jag har själv sett en så kallad trindyxa ligga i en slipskåra där den skall ha hittats (muntligen Stig Dotes Gannor i Lau). Man kan vidare anta att en del slipstenar använts åtminstone fram i vendeltid-vikingatid då det finns stenar vilka ligger mindre än 2,0 m över havets nuvarande nivå. Detta gäller delvis för de två koncentrationer av slipstenar som ligger i strandskogen vid Bybod respektive Petsarvebod i Eke. Av de inom Eke socken registrerade 20 svärslipnings-

nivå men även här torde det vara odling som förstört många av dessa gravmarkeringar vilka funnits på odlingsvärd mark vilken ligger på högre nivåer. Stensättningarnas ålder kan som regel inte avgöras utan grävning men generellt kan sägas att deras anläggningstider torde omfatta hela forntiden dock främst tiden förromersk järnålder till och med vikingatid.

RESTA STENAR. I inventeringen har registrerats 34 resta stenar, de flesta har dock fallit (se tabellen nedan).

EKE SOCKEN Resta stenar enligt fornminnesinventeringen 1978

Invent nr	Antal	Anläggning eller funktion	Storlek hxbxtj eller h mått i meter	Rest/ fallen	Miljö
38	1	Sydsten vid röse	1,1x0,55x0,2	Fallen	Strandskog
42	3	Sydkonstruktion vid röse	h 0,5-0,6	Resta	Strandskog
54	1	Vid stensättningar	1,3x0,5x0,4	Fallen	Litorinavall
60	1	Troligen förstört gravfält	2,0x1,4x0,6	Fallen	Odlingsmark
66	4	Gravfält med	h 0,6-1,3	Resta	Strandskog
67	2	Gravfält med	h 0,25 och 0,6	Resta	Strandskog
67	2	Gravfält med	1,4x0,6x0,3 o 2,4x0,7x0,4	Fallna	Strandskog
68	1	Vid stensättningar	1,0x0,6x0,3	Fallen	Strandskog
69	4	Sydkonstruktion vid röse	h 0,5-1,1	Fallna	Strandskog
101	12	Stenrad på mindre åsrygg	h 0,3-1,2	Fallna	Strandskog
106	2	Nära gravfält	1,0x0,5x0,4 o 0,5x0,4x0,3	Resta	Strandskog
130	1	Gränssten?	1,1x0,6x0,45	Rest	Odlingsmark

En del av stenarna kan grovt tidsbestämmas beroende på deras placering och funktion. Sålunda hör 8 stenar ihop med bronsåldersrösen och 13 finns intill stensättningar, vilka troligen är från äldre järnålder. En sten kan vara gränssten, som använts före Laga skiftet, mellan mark vilken tillhört Eke respektive Alva socknar. 12 stenar bildar en stenrad på en låg åsrygg (mindre ändmorän, ca 20 m bred och ca 0,7 m hög). Dessa stenar har stått sida vid sida som en mur på åsryggen. Deras funktion och ålder är okänd.

Förutom de i inventeringen upptagna 34 stenarna vill jag här nämna 2 stenar, som jag har uppmärksammat och vilka jag tycker är intressanta. Vid 1938 års inventering fanns det ännu ett mindre gravfält med 7 stensättningar (fornlämning nr 62) på ancylusvallen mellan Smiss och Hallvide gårdar. Vid inventeringen 1978 fanns endast en stensättning bevarad. År 1938 stod på en av stensättningarna en rest sten med plan framsida. Denna sten, som var oregelbunden, var ca 1,5 m hög, ca 0,4 m bred och ca 0,3 m tjock. Stenen stod rest i ett hål vilket uthuggits i en fyrkantig håll med måtten 1,0x1,0x0,25 m. Stenen med sin fothåll har omkring år 1940 flyttats och står nu ca 50 m sydväst om det förstörda gravfältet.

Den andra stenen, som nästan är kullfallen (står på lut), finns i strandskogen nära Petsarvebod. Måtten är uppskattningsvis 1,2x0,4x0,4 m. Denna sten är förvillande lik en fallos. Likheten beror till stor del på att den har ett band av fältspat, vilket går snett över stenen på ca 1/3 av stenens höjd från toppen räknat. Denna sten står på ca 5 m nivån och stod därför mycket nära stranden för 1500 till 2000 år sedan.

HÖGAR. Endast 2 högar finns upptagna år 1978. De ligger båda intill och väster om landsvägen mellan de båda Härdarvegårdarna. Den norra av dessa kallas "Gullbacke". Båda högarna har inblandning av gråsten vilka kan ses i de skador som uppstått då väg diket grävdes. Vad avser högar har dock inventeraren missat en hel del eftersom ett helt "pärlband" med högar ligger längs landsvägen (Petsarvekvior) från Herrvide i Eke till Sigsarve i Grötlingbo.

stenarna och 104 stenarna med slipyta ligger 12 (8+4) svärdslipningsstenar och 94 (56+38) stenar med slipyta inom dessa två strandskogsområden. Dessa strandnära slipstenar har av allt att döma använts under en relativt begränsad tid eftersom de alla ligger som ett pärlband parallellt med den nuvarande stranden och på ungefär samma nivå över havsytan.

Vid slipningen har man haft behov av sand och vatten varför stenarna troligen legat mycket nära vattenbrynet under sin användningstid.

Vid en noggrann kontroll har det visat sig att de båda strandområdena innehåller fler svärds- slipningsstenar och fler slipytestenar än vad inventeraren upptäckt. Särskilt vid Bybod ligger svärds- slipningsstenarna på precis samma nivå runt en forntida lagun som fanns på platsen då vattnet stod ca 2 m högre än i nutid.

EKE SOCKEN Svärds- slipningsstenar (slipskårestenar) enligt fornminnesinventeringen 1978

Invent nr	Storlek i m l x b x synl h	Antal rännor	Slip- yta	Material	Miljö
3	1,0x1,2x0,4	5	-	Gråsten	I myrkant (Stumlemyr)/lövskog
27	0,8x0,7x0,15	4	ja	Gråsten	Vid bäck (Bykanalen)/ängsmark, åker
27	1,1x1,0x0,35	2	-	Gråsten	Vid bäck (Bykanalen)/ängsmark, åker
43	0,77x0,5	4	-	Gråsten	Nuv vid museum/förr vid bäck (Byänge)
65	0,55x0,4x0,1	2	-	Granit	Vid äldre brya (Nygårds)/lövskog
90	0,8x0,5x0,2	3	-	Sandsten	Nuv på gårdsplan/kommer från Grötlingbo
94	1,25x0,8x0,45	3	ja	Gråsten	Skogsmark vid Petsarvebod/strandläge
94	1,0x0,75x0,15	6	-	Gråsten	Skogsmark vid Petsarvebod/strandläge
94	1,1x1,0x0,25	2	ja	Granit	Skogsmark vid Petsarvebod/strandläge
94	1,2x1,0x0,4	1	ja	Granit	Skogsmark vid Petsarvebod/strandläge
96	0,6x0,5	2	ja	Gråsten	I kanten av äldre brya (Petsarve)
98	1,85x0,75x0,1	2	ja	Gråsten	Skogsmark vid Bybod/strandläge
98	0,5x0,5x0,2	1	ja	Gråsten	Skogsmark vid Bybod/strandläge
98	0,9x0,8x0,15	1	ja	Gråsten	Skogsmark vid Bybod/strandläge
98	1,1x0,75x0,15	5	ja	Granit	Skogsmark vid Bybod/strandläge
98	0,7x0,45x0,1	1	-	Granit	Skogsmark vid Bybod/strandläge
98	0,8x0,7x0,4	5	-	Granit	Skogsmark vid Bybod/strandläge
98	1,1x0,9x0,25	1	ja	Bergart	Skogsmark vid Bybod/strandläge
98	1,1x0,6x0,3	1	ja	Granit	Skogsmark vid Bybod/strandläge
119		2+3	-	Sandsten	Vertikalt i kyrkans korport
125	0,65x0,45x0,2	3	-	Gråsten	Nuv i trädgård
140	0,2x0,2x0,15	2	-	Granit	Nuv i Havdhems hb-museum/hittad i Eke

ODLINGSRÖSEN. Inventeraren redovisar 25 odlingsrösen under 8 fornlämningsnummer i sin rapport. Denna redovisning sker därför att odlingsrösen kan vara mer än 2000 år gamla som odlingsrösen men det som ser ut som ett odlingsröse kan också ha en kärna med forntida grav. Det har nämligen varit vanligt att forntida begravningsrösen i senare tid påbyggts med odlingssten varför det kan vara omöjligt att med säkerhet fastställa ett röses status. I princip är det eljest enkelt att skilja mellan ett bronsåldersröse och ett odlingsröse. Ett bronsåldersröse innehåller till en mycket hög procent stenar av en mansbördas storlek. Endast i kant- kedjan finns det större synliga stenar. Ett odlingsröse innehåller däremot vanligen en bland- ning av många olika stenstorlekar, alltifrån knytnävsstora stenar till verkliga flyttblock.

AVDELNING III

KAPITEL 10--GRAVARNAS VITNESBÖRD

Introduktion

Vid tiden före kristendomens införande på Gotland begravde man människorna på särskilda gravfält eller gravgårdar. Gravskicket har dock varierat mycket under den långa förkristna perioden. Här på ön var det inte lika vanligt att man brände den döde före jordandet som det var på Sveriges fastland. Där var kremering nästan allena rådande under vissa tider. Ett vanligt förfarande här på Gotland var att man grävde en grund grav och att man efter jordandet byggde ett röse eller en stensättning över graven. Ursprungligen torde stenarna ha lagts dit för att skydda liket så att det ej grävdes upp av rävar, hundar eller andra asätande djur. Senare kom seden att bygga ett röse eller liknande att ingå i begravningsritualen.

Här i Eke socken finns det förhistoriska gravar lite varstans. Man kan dock urskilja tre zoner där begravningsarna varit mer frekventa än inom övriga områden. Det är först och främst de båda markanta vallarna som Ancylussjön och Litorinahavet lämnat efter sig men även området i strandskogen nedanför litorinavallen hyser många gravar vilka företrädesvis torde tillhöra bronsålder och förromersk järnålder. Särskilt Ancylusvallen tycks ha utgjort ett enda långt gravfält ända från Bölske i sydväst till Hallvide i nordost. En stor del av gravarna på Ancylusvallen är förstörda genom odling, dock torde en hel del gravar finnas kvar under plogdjup. Detta förhållande framgår klart genom de gravar som har hittats vid dikesgrävning. Särskilt inne på Hallvide ladugårdsbacke (Nilssons part, tidigare Hults part) tycks gravarna ligga tätt. Det är också här, vid Hallvide-Smiss, som ett antal gravar undersökts av fackmän. Bland annat har tre av Sveriges främsta arkeologer grävt här. Det är Sune Lindqvist 1918, Mårten Stenberger 1936 och Greta Arwidsson 1947 och 1953. Det är också bland de rikaste gravarna i hela landet, från respektive period, som här grävts ut. (Mera om dessa gravar redovisas på följande sidor.) Det är, med två undantag, endast på Ancylusvallen som regelrätta utgrävningar utförts inom Eke socken. Det första undantaget utgörs av min undersökning av en mindre yta på Litorinavallen i juni 1986 där det finns ett förhistoriskt bebyggelseområde. Denna undersökning redovisas kortfattat i slutet av detta kapitel.

Det andra undantaget utgörs av den grävning som arkeologistuderande Johan Hegardt, Stockholm med fyra medhjälpare utförde sommaren 1987 och våren 1988. De fem studenterna kom från Uppsala Universitet där de studerade för professor Bo Gräslund. Grävningarna omfattade ett sökschakt i flatmarksfornborgen "Gudings slott". (Se mera om Gudings slott i särskilt kapitel.) Sökschaktet lades i murens södra långsida, ungefär mitt på sidan. Undersökningsytan omfattade drygt 60 m² och täckte ett mindre röse som låg på den raserade muren. Centralt i röset fanns resterna av en kvinnograv där man fann ett djurhuvud-format spänne, en dräkt-nål och järnfragment. Perifert fanns ytterligare tre gravar varav två kvinnogravar med gravgåvor. Den ena kvinnograven innehöll ett dosformat spänne, en dräkt-nål, en brons- och två glasflusspärlor samt en kniv. I den andra kvinnograven hittades ett dosformat spänne och en knivspets. I den fjärde graven, vilken saknade gravgåvor, hade gravlagts en man, detta framkom av den osteologiska undersökningen. De tre kvinnogravarna kan alla dateras till vikingatiden, närmare bestämt till 1000-talet e Kr. Det är dock ingen tvekan om att gravläggningarna skett efter det att borgen förlorat sin primära funktion.

På följande sidor i detta kapitel redovisas först gravar som grävts ut och undersökts, i de flesta fall av fackmän. Gravfynden och grävningarna redovisas i kronologisk ordning med de äldsta gravarna först och de yngsta, vikingatida, gravarna sist. Därefter följer ett antal fynd som torde tillhöra förstörda gravar varefter redovisas ett depåfynd, det så kallade "Smedsfyndet från Smiss". Slutligen beskrivs den ovan omtalade grävningen på Litorinavallen 1986. Övriga lösfynd från "Boplatsprojektet" har redovisats i kapitel 6.

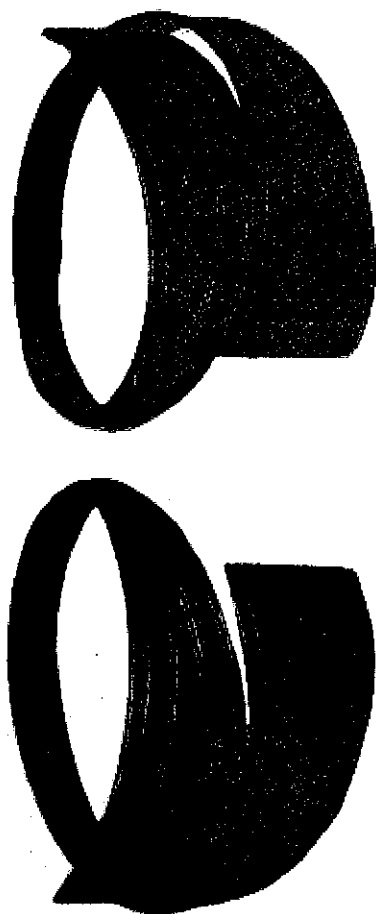
FYND VID ANNEXEN ÅR 1937. C 8790

Fynd från romersk järnålder, ca 200 e Kr. Skadad kvinnograv.

2 st spirallagda armringar av silver. Diam 6,1 cm resp 5,8 cm. Vikt tillhopa 70,8 g.

Ur Gotlands Allehanda den 5/6 1937.

Under grävning för en husgrund påträffade för litet sedan Karl Hagström och Erik Boberg vid Annexen i Eke en del av en grav, som tidigare tydligen varit rörd. I graven låg delar av ett kvinnoskelett och där påträffades också två fullt felfria armringar av silver, vilka nu erbjudits staten för inlösen. Docent Stenberger anser att ringarna datera sig till omkring år 200 e. Kr. En liknande men skadad armring har tidigare påträffats i Barlingbo men de nu funna voro alldeles oskadade.

De två silverarmringarna från Annexen. GF C 8790. Bild från Gotländskt Arkiv 1938, sid 107.

Ur brev från Mårten Stenberger den 6 juni 1937.

Från Gotlands fornsal översändas i dag i assurerat postpaket två armringar av silver, vilka igår inlämnats till Fornsalen av hittarna, herrar Carl Hagström, Annexen, Eke, och Erik Boberg, Bölske, Eke (postadress Havdhem). De två ringarna påträffades den 18 sistlidne maj månad vid grävningsarbete för anläggandet av en källare invid nordöstra långsidan till boningshuset vid Annexen i Eke. Under arbetet rasade schaktväggen invid huset och därvid nedföll delar av ett, tydligen redan vid byggandet av boningshuset till väsentlig del förstört skelett av människa även som de två armringarna, av vilka den ena ännu kvarsatt kring ett underarmsben. Några andra fynd gjordes ej trots att en noggrann undersökning företogs av hittarna och jorden även omsorgsfullt sållades. Då hela den återstående delen av graven blev förstörd, ansågs skäl ej föreligga för anmälan till Fornsalen i och för undersökning av fyndplatsen. I rasmassorna påträffades en flat kalkstenshäll, vilken möjligen kan ha tillhört en hällkista. Det framgick vidare att skelettet legat i närmast öster-väster med huvudet sannolikt i öster. Den västra delen av graven hade, som ovan nämnts, tidigare tydligen förstörts i samband med uppförandet av boningshuset. De båda armringarna äro av en karaktäristisk typ, varav blott ett, något defekt exemplar finnes i Gotlands fornsal. Finnarna framförde båda som önskemål att fyndet måtte få komma till Fornsalen och då det skulle vara av ett betydande värde att få ett par från en och samma grav hörande armringar av detta slag införlivade med Fornsalens samlingar, får jag härmed vördsamt anhålla

om Riksantikvariens medgivande att för Gotlands fornsals räkning inköpa ringarna.

Författarens anmärkning:

Boningshuset på Annexen, som nu är bortrivet, torde ha uppförts redan på 1700-talet. Huset var en parstuga i skiftesverkskonstruktion vilken senare tillbyggts.

Öster om tomten, mellan Annexen och Klockaregården, finns en äldre grus- och sandgrop vilken troligen ej varit använd på mer än etthundra år. Det är troligt att där nu grusgropen är har det tidigare funnits gravar. Mitt emot, där Annexens bostadshus låg, på den andra sidan vägen, har jag hittat bl a en båtformad svärdsnapp och ett blykors. Sannolikt kommer dessa föremål från överplöjda gravar.

FYND VID SMISS ÅR 1918. SHM 16113

Fynd från romersk järnålder, 250-350 e Kr. Hällkista, 3,5 m lång, med rika fynd och skeppsbild på en sidohäll. Undersökt av Sune Lindqvist 1918.

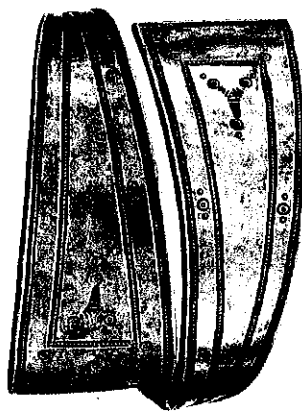
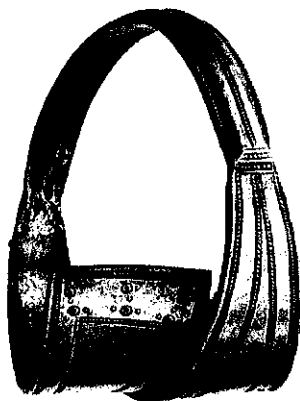
Graven markerades ovan jord endast av en svag höjning av markytan. Den gravlagda var en ung kvinna som låg med huvudet mot norr.

Avskrift ATA:

Fyndförteckning. (Text inom parentes är författarens tillägg.)

Skelett, romersk vinsil, 2 st ändbeslag till dryckeshorn, 2 st spännen av brons, 2 st armringar av silver (spirallagda), spänne med omlindad fot av silver, benkam, sländtrissa av bärnsten, pärlor av guld, brons (små cylindrar av spiralformigt rullad bronstråd) och glas, nyckel och låsdelar, kniv mm av järn samt björnklor vilka anträffades i de fyra hörnen, bakom huvudet och under fötterna. Vägghäll i kistan med inristat skepp.

(Förutom ovan uppräknade fynd låg vid fötterna ett antal ben vilka troligen är rester av nedlagda stekar som skulle vara färdkost. Det stora tomma utrymmet i hällkistan, nedanför kvinnans fötter, torde vid gravläggningen också ha innehållit föremål som för länge sedan förmultnat. Silverspännet med omlindad fot och de två bronsspännena, se fyndförteckningen ovan, torde visa på förbindelser med Goterna vid Svarta havet.)

De två spirallagda armringarna är av samma typ som senare hittades vid Annexen. Foto ATA. SHM inv nr 16113.

rikt gravgods från ungefär samma tid (200-talet e. Kr.) som graven i Hall må därför en år 1918 utgrävd kista vid Smiss i Eke tjäna. Den utgjordes av en i exakt norr- söder uppförd, ca 3½ meter lång stenkammare, vilken var täckt med hällar och på vars botten det väl bevarade skelettet låg med huvudet i norr. Den döda hade nedlagts på en björnfäll, varom bevarade klor i vart och ett av de fyra hörnen buro vittnesbörd, klädd och iförd sina dyrbaraste smycken. På

Avskrift ur Boken om Gotland, Det forntida Gotland sid 81-82, av Mårten Stenberger, Stockholm 1945. Som exempel på en förnäm gotländsk kvinnas grav med

Vinsil av romersk typ troligen tillverkad i nuvarande Holland. Foto ATA. SHM inv nr 16113.

utrustade sina skepp, när de på våren och försommaren begåvo sig ut på affärsresor till sydliga marknader, och den fina bronssil, som kvinnan från Smiss fått med sig, kan tjäna som exponent för de laster, som handelsskeppen medförde i retur.

vardera axeln hade hon ett bronsspänne och under hakan ett tredje spänne, som var av silver, smäckt till formen och prytt med pålagda silvertrådar. Kring halsen hade hon burit pärlor av guld, brons och glas, på vardera handleden en spirallagd armband av silver. Vid den högra handen låg en kniv av järn. Gravens anseende längd förklaras genom den mängd föremål, som anhopats vid den avlidnas fötter. Här lågo benkam samt järnnyckel till ett träskrin, här hade ett lerkärl fått sin plats, vid överlämnandet säkerligen fyllt med någon läskande dryck, och bredvid detta hade placerats tvenne, med eleganta bronsbeslag försedda dryckeshorn samt, såsom mest dyrbar klenod, en vinsil av brons, som förts till Gotland från det nuvarande Holland. På insidan till en av kistans hållar var dessutom inristad bilden av ett skepp, vars anbringande här i den dödes boning är att uppfatta som exempel på samma symbolik som bronsåldersmänniskorna uttryckte genom att ge minnesmärket kring graven gestalten av ett skepp.

Gravfyndet från Smiss i Eke ger inblick i tidens religiösa föreställningar. Det återspeglar även den omsorg, med vilken gravläggningen kunde ske av husmodern på en förmögen gotländsk bondgård ett par hundra år efter Kr f. Björnfällen, hon lagts på, var en värdefull skänk, importerad som den måste ha blivit från det pälsvaruproducerande fastlandet. Det var med sådant, skinn och pälsverk, som gotlänningarna

FYND VID SMISS ÅR 1913. SHM 15126

Gravfynd den 6/12 1913.

Fynd från okänd tid dock troligen från romersk järnålder.

Avskrift från ATA

Ur skrivelse från Kronolänsmanskontolet i Hemse (Emil Eneman?) den 15 april 1914 ang. verkställd undersökning vid Smiss gård i Eke socken och därunder funnit:

att några arbetare den 6 december sistlidne år varit sysselsatta med att gräva ett smalt dike genom en backe, belägen omkring 200 m. från f. telegrafkommisariens Carl Cramérs boningshus å Smiss gård, de funnit dels lösa flata sandstensskivor, dels några förmultnade benkotor;

att Cramér, då han blivit uppmärksamgjord därpå, besiktigat platsen och kommit till det resultatet att arbetarna grävt igenom en s. k. Hällkista;

att han tillvaratagit en spjutspets eller dylikt av järn, som blivit uppkastad ur diket samt att han rapporterat förhållandet för Riksantikvarien;

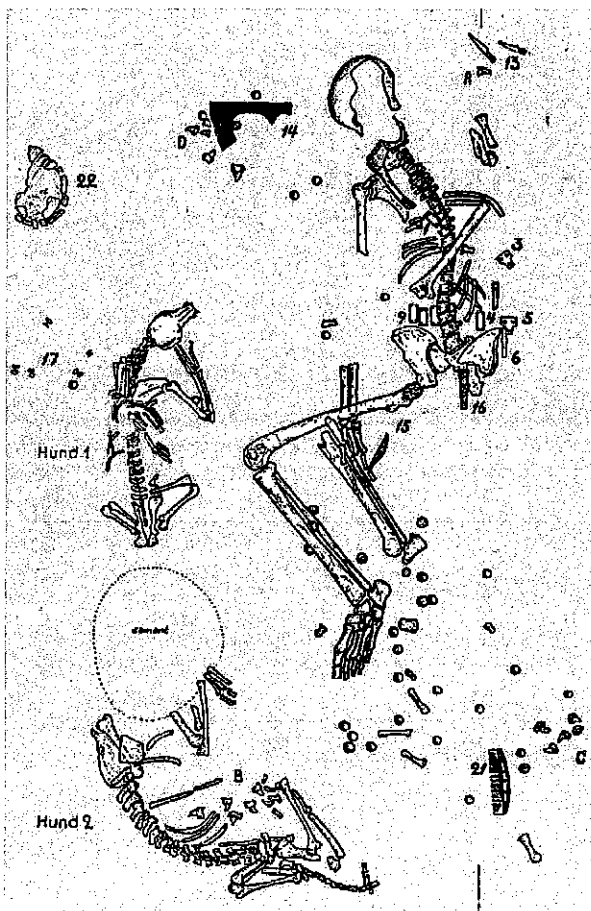
att Cramér i sin anmälan uppgivit att två hällkistor anträffats men att han sedermera insett att det endast var en hällkista;
 att vid av mig företagen besiktning det visade sig att i dikeskanten ännu funnos kvar några på kant stående sandstensskivor, säkerligen hörande till en hällkista, men att något annat ej kunde förmärkas vid den ytliga undersökningen;
 att Cramér meddelade att han hört berättas att benknotor påträffats av de personer, som för några år sedan uppförde hans boningshus och att Cramér med anledning därav antager att en gravplats är belägen i och omkring den backe, varigenom ovensagda dike framförts. Det av Cramér påträffade järnstycket närslutes.

Författarens tillägg:

Graven finns ännu kvar i dikeskanten där man ser resterna av gravkistan vilken var byggd av stenflisor. Diket går vinkelrätt genom Ancylovallens krön cirka 200 m väster om Smiss gård. Graven ligger något under backkrönet. Bostadshuset på Smiss gård uppfördes omkring år 1912.

GRAV VID HALLVIDE ÅR 1953. SHM 25133

Gravfynd från vendeltid period VII:1, 550-600 e Kr.

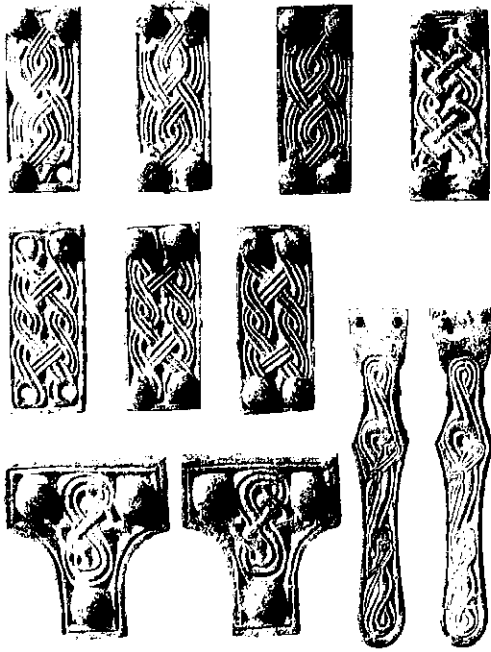

Grav vid Hallvide hittad år 1953. Den döde krigaren hade gravlagts på en björnfäll. Han hade också fått med sig två hundar i graven. Foto ATA. SHM inv nr 25133.

Skelettgrav. Den gravlagde låg i hockerställning med knäna mot väster och med huvudet i norr.

Hemmansägaren Henning Hult anmälde fyndet den 23 sep 1953 efter det att han vid grävning av ett schakt för elkabel påträffat ett förgyllt bronsbeslag varvid dikesgrävningen omedelbart stoppades. Fyndet gjordes strax intill den vapengrav som undersöktes 1947. Landsantikvarie Greta Arwidsson undersökte graven den 24 och 25 sep samma år. Graven var praktiskt taget orörd av det schakt som hade grävts för elkabeln men vid något tidigare tillfälle hade dock graven utsatts för skadegörelse varvid också artefakter troligen borttagits. Gravens botten låg endast 0,5 m under markytan. Stenfyllning eller stenskydd runt graven saknades. Den döde har uppenbarligen vilat på en björnhud då 4 grupper av björnklor hittades kring skelettet. Nedanför fötterna låg 2 grupper med vardera 5 klor på ett inbördes avstånd om ca 90 cm.

Väster om kraniet låg ytterligare 5 klor medan endast 1 klo fanns i det omrörda lagret öster om kraniet. Av vapen fanns endast en tung järnyxa kvar i graven. Övriga fynd enligt nedan.

Förgyllda beslag till midjebälte. Se vidstående text. Foto ATA. SHM inv nr 25133.

FYNDFÖRTECKNING:

7 st rektangulära rembeslag av förgylld brons. Beslagen har karvsnittsdekor i 3 varianter, 4,6 x 2,0 cm. I hörnen nitar med massiva välvda huvuden. Spår av läder på baksidan. Beslagen har suttit på tvären (på höjden) på mannens midjebälte.

2 st T-formade rembeslag av förgylld brons, *l* 4,6 cm, *b* 4,0 cm. Karvsnittsdekor som närmast liknar dekoren på ett av de ovan nämnda beslagen. Vart och ett har tre välvda nitar som är något större än på de rektangulära beslagen. Läget i graven tyder klart på att de T-formiga beslagen har varit fästade vid midjebältet och utgjort fästpunkter för de två remändebeslagen som redovisas nedan.

2 st identiska remändebeslag av förgylld brons. Beslagen är vardera dekorerade med 2 st stil II-huvuden på bandslinga, *l* 8,2 cm. Det dubbla remfästet har 2 nitar med små huvuden. Remände-beslagen bör ha varit fästade vid smalare remmar som förenats med midjebältet genom de T-formiga beslagen.

10 st bronsnitar till bältesbeslag + 1 st bronsskålla.

2 st små bronsnitar och några fragment av bronspressbleck.

1 st bygel av brons med 2 nitar och vidhängande dubbelt beslag. Bygelns längd 1,6 cm, beslagets 1,2 cm. I bygelns ändar vardera 1 nit, längd 0,7 cm resp 0,8 cm. Inre avstånd mellan beslagets ändar 0,15 cm. (Min anmärkning: Bild saknas men det torde vara en upphängningsbygel för en kniv vilken fästes i bältet och i knivskaftets ända.)

1 st sax (typ ullsax). Bladen av brons. Bygel av järn är till större delen bortrostad. Bladens längd ca 9 cm.

2 st järnknivar. 1 st järnyxa med längden 21,2 cm och eggbredden 12,6 cm.

8 st järnnitar (låg väster om hund 1, ca 1 m från skelettet) och rektangulärt järnfragment.

1 st benkam med linjedekorerade stödskenor och 5 st järnnitar, *l* 15,8 cm, *b* 4,8 cm.

50 st spelpjäser, 44 av ben och 6 av hästtand, halvklotformade, diam 2,2 cm, *h* 1 cm.

16 st björnklor liggande i 4 grupper (5 + 5 + 5 + 1).

Lerkärnsfragment av gråbrunt, relativt finkornigt gods med finslammad och jämnad yta. Dekor av runda korsstämplar i täta rader. Mynningspartiet har varit något utåtböjt. Botten-diameter 9,7 cm och godstjocklek 0,5 cm.

1 st människoskelett.

2 st hundskelett.

Författarens tillägg:

8 st järnnitar och rektangulärt järnfragment torde vara rester av en mindre träkista med lås.

GRAV VID HALLVIDE ÅR 1947. GF C 9586B (Skelettgrav)

Gravfynd från vendeltid. Krigargrav från 600-talet, troligen period VII:2, 600-650 e Kr.

Krigargrav från 600-talet e Kr. Den döde ligger i full utrustning med svärd, sköld, huggkniv, spjut och pilar. Foto ATA.

Skelettgraven hittades i slutet av april månad 1947 då hemmansägaren på Hallvide gård i Eke, Henning Hult, skulle lägga ner en vattenledning från vattenbrunnen på ladugårdsbacken. Vid ledningsgrävningen hittades också en brandgrav (se sid 59). Fyndet gjordes mycket nära den rika kvinnograv som hittades 1936 (se sid 61). Graven undersöktes av landsantikvarie Greta Arwidsson den 25 och den 30 april samt den 1 maj år 1947. Skelettet låg med huvudet mot NO och knäna böjda mot NV. Det var välbevarat med undantag för några ben i vänster hand och i vänster knä vilka skadats i vattenledningsschaktet. En del ben låg dock i sekundärt läge och då främst benen från en hund som legat vid den dödes fötter. Hundbenen låg bl a spridda vid mannens bäckenparti. Skelettet var täckt av en stenpackning som låg 25-30 cm under markytan. Själva skelettet låg på ca 50 cm djup och gravbotten var 57 cm under markytan.

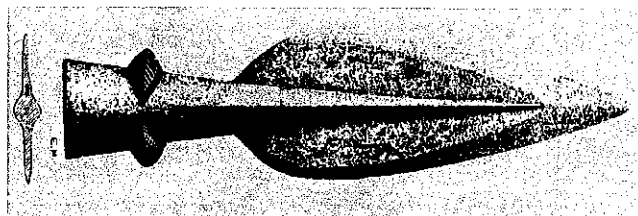
Pilspets från graven. Bilden skannad från VZG, Taf 63.

Krigarens svärd saknade både hjalt och svärdsnapp. Bilden skannad från VZG, Taf 131.

Kniven hade rester av träbeläggning på fästet. Bild skannad från VZG, Taf, 136.

Spjutspetsen. Bild skannad från VZG, Taf 138.

Författarens tillägg:

Det finns flera indikationer på att graven har varit utsatt för plundring eller annan skadegörelse. Hundbenen som låg i sekundärt läge, svärdet som saknade alla delar till fästet vilka kan ha varit helt eller delvis av finare metall och den totala frånvaron av ädlare metaller som bör ha funnits i form av personliga smycken mm.

Fyndförteckning:

- 1 järnsvärd med tånge men utan hjalt
- 1 huggkniv med rester av träbeläggning på fästet
- 1 järnkniv
- 1 spjutspets av järn
- 5 pilspetsar av järn
- 1 sköldbuckla av järn jämte handtag, i 4 delar,
- 2 järnknappar vilka sannolikt hört till skölden
- 1 lerkärl, ornerat, fragmentariskt
- 57 spelbrickor varav 29 av ben och 28 av hästtand
- 2 tärningar av ben
- bitar av ornerad benkam
- människoskelett
- hundskelett
- några revben av nöt?
- 2 svintänder

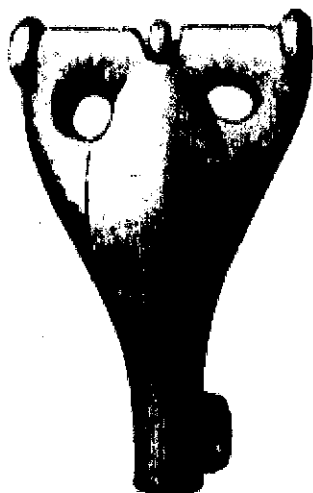
GRAV VID HALLVIDE ÅR 1947. GF C 9586A (Brandgrav)

Gravfynd från vendeltid period VII:2, 600-650 e Kr.
Brandgrav med brända ben och artefakter i bronskittel.

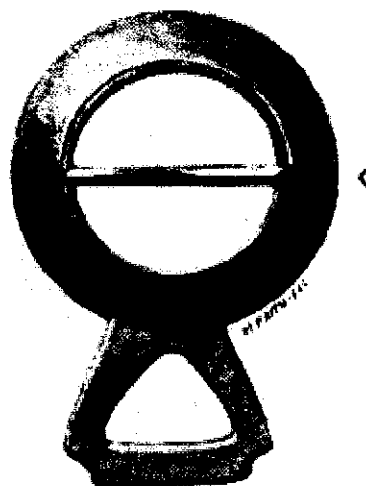
Brandgraven, liksom den tidigare beskrivna skelettgraven, hittades i slutet av april månad 1947 då hemmansägaren på Hallvide gård i Eke, Henning Hult, skulle lägga ner en vattenledning från vattenbrunnen på ladugårdsbacken. Fyndet gjordes mycket nära den rika kvinno- grav som hittades 1936 (se sid 61). Mitt i det smala schaktet hittades en bronskittel som ännu var sotig i botten. Kitteln vilken var fylld med brända ben var täckt med en större sten. Då kitteln lyftes upp av dikesgrävorna gick den sönder så att innehållet spreds ut. Föremålen plockades upp och arbetet fortsatte varvid man hittade obrända ben, spelbrickor och 2 tärningar (bedömdes tillhöra skelettgraven nr GF C 9586B). När man hittade ben som antogs tillhöra en människa avbröts arbetet. Graven undersöktes av landsantikvarie Greta Arwidsson den 25 och den 30 april samt den 1 maj år 1947.

GF C 9586A. Endast delar av en dräktnål hittades i brandgraven. Nålen kan dock, med ledning av andra fynd, rekonstrueras och har sett ut som bilden till vänster. Bild skannad från VZG, Taf 109.

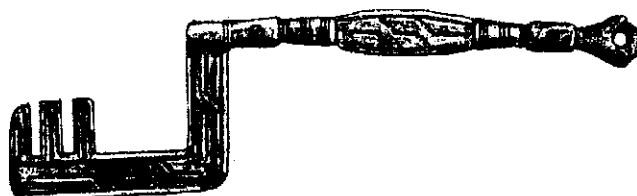
GF C 9586A. En av de två fibulor som hittades i brandgraven. Bilden från VZG, Taf 95.

GF C 9586A. Ringsöljan eller redskapsspännet. Bilden från VZG, Taf 112.

GF C 9586A. Rekonstruktion av bronsbrakteaten som hittades i fyra delar och där några mindre delar saknades. Bilden från VZG, Taf 114.

GF C 9586A. Den dekorerade bronsnyckeln. Bilden från VZG, Taf 126.

Fyndförteckning:

- 1 bronskittel med delar av järnhanken
- 2 fibulor i brons den ena med bevarad bronsnål
- 1 dräknål? av brons, fragmentarisk
- 1 ringsölja av brons utan torne
- 1 bronsbrakteat i fyra bitar, ofullständig
- 1 bronsnyckel
- 2 bronsbeslag till knivslida?
- 1 sländtrissa av ben, bränd
- 4 bitar av en benkam, brända, varav en ornerad brända ben

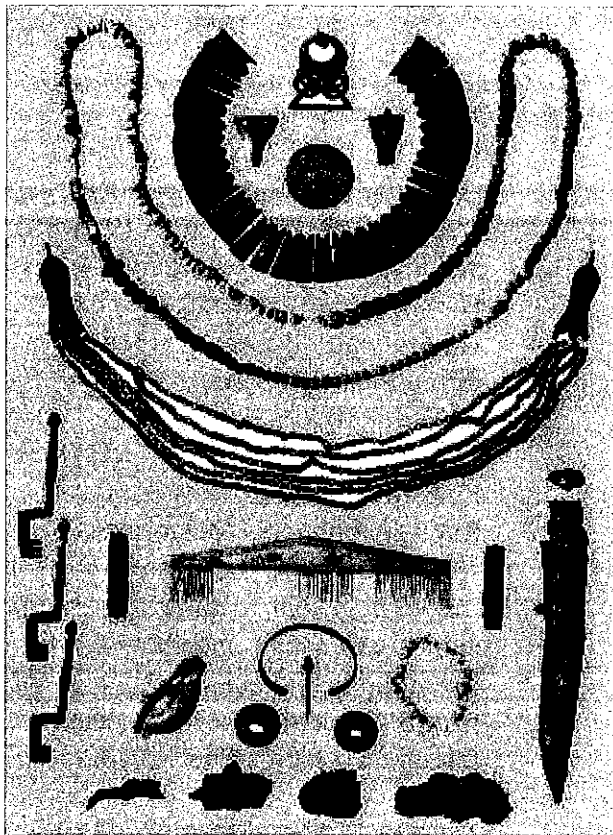
Föremål tillhörande antingen brandgraven eller skelettgraven:

- 1 järnsax i 3 delar
- 1 liten järnten
- 1 järnfragment
- 1 bryne av sandsten
- 1 järnföremål, möjligen modernt

GRAV VID HALLVIDE ÅR 1936. SHM 21394

Gravfynd, kvinnograv från vendeltid period VII:4, 700-750 e Kr. Undersökt av Mårten Stenberger. Skelett med huvudet i norr. Skelettet täckt av stenar.

Graven hittades i mitten av mars månad 1936 då hemmansägaren på Hallvide gård i Eke, Henning Hult, skulle lägga ner en vattenledning från vattenbrunnen på ladugårdsbacken. Graven upptäcktes på ca 1 m djup. Hult lät omedelbart stoppa grävningen och meddelade Fornsalen. För detta fick han mycket beröm av dåvarande landsantikvarien Mårten Stenberger. Stenberger lät i slutet av april samma år undersöka graven som visade sig vara en ovanligt rik kvinnograv från första halvan av 700-talet e Kr. Fynden från denna grav har under lång tid tillhört Statens Historiska Museums permanenta utställning som en av de rikaste kvinnogravarna från vendeltiden, 550-800 e Kr.

Fynd från kvinnograv. Se vidstående förteckning. Foto ATA. SHM inv nr 21394.

Fyndbeskrivning. Se även foto.

Överst 33 fiskhuvudformade hängen av brons vilka suttit som halsprydnad. Innanför hängena fyra spännen som suttit på kvinnans bröst: ett redskapsspänne, två djurhuvudformade spännen och ett dosformat spänne vilket har kvar en del av sin förgyllning. Under dessa följer ca 200 pärlor av glas, glasfluss och karneol samt ett kedjesätt av brons med sex kedjor och två ornerade ändplattor. Nere till vänster finns tre likadana nycklar varefter följer en sammansatt hornkam med en förgylld pärlspridare på varje sida (pärlspridarna har hål på baksidan så att pärlorna kunde hängas i flera rader), en kaurisnäcka (*Cyprea*) med hål, en armbygel av brons med profilerade ändar, nål av brons med tre runda skivor, pärlor av kalksten, ornerad järnkniv med bronsklätt träskäft och slidbeslag av brons, två bärnstenspärlor (troligen sländtrissor) och längst ner delar av läder.

Författarens anmärkning:

De fiskhuvudformade hängena, vilka användes som halsprydnad, var under vendeltiden relativt enkla till sitt utförande men utvecklades under vikingatiden till verkliga praktprydnader av brons, silver och förgyllning. Även under vendeltiden torde dessa halsprydnader, som då hade en dunkel bronsglans, klassats som rikemans egendom. Redskapsspännet användes som fäste för nycklar, mindre knivar mm. Redskapen var vanligen fästade till spännet med remmar och liknande men kunde i rika familjer fästas med bronskedjor. Kvinnan bar de djurhuvudformade spännena framtill på bröstet, ett vid varje axel och det dosformade spännet i mitten. De totalt 209 pärlorna har säkert varit ordnade i flera rader. En av pärlspridarna har åtta hål för trådar och den andra har sju hål. Det torde innebära att pärlorna var ordnade i minst fem rader eftersom två hål troligen användes för infästning av spridarna.

De tre nycklarna är identiskt lika och av för tiden gammalmodig typ. Det torde innebära att nycklarna bars främst som statussymbol och visade att hon, husfrun, hade ansvaret för och bestämde över hus och hem.

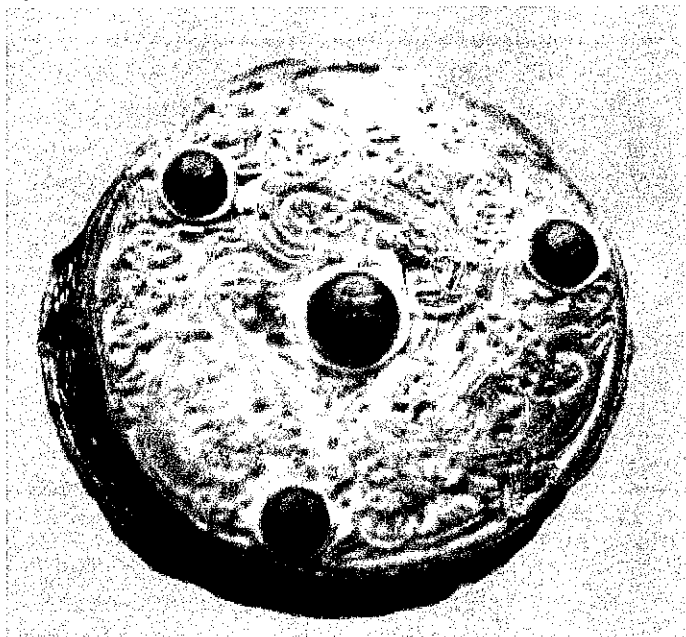
Kaurissnäckor av mindre typ användes i forntiden som betalningsmedel. De större porslins-snäckorna (kanske främst *Cyprea melanostoma*) användes ofta till utsmyckningar av läderarbeten mm. Flera arter av *Cypreasnäckor* finns i de flesta varma hav. Snäckan i detta fynd torde härstamma från Indiska oceanen.

Cypreasnäckor hör till ovanligheterna i vendeltidens gravar och vittnar utan tvivel om förbindelse med fjärran länder. På Gotland är *Cyprea melanostoma* känd från minst fem andra gravar nämligen Kylver i Stånga, Endregårda i Endre, St Ihre i Hellvi, Vallstenarum i Vallstena och okänd fyndort (Barshalder?) i Grötlingbo (se Fornvännen 1955 sid 210).

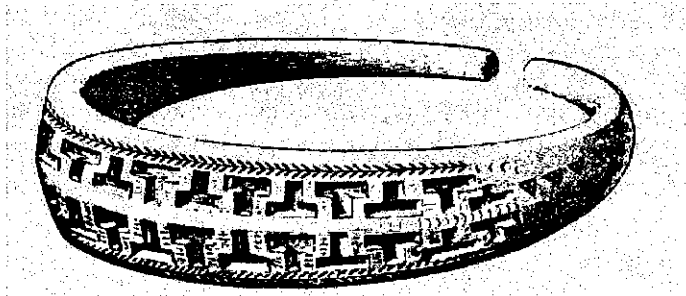
FYND VID SMISS ÅR 1906. SHM 13084

Fynd tätt öster om vägen Eke-Rone, NO om Hallvide (ATA).

Fynd från vendeltid period VII:4, 700-750 e Kr.

Dosformat spänne med djurornamentik. Diameter 5,5 cm, höjd 1,3 cm. Foto författaren.

Armbygel i brons med djup reliefornering i trappstegsmotiv. Diameter 6,8 cm. Bild skannad från VZG, Taf 239.

Upphittat av hemmansägarsonen Gustaf Johansson, troligen 1906, vid potatisplockning i en urgammal åker. Föremålen låg samlade strax uppe vid jordytan tillsammans med några förmultnade benbitar. Inlöst för 50 kr.

Fyndförteckning

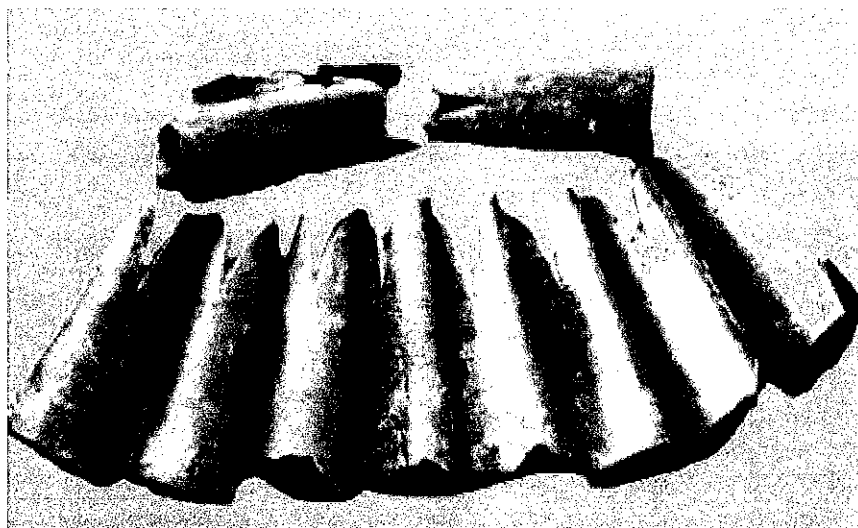
Rund spännbuckla (dosformat spänne) av brons med rester av förgyllning, snarlik Salin Tierornamentik fig 613, 614, men utan fältindelning och med något yngre ornamentik. Kantens ornering indelad i fält, diam 5,5 cm, höjd 1,3 cm.

Djurhuvudformad spännbuckla (djurhuvudformat spänne) som Sv F 533, på ena sidan spår av streckornering, botten saknas, med järnrost vid nålholken, längd 5 cm, bredd 3,2 cm.

Armbygel av brons med djup reliefornering i trappstegsmotiv, ytterkanterna tvärstrierade, diam 6,8 cm, bygelns största bredd 1,7 cm.

46 pärlor av glasfluss därav:

13 gröna, 3 röda varav 1 kubisk och 2 runda, 7 blåa varav 1 mångkantig, och de andra runda,

*Fiskhuvudformade hängen vilka bars som halsprydnad.
Bronsholkarnas längd 3,3 till 3,6 cm. Foto författaren.*

1 med vita strimlor och röda prickar, 1 med vita och röda linjer, 1 mångkantig med röda rundlar, 1 firsidig med vit och röd våglinje och röd botten, 2 med ett brett band i grönt, vitt och gult på mitten, 1 med ett brett band i gult och vitt, 2 med gul botten, den ena med röda, vita och svarta rundlar, den andra med röda tvärstreck, samt 1 med grön botten och röda och gula rundlar.

15 pärlor av kalksten, diam 0,65- 1,20 cm.

10 fiskhuvudformade hängprydnader av brons. Dessutom ett fragment av en sådan.

Hängprydnaderna är ornerade med 3 band av linjer samt cirklar med mittpunkter, längd 3,3 - 3,6 cm.

Liten oval bronsplatta utgörande botten till en sådan hängprydnad, längsta diam 1,45 cm.

Fragment av en benkam.

2 gula, 2 dubbelpärlor med grönskiftande patina,
19 mosaikpärlor, varav:
4 med blå botten där 1 har vita och röda rundlar, 1 har korta våglinjer och 2 har ett rött och vitt band på mitten, den ena fyrkantig den andra rund,
4 med gula och röda infällda rundlar,
1 cylindrisk med ett brett band på mitten i rött och vitt och blått,

FYND VID HÄRDARVE ÅR 1927. SHM 18763

Rapport från T. J. Arne rörande besiktning av förstört gravröse vid Petsarve i Eke socken, Gotland, den 13 augusti 1927. (Författarens anmärkning: Gravröset låg/ligger på Härdarve 1:2 ca 60 m nordost om den s k Gullbacken.)

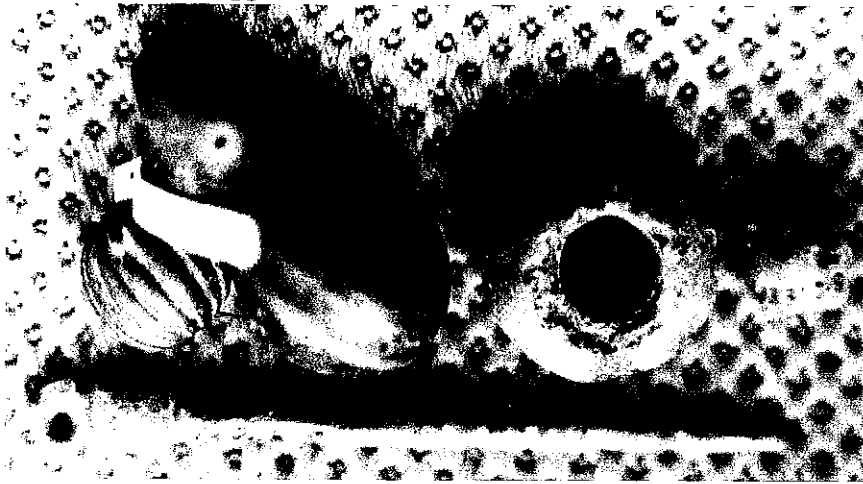
Avskrift i ATA.

På grund av anmälan från Riksantikvariens ombud i Rone socken G. Ronström besökte jag den 13 augusti den plats ca 1 km från Rone kyrka (förf anm: skall vara Eke kyrka) på vänstra sidan av vägen till Petsarve, där ett större röse borttagits, som förmodats innehålla gravar. Röset ansågs vara ett odlingsröse, inköptes för makadamslagning av Aktiebolaget Vägförbättring (herr Segergren, Sigreifs, Vamlingbo) och bortfördes till stor del. Det visade sig då, att under odlingsröset funnos rester av gravröse med kanske ett par gravar.

Röset ägde en diam. av c:a 18 m. För att man skall komma till dess botten, måste ännu ett stenlager av c:a ½ m. diam. (förf anm: bör vara tjocklek) borttagas. En utgrävning bör givetvis företagas men kräver säkert 5 å 6 dagsverken. Tid här för stod mig ej till buds, och det hade varit förbundet med stora svårigheter att under den brådaste skördetiden anskaffa arbetare.

Resterna av det stenröse som borttogs 1927. Man kan tydligt se den kraftiga kantkedjan som till stor del ligger kvar. Foto ATA SHM inv nr 18763.

*Pärlor, sländtrissa och bronsnål med profilerat huvud.
Foto författaren.*

att Bolaget betalar den slutliga undersökningen av röset. Enligt vad jag hört, förekommer det på Gotland, att bönderna avsiktligt vräka upp odlingssten på gamla gravrösen för att sedan ostört kunna försälja dessa till makadamslagning. Huruvida så varit fallet vid detta tillfälle, vet jag ej.

Gravfynd, jäå (skadat röse enligt ovan)

spännbuckla av brons av huvudtyp Rydh dosformiga spännen fig. 64-5, 2 armringar av brons, öppna, avsmalnande mot ändarna, ringspänne av brons av huvudtyp Sv. F. 592,

För närvarande finns ingen fara för att vidare stentäkt företages. Det torde knappast vara någon idé att anställa åtal. Herr Segergren i Sigreifs, Vamlingbo, Vägförbättringsbolagets ombud, är numera väl förtrogen med rösets ursprungliga karaktär. Det synes mig emellertid skäligt,

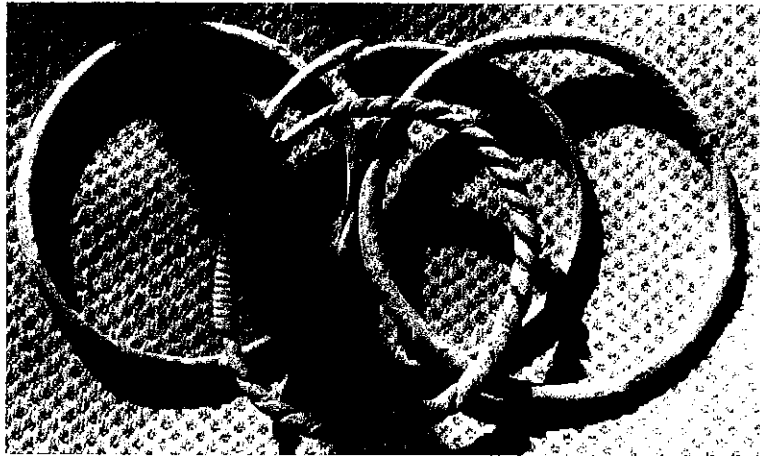
2 fragmentariska ringspännen av brons, bronsnål med profilerat huvud, omböjt tunt bronsbleck med 4 nitar, troligen kantbeslag till träkärl, 2 fragmentariska järnsaxar, sländtrissa av sandsten, 5 pärlor av glasfluss, glas och bärnsten, ett 30-tal krukskärvor, några ornerade med våglinjer, flintskärva, skelettrest. Funnet i ett röse vid vägarbete på en plats belägen vid östra kanten av Petsarve kvior.

Författarens anmärkning:

Upptagna och redovisade fynd kommer från en kvinnograv som dateras till vikingatid. Resterna av gravröset ligger fortfarande kvar. Bl a finns en kantkedja av stora stenar. Det är därför troligt att röset är anlagt under bronsålder och att den primära graven fortfarande ligger kvar. Kvinnograven från vikingatid är i så fall en sekundärbegravning. Det är snarare regel än undantag att det finns sekundära begravningar i de stora bronsåldersrösen.

FYND VID HALLVIDE. SHM 17650, inlämnat i början av 1920-talet

Fynd omkring ½ m under markytan. Troligen en grav från 900-talet.

Tre släta armringar och en vriden armring. Samtliga ringar av brons. Foto författaren. Fynd SHM 17650.

Två dräktålar av brons. Foto författaren. Fynd SHM 17650.

ringarna varit ankelringar. Detta är dock en ännu ovanligare kombination. Vi kan alltså räkna med att det är fråga om fyra armringar. Det är troligt att armringarna har baltiskt ursprung, åtminstone den snodda (vridna) ringen har många paralleller i Estland och Lettland.

De djurhuvudformade spännena (eller dräktålar) bars vanligen ett vid varje axel. Ofta fanns det ett kedjesätt eller ett pärlhalsband mellan spännena eller mellan dräktålar.

Dosformat spänne av brons. Foto författaren. Fynd SHM 17650.

Nedanstående fynd, vilket av allt att döma, är vad som blivit kvar efter en kvinnobegravning från senare delen av 900-talet. Inga kringuppgifter om fyndplats, fyndomständigheter, skelettdelar eller andra intressanta uppgifter finns tillgängliga.

Det är dock troligt att graven har innehållit betydligt fler föremål. Bl a bör det ha funnits ett par djurhuvudformade spännen. Eventuellt kan dock dräktålar ha ersatt de djurhuvudformade spännena. Även en uppsättning pärlor är vanliga i denna typ av gravar. Fyra armringar är relativt ovanligt i en och samma grav. Möjligen kan ett par av

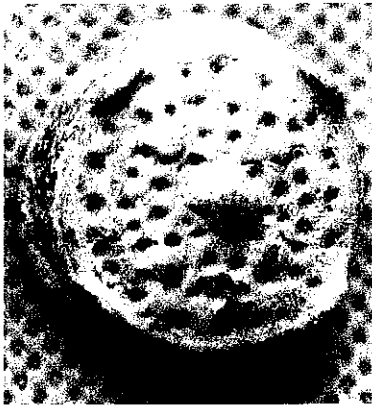
Det dosformiga spännet bars i regel mitt på bröstet.

Fyndförteckning

3 släta armringar av brons, 1 vriden armring av brons, 2 dräknålar av brons (Sv F 545) och 1 dosformat bronsspänne.

FYND VID SMISS ÅR 1910. SHM 14287

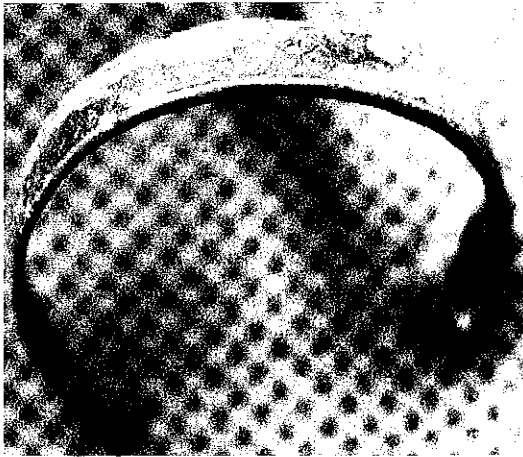
Kvinnograv från vikingatiden hittad av Sjunne Pettersson. Fyndet gjordes på ca 1 m djup under flat mark. Graven hade en stenpackning av 10-12 stora stenar. Skelettet låg med huvudet i söder omgivet av ett flertal föremål. Graven hittades i december 1910.

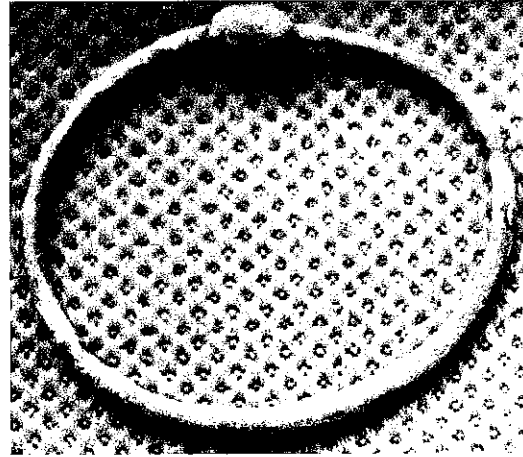
Rund spännbuckla eller dos-format spänne. Foto förf. SHM 14287.

Två djurhuvudformade spännbucklor eller djurhuvudformade spännen. Foto förf. SHM 14287.

Öppen armring eller armbygel. Foto förf. SHM 14287.

Sluten armring. Foto förf. SHM 14287.

Från vänster: Rund mosaikpärla, räfflad pärla och låg rund pärla, se även texten. Foto förf. SHM 14287.

Fyndbeskrivning

Rund spännbuckla av brons med grov prickornering, stolparna släta, överfältet med mittknopp och 4 små låga runda knoppar, nålen i behåll. Diam 5,4 cm, h 2,9 cm.

2 djurhuvudformade spännbucklor av brons med ornering i fyra fält, mycket

anfrätta, båda saknar nål, den ena något söndrig och med lämningar av tyg både inuti och utanpå. *L* 5,4 cm och 5,9 cm, *br* 4,0 cm och 3,9 cm.

Öppen armring av brons, platt med stämpelornering utmed båda kanterna, enpunkterade trianglar samt mitt på och vid ändarna fyra cirklar, ena ändstycket avbrutet. Största diam. 6,4 cm, *br* 1,2 cm.

Sluten armring av brons, trind med en ansvällning vid hopfogningen av ändarna. Största diam 8 cm.

Nål av brons med fyrkantigt avlångt huvud. Huvudet ornerat med instämplade punkter, öglan söndrig. *L* 9,1 cm.

Fragmentariskt beslag av tunt bronsbleck med flera nithål.

Pärlor:

stor rund bärnstenspärla, diam 2,8 cm, *h* 1,8 cm.

blå, rund mosaikpärla med två raka och en sicksacklinje runt om, diam 1,5 cm, *h* 0,95 cm.

nästan klotrund refflad pärla av blått glas, diam 1,7 cm, *h* 1,55 cm.

låg, rund pärla av grönt glas, diam 1,3 cm, *h* 0,7 cm.

Fragment av järnring.

Sländtrissa av kalksten, halvklotformig, diam 3,5 cm, *h* 2,1 cm.

Fyra fragment av lerkärl, grovt gods, därav tre bottenfragment.

FYND VID BÖLSKE ÅR 1912, 1913 OCH 1935

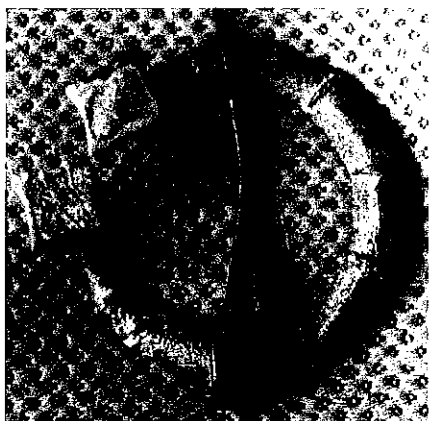

Foto författaren.

SHM inv nr 14784.

Datering: 1000-talet e Kr. Ringspänne av brons med upplyftade ändknoppar. Ringen är plankonvex och har sju radiala, tvärgående lameller. Nålen är upprullad kring bygeln på traditonellt sätt. Inköpt av hemmansägaren Kristian Nilsson Bölske för 8 kr omkring år 1912.

Enligt Anders Carlsson 1988 (Vikingatida ringspännen från Gotland), sid 129, har ringspännet följande typ och form: TRA:HSV/LA, kon:b, 64, (I) vilket betyder att spännet har trattformade ändknoppar med markerade hak där knopparna övergår i bygeln och att bygeln är plankonvex med konkav undersida samt att spännets diam är 64 mm och att nålen är av typ I. Carlsson skriver också att spännet hittades av Klara Nilsson Petsarve i en åker i närheten av Bölske.

Foto författaren.

SHM inv nr 15088.

Datering: osäker men troligen romersk järnålder. Halsring av brons. Hittad av Edvin Pettersson Bölske omkring 250 m norr om Bölske gård.

(Troligen på åkern öster om "Segerlundskvior", mellan järnåldershusgrunden och ängbet vid stora landsvägen.) Ringen inlämnades år 1913. Ringens ändar är böjda i rät vinkel med ringen och avslutas med var sin konisk knopp försedd med sex parallellt gående åsar av vilka varannan är tvärsträckt. Ringens ändknoppar gripa om varandra som fotot visar. Ringens ändar är också ornerade på översidan. Största diam 15,4 cm.

Enligt en artikel i Fornvännen 1917, sid 203 ff "Bronsfyndet från Storkåge" har ett antal liknande ringar hittats i Östersjöprovinserna. Dessa ringar dateras till senare delen av romersk järnålder.

Fig. 5. 3/8. Inv. 15088. Gd

Bild skannad från Fornvännen 1915, tillväxten sid 41.

Bilden visar de mynt som upptogs den 23 nov 1983. Det var tretton hela, ett 2/3, sju 1/2 och två 1/4 mynt. Foto författaren.

År 1983 inlämnades 13 hela och 10 delar av mynt, år 1985 2 hela och 6 delar, år 1990 3 hela och 2 delar samt år 1998 inlämnades 2 hela och 2 delar av mynt. Ytterligare 3 hela och 13 delar av mynt har inlämnats av markägaren. Hos privatpersoner finns 6 hela och 3 delar av mynt kända. Detta innebär att t o m år 1998 är totalt 81 hela mynt och 97 delar av mynt kända från denna skatt.

Vid de relativt omfattande undersökningarna med metalldetektor som gjorts på denna åker har inga säkra boplatssfynd framkommit. På själva fyndplatsen har endast hittats ett fragment av ett bryne? (skifferfragment, tunt och 3-kantigt, 26x23x2 mm) och ett par bronsknappar som ej kan dateras. På samma åker finns i en svag backsluttning, ca 40 m från skattfyndplatsen, relativt mycket spikar i åkerjorden. Dessa spikar tycks i de flesta fall vara från senare tid, d v s från 1700-talet och framåt. Det finns därför ej mycket som talar för att skattfyndplatsen också har varit en boplat.

På landsvägens (Antarvekviers) andra sida, där ancylusvallen består av mäktiga sandlager, torde det däremot ha funnits bebyggelse under lång tid. Denna plats har för övrigt den fornordiska benämningen "A li" vilken torde syfta på offerställe eller liknande.

SHM-KMK 21085.

Myntskatt med arabiska silvermynt vilka hittades av hemmansägaren Carl-Fredrik Nilsson Bölske år 1935 på en åker som kallas "Winglu".

Denna skatt innehöll 52 hela och 61 delar av mynt vilka kunde dateras till perioden 731- 877 e Kr.

Vikten av dessa mynt var 236 g.

Ytterligare en del arabiska mynt har senare hittats på fyndplatsen.

Åren 1983, 1985, 1990 och 1998 gjordes efterundersökningar med metalldetektor.

FYND HITTADE VID GUDINGS 1914

Halsringar av brons, 5 hela och ½ ring. Avskrift från ATA. SHM Inv nr 14889.

5 hela och ½ halsring av brons.

1½ lika fig 47 i Mbl 1890.

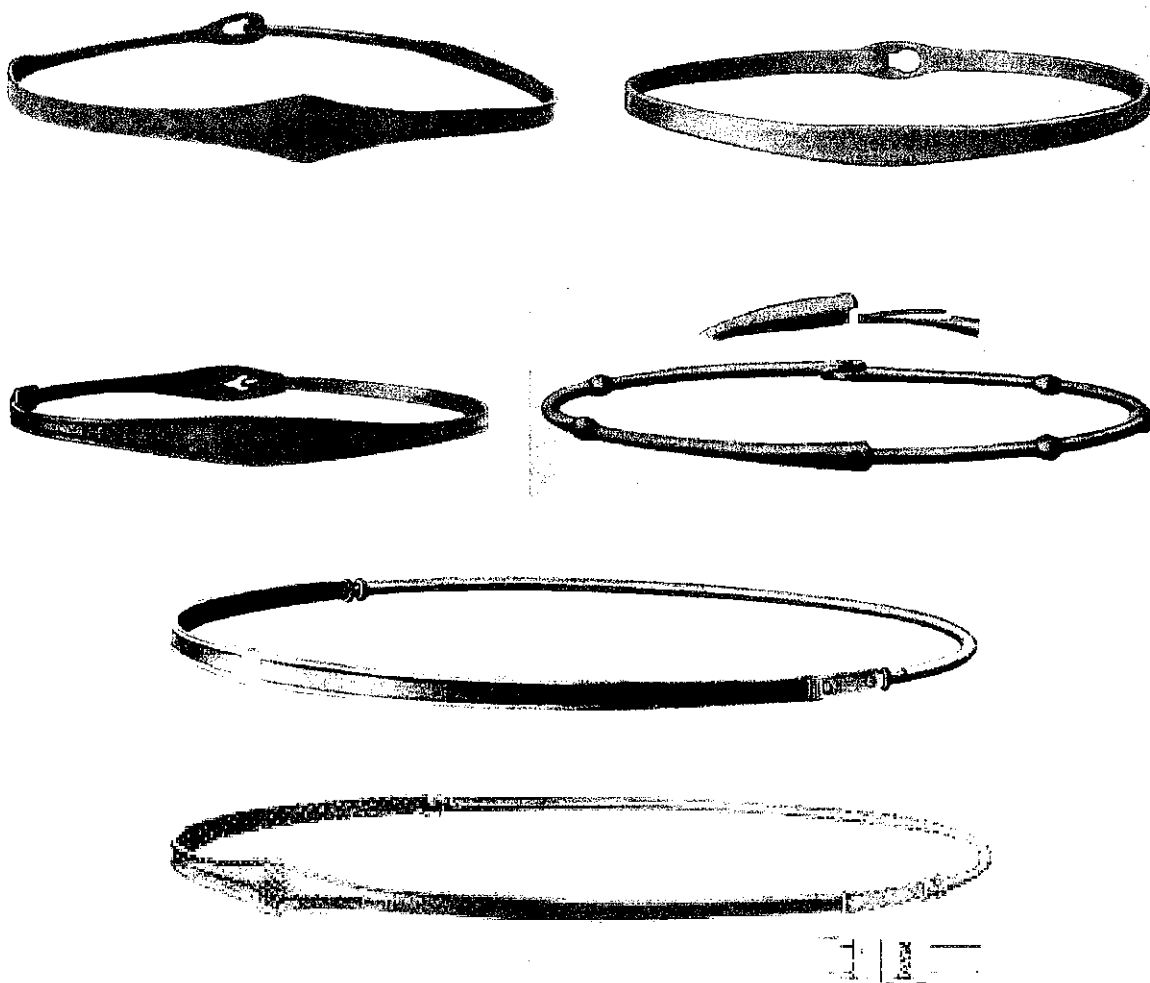
1 med samma knäppe men i sin helhet bandformig.

1 lik fig 48 ibid, ehuru med 5 bikonvexa, av samma stycke gjorda förtjockningar.

2 större lika fig 50 ibid med silverbeslag likt denna.

Allt funnet i en uppodlad äng på krönet av platån invid Hallebacke. Ringarna sutto uppträdde på en spetsig sten. Inlämnat av Anton Jakobsson år 1914.

De 6 halsringarna visas på bilder nedan (den halva ringen rekonstruerad) vilka är skannade från boken *Die Volkerwanderungszeit Gotlands* sammanställd av Birger Nerman. Bilderna är tagna från Tafla 40 och 41 samt från sidan 72.

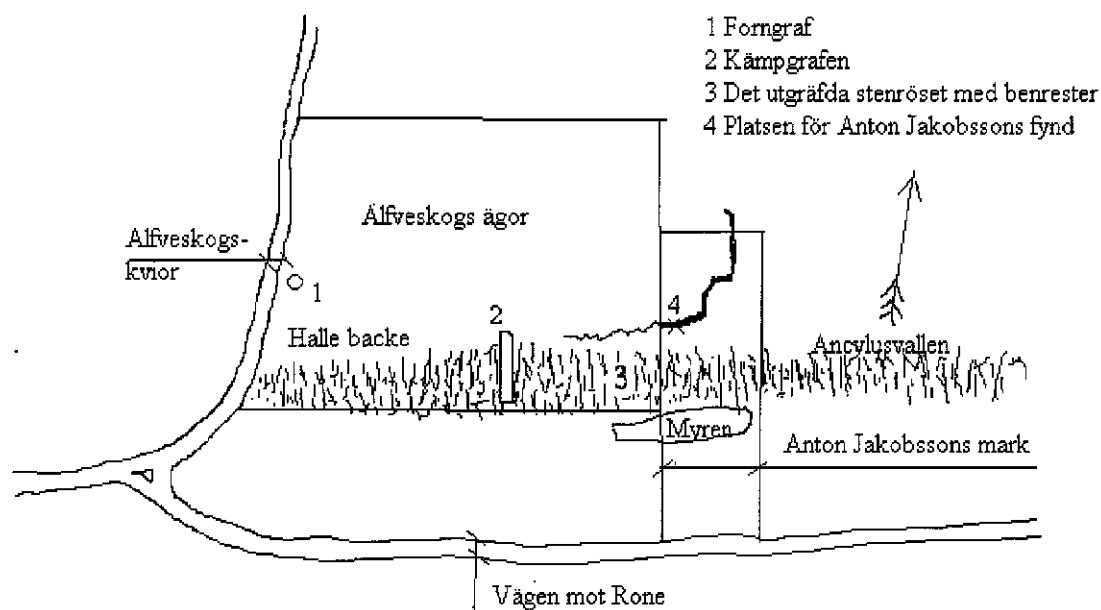

Avskrift av brev fr C Hansson: Herr Amanuens Lindqvist Statens Historiska Museum Stockholm. Med anledning rörande meddelandet af den 14 sistl. februari till hemmansägaren Anton Jakobsson Bölske i Eke ang. ett af honom till Statens Historiska Museum inlämnadt fornfynd, bestående af 5½ bronsringar, får jag härmed på hans begäran lämna följande upplysningar, hvilka Jakobsson muntligen meddelat mig:

Fyndet hittades under pågående uppodling af en äng och påträffades ringarna vid uppbrytning af en längre krokig "stenvast". De funnos alla hängande kring spetsen af en sten, och stödde den ringprydda stenspetsen mot en annan sten.

Fyndplatsen är belägen på krönet af en långsträckt lerås, eller kanske rättare platå, och denna åter norr om och intill ancylusvallen, som löper mellan Eke och Rone kyrkor, och på hvilken kommunikationsvägen mellan dessa framgå. Alldeles nedanför fyndplatsen är en liten "myr" ca 0,25 har stor, som af Jakobsson odlats för något år sedan. Vid odlingen af denna påträffades en hel del benrester (djurben?) äfvensom vid ena kanten en eldhärd? (brända stenar jämte kolrester). Öfver myrens smalaste ställe påträffades en stensatt "väg", ca 1 m bred. Detta är hvad Jakobsson funnit och iakttagit på sitt ca 2,5 har stora jordområde.

Datorritad skiss med i stort sett samma utseende och innehåll som i originalskissen tillhörande ovan redovisat brev.

Men dessutom kan jag icke underlåta nämna att ett par ägare af mark omkring just i vinter lära funnit en hel del. Så har ägaren af Smiss funnit åtminstone en forngraf med, som det uppgifves, ett fullständigt människoskelett, hvilket upptagits och förstörts. Grafven ifråga skall hafva varit synnerligen väl bibehållen: stensatt med släta hällar såväl på sidorna som under och öfver. Huruvida äfven påträffats andra föremål kan jag icke uppgifva. Dessutom lär en ägare vid Alfveskogs vid gräfvning och uppbrytning av ett stenröse funnit åtminstone benrester. Och det är att befara att den på närslutna skiss med 2 betecknade platsen (kämpgraf) kommer att rödjäs och grävas af samme ägare nu i vinter. Enligt fleras utsago har just på ifrågavarande ås på olika tider och ställen hittats en hel del mer eller mindre värdefulla fornfynd.

Platsen är af statsgeologen Dr H Munthe mycket väl känd och möjligen torde af honom kunna erhållas upplysningar om densamma.

Högaktningsfullt

Carl Hansson Kommunalstämman ordf i Eke

Bölske pr Hafdhem 13/3 1914

FYND VID NYGÅRDS I BÖRJAN AV 1950-TALET

Svärdsklinga i privat ägo.

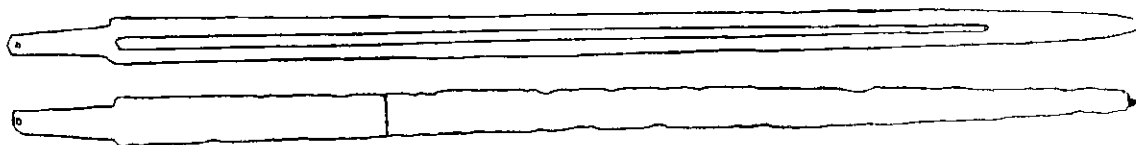
Ture Bolin vid Nygårds plöjde upp en svärdsklinga i sin högård, troligen i början på 1950-talet. Högården är belägen mellan allmänna vägen Eke - Rone och ancylusvallen, mitt emot nedfarten till Nygårds gård. Fyndplatsen var belägen inom den del av det gamla ängset som Ture odlade. Ture kunde inte lämna exakta uppgifter om fyndplatsen varken vid en telefonintervju den 12 jan 1985 eller vid ett senare möte i högården. Efter vad som framkom vid vårt möte i högården har jag dock försökt att bestämma platsen för fyndet. På den äldre ekonomiska kartan kan man se en trädrad som börjar vid landsvägen ca 20 m nordost om nedfartsvägen till Nygårds. Trädraden går över högården mot nord, nordväst. Denna trädrad indikerar förekomsten av en äldre stenväst. Troligen gjordes fyndet nära högårdens nordvästra sida och i anslutning till en äldre stenväst. Ture berättade att det på fyndplatsen fanns många stora stenar. En del stenar var så stora att han fick spränga dem med dynamit. Han hittade inget annat och såg ej heller några benrester på platsen. Fyndet gjordes vid den första plöjningen efter odlingen. Svärdet brast vid upplöjningen. Senare lät Ture laga svärdet genom svetsning. Efter någon tid sålde han svärdet till en privatperson i Rone.

Fyndbeskrivning. Fyndet består av en svärdsklinga med tånge. Hjalt, kavle och knapp saknas. Klingan har metallförluster på grund av rost. Ca 1 cm av spetsen saknas, dessutom är eggen mycket ojämna. Klingan vilken är tveeggad har blodränna på båda sidor. Rännorna är dock svåra att bestämma till bredd och djup på grund av rostskadorna. Klingan har varit avbruten ca 66 cm från spetsen men åter hopfogats med svetsning. Tången har en kvarsittande nit i ytterändan (för infästning av knappen).

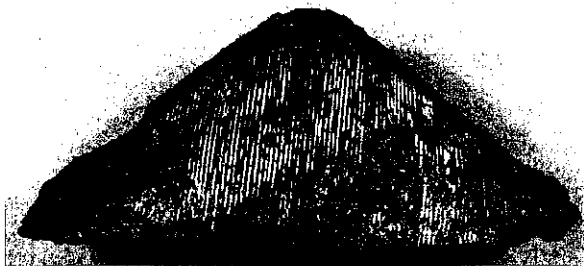
Vikt ca 550 g (hushållsvåg)

Längd, nuvarande med tånge	980,0 mm
Längd, oskadad med tånge	992,0 mm
Bredd, största för klingan, nuvarande	43,0 mm
Bredd 60 cm från spetsen, nuv	39,0 mm
Tjocklek, största för klingan, nuv	4,5 mm
Tjocklek 60 cm från spetsen, nuv	4,0 mm
Längd, tånge, nuvarande	90,0 mm

* Vid sökning med metalldetektor på den troliga platsen för fyndet av svärdsklingan har jag hittat en närmast trekantig (båtformad) svärdsnapp med täta inläggningar av silvertrådar. Bild se nedan.

Ovanstående teckning visar underst svärdets nuvarande utseende med bl a svetsfog och skadad spets. Övre bilden visar klingan med blodränna och ursprunglig längd.

Svärdsnapp av H-typ med heltäckande silvertauschering med tunna trådar. Storlek 81x35x34 mm.

Troligen hör klingan och knappen till samma svärd eftersom de båda delarna har hittats på ungefär samma ställe. Dessutom kan svärdsnappen dateras till tidig vikingatid. Svärdsklingans bredd och form tyder också på tidig vikingatid.

SMÅFYND I EKE

ALVESKOGS

Guldmynt. Avskrift från ATA. SHM inv nr 4070.

Ett byzantinskt guldmynt (solidus) från kejsaren Justinianus I:s tid (527-565 e Kr). Hittades i en åker af arbetskarls-hustrun Margareta Hallberg. Lagliga lösen 11 Rdr 81 öre höjdes till 12 Rdr. Dagbladsanteckningar den 30 mars 1869 § 87.

Skattfynd. Beskrivning av skattfynd vid Alveskogs, ATA. SHM inv nr 4071.

En halvkorsformig (hammare) prydnad af silfver. Genom öglan i skaftändan är trädd en trind, hackad tråd (en stump av en sönderhuggen ring). En liten bit tvåflätad tråd. Två små bitar av hamrade tackor, i kanterna hackade. Två obetydliga bitar av bleck. Allt av silfver.

52 tyska och nederländska silfver mynt (S. Bernoldus Epsi Utrecht - Cöln m. fl.) nästan alla utslitna, samt 12 små bitar av tyska mynt, hvilka bitar genast aflades till nedsmältning.

10 anglosachsiska (en falsk Ethelred, Cnut den store 4, Harald Harefot 2, Edv. Conf. och otydliga 3). Funna vid dikesgrävning i en åker af Husbonden Ludvig Alfvegren Alfveskogs. Löstes med 10 Rdr 20 öre. Dagbladsanteckningar den 30 mars 1869 § 88.

Uppgifter från M Stenberger "Gotlands Schatzfunde der Wikingerzeit, I", Stockholm 1947.

Torshammaren saknar utsirningar och är 2,3 cm lång samt 1,9 cm bred. Det tyska slutmyntet (med den yngsta präglingstiden) i Alveskogsskatten visar att skatten ej kan ha kommit i jorden före år 1079. Trolig nedläggningstid är omkring år 1100. Detta är den yngsta gotländska skatt där en torshammare förekommer.

Författarens anmärkning: För de tyska mynten betyder "S. Bernoldus Epsi Utrecht" att det är biskop Bernoldus av Utrecht som är myntherre. Cöln var en betydande myntort i det tysk-romerska riket. För de engelska (anglosachsiska) mynten var Edhelred II kung åren 978-1016, Cnut den store 1016-1035, Harald 1035-1040 och Edvard Confessor (Bekännaren) 1042-1066 e Kr.

Platsen för skattfyndet är ej känd men den torde ligga nära "Alveskogskvior" på den fastighet som nu (år 2000) har beteckningen Smiss 1:22 och som ligger på backkrönet. Denna mark tillhörde Ludvig Alfvegren från år 1859 till år 1912. På kartan för Laga skiftet 1898 finns här tätt med öppna diken. Dessutom har på denna plats upptagits en del mindre fynd med metalldetektor, bl a delar av ett ringspänne som kan dateras till sent 1000-tal.

Fingerring. Avskrift av brev från John Nihlén.

Fingerring av silver. Ringen är hittad vid jordbruksarbete i en åker intill Alfveskogs gård i Eke sn. Inuti slät och platt med märken efter hoplödningen. På ytersidan halvrund med 10 snedgående dubbelrader av oregelbundna punkter, sliten. Något oregelbundet rund.

Ägaren hantverkaren W Havdell Alfveskogs Eke sn (adr Hafdhem) var villig att lämna den till inlösen om den kom till Gotlands Fornsal. Pris 4 kr.

Visby den 17/8 1925 John Nihlén.

Dosformigt spänne. Gotlands Fornsal föremålsregistret. Inv nr C 5227.

Spännbuckla defekt, dosformig. Tvärmått 52 mm, h 20 mm. Av brons med guldinläggningar, botten, nål och en bit av sidan saknas. Från Alveskogs i Eke. Funnen invid ett gammalt gravfält enligt uppgift av J. Nihlén.

Uppgifter från "Vikingatida dosspännen-teknisk stratigrafi och verkstadsgruppering" av Lena

Thunmark-Nylén, Uppsala 1983:....Kvadranterna innehåller var sitt gripdjur, vars tunna kroppstråd under de ansvalda bogarna lagts som en koncentrisk cirkel inuti medaljongens cirkelrunda fördjupning. Väggfälten har gripdjur liksom stolparna.....Spännet är speciellt inte

bara p g a sitt motiv utan också därför att det ytornerats medelst figurpunsnings. Punsen, som endast använts på takets i övrigt släta ytor, har efterlämnat en liten nyckelhålsliknande figur.

Författarens anmärkning: Spännet kan möjligen komma från det bortodlade stenröse som nämns i Carl Hanssons brev av år 1914 (se sid 71). På platsen för detta röse, intill Alveskogsbacke, har nämligen med metalldetektor upptagits några vikingatida fynd vilka torde ha ungefär samma datering som det dosformiga spännet, 900-tal.

Silvermynt. Romersk denar i privat ägo.

Funnen av Gerda Lagergren vid betgallring på Alveskogs 1:13, på gränsen mot Smiss 1:22. Myntet hittades ca 1978. Denaren är präglad för Annia Luciella, död år 164 e Kr. Hon var dotter till kejsaren Marcus Aurelius och Faustina den yngre. Annia Luciella var gift med Lucius Verus vilken en tid var medkejsare till Marcus Aurelius. Mynttypen är känd från flera fynd på Gotland. (Jämför Lennart Lind: Roman denarii found in Sweden 2. Catalogue Stockholm 1981, sid 159.)

GUDINGS

Järnyxa. Avskrift från ATA. SHM Inv nr 14283. (Bild se sid 76)

Stor järnyxa (vikingatid) av typ som Sv. F. 484 med små skaftlappar, stort utsvängt blad med en förtjockning utmed eggen begränsad av en båglinje inåt, *l* 23,8 cm, bladets *br* 29,5 cm.

Funnen 1908 under ett par stenar vid borttagandet av en stenvast i Storängen.

Inköpt från K. Jakobsson för 5 kr.

Författarens anmärkning: Yxan hittades av allt att döma när Gudings odlade upp Storängen som har fastighetsbeteckningen Härvide 1:9 och som ligger nordväst om Lillegårds 1:3 (Gunnar Öberg). Yxan inlämnades år 1911. Enligt muntlig uppgift av fil dr Lena Thunmark-Nylén har yxan lämnats som gåva till besökande italienare av konung Gustav V.

Dosformat spänne. Avskrift från GF. Katalog A. Huvudnr 3179.

Spännbuckla av brons funnen 1879 i Ängsåker. Inkom 1883-07-09 lämnad av Landstingsmannen, nämndemannen O Pettersson Gudings i Eke.

HÄRDARVE

Armbygel. Avskrift från ATA. SHM Inv nr 15300. (Bild se sid 76)

Armbygel funnen i åker under plöjning där förut en stenvast gått fram vilken uppgavs ha borttagits för 10-12 år sedan. Inköpt av Hjalmar Nilsson 4/12 1914. Vikt 203,98 g.

LILLEGÅRDS

Guldten. Avskrift från ATA. SHM Inv nr 16361. (Bild se sid 76)

Vriden ten av ljust guld med fyrkantig genomskärning, svagt böjd, avbruten i bägge ändar, vilkas kantar avskrapats, den ena i gammal tid, den andra vid guldprovet. Längd 15,5 cm, *tj* 0,9 cm. Bruttovikt 107,5 g, halt 666 ‰ i fint guld 71,6 g.

Funnen 22/6 1919 vid plöjning av gräsvall. På samma plats och däromkring hade även hästskelett påträffats. Inköpt av Erik Kock för 225 kr 18/12 1919.

PETSARVE

Nyckel. GF nr A 2286.

Stor nyckel av järn och brons. Inlämnad av Jakob Andersson 1933.

Författarens anmärkning: Mycket stor järnnyckel med skaft delvis av brons. Skaftet böjt i nästan rät vinkel med "tretåigt ax". Nyckeln är vikingatida eller möjligen från tidig medeltid.

Nyckel. GF nr C 7950.

Författarens anmärkning: En vacker vendeltida bronsnyckel med "fyrtåigt ax". Ornerad med linjer och punkter. Skaftet är gjutet med profilerad form och avslutas med en "hullingförsedd" ände.

Kristusfigur. GF nr C 8647. (Bild se sid 76)

Kristusfigur i förgylld brons funnen vid jordbruksarbete nordväst om Petsarve i Eke. Mellantyskt arbete från 1100-talets mitt. L 12,5 cm.

Författarens anmärkning: Kristusfiguren är ihålig på baksidan vilket visar att den suttit monterad på ett kors eller liknande. Troligen är det fråga om ett altar- eller processionskrucifix. Figuren hittades av Karl Andersson Petsarve år 1935 på en åker där det finns talrika spår efter forntida bebyggelse. Av allt att döma har det också funnits en mindre väg som gått över denna åker. Tänkbart är att figuren tappats vid en procession då man gått kring sädesfälten för att välsigna dessa för god skörd.

En galvanoplastisk kopia i tenn finns på SHM i Stockholm med inv nr 21258.

Bottenplatta till ett djurhuvudformar spänne. Avskrift från ATA. SHM Inv nr 13551.

Botten till en djurhuvudformad spännbuckla av brons, ornerad med fina sicksacklinjer. Nålen som saknas har varit av järn. Längd 5,1 cm, största bredd 3,1 cm. Funnen i åker.

Författarens anmärkning: Kvarsittande rost i nålfästet visar att nålen har varit av järn.

SMISS**Stensatt grav. Avskrift från ATA.**

Ur en skrivelse från J A Lindström, kronolänsmanskontoret i Öja den 27 februari 1890.

Hemmansägaren Per Johansson vid Smiss i Eke socken har hit anmält, att han vid grävning, ungefär 24 meter bakom sina ladugårdshus, påträffat en stensatt grav, med ett däruti liggande människoskelett.

Författarens anmärkning: Här på backen vid Smiss och Hallvide har det varit ett mycket stort gravfält som nu nästan helt är förstört.

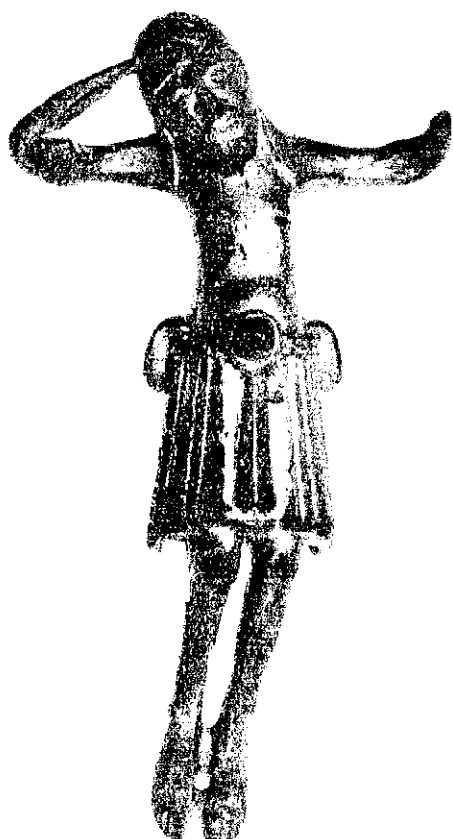
Fingerring av guld. Uppgift från Fornvännen 1928 sid 200.

Gotländska föremål i British Museum London. Bland annat en fingerring i guld från Smiss i Eke.

Författarens anmärkning: Det var vanligt i början av 1900-talet att gotländska fornfynd såldes till handlare. En vanlig väg var att hittade fornfynd eller fynd från plundrade gravar här från södra Gotland såldes till handlare Lysholm på Hemse som sedan i sin tur sålde vidare till uppköpare.

Därför finns det ett mycket stort antal gotländska föremål på British Museum i London.

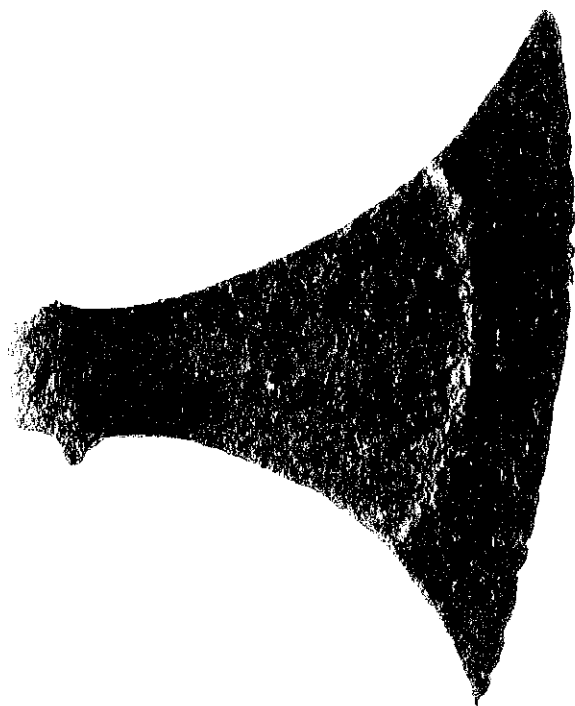
SMÅFYND I EKE, BILDER

Kristusfigur med inv nr GF C 8647. Bild skannad från Gotländskt Arkiv 1936, sid 120. Text se sid 75.

Guldtten med inv nr SHM 16361 Foto av författaren. Text se sid 74.

Järnyxa med inv nr SHM 14283. Foto ATA. Text se sid 74.

Armbygel med inv nr SHM 15300. Foto Författaren. Text se sid 74.

NÅGRA INTRESSANTA SMÅFYND, BILDER OCH BESKRIVNING

Rembeslaget, fynd 25 på åker nr 62

Från Fornvännen år 1911, sid 24 har tagits följande utdrag ur en artikel vilken handlar om "Sveriges förbindelser med Östern under vikingatiden":

"I Lunds historiska museum förvaras ett rembeslag af brons (fig. 116) från okänd fyndort. En pärlrand omgifver den inre framställningen, som tyvärr är mycket vårdslöst tillkommen och därför gör det svårt att säga, om man har med palmett- eller djurmotiv att göra.

Det senare förefaller ej omöjligt, ty beslaget öfverensstämmer ganska nära med ett hängsmycke ur ett finskt fynd från Tavastehus.....Då båda beslagen härröra från tiden omkring år 1000,....."

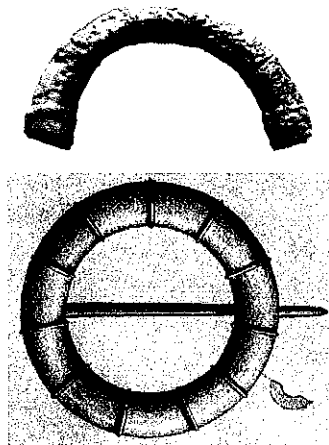
Författaren till artikeln tror att rembeslagets figurframställning, vilken är utförd medelst ursparingar, har varit ifylld med blå gropemalj enligt en skriftlig uppgift. En annan uppgift talar dock om att fyllningen i spännet från Tavastehus består av blågrön niello.

Här i Eke har författaren upptagit ett rembeslag vilket till form och utförande är mycket likt det ovan beskrivna smycket, se vidstående bild. Det är troligt att dessa beslag har östligt ursprung. En datering till ca år 1000 är också relativt trolig. Det finns dock inget som tyder på att figurframställningarna har varit ifyllda med vare sig emalj eller niello. (Niello är en svart legering som fyller ut prydnadsfördjupningar i metallföremål.) För Ekebeslagets del, som är något noggrannare utfört, är det dock knappast något tvivel om att det har palmettmotiv som dekorerat.

Ekebeslaget har ett hål i överkant (för nit?) samt två kvarsittande nitar på den skålade baksidan medan Lundabeslaget har ett hål centralt i smycket. Det är troligt att bägge smyckena har varit infästade i läder (eller liknande) med nitar.

Ringspännet, fynd nr 8 på åker nr 12

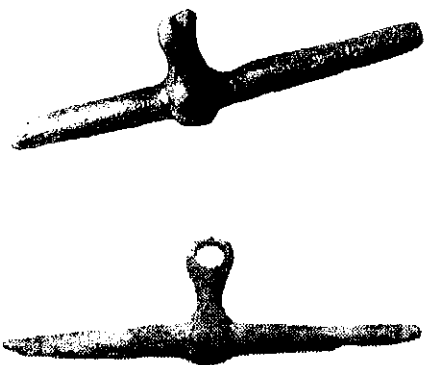

Vid Alveskogs i Eke har upptagits ca hälften av ett ringspänne som av allt att döma har varit slutet varför nål och nålfäste suttit på baksidan. Nålnäsfästningen har troligen varit av samma typ som är vanligt på dosformiga spännen.

Anders Carlsson redovisar i sin bok "Vikingatida ringspännen från Gotland" (Stockholm 1988) tio sådana slutna spännen med lameller. Han daterar spännetypen till tiden 1000 - 1100 e Kr. Ett sådant spänne har hittats vid Svie i Alva år 1914. Se vidstående bild vilken är skannad från Fornvännen 1915, tillväxten sid 42. Detta spänne från Svie hade rester av pålagt, pressat silverbleck (inv nr SHM 15665). Det är troligt att spännet från Alveskogs har varit av liknande utförande.

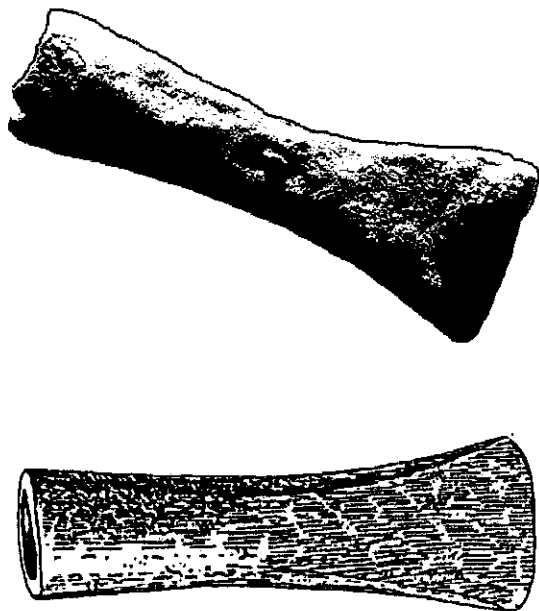
Ringspännet, fynd nr 74 på åker nr 71

På åker nr 71, mitt emot "Gamla Petsarvegården" finns det flera medeltida boplatser. Dessa boplatser har i första hand daterats med hjälp av mynt. Men även smycken, söljor och delar av bronsgrytor med mera ger klara dateringar till medeltid. Här skall endast visas ett litet ringspänne som är typiskt för medeltiden. Nästan identiska ringspännen har bland annat hittats vid utgrävningarna i S:t Peters kloster i Lund. Dessa grävningar genomfördes åren 1925-26, se Fornvännen 1927, sid 209.

Stångknappen, fynd nr 19 på åker nr 64

Endast ett mycket litet antal metallfynd vilka kan dateras till bronsålder har hittats i Eke. På åker nr 64 har förutom fyra bronsknappar med koncentriske cirklar (fynd nr 39, 209, 325 och 327) hittats en stångknapp, se vidstående bild. I boken *Gotlands Bronsålder* av Harald Hansson (Stockholm 1927) redovisas en liknande knapp på plansch nr 45. (Vidstående bild är skannad ifrån boken.) Harald Hansson daterar stångknappen till period V-VI, d v s till bronsålderns sista tid. Även knapparna dateras till period V-VI. Övriga fynd som har hittats i socknen är tre yxor.

En holkyxa som upptagits med metalledetektor (fynd nr 1 på åker nr 94) har måtten 83x44x32 mm medan en flat yxa som redovisas i fornminnesinventeringen 1978 har måtten 15x4x1 cm. Ytterligare en flat bronsyxa skall ha hittats på 1930-talet. Denna yxa såldes för 1 kr (muntligt Erik Boberg).

Holkylxa av järn, fynd nr 375 på åker nr 64

De flesta fynden på åker nr 64 kommer från vikingatid och tidig medeltid. Några fynd kommer dock från sen bronsålder, se ovan. Tre malstenar som hittats på åkern kommer troligen från förromersk järnålder. Från romersk järnålder är också fynden sparsamma även om mycket tyder på att här har legat en så kallad stengrundsbyggnad (kämpgrav). Ett fynd som torde härröra från romersk järnålder är denna holkyxa av järn vilken har längden 79 mm, eggbredden ca 29 mm och holkens yttre diam är 21 mm. På grund av att fyndet legat i fuktig sandjord är det svårt angripet av rost. Vidstående bild (skannad från Fornvännen 1932, sid 14) visar hur yxan bör ha sett ut.

HISTORIEN OM ETT SPÄNNE

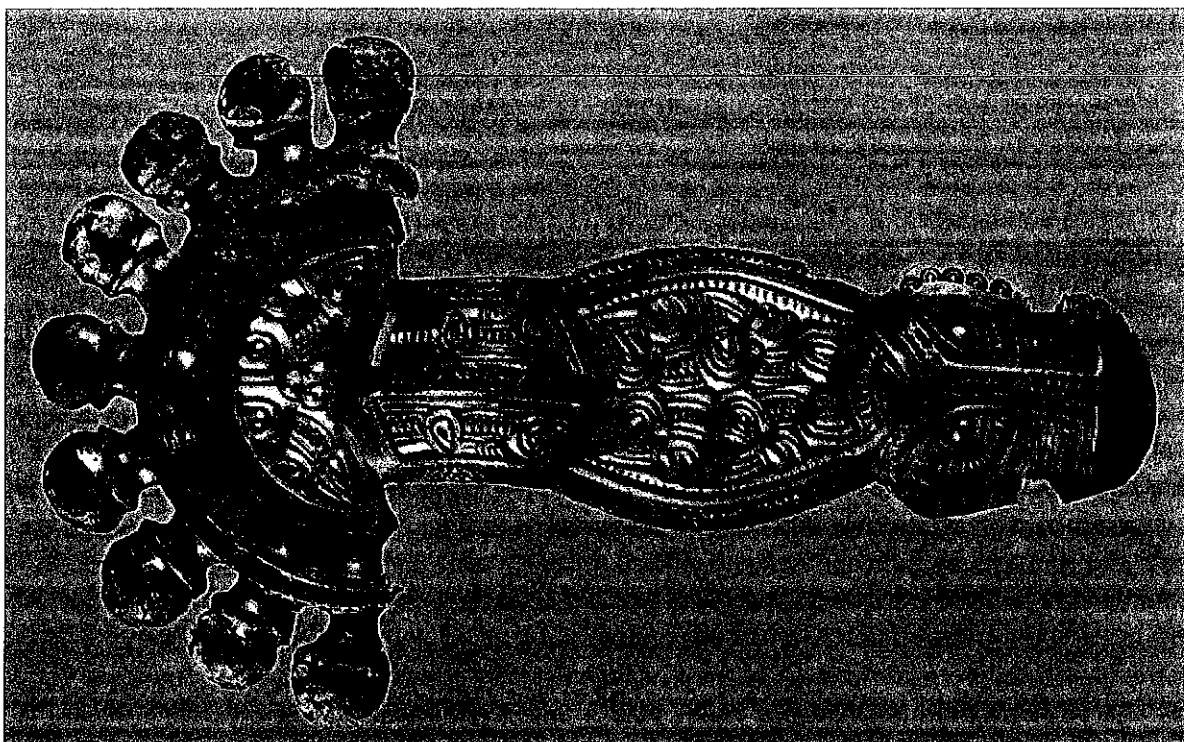
Under våren år 1982 fann jag en del av ett mycket ovanligt praktspänne av brons. Spännet hade kvar delar av sin förgyllning.

Det var en söndagseftermiddag under slutet av våren, som jag var ute och promenerade. Som vanligt vid dessa promenader gick jag gärna över åkerfält där jorden låg öppen och man hade möjlighet att leta efter eventuella fornfynd. Denna dag avslutades promenaden med att jag gick över den nysådda åkern mitt emot Herrvide där jag bor. På denna åker fanns det nämligen en mindre backe med mycket sten i ungefär knytnävsstorlek. Många av dessa stenar var sotiga och ännu fler var söndersprängda. Det stod klart för mig att här hade legat en så kallad skärvstenshög, d v s en hög med stenar som hade använts i kokgropar för matlagning. Jag visste också att de flesta av dessa högar var från en tid då man i stort sett saknade kokkärl av metall, vanligen från bronsålder eller förromersk järnålder. Här hade jag tidigare hittat en halv skafthålsyx av grönsten och en flintdolk hade hittats i närheten vid betgallring. På samma åker hade också min far, på 1930-talet, hittat en Kristusfigur i förgylld brons som enligt experterna var en del av ett processionskrucifix. Backen avsåktes utan att något intressant hittades varför kosan vändes mot Herrvide. Efter endast några steg glimmade det till. Där låg ett halvrunt föremål av brons med djup dekor av bandformiga, delvis upplösta djurkroppar. Trots att jag var utbildad arkeolog kände jag ej till denna typ av smycke men antog att det var en del av ett praktspänne. Dekoren visade också att det torde ha tillverkats under folkvandringstid, d v s ungefär mellan år 400 - 600 e Kr.

Den 18 juni 1982 kom Majvor Östergren ut med sin metalldetektor. Majvor höll just på med det så kallade "Skattfyndprojektet". Hon avsåkte området så gott det gick mellan betraderna. Förutom ett par spetsar av brons, med okänd funktion, hittade hon två förgyllda knoppar av brons vilka av allt att döma tillhört spännet.

Jag visade under året spännedelarna för flera arkeologer, vilka var mycket kunniga, men ingen gav mig svar mer än i allmänna termer. Så en dag var jag på bokrea. Jag bläddrade förstrött i en bok som hette "Medeltidens värld". Den var översatt från engelska och handlade om tiden ca 400-1500 e Kr. Plötsligt upptäckte jag en färgbild på ett praktspänne. Med detsamma såg jag stora likheter med mina spännedelar. Jag köpte boken på stående fot för kr 19,75. Bildtexten i boken lyder "Utsirat smycke gjort av barbariska" hantverkare". Längst bak i boken läste jag att fotografiet kom från "Scala/Civiale, Museo Archeologico". Detta innebär att smycket är från Italien och att det av allt att döma är tillverkat av germanerna under deras vistelse i nuvarande Italien. Vid närmare studium av bilden i boken och mina delar ser man att dekoren är något annorlunda men att likheterna är så stora att de båda spännena troligen har tillverkats i samma verkstad.

Tanken svindlar nästan då jag tänker på möjligheten att en "gammal ekebo" kanske var med den västgotiske konungen Alarik som intog Rom år 410 eller ännu troligare var med Östgoterna under den mytomspunne konungen Teoderik den store (samma som Didrik av Bern) då han fördrev västgoterna under sin hövding Odovakar från Italien åren 489-493. Odovakar hade ju avsatt den siste västromerske kejsaren Romulus Augustulus år 476. Man kan ju tänka sig att "den gamle ekebon" återvände till sin födelseort efter sina krigiska bedrifter i Syd-europa och att spännet på så sätt hamnade i jorden här uppe i Norden. Hur det gått till får vi aldrig veta men det är relativt säkert att detta praktspänne som hittades här i Eke tillverkades i Italien av folk som var väl förtrogna med den nordiska djuornamentiken så som den såg ut under folkvandringstiden.

Det italienska praktspännet, troligen tillverkat av goterna i norditalien på 400-talet e Kr. Bild skannad från boken Medeltidens värld, Liber Förlag, Milano 1981. ISBN 91-38-90001-7.

Spännedelarna funna i Eke. Huvudet med en del av bågen samt två knoppar tillhörande huvudkransen. Foto författaren.

Att de delar till ett praktspänne, som hittades i Eke, har sin tillverkningsort så långt borta är på intet sätt unikt. Ett antal andra fynd från socknen berättar om att de färdats lång väg förrän de hamnade i jorden. I en grav från Smiss fanns ett silverspänne som troligen var tillverkat av goterna vid Svarta havet på 200-talet. I en grav vid Hallvide från början av 700-talet fanns en Kaurisnäcka (Cyprea) vilken troligen kommit från Indiska oceanen och de arabiska silvermynt från 900-talet som hittats här kommer i flera fall från Samarkand som ligger långt öster om Kaspiska havet. Det ser verkligen ut som att ekeborna haft avlägsna kontakter under minst 2000 år.

SMEDSFYNDET FRÅN SMISS ÅR 1869 SHM 4078

Fynd påträffat vid dikesgrävning i Sandåker av drängarna Carl Eklund och Gustaf Littander den 30 mars 1869. Fyndet, "liggande tillsammans i lösa mullen på 1 alns djup", bestod av ett antal bronsmycken och redskap samt av några järnföremål. Bronsmyckena bestod av dels mycket slitna och söndriga föremål, dels av ett antal smycken som ej var fullt färdiggjorda. På grund av att det fanns föremål som troligen var avsedda för nedsmältning och andra som var under färdigställande tolkades fyndet som tillhörande en bronsgjutare och/eller smed. Wisby-Posten och Gottlands Tidning meddelar den 9 april 1869 att fyndet har inlösts med 40 Riksdaler.

Vid senare efterforskningar har Sandåker ej kunnat lokaliseras (se t ex Inger Zachrissons artikel i TOR 1962). Med kännedom om de skriftliga vittnesbörden som finns är det dock relativt enkelt att hitta Sandåker. Det är bara att leta i handlingarna för Laga skiftet. I den kartering över all mark för första skifteslaget i Eke, som färdigställdes 1872 ser man att det fanns flera åkrar som hade namnet Sandåker. Endast en av dessa åkrar tillhörde dock Smiss gård. Denna Sandåker ägdes av Wiktor Stenström på Smiss 3/8 mantal kronoskatte, Littra B2. På kartan hade åkern de tre numren 2501-2503. Åkern låg ca 350 m nordost om Smiss gård, på landsvägens östra sida. Ytan var ca 60x60 m och omfattade nuvarande bostadstomten Smiss 1:21 samt en mindre del nordost om tomten.

En fyndförteckning gjordes relativt snart efter att fyndet inlämnats. Denna förteckning finns på ATA. En annan fyndförteckning tillhör den artikel om "Smedsfyndet från Smiss" som Inger Zachrisson publicerade i TOR 1962. Dessa båda fyndförteckningar med beskrivningar av föremålen har jämförts. Beskrivningarna skiljer sig relativt mycket från varandra särskilt vad gäller föremålens storlek och benämningar. Det verkar som om man vid den första beskrivningen i vissa fall endast använt "ögonmått". Den senare beskrivningen är också något utförligare än den tidigare men den tidigare beskrivningen lämnar vissa intressanta uppgifter vilka saknas i den senare. En sammanställning av de båda beskrivningarna redovisas här nedan. Det är den senare beskrivningen (av Inger Zachrisson) som genomgående har använts medan uppgifter från den tidigare beskrivningen lagts till inom parentestecken.

FYNDFÖRTECKNING

Ryggknappspänne, gjutet (av brons), endast stommen bevarad (botten saknas). L 16,3 cm. Djuornamentik på ovansida och kantsidor. Bågen är i mitten lagad med ett litet bronsbleck fastnitat på insidan. (Spännet ämnat att omarbetas.)

Bronsbeslag, gjutet, ringformat (med prydliga slingsirater på sidan och underkanten), L-formad genomskärning. Diam 11,2 cm, höjd 2,9 cm. Förgyllt, bottenranden försilvrad. Rik ornering i stil III. Nött på undersidan, skadat i ena kanten.

Författarens tillägg:

Oscar Montelius anser i Svensk konst under hednatiden 1871-1872, sid 58, att ringen kan ha tillhört foten av ett dryckeskärl. Birger Nerman skriver i Fornvännen 1966/2, sid 99, en artikel "En hårkrona från Gotlands Vendeltid". Han tror att ringen kan ha varit en hårkrona eller en brudkrona från sen vendeltid. Ringen har ornerats i utvecklad men icke degenererad Salins stil III vilket innebär att den får en datering kring år 750 e Kr och är därmed troligen det äldsta föremålet i hela Smedsfyndet. Denna ring har under lång tid tillhört Statens Historiska Museums permanenta utställning som en av de verkliga klenoderna från vår forntid.

Bilden visar ett flertal av de bronsföremål vilka hittades i Smedsfyndet. Överst i mitten det ringformade bronsbeslaget. Uppe längst till vänster ett tresidigt hängsmycke, därefter betselbeslag, stort plant nålhuvud, fyrsidig ram, ryggknappspänne och två underskållor till ovala spännbucklor. Nere till vänster djurhuvudformat spänne, två mindre skafthalvor, tre runda spännen, skafthalva samt järnnyckel med bronsskaft. Foto SHM-Bild. Inv nr 4078.

Djurhuvudformat spänne (av brons), gjutet, *l* 5,7 cm. Mycket söndrigt och nött. Halvt utplånad djurornamentik indelad i fält. Bottenplattan gjuten i ett med spännet. Nålen av järn, avbruten, rest därav i form av rost inuti nålfästet.

Nålhuvud, stort, plant (av brons), gjutet, *h* 10,9 cm, *br* 9,2 cm. Något perforerat. På framsidan ornerat med två par djurhuvuden (sirad med linje- och tågsirater, djurhuvud en face och tillbakaböjda drakhuvuden i profil). Nertill avslutat av en liten avbruten holk, i vilken nålen suttit fästad.

Författarens tillägg:

Praktnålhuvudet är av baltisk typ, jämför Arne 1914 *La Suède et l'Orient*, sid 113 och Nerman 1929 *Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit*, sid 165.

Kedja *l* 91 cm. Länkarna består av fyrdubbla ringar av bronstråd, häktade i varandra, en del skadade. En sidolänk.

Betselbeslag (av brons). En 3-ekrig ring prydd med 2 utskjutande djurhuvuden. (Ett slags soljering med en trehörnig upphöjning över mitten samt med utlöpande krumböjda drak-

huvuden åt två motsatta håll.) L 9,5 cm, med ett isittande beslag till tygel, l 6,8 cm, i form av en avsmalnande rektangel vid sin smalaste ände fortlöpande i en tapp som är omvikt kring ringen. Gjutna, något perforerade. Djurornamentik. Nötningsspår på ringen efter ett liknade beslag samt efter munbettet.

Fragment av **ornerad bronsplatta**, 3,2 x 2,7 cm. Förgyllt och ornerat med slingmönster. Längs den raka kanten löper en smal meanderbård. Övriga 3 kanter avbrutna.

Skaft (av brons, tvinnat på mitten) till **järnnyckel**(?), gjutet, l 6,3 cm. Ornerat. Långsmalt, oval genomskärning. Överst på skaftet en ögla. Järnaxet(?) avbrutet (axet av järn, knappt 0,5 tum långt).

Fiskhuvudformat hänge (av brons), l 4,9 cm. Gjutet i ett stycke, ihåligt. Genomborrat med 3 hål (för snören). Framsidan ornerad i 4 fält skilda åt av pärlstavar. (Silverbeläggningen inte pålagd.)

Matriser (gjutformar), 2 st, gjutna (av brons). Den ena är åttkantig, diam 3,8 cm, på framsidan försedd med ett 4 sidigt Borrestilsmönster i fördjupning (slingsirater och fyra korsarmar) och med ristade konturer av ett slingornament på baksidan. Den andra är rektangulär l 3,2 cm, med ett rektangulärt ornament i Borrestil i kraftig fördjupning, på baksidan en klack eller förstärkning.

Dosformigt spänne (av brons), gjutet, oavslutat, största diam 6 cm, h 4,5 cm. Fyra djurfigurer i friskulptur ovanpå, på sidorna fyra liggande fält med djurornamentik. Bottenplatta saknas. (Sidostolparna och tågflätningen kring övre kanten hava aldrig blivit anbragda.)

Runda spännen (av brons prydda med djuransikten och slingsirater), 3 st, små, kupiga, ännu ihopsittande efter gjutningen medelst tappar. Diam resp 2,8 cm, 2,6 cm och 2,5 cm. Ornerade i Borrestil.

Tresidigt hängsmycke.(?) (av brons, med sidorna något inböjda), gjutet, l 6 cm. Ej färdigt. Framsidan plan och ornerad med flätbandornamentik (slingsirater). I nederkanten 2 små hål. Bakpå överst en tapp och mitt på en horisontell list.

Tungformat hänge (av brons), gjutet, l 7,5 cm, ej genombrutet, lätt böjt. Ornerat. Ej färdigt. (Hålet för snöret är ännu icke borrat, silverbeläggningen icke pålagd.)

Järnnyckel med spolfomat bronsskaft, l 13,3 cm. (Axet simpelt, endast 1,3 tum långt.) Skaftet är gjutet i ett och ihåligt. (Skaftet är 3,1 tum långt.) Upptill ett urtag för en kedja eller dylikt. Gjutsömmarna ej bortfilade. Grov yta, helt ornerad.

Skaftthalva av liknande slag, l 9,4 cm. Gjuten (av brons), perforerad. Ornerad som ovannämnda skaft.

Skaftthalvor (av brons), 2 st mindre, gjutna ornerade, l 4,9 cm. Nertill avbrutna (i nedre ändan ofullständiga). Överst på vardera ett litet hål, dessutom urtag.

Underskållor till ovala spännbucklor, 2 st, gjutna, *l* 11,2 cm resp 11 cm. Ornerade bårder med djuornamentik, vilka är förgyllda liksom de profilerade brättena. Bägge har tygavtryck på baksidorna. Ej färdiga. (Ledstolen för tornen är inte genomborrad.)

Bronsfragment, 4 st, delar av låshus till ett hänglås(?). 2 små firsidiga plattor (fyrkantiga bronsskivor, möjligen till en remhållare), 2,7 x 2,6 cm. En firsidig ram (av tunna bronsribbor) 2,9 x 3,5 cm, med en längdhalva av en djurfigur på en sida, gjutet i ett stycke. Ett fragment av en ram med andra hälften av djurfiguren, *l* 2,9 cm.

Tång, *l* 30 cm. Runda käftar, brett och kraftigt bett. Ena skänkeln rak, den andra utåtböjd och kortare.

Pyndarkrok, *l* 16,5 cm. Genombrutet handtag bestående av 6 järnstavar, dragna genom hål i en järnskiva. Upp- och nertill är handtaget avslutat av kubiska knoppar med avskurna hörn. Knopparna är ornerade med bronscirkclar med mittpunkter. Överst på handtaget en ögla. Spår av rost. Handtaget något trasigt. (En viktkrok av järn med bronsbeläggning på tre ställen.)

Järnföremål från Smedsfyndet. Tång, två ringar, två spikar, pyndarkrok och två viktlod. Foto ATA. SHM inv nr 4078.

Vikter (viktlod av järn), 2 st, bikoniska med undre partierna stympade. Diam 9,3 cm, *h* 9,8 cm och vikt efter konservering 2072 g resp diam 4,7 cm, *h* 4,6 cm och vikt efter konservering 291,9 g. Den förstnämnda har en ögla i toppen, den senares avbruten. Ytorna mycket grova. Spår av rost.

Ringar, 2 st flata, diam 11,5 cm resp 10,5 cm (Diam invändigt, den ena 3 tum och den andra 2,7 tum.), avtunnade mot ytterkanterna.

Författarens tillägg:

Pyndarkroken, vikterna och ringarna är alla delar till en skjutviktsvåg som kallas pyndare. Pyndaren har funnits från minst romersk tid, ca 2000 år, och används på ungefär liknande sätt som en besman. Hos besmanet är handtaget rörligt hos pyndaren är vikterna rörliga.

Spikar, 2 st. Den ena *l* 11,2 cm, med från sidorna tillplattat (som på golvspik), halvcirkelformat huvud, den andra *l* 9,7 cm, med stort platt huvud.

Två fragment av **knivblad**. (Finns ej med i Inger Zachrissons redovisning 1962.)

En platt böjd **järnskiva** med hål i ena ändan.

En bit av en **ring** eller en ögla av järn.

Ett sönderrostat litet **hänglås** av järn.

Grävningen på åker nr 64 år 1986

FÖRSPELET

Jag började läsa arkeologi vid Stockholms Universitet år 1976. Det var distansundervisning så vi kunde studera i Visby. De flesta av eleverna hade arbeten att sköta under tiden som de studerade. Studierna bedrevs därför på halvfart, d v s vi läste 20 poäng per år. Vintern 1978/79 läste vi 60-poängskursen. Jag hann dock ej skiva någon uppsats eftersom mitt ordinarie arbete var relativt betungande. Efter några års uppehåll skrev jag min 60-poängsuppsats vårterminen 1982. Under perioden 1982-89 fortsatte jag att studera andra ämnen på universitetet. Det blev främst konsvetenskap, bebyggelsehistoria och kulturgeografi.

Majvor Östergren hade i början av 1980-talet startat sitt "Skattfyndsprojekt". Detta projekt hade som uppgift att samla in så många fynd (mynt) som möjligt från tidigare kända skattfyndplatser. Med metalldetektor avsöktes de skattfyndplatser där misstanke fanns att flera fynd, främst mynt, kunde finnas kvar i jorden. I regel hade ju plog och harv förstört skattgömmen och fört ut mynt i den omgivande marken varför ej alla hade hittats vid skattfyndtillfället.

Jag hade under våren 1982 hittat delar av ett germanskt praktspänne från 500-talet. Kanske fanns det flera fynd i jorden på denna plats. År 1983 kom Majvor ut till mig med sin metallsökare. Vi hittade mycket riktigt flera delar av praktspännet. Jag fick också med mig Majvor till en sandbacke (åker 64) i närheten där jag trodde att det skulle finnas fynd. På denna backe tog Majvor på ett par timmar upp en hel del föremål, bl a två vikingatida dräknålar. Allt detta gjorde att mitt intresse ökade och att jag tyckte det skulle vara spännande att själv gå med metalldetektor. Jag fick så småningom hjälpa Majvor i hennes sökande. Jag tog semester från mitt ordinarie arbete en vecka då och då när det var lämpligt att söka. Jag tog också tjänstledigt under någon period, allt för att få gå med metalldetektor. Under dessa perioder tog jag upp över 2000 forntida silvermynt. Jag hittade också många smycken av brons och ett stort antal boplatzföremål från förhistoriska boplatser, mest vikingatid. Även romerska guld- och silvermynt tillhörde mina fynd.

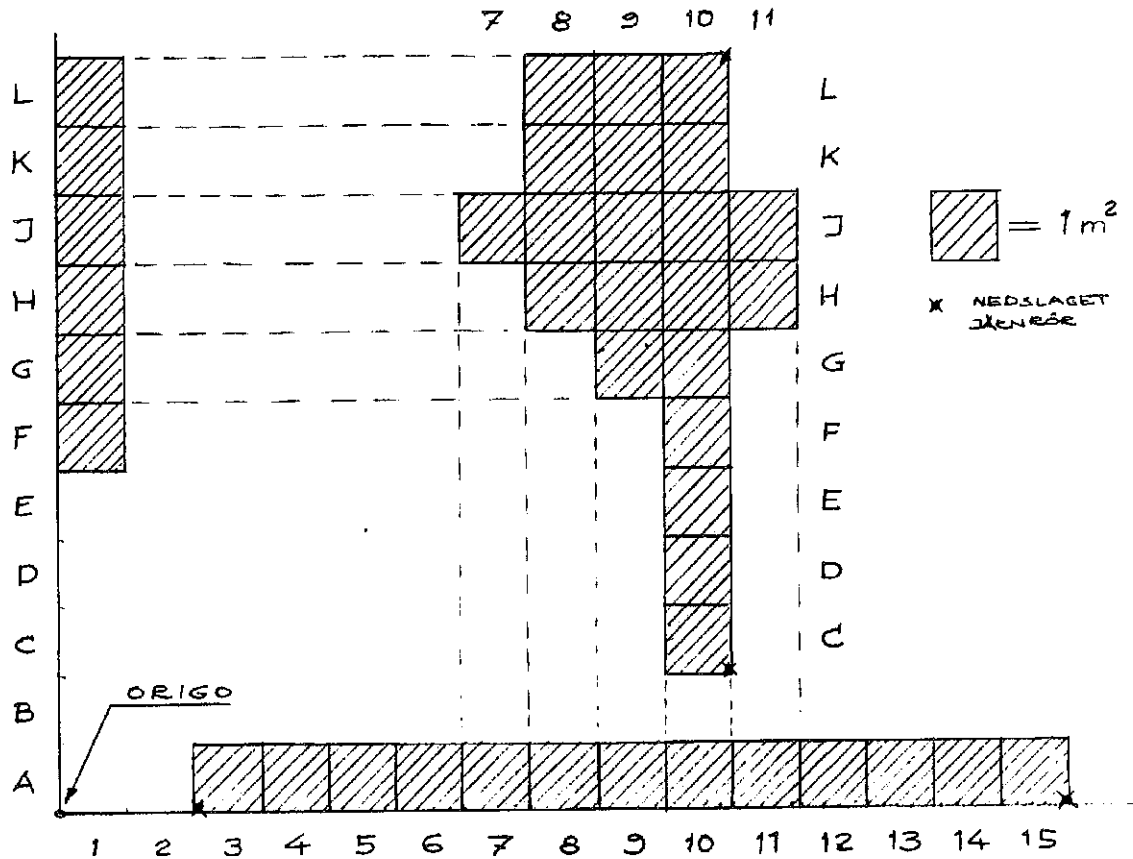
Under år 1983 sökte jag återigen med metallsökare på åker 64. Denna sökning gjordes i skattfyndprojektets regi även om arbetet utfördes på fritiden. För år 1985 fick jag eget tillstånd från Länsstyrelsen att utföra undersökningar med metalldetektor på denna åker. För år 1986 utökades området för mina undersökningar till att även omfatta åkern med fyndet av praktspännet (åker 62). Under åren 1983-86 upptogs många fynd på dessa två åkrar. Jag utförde under denna tid också fosfatkartering av flera åkrar däribland av åker nr 64. Den stora mängden av högklassiga fynd som upptogs på åker 64 gjorde att det skulle vara spännande med en utgrävning av ett mindre område för att se vad som dolde sig under plöjningslagret.

UTGRÄVNINGEN

Tillstånd för en mindre utgrävning beviljades i maj 1986 av Riksantikvarieämbetet. Eftersom ej privatpersoner kan beviljas sådana tillstånd gavs tillståndet formellt för RAGU med Majvor Östergren som ansvarig för projektet.

Eftersom inga medel fanns för utgrävningen bad jag mina arkeologivänner om hjälp med grävningen. Mina medhjälpare var: Margret Elfström Vällingby, Karin och Leif Henriques Göteborg/Grötlingbo, Per Jacobsson Havdhem, Lars-Erik Sahlsten Hejde, Mikael Sorgenfrei Visby, Jonas Ström Havdhem, Bertil Thomasson Hemse och Majvor Östergren Visby. Under tiden den 2-13 juni 1986 arbetade vi på åkern i sammanlagt 467 arbetstimmar.

Grävningen gjordes på en mindre förhöjning vilken låg centralt i åkern. Först lades 2 sökschakt om vardera 1 m bredd vinkelrätt mot varandra på förhöjningens något sluttande sidor. Därefter grävdes ett mindre område nära förhöjningens topp. Sökschakten blev 6 resp 13 m långa och den senare grävytan omfattade 21 m². Totalt grävdes alltså 40 m². Se grävplanen nedan.

Plan visande utgrävningen på åker nr 64 år 1986. Utgrävd yta enligt ovan 40 m².

Vi grävde till ett djup av minst 30 cm och som mest ca 45 cm. För sökschaktet A3-A15 (se

Ruta 10J med vallar av lera i botten. Foto av förf taget från ruta 10L.

ovan) innebar det att hela det kulturpåverkade markskiktet togs bort och att vi kom ner på steril sand. För sökschaktet 1F-1L (se ovan) kom vi också delvis ner till orörd och steril botten medan vi för de övriga grävningsytorna avslöt grävningen då vi kommit ner till hård packad lera. Trots att leran ej var plan utan hade inslag av kraftiga vallar tolkades denna som rester av ett stampat lergolv (se bredvidstående bild).

VID GRÄVNINGEN TILLVARATAGNA FYND

Nedanstående grävningsplaner visar i vilka rutor respektive fynd gjordes.

FYND AV BRONS

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
L																L
K																K
J																J
H																H
G																G
F																F
E																E
D																D
C																C
B																B
A																A
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	

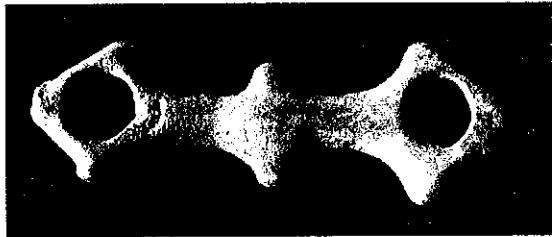
O bronsplåt T nit/spik A övriga föremål

FYND AV KERAMIK

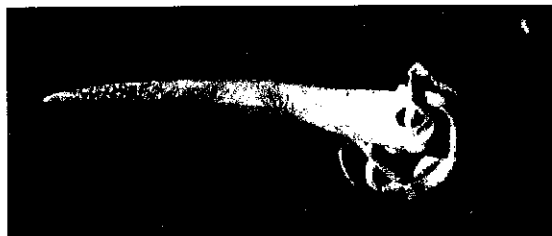
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
L																L
K																K
J																J
H																H
G																G
F																F
E																E
D																D
C																C
B																B
A																A
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	

A grov keramik O tunn keramik M keramik med åsar G keramik med glasyr

Bronsfynd. Totalt 30 fynd av brons gjordes. Därav var 20 bitar och fragment av bronsplåtar

Detalj till hästbetsel. Längd 63 mm.
Foto förf.

Spännenål med kvarsittande nit och plåt.
Längd 30 mm. Foto förf.

där den största plåten är ca 24 x 40 mm. Plåtarna tycks i första hand vara fragment av kärl och liknande men även delar av bältesbeslag och andra detaljer finns bland fynden. 2 nitar och 1 spik hittades också. 1 nit och 1 spik hade båda längden 19 mm medan den andra niten var stukad genom 2 plåtar.

De övriga 7 föremålen bestod av följande:

- 1 liten ten med längden 16 mm (ruta 1L)
- 2 tunna ringar med diameter ca 11 mm (8L)
- 1 fyrkantig ten, 4,5 x 4,5 x 25,0 mm (8L)
- 1 del av munbetsel, längd 63 mm (9G, se bild).
- 1 nål, troligen en dräknål, längd 78 mm (9H)
- 1 spännenål med kvarsittande nit och plåt, längd 30 mm (ruta 10C, se bild)

Keramikfynd. Totalt 39 bitar av lergods upptogs. Av dessa var 16 av grov och dåligt bränd lera vilken var magrad med kvartskorn (sand). Godstjockleken varierade mellan 8 till 12 mm. För 5 av skärvorna var godset spjälkat varför den ursprungliga tjockleken ej kunde bestämmas. Skärvornas storlek varierade mellan 20 x 12 mm och 41 x 28 mm.

9 bitar var av tunnare gods vilket hade en jämn och hård bränning. Här varierade tjockleken mellan 3,5 mm och 5,0 mm, dock var ett par mynningsbitar något tjockare. Flera av skärvorna hade närmast svart färg. De hade troligen bränts med reducerad syretillförsel. 1 skärva var ljust grå och mycket tät, troligen en typ av stengods. Storleken varierade mellan 13 x 9 mm och 33 x 20 mm.

7 bitar hade längsgående åsar på ytan. Dessa bitar var jämnt och hårt brända. Godsets tjocklek varierade mellan 3,5 mm och 8,0 mm. Bitarnas storlek varierade mellan 22 x 18 mm och 39 x 25 mm.

7 bitar hade glasyr eller spår av glasyr. I tjocklek och storlek kan de jämföras med de 9 bitarna av tunnare gods.

Utöver de ovan redovisade 39 keramikskärvorna upptogs ett mindre antal skärvor vilka kunde bestämmas som sentida. Det är ej uteslutet att någon eller några av de ovan redovisade 39 skärvorna kan vara från senare tid men de flesta är säkert förhistoriska.

De 16 grova skärvorna, vilka på planen har beteckningen A, torde tillhöra tiden romersk järnålder (Kr f - 400 e Kr) eller tidsavsnitten däromkring. De 9 tunnare bitarna (betecknas O) kan tillhöra en något senare tid, troligen folkvandringstid (400 e Kr - 550 e Kr). Mycket tyder på att de 7 skärvorna med åsar (betecknas M) och de 7 med glasyr (betecknas G) tillhör medeltiden (1100 e Kr - 1500-talet e Kr).

FYND AV JÄRNSPIKAR/antal per ruta

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
L																L
K																K
J																J
H																H
G																G
F																F
E																E
D																D
C																C
B																B
A																A
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	

FYND AV JÄRN/NITAR, KRAMLOR och PLÅTAR

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
L																L
K																K
J																J
H																H
G																G
F																F
E																E
D																D
C																C
B																B
A																A
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	

T nit N kramla O plåt

Järnspikar. Totalt 71 järnspikar upptogs i grävningsytan. 17 hade runt huvud och 26 hade platt huvud. I 28 fall saknades huvudet och endast tenen fanns kvar. Det är troligt att de flesta av spikarna med platt huvud har varit hästkosöm medan de flesta av de övriga troligen tillhört bebyggelsen på platsen.

Järn/Nitar, kramlor och plåtar. 4 järnnitar upptogs. Den största som även hade nitbricka var 36 mm lång. 3 kramlor hittades varav en fullständig med yttermått 40 x 20 x 6 mm. De andra 2 kramlorna vilka fanns i delar torde ha haft ungefär samma mått. Järnplåtar fanns i ett antal av 11 st. I samtliga fall är det fragment av större föremål.

Tjockleken varierar mellan 2 mm och 6 mm.

FYND AV FLINTA, SKIFFER och BEN/HORN

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
L																L
K																K
J																J
H																H
G																G
F																F
E																E
D																D
C																C
B																B
A																A
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	

F flinta S skiffer O ben/horn

FYND AV SLAGG/gram per ruta

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
L																L
K																K
J																J
H																H
G																G
F																F
E																E
D																D
C																C
B																B
A																A
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	

Fragment av kam, längd 40 mm.
Foto förf.

Fynd av flinta, skiffer och ben/horn. 7 fynd av ben eller horn tillvaratogs. I ruta 8A hittades 3 fragment av en kam (det största enl bilden till vänster). I rutorna 8H och 10K hittades ytterligare kamfragment. I rutorna 9J och 10L hittades två föremål med måtten 2,5 x 3,5 x 17 mm resp 3 x 4 x 19 mm. Dessa föremål tolkades som tänder till större kammar.

4 fynd av flinta gjordes. De var alla avslag som troligen hade använts vid uppgörande av eld. Måtten var 13 x 9 x 7, 32 x 22 x 12, 26 x 14 x 3 och 32 x 21 x 6, allt i mm. 3 flisor av skiffer upptogs. De hade måtten 33 x 9 x 4, 36 x 22 x 3 och 35 x 19 x 3, allt i mm. Den sistnämnda flisan hade tydliga slipsår. Det är troligt att alla 3 flisorna är delar av brynen som gått sönder.

Fynd av slagg. Av de 40 rutorna hittades slagg i 30. Sammanlagt upptogs 2.147 g slagg i totalt 252 klumpar. Fördelar man slaggen jämt över grävningssytan blir det 53,7 g slagg per ruta. Före grävningen hade också mycket slagg upptagits från området, troligen mer än 10 kg.

FYND AV LERKLINING/gram per ruta

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
L	124							510	772	480						L
K	82							406	467	508						K
J	112							402	301	272	342	408				J
H	94							317	412	448	310					H
G	502							812	719							G
F	307															F
E																E
D																D
C																C
B																B
A																A
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	

Fynd av lerklining. Bränd lerklining hittades i alla grävda rutor. Ruta 9G hade den största mängden lerklining med 813 g och ruta 14A den lägsta med endast 3 g. Totalt upptogs 10.676 g.

Fynd av ben. Fynd av djurben (måltidsrester?) gjordes i alla rutor. Fördelningen över grävningssytan var relativt jämn med en något större mängd för rutorna 10H till 10L. totalt upptogs 2.743 g ben. Här bör påpekas att den grova sanden på grävningsplatsen gör att benen har mycket lägre bevarandegrad än på normala kalkrika gotlandsjordar.

Glasflusspärla med diam 23 mm.
Foto förf.

Fynd av kol. Mindre mängder av kol insamlades från totalt 23 rutor. Den totala mängden kol blev 48,5 g.

Fynd av glas. Totalt 6 mindre glasskärvor insamlades. Av dessa kan minst 2, som var av tunt (ca 1 mm), grönt glas vara medeltida. En pärla av glasfluss (se vidstående bild) hittades i ruta 4A. Pärlan har diam 23 mm och tjockleken ca 10 mm. Vikten är ca 8 g.

Övriga fynd. Bland övriga fynd kan nämnas 1 järnnål, längd 36,5 mm, vilken tolkas som en spännenål. 1 kniv med längden 127 mm inkl tången, 1 svinbete med längden ca 100 mm samt en flat sandsten med borrarat hål och med slipytor.

Rest av kokgrop under plogdjup.
Foto förf.

Kokgropar. På åker nr 64 har det funnits och finns ännu många sotfläckar med skörbränd och sotig sten. Då plogen går djupare än normalt kommer det fortfarande upp sot och skörbränd sten. Det torde finnas ett stort antal, kanske över 100, sådana fläckar på åkern. De största fläckarna är över 2 m i diam. Det är i de flesta fall vara frågan om s k kokgropar även om en del är lämningar efter eldstäder inne i byggnader. Då sökschaktet 3A - 15A grävdes framkom det en kokgrop i ytterväggen i ruta 14A, se vidstående bild.

Lergolvet. Uppe till vänster ruta 7J. Uppe till höger ruta 11J. Raden under 8H – 11H. Foto förf

Lergolvet. Vi grävde ner till ett lager av packad lera. Trots att lagret ej var platt utan hade kraftiga vallar tolkade vi lagret som ett stampat lergolv. Se vidstående bild. Vallarna kan ha uppkommit på t ex något av följande sätt. Leran har stampats upp mot och mellan liggande syllstockar eller annat virke. Vallarna har uppkommit då plogen skurit ovanligt djupt och kommit ner i lerlagret och på så sätt tryckt upp leran i vallar. Ser man på vidstående bilds nedre kant så tycks det dock som om virken tryckts ner i leran. Möjligtvis skulle en större frilagd yta av den packade leran ge ett bättre tolkningsunderlag.

ETT FÖRSÖK TILL DATERING AV BEBYGGELSEN

De metallfynd som upptagits vid grävningen och som kan ges en ungefärlig datering hänför sig alla till vikingatid och/eller medeltid. Tar man med de metallfynd som har upptagits med metalldetektor inom den grävda ytan och i det närmaste området utanför denna så blir bilden något mera differentierad. Här har bl a hittats en fibula från romersk järnålder och en holkya av järn vilken troligen kan dateras till folkvandringstid.

Två kolprov från grävningen har insänts till Laboratoriet för Isotopgeologi vid Naturhistoriska Riksmuseet för C^{14} analys. Analysen, med ålder BP korrigerad för angivet δ^{13} värde, gav följande resultat: prov St 11431 gav 1750 ± 130 och prov St 11432 gav 1545 ± 110 . Det vill säga att proven ligger inom romersk järnålder och folkvandringstid.

Keramiken som redovisas på sidorna 87 och 88 ger dateringar till romersk järnålder, folkvandringstid och vikingatid/medeltid.

Det ser alltså ut som att platsen var bebodd under romersk järnålder-folkvandringstid för att sedan lämnas öde under en tid och att bebyggelsen återkommer under vikingatid-medeltid. Detta följer väl det mönster med kringflyttande bebyggelse inom ett mindre område som har dokumenterats på många platser. Dessutom ger de metallfynd vilka upptagits på åker nr 64 klara indikationer på andra bebyggelselägen både för vendeltid och tidig vikingatid.

BEBYGGELSENS UTFORMNING

Crops marks i växande gröda har indikerat en hallbyggnad, troligen ett skäpgravshus, ca 10 m öster om grävytan. På själva grävytan har det med relativt stor säkerhet stått ett hus som haft lerklinade väggar vilket den stora mängden lerklining indikerar. Detta hus bör ha tillhört den senare bebyggelsefasen. Anmärkningsvärt är att inga stolphål registrerades vid utgrävningen. Detta kan bero på att grävningen avslöts på nivån vid den stampade leran men det kan eventuellt också bero på att inga stolphål funnits utan huset har vilat på syllar vilket avtrycken i leran tyder på.

AVDELNING IV

KAPITEL 11--ÖDEGÅRDAR I EKE SOCKEN MED OMNEJD

Introduktion

Nedanstående sammanställning av uppgifter om ödegårdar i Eke socken med omnejd bygger till vissa delar på det omfattande forskningsarbete som förre rektorn Agne Enekvist, Visby, har utfört för samtliga 20 ting på Gotland. Enekvist har nedskrivit sina forskningsresultat (opublicerade) i en maskinskriven bok **"Jordebok över Gotland"**.

Gårdar i Eke socken med omnejd som blivit öde.

+ efter gårdsnamnet betyder att gården med säkerhet funnits. ? efter gårdsnamnet betyder att det inte är fullt säkert att gården funnits som självständigt jordbruk.

BONSARVE + (Rodarve?)

Enekvist upptar gården under Grötlingbo. Av skattningskartan för Eke år 1703 framgår dock att gården legat i Eke, endast ca 1200 m sydväst till syd om Petsarve. Av beskrivningen till skattningskartan ser man att Ronnings hade $1 \frac{9}{32}$ tunnland åker och att Petsarve hade $3 \frac{6}{32}$ tunnland åker vid Bonsarve.

Enekvist har upptagit gården som osäker. Skattningskartan visar dock en klar och från omgivningen avgränsad ägobild med åkrar och ängar. Dessutom visar den på sid 8 omtalade fosfatkartan att långvarig bosättning funnits på platsen. Intresseväckande är att ängsmarken vilken omsluter åkermarken på tre sidor (ej mot väster där sankmarken mot Ronningsmyr hindrade) bär namnet Rodarve. Däremot finns det ingen åkermark i området som bär namnet Rodarve. Bonsarve samlade åkermark är delad i två åkrar, Bonsarveåker och Rosåker, vilka tillsammans omfattar knappt 6 tunnland.

Med stöd av skattningskartan med sin beskrivning kan man göra antagandet att gården tidigare (ca 1285) hetat Rodarve men senare (under 1500-talet?) fått namnet Bonsarve.

Märk -s- som kompositionsfog, vilket enligt Enekvist tyder på att gården är en "yngre" gård. Lägg också märke till namnligheten mellan Rosåker och Rodarve. Det lokala uttalet av ägonamnet Rodarve är Rodre vilket möjligen kan betyda tilläggsplats, landningsplats. Detta är ju ett fullt möjligt namn i området då Ronningsmyr, eller Sumpemyr som den tidigare hette, har gått nästan fram till gården. Ronningsmyr var en långsmal "sjö" som sträckte sig fram till området strax öster om Grötlingbo kyrka.

Det kan också nämnas att ca 250 m väster om Bonsarve förmodade boplats har det med relativt stor säkerhet funnits ett "kämpgravshus". Halva husgrunden är bortodlad och ses nu som en mörkfärgad förhöjning i åkerkanten. Den andra halvan av huset bör finnas under ett stenröse (moras av odlingssten). På den bortodlade delen (i åkern) har bland annat hittats en djurhuvudformad fibula och en dräknål från folkvandringstid, datering ca år 500 e Kr.

BY +

Namnet kan betyda "den centralt belägna gården". Enligt äldre tradition i socknen skall By gård tidigare ha legat mycket nära kyrkan vilket även namnet tyder på. Under våren 1998 fosfatkarterades hela f d "nya" skoltomten (By 1:5) med ett område söder om, till i höjd med bastun, och ett område öster om, fram till kanalen (avser området söder om stora landsvägen mitt emot kyrkan). Höga fosfatvärden framkom strax norr om f d skolhuset och på skoltomtens gräns mot By änge, mitt emot kyrkogården. Dessa höga värden indikerar helt klart långvarig bebyggelse och torde vara lägena för By gårds bostadshus och ladugård.

Änget söder om kyrkan, vilket tillhör By, har ännu under 1900-talet kallats för "Husgården". Att boplatsen på f d skoltomten har mycket gamla anor framgår bl a av vikingatida gravar (nu bortodlade) i området.

I "Revisionsbok för Gotland 1653" står bl.a. följande om By gård:

"Bruckas af Lars Olofsson hwileken uptogh gården 1652, sådan gården hadhe warit fäm åhr ödhe".

Lars Olofsson dog vid Bölske 1686. Han hade två söner nämligen Olof Larsson och Rasmus Larsson. Rasmus Larsson var född 1656 och dog på By gård 1709. År 1653 står Olof Eliansson för Bölske gård. Det är troligt att Lars Olofsson, som upptog By gård från öde, var son till Olof Eliansson och att han därmed även blev ägare till Bölske gård. Lars Olofssons båda söner fick var sin gård. Olof Larsson fick Bölske och Rasmus Larsson fick By. Enligt 1694 års mantalslängd är By fortfarande öde men där inhyses Rasmus med hustru men år 1698 står Rasmus som bonde. Med ovanstående som grund kan man alltså anta att Rasmus Larsson flyttar till sin "nya" gårdplats någon gång i slutet på 1600-talet då han var något över 40 år. Han väljer så småningom att bygga upp den förfallna gården (som låg nära kyrkan) på en helt annan plats, nämligen Mølner gårds gamla boplatz (se även under Mølner).

GUDINGS LILLA +

Lilla Gudings finns redovisad på skattdokumentet för år 1703. Gårdsparten låg på östra sidan av infarten till nuvarande Gudings gård. En grävd och stensatt brunn (numera igenfylld) finns ännu kvar. Fosfatkartan visar här mycket höga fosfathalter vilka tyder på långvarig bosättning. Relativt många fynd från boplatsen har upptagits med metalldetektor. Troligen delades Gudings i Stora och Lilla någon gång under sent 1200-tal. Vissa indicier tyder på att boplatsen för Lilla Gudings har äldre anor än den nuvarande gården. Enl Karl H. Andersson (opublicerad artikel) såldes gårdsparten till huvudgården år 1789 sedan två söner dött vid flottan år 1788 och endast en änka fanns kvar.

KYRKANS MARKINNEHAV VITTNAR OM (H)AGNE? OCH MALGERS?

Det finns en sammanställning över Eke Kyrkas jorðar för år 1594. Den är framtagen av David Gadd, Landsarkivet, Visby. Sammanställningen redovisar följande markområden:

Åkrar

En åker som kallas Opagger	3 tunnland
Ett åkerstycke i Øiebiern ager	3 lopland, ligger mellan Smiss tvär och Bye tvär
En åker som kallas Halle ager	1 tunnland
Ett åkerland vid prästgården på Leig Rummit	3 lopland
En åkertvär i Smidtz nyeslaet ager	3 lopland

Ängsmark

Ett Enge kallas Hagne Aker	6 manslätt
Ett Änge kallas Tay Enge,	ligger mot Bye Degeracker
Ett Änge kallas Malgers Höegaard	2 manslätt
Ett ängstycke kallas Eikigerde stöcke	5 manslätt, ligger mot Binge Eikegaerdit
Ett ängstycke kallas Espistöcket	1 manslätt, ligger mot Kirkens Myr som löper upp till prästgården

Till Klockarens bruk

Ett stycke åker som ligger i bielske lille Øiebeen	1 1/2 lopland
--	---------------

En redovisning av Eke Prästebords ägor vid skattläggningen år 1745 har följande jordar:

Åker

Oppåker, Kyrckåker, Klåckar- och Ååker, i Öjbiennen, Hällåker, Nyslätteåker.

Ängsmarck

Ett stycke i Våthagen, Espeestycket, Ett stycke i Bållske gierde, i By Kyrckång, Agnåker, Högården, Tageången.

Eke kyrkas ägor bör ha varit tämligen oförändrade under tiden från år 1594 till 1745 varför en jämförelse bör kunna göras mellan de ovanstående redovisningarna.

Jämförelsen kan ställas upp enligt följande:

1594

1745

Åker

Opagger

Oppåker

Øiebiern ager

Öjbiennen

Halle ager

Hällåker

vid prästgården på Leig Rummit

Kyrckåker, Klåckar- och Ååker

i Smidtz nyeslaet ager

Nyslätteåker

Ängsmark

Hagne Aker

Agnåker

Tay Enge

Tageången

Malgers Høegaard

Högården

Eikigerde stöcke

i By Kyrckång

Espistöcket

Espeestycket

I bielske lille Øiebeen

ett stycke i Bållske gierde

Det enda ägonamnet som inte får plats i jämförelsen är "Ett stycke i Våthagen", 1745. Detta är ett mindre stycke ång på 7/32 tunnland som ligger i anslutning till Oppåker. Stycket, som är litet och ligger intill en åker, kan säkert ha tillhört Kyrkan 1594 utan att särskilt ha redovisats.

Jämförelserna ovan mellan kyrkans markinnehav åren 1594 och 1745 visar med stor säkerhet att det i de flesta fall är fråga om samma jordstycken.

För åkrarna är dock Halle ager--Hällåker och "Ett åkerland vid prästgården på Leig Rummit"--Kyrckåker, Klåckar- och Ååker ej fullt säkra jämförelser. Hällåker har dock namnlighet med Halle ager och ligger enligt skattläggningskartan strax nedanför Halle backe (Alveskogsbacken). Kyrckåker, Klåckar- och Ååker är tre mycket små åkrar vilka ligger strax öster om kyrkan (på nya kyrkogården) vid kyrkmyrens utlopp. "Ett åkerland vid prästgården på Leig Rummit" (lekplatsen) kan mycket väl ha haft just detta läge, centralt invid kyrkan.

För ängsmarken är tre jämförelser säkra, däribland Eikigerde--ett stycke i By Kyrckång. För de båda ägonamnen är det nämligen säkert att marken ligger mot Binge Eikegaerdit (1745 heter marken Binges Ekesången). Dessutom ligger marken i båda fallen i By Kyrckång. Jämförelsen Tay Enge--Tageången bör också vara säker eftersom Tageången 1745 ligger intill en av de största åkrarna vid By gård (Tay Enge låg vid Bye Degeracker, d v s vid By storåker, jämför sid 92). Denna åker heter dock 1745 Betningsåker och inte Bye Degeracker som den heter 1594. Något osäkrare är jämförelserna Hagne Aker--Agnåker och Malgers Høegaard-- Högården (under prästebordet). Namnligheterna är dock stora och med tanke på att Kyrkan i huvudsak bör ha ägt samma jord både 1594 och 1745 torde det inte vara någon

större osäkerhet om att Hagne Aker avser samma mark som Agnåker och att samma sak gäller för Malgers Höegaard--Högården.

Eftersom åkrars och ängars lokalisering finns redovisad på skattningskartan kan vi alltså med stor sannolikhet påstå att för de båda markstyckena Hagne Aker och Malgers Höegaard är lägena väl kända.

Malgers Höegaard (Högården) låg strax söder om Eke kyrka där den nya skolan byggdes åren 1927-28.

Hagne Aker (Agnåker) låg söder om vägen från Eke kyrka till Rone, mitt emot utfarten från Alveskogskvior, alltså sydväst om Alveskogbacken (Halle backe).

Enligt vad jag känner till så finns namnen på de två förmodade ödegårdarna (H)agne och Malgers endast redovisade i den ovan nämnda sammanställningen över Eke Kyrkas jordar. Namnen finns ej upptagna i den så kallade ödegårdslistan 1585. Det är troligt att (H)agne och Malgers blivit öde allaredan under senmedeltidens agrarkris.

DET TROLIGA LÄGET FÖR (H)AGNE

Hagne Aker (Agnåker) redovisas vid båda tillfällena som änge trots namnet "åker". Det är fullt möjligt att gården under någon tid legat inom Agnåkers område. Ingen fosfatkartering är dock utförd för Agnåker. Under medeltiden låg, i de flesta fall, åkermarken samlad nära bebyggelsen. Hagne bör därför ha legat nära Halle backe.

Omkring 200 m söder om Halle backe har jag hittat ett större boplatsoområde på mark som tidigare kallades Nyslätteåker. Denna åker ligger i anslutning till Agnåker.

En säker vikingatida boplat, en trolig senvikingatida boplat samt en säker medeltida boplat har registrerats på denna åker. Av allt att döma har (H)agne förhistoriska gård legat på denna åker. År 1996 utförd fosfatkartering av åkern visar också höga fosfatvärden för de vikingatida och medeltida boplaterna.

DET TROLIGA LÄGET FÖR MALGERS (MALLGÅRDS)

Vad avser läget för bebyggelsen på de båda förmodade ödegårdarna kan det inte bestämmas med samma säkerhet som för åkrarna och ängarna vilka hörde till. Vanligt var dock att en gårds "Högård" låg relativt nära gårdens bebyggelse. Malgers bör därför ha legat i närheten av kyrkan.

Som tidigare redovisats under BY har fosfatkartering utförts av hela f d "nya" skoltomten och av en del områden i närheten. Även en mindre kulle bakom bastun gav relativt höga fosfatvärden. Dessa höga värden indikerar helt klart långvarig bebyggelse. Denna kulle kan vara platsen för Malgers gård. Ca 40 m söder om kullen finns också en gammal brya som troligen varit gårdens vattenställe.

LILLEGÅRDS +

Namnet torde betyda "den lilla gården". I beskrivningen till skattningskartan 1703 finns uppgift om att "Lillegårds tomt" brukades under Petsarve, som "dhen hafwer köpt Anno 1577 d. 20 Junii som köpebrefwet utwisar". I ödegårdslistan 1585 står: "Lille gaardtz er ij M Ley Jord wnder, Jachop petzarffue skatter for". Det tycks alltså som om Lillegårds blivit öde år 1577 eller något senare. (Under 1800-talet upptogs åter namnet Lillegårds på två mindre jordbruk eller "ställen", dock på helt andra platser i socknen.) Av skattningskartan framgår det klart att Lillegårds mark var belägen vid Petsarvekvior, nordost om Petsarve gård. Fosfathalterna är här höga inom ett större område. Vid undersökning med metall-detektor har tre områden med stor järnförekomst i marken lokaliserats på Lillegårds mark.

Även fynd av silver och brons har tillvaratagits, bland annat ett danskt silvermynt med årtalet 1564. Två av dessa områden har troligen varit platser för Lillegårds vid olika tider. Det tredje området ligger på en mindre backe vid Petsarvekvior. Denna backe tillhörde åren 1703 och 1745 Härvide gård. Detta markområde låg insprängt i Lillegårds ägor. (Det är möjligt att denna backe kan ha varit ett tidigare läge för Härvide gård.) Det är troligt att Lillegårds etablerats relativt sent, kanske i början av 1200-talet, och att gården blivit öde 1577 eller strax därefter.

MÖLNER +

Gårdens namn syftar på ägarens verksamhet, mjölnare eller kvarnägare. Enligt den så kallade "Ödegårdslistan" från 1585 var "Melle gaardt" öde och kunde inte betala sin skatt.

De första kvarnarna på Gotland torde ha byggts av cisterciensermunkarna i Roma, troligen redan under 1100-talets sista del. Dessa tidiga kvarnar torde i de flesta fall ha varit vattenkvarnar. Troligen var också kvarnen vid Mölnar en vattenkvarn. Gården Mölners läge är ej känt men om det var fråga om en vattenkvarn så måste gården ha legat vid kyrkmyrens utlopp. Denna "å" var nämligen den enda ån i socknen som hade tillräckligt med vatten för en kvarn. Vid kyrkmyrens utlopp finns det endast två ställen där det är möjligt att anlägga en kvarndamm, nämligen där ån passerar ancylusvallen respektive litorinavallen. Vid ancylusvallen finns inga tecken som tyder på en tidigare dammbyggnad. Vid litorinavallen ligger By gård som redan 1745 hade "en liten Squalteqvarn" med tillhörande dammbyggnad.

Som framgår av redogörelsen över BY, enligt ovan, torde By gård tidigare ha legat nära kyrkan. Eftersom By gård fick sitt nuvarande läge först under senare delen av 1600-talet är det troligt att Mölnar gård låg där By nu är beläget. Gårdsplatsen hade varit öde i mer än 100 år när By flyttades dit.

TJÄNGVIDE (Tingvide, Thegnne) +

Thegn är egentligen en anglosaxisk titel för en kunglig vasall som fick ta emot ärftligt land i utbyte mot att han utförde vissa tjänster, främst militära, för kungen. Tegntiteln torde ha införts från England. Enligt Maja Hagerman infördes titeln omkring år 1000. (Ref. "Spåren av kungens män", sid 147.) Det är dock ej uteslutet att tegntiteln kom i bruk här minst 200 år tidigare, då Sveakungen troligen hade ett stort inflytande på Gotland. Här på ön var Thiegnne en vikingatida titel med betydelsen "kämpe", "förman i strid" eller liknande.

Tingvide gård finns upptagen på 1570-talet under Grötlingbo men upptas i 1585 års ödegårdslista under Eke. Gården brukas då av Jachop petzarffue som även skattar för den. Enligt ett avtal från 1571 (avskrift av P. A. Sæve) köper Morthen Piitsarffe ett stycke ängsmark av Oluff Tegemre. Gården har alltså troligen blivit öde mellan åren 1571 och 1585.

Var gården låg är osäkert. Det bör dock ha varit på gränsen mellan Eke och Grötlingbo. Ett troligt läge är vid den "kämpgrav" som omtalas ovan under Bonsarve. Enligt skattningshandlingarna för Eke och för Grötlingbo finns här ett inhägnat område vilket även omfattar delar av Ronnings myr. Det är Petsarve, Härdarve och Ronnings som är markägare.

Petsarve äger följande mark: Nyåker på 1 29/32 tunnland, Myrängen 5 20/32 tunnland med starr- och myrhö samt myr till några lass täckefoder.

Härdarve har följande mark: Ett odugligt stycke åker (ca 1 tunnland) intill Nyåker, Myrängen vilken omfattar 3 1/2 tunnland hårdvall och 6 tunnland starr- och myrhö samt myr till några lass täckefoder.

Ronnings ägor utgörs av följande områden: En åker (intill Nyåker) som kallas "Österängen" (ligger rakt väster om Ronnings gård men möjligen söder eller öster om Tjängvide boplatz) som omfattar 1 4/32 tunnland, Ödhänge (Märk Ödh-änge där "Ödh" kan indikera en öde gård) kan föda 2 kalvar, en hage kallas Manshaga gott bete, Starrstycket räntar 3 parmar myrhö,

2 stycken i Ronnings myr av något foder och ag. På den troliga boplatsen finns mycket höga fosfatvärden. Höga fosfathalter finns också norr om boplatsen medan Ronningsmyr ligger söder om denna.

Tjängvide skulle, om ovanstående antagande om läget stämmer, ha legat ca 1450 m sydväst om Petsarve gamla boplats. Marken för Tjängvide boplats tillhör nu Ronnings gård i Grötingbo. Med tanke på "kämpgraven" bör Tjängvide gård ha 2000-åriga anor.

WINGLA ?

A Enekvist har inte medtagit Wingla i sitt omfattande arbete.

På skattläggningskartan för Eke socken år 1703 står följande antecknat, utanför Eke sockens gräns, på Havdhems mark: "Snövida och Wingla Egor" samt "Heimistres och Wingla".

Här redovisas alltså Wingla som en gård (Snövida och Heimistres är gårdar i Havdhem).

På en åker tillhörande Bölske i Eke som heter "Vinglu" hittades år 1935 en silverskatt med arabiska mynt. Skatten innehöll ca 180 mynt och myntdelar. Myntens präglingsår omfattar perioden 731-876 e Kr. På fyndstället visar fosfatkartan låga värden men ca 100 m söder om fyndplatsen (på mark tillhörande Antarve i Havdhem) finns ett mindre område med höga fosfatvärden. Man kan alltså anta att vi här har en boplats från vikingatid och att denna gård ägt bestånd under så lång tid att man år 1703 visste att det legat en gård i området och även visste vad den hette. Här kan också nämnas att ca 350 m sydost om den förmodade boplatsen finns ytterligare ett mindre område med höga fosfathalter. Tänkbart är att det är ett annat läge för Wingla gård. Det är ju numer väl dokumenterat att bebyggelsen på en gård då och då bytte läge under förhistorisk tid.

AVDELNING V

KAPITEL 12--EN SKISS ÖVER BYGDENS UTVECKLING FRÅN STENÅLDER T O M MEDELTID

Introduktion

Jag har här för avsikt att skissera människornas försörjningsmönster och bosättningsmönster inom det område av Gotland som fram i tiden kom att kallas Eke socken. Till grund för mina påståenden och antaganden ligger i första hand hela det material som redovisats i denna boks fyra första avdelningar, d v s från sid 1 - 96, och i andra hand det material som är känt, genom litteraturen, om den regionala utvecklingen på Gotland samt i tredje hand vad vi vet om människornas besittningstagande av mark och vidare utveckling inom det nordiska området.

Stenålder

Stenåldern sträcker sig från äldsta tid fram till ca 1800 år f Kr. Under den tid som den senaste inlandsisen låg över Skandinavien kunde knappast några människor bo här i Norden. För ca 14000 år sedan bosatte sig de första människorna, åtminstone sommartid, inom det område som vi i idag kallar Sverige. Det var på Västkusten och i Skåne som dessa renjägare satte upp sina tält eller kåtor. Här hade nu isen släppt sitt grepp om landskapet.

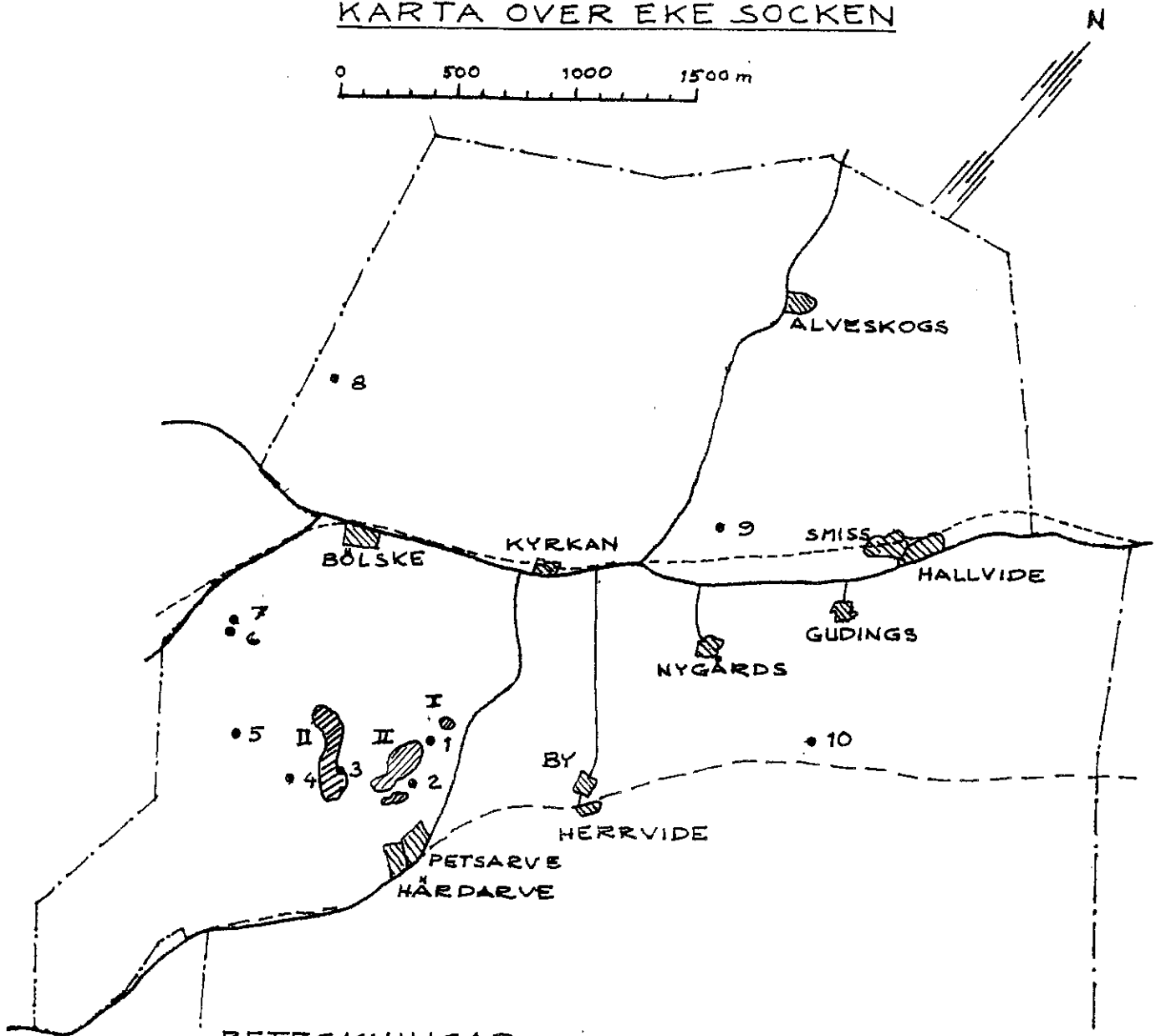
Vi kan inte med säkerhet säga när de första människorna kom till Gotland. Det kan ha varit så tidigt som för ca 9000 år sedan. Man har dock ej funnit några säkra spår av mänsklig verksamhet under Ancylussjöns avlagringar vilka tillkom för ca 9500 - 8500 år sedan. Under Litorinahavets avlagringar, längs de dåtida stränderna, har dock säkra boplatsspår konstaterats på ett flertal platser här på ön. Det är lämningar efter fiskares och säljägares verksamhet. Dessa lämningar har en ålder av omkring 7000 år, d v s de kan dateras till ca 5000 f Kr.

Tiden från ca 6000 f Kr till 3700 f Kr kallas för atlantisk tid och präglades av ett varmt och fuktigt klimat med en sommartemperatur som låg flera grader högre än idag. Under denna tid nådde ekblandskogen sin största utbredning här på Gotland. Det dominerande trädslaget var dock tall medan björken, vilken under periodens början nådde sin högsta frekvens, gick tillbaka. Även hassel och al var vanliga under denna tid. (Ovanstående uppgifter om trädslagens frekvens under atlantisk tid har tolkats från ett pollendiagram taget i Broträsk, Lojstaområdet, Gotland. Förf Ingemar Pålsson 1977. För Ekeområdet bör ekblandskogen varit ännu vanligare och tall samt björk något mindre frekventa än i Lojsta.)

Den atlantiska klimatperioden följdes ca 3700 f Kr - 300 f Kr av en betydligt kyligare period. Den kallas för subboreal tid vilket innebar att sommartemperaturen gradvis sjönk och att juli-medium kom att pendla kring 18° C, d v s några grader högre än dagens värden. Tallen var fortfarande det dominerande trädslaget följt av björken medan ekblandskogen sakta gick tillbaka vilket, åtminstone delvis, berodde på människans röjningar. Antagandet om röjningar stöds bl a av att andelen kolpartiklar (från svedjebränningar) i pollendiagrammet ökar samtidigt som ekblandskogen minskar. Det är ej fullt klart varför man röjde. Troligen var det dock i första hand för att skapa bättre betesmarker och i andra hand för att skapa ytor för odling.

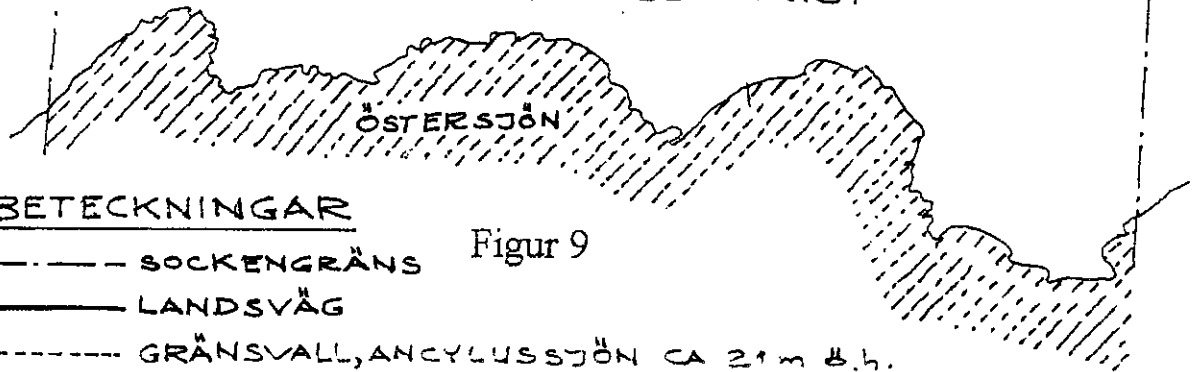
KARTA ÖVER EKE SOCKEN

0 500 1000 1500 m

BETECKNINGAR

1 Fyndplats för flintdolk	6. TRINDYXA
2. — — — TRINDYXA	7. SKAFTHÅLSYXA
3. — — — SKAFTHÅLSYXA	8. — — —
4. — — — FLINTYXA	9. — — —
5. — — — FLINTYXA	10. — — —
I Kulle med skörbränd sten och flintavslag	
II FÖRMODAD STENÅLDERSBOPLATS.	

BETECKNINGAR

- Figur 9
- — — SOCKENGRÄNS
 - LANDSVÄG
 - GRÄNSVALL, ANCYLUSSTJÖN CA 2 m ö.h.
 - GRÄNSVALL, LITORINAHAVET CA 15 m. ö.h.
 - ▨ GÅRDSTOMT ENL. 1703 ÅRS SKATTLÄGGNINGSKARTA.

För det område som sedan blev Eke socken kan nämnas att stranden för ca 8000 år sedan låg strax sydost om den nuvarande landsvägen från Havdhem till Rone och att stranden för ca 5500 år sedan låg sydost om en linje By - Petsarve - Härdarve. Se också fig 9, sid 98.

Konkreta fynd från tidig stenålder är relativt få inom området. På Ancylusvallens krön, strax öster om vägen mot Alveskogs, har hittats samlingar av flintavslag. Det är genomgående fråga om flinta av dålig kvalitet (s k inhemsk eller ordovicisk flinta). Läget på Ancylusvallen och det förhållande att endast inhemsk flinta använts tyder på att det kan vara fråga om en verkstadsplats från mesolitisk tid. Det skulle i så fall vara de tidigaste spåren av mänsklig verksamhet inom socknen.

En genomgång av kända stenredskap (lösfynd) från socknen, vilka kan hänföras till stenåldern, ger följande resultat: 8 yxor av bergart utan skafthål, 7 skafthålsyxor, 2 små flintyxor och en flintdolk. Fyndplatserna för 10 av de totalt 18 registrerade stenredskapen är kända. 7 av de 10 redskapen med känd fyndplats har hittats i och kring ett område beläget ovanför litorinavallen mellan Petsarve och Bölske gårdar, se fig nr 9, sid 98. Ytterligare 6 yxor utan skafthål, vilka förvaras på Gotlands Fornsal, har enligt uppgift hittats vid Petsarve, d v s troligen inom samma område som de 7 redskapen med känd fyndplats enligt ovan. Dateringarna för de 8 yxorna utan skafthål är osäker, dock kan ingen av dessa yxor med säkerhet hänföras till äldre tid än mellanneolitikum, för ca 5200 - 4300 år sedan. De 7 yxorna med skafthål, de två små flintyxorna samt flintdolken kan alla dateras till sen stenålder eller bronsålder.

Ingen av de under mellanneolitikum så karaktäristiska strandboplatserna (se I Österholms doktorsavhandling 1989, sid 168) tycks ha funnits inom området. Under senneolitisk tid, ca 2300 - 1800 f Kr, är dock spåren av mänsklig verksamhet relativt talrika och säkra. På de delvis självdränerande jordarna nordväst om Petsarve har det troligen funnits en relativt stor bosättning. Vid fosfatkartering har det där framkommit 2 stora områden med höga fosfatvärden, se fig nr 9, sid 98 (se även åker nr 73 och åker nr 94, sid 36). Dessa områden indikerar utan tvivel långvarig bosättning. De båda områdena har relativt noggrant avsökts med metalldetektor. Gjorda metallfynd motsvarar på intet sätt vad som borde finnas i marken om boplatserna har varit bebodda under järnålder. En trolig tolkning av de höga fosfatvärdena är därför att de representerar bosättningar från stenålder och/eller bronsålder där metallfynden är fåtaliga.

Under äldre stenålder försörjde sig människorna främst på jakt, fiske och insamling av vilda växter medan man under yngre stenålder började odla marken. Redan under äldre stenålder hade man börjat hålla husdjur, varav hunden troligen var det första. Under yngre stenålder torde boskapsskötseln ha varit det viktigaste näringsfånget men åkerbruket vann under perioden större och större insteg på bekostnad av insamling av vilda växter. Fisket hade också säkert stor betydelse medan jakten troligen endast gav marginella tillskott.

Man kan endast gissa hur många de människor var som fanns i området under stenålderns senare del. Troligen var det dock flera familjer som bildade en mindre bysamfällighet.

Det saknas säkra bevis för hur människorna begravdes inom vårt område under stenåldern. I Grötlingbo, strax söder om gränsen mot Eke, finns det dock ett storröse i strandskogen vilket blivit utsatt för stentäkt. Här ligger en hällkista fullt synlig i rösets mitt. År 1969 hade jag förmånen att få visa denna hällkista för professor Greta Arwidsson. Hon förklarade då att

hällkistan troligen var från sen stenålder. För ett flertal av de stora stenrösen som undersökts här på ön har det också visat sig att röset i sitt första stadium kan dateras till stenålder. Mycket talar också för att de s k bronsåldersrösen har använts på samma sätt som dösarna och gånggrifterna på det svenska fastlandet. Med andra ord, med återkommande begravningar i samma gravrum. Man kan också anta att denna sed är lika gammal här på Gotland som på fastlandet, d v s den kan ha börjat här på ön för mer än 5000 år sedan.

Under mellanneolitisktid (ca 5200 - 4300 före nutid) och kanske även något senare vet vi att man på strandboplatserna begravde de döda direkt på boplatserna. Troligen var det dock på äldre och övergivna boplatser som man begravde sina avlidna.

Inger Österholm skriver (Österholm 1989, sid 172): "Vid den andra, stora odlingsfasen i senneolitikum/bronsålder, grundlades den bondebygd på Gotland som ända till våra dagar karakteriserat landskapet. De gotländska bönderna har dock aldrig helt släppt kontakten med havet, utan fiske och på många håll även säljakt och sjöfågelfångst med snaror har fått utgöra komplement till jordbruket, speciellt i strandsockarna."

Bronsålder

Bronsåldern brukar räknas till tidsperioden från ca 1800 till ca 500 f Kr. Det är den tid då man hade lärt sig att använda metall till smycken och finare redskap men ännu inte kunde utvinna järnet. De vanliga bruksföremålen tillverkades dock fortfarande av samma material som under stenåldern, d v s av sten, trä, ben och liknande. Texten kan under stenåldern redovisade skafthålsyxorna och flintdolken, enligt ovan, eventuellt tillhöra bronsåldern.

Under de ca 13 sekel som vi kallar bronsålder hann många förändringar att ske. Det troligen relativt jämlika samhället under stenåldern tycks ha blivit mera differentierat under bronsåldern. Kanske bildades en överklass, vilken bl a svarade för bronsimport och metallgjutning. Här inom undersökningsområdet torde dock ekonomin i huvudsak legat inom livsmedelsproduktionen varför klassuppdelningen troligen ej var så markant. Eftersom både koppar och tenn (brons består vanligen av ca 90% koppar och ca 10% tenn), åtminstone för Gotlands del, måste importeras förblev föremål av denna metallegering relativt dyrbara och var troligen ej var mans egendom.

Inom Eke socken kända metallfynd från bronsåldern är också relativt få. (Det bör här påpekas att särskilt under vikingatiden, ca 2000 år senare, blev bronsföremålen mycket vanliga inom området.) Kända fynd från bronsåldern består av 4 dubbelknappar, 1 stångknapp och 3 yxor. (För beskrivningar av föremålen se sid 22, 23, 29, 30 och 78.)

Av fornlämningar som kan hänföras till bronsålder finns 12 storrösen i strandskogen, ett par osäkra skeppssättningar, några skärvstenshögar och 18 s k malstenar (se beskrivningar sid 47).

Den mindre grupp av människor som fanns här under stenåldern tycks ha vuxit betydligt, troligen redan under äldre bronsålder, tills den kom att omfatta ca 10 familjegrupper. Till stöd för denna uppskattning av befolkningens storlek ligger bl a hypotesen att varje familjegrupp hade sitt eget storröse som begravningsplats.

Ingen säker bronsåldersboplatz har konstaterats inom Eke socken men av allt att döma bodde man kvar inom kärnområdet nordväst om Petsarve. (Se beskrivningen av stenåldersboplatser,

sid 99). Den ökande folkmängden gjorde också att man flyttade ut till de lättbrukade sand- och grusjordarna på de forna strandvallarna.

Bronsåldern tycks ha varit en relativt god tid. Klimatet var något varmare än vad vi har idag. Boskapsskötseln var väl etablerad och jordbruket vann mer och mer terräng på bekostnad av insamling av vilda växter. Fisket gav fortfarande ett gott tillskott till födan medan jakten fick allt mindre betydelse med undantag för fångst av sjöfågel och ägginsamling vilka säkert gav goda tillskott vid sina speciella tider.

Inga säkra gravar från bronsålder har registrerats inom området. Mycket tyder på att det i huvudsak var de s k bronsåldersrösena som användes till återkommande begravningar. (Se också sid 99, sista stycket.)

Under bronsåldern torde strandlinjen ha legat ca 8-6 m över nuvarande havsnivå, dvs de stora stenrösena som nu ligger i strandskogen (se fig 5, sid 7) torde ha byggts, eller börjat uppföras, nära den dåvarande stranden.

Förromersk järnålder

Perioden (ca 500 f Kr - Kr f) har lämnat få och osäkra fynd. Det är den period som vi vet minst om av vår förhistoria. Nere på kontinenten hade järnet börjat framställas i relativt stor skala. Här på Gotland finns det också spår av tidig järnframställning. Åtminstone under periodens första del var dock järnet en dyrbar metall som främst användes till smycken. Först fram mot Kr f blev järnet så vanligt att man började använda det till bl a kokkärl. Av allt att döma kom dessa kärl att helt revolutionera matlagningen. De tidigare så frekventa kokgroparna minskar mycket i antal som fornlämningstyp under periodens sista del.

Inga lösfynd, inga undersökta gravar eller boplatser i Eke socken kan med säkerhet hänföras till förromersk järnålder. För fasta fornlämningar kan, av allt att döma, stensättningarna i anslutning till storrösen dateras till denna tid. Säker kan man dock ej vara utan att varje stensättning undersöks. Även skärvstenshögar och malstenar samt s k "celtic fields" kan hänföras till denna tid eller till föregående period. Celtic fields eller fossila åkrar kan ej ses i fält inom undersökningsområdet. Kartan för Laga skiftet visar dock på några ställen ett markkarteringsmönster som helt klart anger att sådana åkrar funnits. Långvarig odling har dock utplånat spåren av dessa åkrar.

Under förromersk järnålder torde det samhälle, som uppbyggts under sen bronsålder, till stora delar blivit bestående även om bronsålderns goda klimat sakta byttes mot betydligt kärvarare tider med kallare och fuktigare väder. Som tidigare under bronsåldern torde boskapsskötseln ha haft den största betydelsen ur försörjningssynpunkt. Troligen ökade betydelsen av kreaturshållningen ytterligare då man övergick från att odla marken extensivt, med drift i byalagsform, mot ett mera intensivt jordbruk med gödslade, permanenta åkrar drivet som familjejordbruk (Carlsson 1979, sid 154). Kanske var dock denna övergång ej fullt genomförd förrän ett par århundraden in i nästa period, under romersk järnålder.

Det är också troligt att relativt stora sociala förändringar ägde rum under denna tid. Man lade inte längre de döda i familjens stenröse utan började under perioden lägga de döda i stensättningar intill storröset (se tabell sid 47). Man slutade under en tid nästan helt att lägga gåvor i gravarna, åtminstone sådana gåvor som lämnat spår efter sig till nutid. Kanske var det en social revolution som ägde rum under förromersk järnålder.

Folkmängden i vårt område torde ha uppgått till minst 10 familjer under början av perioden. Eventuellt inträffade en viss tillbakagång fram mot vår tideräkningens början. Man bodde som tidigare i hus eller kåtor vilka ej lämnat några bestående spår till vår tid. Man använde samma bebyggelseplatser som hade använts under bronsålder.

Romersk järnålder

Denna tidsperiod omfattar tiden från Kr f till ca 400 e Kr. Den har fått sitt namn av det faktum att det arkeologiska materialet visar på omfattande kulturkontakter med och influenser från Romarriket vilket under de första århundradena av vår tideräkning stod på toppen av sin makt.

Här i socknen har bl a hittats några romerska silverdenarer från de båda första århundradena av vår tideräkning (se ex sid 74).

Kanske var det under romersk järnålder som tingsindelningen på Gotland genomfördes. I varje fall förelåg flera faktorer som kunde vara både en förutsättning och en pådrivande kraft för att denna organisation skulle uppstå. Här endast ett par exempel. Under romersk järnålder gick skeppsbyggnadstekniken mycket framåt här i Norden. Detta skapade möjligheter att anfälla Gotland från andra sidan av Östersjön. Det innebar att gotlänningarna, nu för första gången, hade behov av ett gemensamt försvar. Kontakterna med Romarriket och deras militära organisation gav också goda förebilder för hur ett totalförsvar av ön skulle organiseras. Det är dock troligt att det även före denna tid har funnits någon typ av gemensam organisation, kanske först och främst för religionsutövningen och att i så fall den nya tingsindelningen använde den gamla indelningen som utgångspunkt. Eke ting kom att bestå av ett antal gårdar vilka längre fram i tiden bildade hela Eke och hela Grötlingbo socknar.

Även 8 gårdar från det som blev Alva och 4 gårdar vilka senare sökte sig till Havdhem kyrka ingick i Eke ting. Mycket tyder på att Eke med sin offerplats (se under kap 13 - Offerplats vid Hallebacke) var en centralort i området vid denna tid.

(Se vidare under kap 13 - Ortsnamnet Eke.)

Den romerska järnåldern var en relativt hård tid för folket här uppe i Norden. Julimedeltemperaturen sjönk till under 16° C. Man började att bygga hus med fasta stengrunder och tunga värmeisolerande tak. Byggnadsgrunderna kallas på Gotland för kämpgravar. För första gången blev man tvungen att bygga stall till boskapen och att även inhösta vinterfoder till dem. Denna uppställning av djuren innebar samtidigt att man fick god gödning till sina åkrar som därför kunde brukas år efter år, givetvis med regelbundet återkommande trädor. Förutom korn och primitiva vetesorter vilka odlats länge börjar nu också rågen att vinna insteg. Rågen vilken såddes på hösten och därför klarade försommartorkan relativt bra blev det viktigaste sädesslaget till brödföda här på ön. Förutom sädesslagen odlade man också rovor, kål och lök vid denna tid. (Se också under kapitel 13 -- Ekologisk beskrivning av det förhistoriska boplatssområdet på åker nr 64.)

Förutom silverdenarerna är det inte många lösfynd som kan dateras till romersk järnålder. Här kan nämnas en sporre av järn (fynd 50/32, se sid 26 och 33) och en kanalerad, kompakt gjuten bronspärla (fynd nr 49/73, se sid 24 och 31). Även några av arkeologer undersökta gravar kan dateras till denna tid (se sid 53 - 56).

Bebyggelsens lägen och utbredning är för denna tid relativt väl känd på grund av kvarvarande byggnadsgrunder och till dessa hörande stenvastar (se vidare sid 38 - 42).

Befolkningstalet, vilket främst reglerades av födotillgången ökade kanske något för att som mest vara 11 - 12 familjer under perioden.

Under romersk järnålder tycks de gamla gravgårdarna, vilka i de flesta fall låg i anslutning till storrosen i strandskogen, ha övergivits och man började istället att begrava sina döda nära den dåtida bebyggelsen, främst på ancylus- och litorinavallarna. De äldsta säkra gravfynden från socknens odlade del, i stort sett på- och över litorinavallen, kan dateras till 200-talet e Kr (se sid 53 ff).

Folkvandringstid

Tidsavsnittet ca 400 e Kr - 550 e Kr var en orolig tid i Europa. Oron hade dock börjat långt tidigare då goterna (både väst- och östgoter) hade gått över det romerska rikets nordgräns (i stort sett längs Rhen - Donau) och strider uppstått med romarna. År 375 kom hunnerna in i Europa österifrån. Med sina ryttarskaror krossade de allt motstånd. Östgoterna fick ta första stöten och de blev ett lydfolk under hunnerna. De blev också tvungna att kriga tillsammans med dessa. När hunnerna under sin ledare Atila gick över Rhen måste romarna ingripa. År 451 stod det berömda slaget på de Katalauniska fälten där väst-Rom i förbund med västgoterna slog hunnerna understödda av östgoterna. Det var början till slutet för hunnerna i Europa. Även det västromerska riket gick mot sin upplösning. Den västgotiske kungen Odovakar avsatte år 476 den siste romerske kejsaren och utropade sig till regent över det västromerska riket. Alla dessa krig och främst hunnernas framfart förorsakade stora folkvandringar i Europa vilka givit namn åt perioden.

Av allt att döma tycks gotlänningarna ha haft täta kontakter med goterna på kontinenten och kanske främst med östgoterna. Det är inte heller så märkligt eftersom goternas urhem, åtminstone tidigare, allmänt ansågs ha varit i Skandinavien. Det som Jordanes (gotisk historieskrivare i romarriket på 500-talet e Kr) kallade för Scandza. Enligt Jordanes utvandrade kung Berik med tre skepp från en ö i Östersjön och bosatte sig kring floden Weichsel. Detta skall ha skett någon gång kring vår tideräknings början.

Av säkra fynd från folkvandringstiden, som upptagits med metalldetektor, kan här nämnas delar av ett "gotiskt" praktspänne (se sid 79 - 80), 2 fibulor (ex se fynd 5/86, sid 33 samt 29/40), nyckel (fynd 3/74) och bältesbeslag (se fynd 472/64, sid 31). Även ett romerskt guldmynt (se sid 73) samt en guldten (se sid 74) som troligen gjutits av nedsmälta guldmynt har tidigare hittats i socknen. Ingen fackmannamässigt undersökt grav från folkvandringstiden finns registrerad från Eke socken. En hållkista från romersk järnålder utgrävd vid Smiss (se sid 54) har dock givit fynd som för tanken till goterna vid Svarta havet.

Fasta fornlämningar från folkvandringstiden är av samma karaktär som från romersk järnålder. De mest karaktäristiska är husgrunderna med till dessa hörande stensträngar (se sid 39 - 42 och sid 50). Även högarna (se sid 49 - 50) samt stensättningar och gravar under flat mark torde i många fall tillhöra dessa tidsavsnitt.

Man bodde även under folkvandringstiden i de stabila hus som introducerats under romersk järnålder och bebyggelsen låg på samma platser som tidigare (se fig 7, sid 38). Näringsfången torde också varit relativt oförändrade med små, permanenta åkrar och relativt stor kreaturs-hållning. Inägomarken vilken omfattade åkrar och ängar var nu relativt stor. En normal gård hade i medeltal 15 - 20 hektar inom säkra stängsel (Carlsson 1979, sid 154). Troligen var endast en mindre del av denna inägomark åkrar, huvudparten var troligen hävdade lövängen.

Ofta hade flera gårdar sin inägomark inom samma stängselsystem. Jämför de 3 gårdarna som är visade på fig 8, sid 41.

Livsmedelsproduktionen torde inte ha ökat i någon nämnvärd omfattning varför också befolkningstalet torde varit relativt konstant. Mot periodens slut kan dock svåra tider ha inträffat, kanske med krig och pest som gjorde att befolkningen minskade. Vid denna tid tycks också ett relativt markant kulturbrott ha ägt rum. Man övergav de gamla stengrunds- husen som till stor del tycks bli uppbrända (se också sid 15), nya stilar inom konsten upp- stod (främst för bildstenar och smycken) och troligen härjade böldpesten på ön (se sid 15).

Vendeltid

Denna period som omfattar tiden från ca 550 e Kr till 800 e Kr har fått sitt svenska namn efter de mycket rika fynd som upptogs ur båtgravarna vid Vendels kyrka i Uppland vilka undersöktes under 1800-talet. Även här i Eke socknen har rika fynd framkommit. Ett antal högklassiga gravar och gravfynd från vendeltid har upptagits på ancylusvallen (se sid 56 - 63). Särskilt graven som hittades 1936 hör till de rikaste kvinnogravarna från svensk vendeltid (se sid 61).

De tidigare perioderna (stenålder - folkvandringstid) har givit relativt få fynd vid sökning med metalldetektor. Från vendeltiden växer fyndmängden väsentligt för att från vikinga- tiden ge ett mycket stort antal fynd. Här bör dock påpekas att eftersom den överlägset stör- sta delen av undersökningarna har utförts med metalldetektor speglar inte upptagna fynd "prylsamhället" som sådant under de olika perioderna utan den ger främst en bild av "metall- kulturen" under respektive period. Till bilden hör också att ju dyrbarare metallen var desto mindre av den gick till spillo (blev fynd för framtiden). Vi får räkna med att metallen blev billigare över tiden allt från bronsålder till vikingatid varför tappade och kasserade fynd, även relativt sätt, kom att öka för varje period.

Av fynd från vendeltid vilka upptagits med metalldetektor kan följande nämnas:

2 dosformiga spännen (fynd 24/32 och 15/38), 2 djurhuvudformade fibulor (fynd 394/64 och 21/73), 3 dräktnålar (fynd 338/64, 32/71 och 13/86), 5 nycklar eller delar av nycklar (fynd 1/37, 14/64, 312/64, 493/64 och 9/71), 5 stånglänkar (ex se fynd 311/64, sid 31 samt fynd 313/64, 322/64, 499/64 och 66/71), förgyllt beslag (se fynd 49/64, sid 28), silformat hänge (fynd 54/71), viktlod (fynd 289/64), 2 ändbeslag eller möjligen knoppar till spännen (se fynd 10/64 och 359/64, sid 31), holkyxa av järn (se fynd 375/64, sid 78) samt keramikskärvor (fynd 399/64).

Fasta fornlämningar från vendeltiden kan knappast urskiljas från övriga perioders lämningar. Troligen är ett mindre antal "rakare" stenvastar (jämför sid 39 - 40) från denna tid liksom ett okänt antal av stensättningarna (se sid 48f). Begravningarna har av allt att döma skett främst på ancylusvallen. Här har ett antal gravar hittats under plan mark vid dikesgrävning. Det är dock troligt att gravmarkeringar av sten funnits på de flesta av dem eftersom de här omtalade gravarna har hittats vid Hallvide. Hallvide är ett ålderdomligt namn som kan översättas med "Stenskogen".

Under vendeltiden förbättrades klimatet och juli månads medeltemperatur steg så småningom till över 16° C för att under vikingatiden nå upp till ca 18° C. Liksom under folkvandringstid var inägomarken med åkrar och ängar väl avskild från utmarken med de betande djuren. Stängslen som tidigare mest byggts av sten uppfördes under vendeltiden i allt större utsträck-

ning av trä. Detsamma gällde för byggnaderna som under vendeltid nästan uteslutande torde ha byggts i trä, troligen mest i skiftesverkskonstruktion. Till att börja med torde dessa trähus ha haft jordgrävda stolpar för att så småningom nästan helt ersättas av hus byggda på syllstockar. Här i Eke saknas säkra spår efter vendeltidens byggnader. Dessa torde ha byggts på mark vilken senare upptagits till åker varför spåren bortodlats. Vi vet dock ändå relativt väl var bebyggelsen legat eftersom tappade och kasserade metallföremål, vilka nu upptagits med metalldetektor, klart indikerar bebyggelsens lägen. Säkert vendeltida fynd har dock endast upptagits på 7 åkrar (åker nr 32, 38, 40, 64, 71, 73 och 86). Eftersom endast en mycket liten del av alla fynd kan dateras (bl a är det ovanligt att järnföremålen, vilka är i klar majoritet, kan tidsbestämmas) är det dock troligt att antalet gårdar även under vendeltid har hållit sig omkring 10 enheter.

Liksom under tidigare perioder av järnåldern stod boskapsskötseln för den största delen av försörjningen. Benmaterialet från utgrävda boplatser tyder på att får/get ökade i antal medan andelen nötboskap minskade (Carlsson 1979, sid 153). Denna förändring tycks ha börjat redan kring Kr f. Under vendeltiden torde inägomarken ha omdisponerats och utökats i viss mån då nya och rakare stenvastar (se sid 39 - 40) byggdes inom en del bosättningsområden. Enligt Dan Carlsson förändras också odlingssystemet från ensäde till tväsäde under denna tid (Carlsson 1979, sid 156) vilket fordrade större åkerarealer.

Vikingatid

Vikingatiden räknas vanligen från ca 800 e Kr till en bit in på den andra hälften av 1000-talet e Kr (ofta till år 1066 då hertig Vilhelm av Normandie vinner England i slaget vid Hastings). Här på Gotland finns det dock fog för att räkna vikingatiden till åtminstone år 1100 e Kr eftersom det vikingatida samhället tycks fortsätta relativt kontinuerligt med sin kultur, med sina handelsresor och med sitt expanderande jordbruk. Bland de stora förändringar som ändå inträffade under vikingatiden skall här särskilt religionsbytet beröras eftersom det är speciellt intressant för just Eke socken med sin troliga offerplats.

Befolkningen hade mer och mer under vikingatidens gång lämnat sina gamla gudar och börjat åkalla "Vite Krist". Det finns flera faktorer som talar för att detta "kristnande" gick relativt långsamt även om man kanske, som på Island, kan ha beslutat på Alltinget om att folket skulle övergå till den kristna läran.

Mycket talar för att gotlänningarna tidigt kom i kontakt med den kristna tron på sina resor både västerut, söderut och österut. Säkert konverterade en del av dessa handelsmän till den kristna läran redan före vikingatidens början. Det var kanske inte så mycket en trossak som en god hjälp vid handel att man var "kristen" då man gjorde affärer i kristna länder. Många hade säkert också kristna trälar i sin tjänst. Kristendomen infiltrerade troligen ön sakta och säkert allt efter som handeln med kristna länder tilltog. Gutasagan talar om att Botair från Akeback först byggde en kyrka som "landet" brände och att han därefter byggde en kyrka i "Vi" som också "landet" ville bränna. Men den fick stå kvar därför att Botair var måg till "Likair den vise" (vilken av allt att döma var alltingets domare) vilken hjälpte sin måg genom sin stora pondus och makt (Ohlmarks 1976, sid 607). Dessa händelser torde ha inträffat någon gång strax efter millenniumskiftet. Enligt gutasagan byggdes därefter Stenkyrka kyrka (den första kyrkan på platsen var säkert en träkyrka), Atlingbo kyrka och Fardhem kyrka. Strelow (Strelow skrev Gotlands historia redan år 1633) daterar kyrkorna i Stenkyrka, Atlingbo och Fardhem till åren 1032, 1039 och 1039. Det fanns säkert en hel del konservativa människor även på den tiden som ej ville lämna sin gamla tro. Om man antar att

Strelows kyrkodateringar är riktiga, vilket i stort sätt är möjligt, kan man med utgångspunkt ifrån hans dateringar till en viss del se var de mest konservativa bodde, ty de byggde sina kyrkor senare än de som var mer benägna att omfatta den nya läran. Enligt Strelow byggde Eke sin kyrka år 1249 (Cronica Guthiland- orum 1633/1978, sid 142). Denna datering räknar forskningen dock som ett tryckfel. Det borde vara år 1199 (Kyhlerberg 1991, sid 148). Det är en av de yngsta dateringarna för nybyggnad av kyrka som Strelow redovisar. Varför skulle ekeborna vara så konservativa? Jo, hade vi här i Eke en av Gotlands mera betydande avguda- och offerplatser så var ekeborna säkert både måna och stolta över denna och ville därför hålla fast vid det gamla. Detta är en möjlig tolkning varför Eke enligt Strelow byggde sin kyrka så sent (1199 resp 1249 är båda sena årtal) jämfört med omgivande socknar.

(Se även under kapitel 13 artiklar om Offerplats vid Hallebacke i Eke?, Ortnamnet Eke och Eke stavkyrka--Hela tingets kyrka.) Vi kan alltså anta att det troligen fanns människor i området som ännu på 1100-talet var "hedningar" och omfattade asatron.

Många fynd som kan dateras till vikingatid har upptagits med metalldetektor. Här kan nämnas de fynd som är avbildade på sid 28 - 35 i redovisningen av skattfyndprojektet. Den till bilderna hörande texten finns på sid 21 - 27. Nämnas kan också de gravar som redovisas på sid 63 - 67 samt fynd från Bölske (sid 68 - 69), fynd från Nygårds (sid 72) och Småfynd från Eke (sid 73 - 76). Det är en överväldigande mängd metall, främst järn och brons, som hamnat i jorden. Vid mitt arbete för skattfyndsprojektet har jag kunnat konstatera att den stora mängden av metallfynd i stort sett gäller för alla boplatser som kan dateras till vikingatidens senare del, ca år 975 - 1100. På de platser där tidiga vikingatida silverskatter hittats, från ca år 800 - 950, och som eventuellt också är boplatser, är metallfynden ofta fåtaliga.

Vikingatidens gårdar har, med ledning av metallfynd och med hjälp av fosfatkartering, till stor del lokaliserats i det arbete som utförts i boplatssprojektets regi. Se kartsnitt, fig 7, sid 38. Det bör dock nämnas att inga säkra bebyggelsepåminnelser har påträffats. Detta har säkert att göra med att den tidens byggnader uppfördes med trästomme och att inga lämningar finns kvar med undantag av möjliga stolphål vilka bör kunna hittas under plogdjup i aktuella åkrar. En relativt stor mängd lerklining vilken hittades vid den arkeologiska grävningen 1986 bör dock dock härröra från ett vikingatida eller tidigmedeltida hus med flätade väggar (se sid 89).

Liksom för vendeltiden kan ej med säkerhet några fasta fornlämningar från vikingatiden urskiljas från övriga perioders lämningar. Begravningsarna har som tidigare främst skett på ancyclusvallen men även på många andra ställen i socknen har man jordat sina döda. Vikingatida gravfynd har hittats i ett "bronsåldersröse" (se sid 63 - 64), i flatmarksfornborgen "Gudings slott" (se sid 52) och vid jordbruksarbeten på skilda håll i socknen. De s k svärds- slipningsstenarna som ligger i strandskogen torde dock kunna dateras till vikingatid om man gör antagandet att de legat vid vattenbrynet då de användes. Se även nedan.

Havets nivå var under vikingatiden ca 2,0 - 2,5 m högre än dagens nivå vilket gäller för denna del av Gotland. Det innebär att strandlinjen vid denna tid låg några hundra meter upp i den nuvarande strandskogen. På denna nivå ligger ett relativt stort antal svärds- slipningsstenar eller som de borde heta slipskårestenar. Nära Petsarvebod respektive nära Bybod ligger två koncentrationer av dessa stenar. Dessa koncentrationer torde indikera vikingatida hamnlägen eller aktivitetsytor (se även sid 50 - 51).

Klimatet under vikingatiden var något varmare än vad vi har idag. Detta gav relativt goda förutsättningar för jordbruket som ökade i omfattning, kanske på boskapsskötselns bekostnad.

Jordbruk ger ju som bekant mycket större livsmedelsproduktion per hektar än vad boskaps-skötseln kan producera. Detta fick som följd att även befolkningen kunde öka. Det är omöjligt att säga hur stor folkmängden var inom området under vikingatiden men troligen ökade både antalet familjer/brukningsenheter och familjernas storlek. Kanske var det upp emot 20 stora familjegrupper med närmare 200 individer, inklusive trälar och annat tjänstefolk såsom hantverkare m m då befolkningen var som störst under vikingatidens sista skede och medeltidens början. Här redovisade befolkningssiffror är betydligt högre än vad som vanligen anges. Det finns dock flera faktorer som tyder på att befolkningen var större än vad som tidigare antagits. Här redovisas ett par av dessa faktorer. Vid mitt arbete med metall-detektorn har jag inom vissa boplatssområden (definition se sid 1) påträffat flera boplatsslagen från vikingatiden som ser ut att vara samtida. Med andra ord det ser ut som om en tidig "partklyvning" skulle ha ägt rum redan på 1000-talet. Denna partklyvning skulle i så fall bero på en kraftigt växande folkmängd. Under medeltidens början byggdes närmare 100 kyrkor på Gotland, de första av trä, de något senare av sten. Vid ett antaget befolkningstal för Gotland på ca 10000 människor under vikingatiden (ett antal som ofta nämns och som troligen bygger på ett antagande om en kontinuerligt växande befolkning från vikingatid till nutid) skulle det innebära att man något senare byggde kyrka med ett genomsnittligt underlag av 100 människor inklusive barn och åldringar. Det är knappast troligt, underlaget bör nog genomsnittligt varit minst 200 människor även om det inte fanns flera än ca 10 huvudmän (bönder) för gårdarna.

Man kan alltså säga att vikingatiden var en expansiv period i allmänhet och att det även gällde för vår del av Gotland.

Medeltid

I Europa räknas vanligen medeltiden från den antika kulturens undergång fram till renässansens början. I Sverige räknas medeltiden från vikingatidens slut till år 1521 då Gustav Vasa blev riksföreståndare. Här på Gotland, vilket ej hade Gustav Vasa som kung, levde det medeltida samhället kvar långt in på 1500-talet (Lindström 1978, sid 5 - 6). Det kan vara befogat att räkna Gotlands medeltid fram till år 1570 (freden i Stettin) då ön fick danska superintendenter (biskopar) efter att under mer än 400 år ha tillhört Linköpings stift.

Under medeltiden vilken omfattade en lång tid (här räknas 470 år) inträffade många viktiga förändringar på Gotland. Den kanske viktigaste förändringen var skrivkonstens utbredning vilket innebar att så småningom kom det att finnas en skriven historia med fasta årtal för viktigare händelser. Här redovisas ett kort sammandrag av för Gotland betydelsefulla händelser och skeenden som inträffade under medeltiden.

1100-talet. Gotlänningarna hade en mycket stor del av handeln över Östersjön. Öns rikedom växte. Byggandet av kyrkor på ön pågick för fullt.

1140 Vid denna tid började gotlänningarna sin egen mynttillverkning.

1161 Gotlänningarna slöt ett handelsfördrag i Artlenburg med hertig Henrik Lejonet av Sachsen. Fördraget innehöll främst tullfrihet och frid för gotländska köpmän i hertigens länder. De tyska köpmännen skulle få motsvarande rättigheter på Gotland. Fördraget bekräftade de rättigheter som tidigare kejsar Lothar beviljat gotlänningarna.

1164 Cisterciensermunkar kom från Nydala i Småland och grundlade klostret Gutnalia i Roma. Detta kloster som redan vid mitten av 1200-talet hade stora besittningar i Baltikum kom att få stor betydelse för den gotländska kulturen (Schmid 1945).

1100-talets sista del. Tyskarna expanderade i Östersjöområdet. Visby tillväxte lavinartat.

1225 Tyskarnas Mariakyrka i Visby invigdes.

- 1288 Krig mellan staden Visby och Gotlands landsbygd. En trolig orsak till striderna var den av staden uppförda ringmuren och stadens upprättande av tullar mot landsbygdens varor. Visby erkände Magnus Ladulås som sin kung (Yrving 1978, sid 32).
- 1313 Den svenska kungen Birger kom till ön för att utkräva högre skatt. Han förlorade dock ett slag vid Lärbro, enligt Visbyårboken, och fick åka tillbaka tomhänt.
- 1350 Digerdöden härjade i Visby och på landet (Snöbohm 1897/1975, sid 150).
- 1361 Den danske kungen Valdemar Atterdag hemsökte Gotland.
- 1391 Vitaliebröderna (Mecklenburgare) började sina härjningar i Östersjön och gjorde snart Gotland till ett centrum för sitt sjörövari.
- 1394 Intog sjörövarhövdingen Albrecht Peckatel Gotland (Schück 1945, sid 199) där vitaliebröderna byggde flera "slott".
- 1398 Tyska orden under ledning av sin högmästare Konrad von Jungingen drev bort vitaliebröderna från ön och intog Gotland.
- 1408 Avträdde Gotland till den unge kung Erik. (Erik av Pommern, drottning Margaretas skyddsling.)
- 1411 Omkring detta år började Visborgs slott att byggas. Borgen kom att betyda mycket som överhetens stödjepunkt vid skatteindrivning med flera åtgärder vilka "drabbade" Gotland, ända tills borgen sprängdes vid danskarnas uttåg 1679.
- 1412 Erik av Pommern höjde landets skatt till 9.000 mark penningar förutom förmödenheter in natura samt 8 dagsverken per man å slottsbygget (Schück 1945, sid 206).
- 1436- Kung Erik blev kvar på Gotland. Han förlorade sitt stora unionsrike (Sverige, Norge
- 1449 och Danmark inkl Island, Grönland m m). Erik satt 13 år på Visborg tills han år 1449 rymde under en svensk belägring och lyckades insätta danskar på slottet. Hövitsman blev den danske stormannen Olof Axelsson.
- 1450 Ca år 1450 ändrade Gotland sin egen myntprägling från svensk (tidigare götisk) till dansk mynträkning. Vid denna tid var 1 mark dansk värd lika med 3 mark gotländsk (Tryggve Siltberg 1995, sid 105, fotnot 27).
- 1400-talets andra hälft. De mäktiga Axelssönarna "Tott" regerade Gotland med sträng hand.
- 1492 Böter till kungl Maj:t infördes på Gotland av kung Hans (Tryggve Siltberg 1995, sid 92). Tidigare hade alla böter stannat kvar på ön.
- 1525 Lübeckarna plundrade och brände Visby men lyckas ej inta Visborgs slott.
- 1537 Gutalagen stadfästes (Lerbom 1995, sid 156).
- 1570 Gotland skiljdes slutgiltigt från Linköpings stift och fick danska superintendenter.
- 1595 Gotlandslagen ersattes officiellt av skånelagen (Lerbom 1995, sid 156).

Det under vikingatiden gynnsamma klimatet gick mot sitt slut under 1200-talet (Ersson 1974, sid 8). Under 1200-talets sista decennium inträffade en markant temperatursänkning vilket innebar sämre skördar och hungersnöd på många håll här i Norden. Tillsammans med den svåra böldpesten vid 1300-talets mitt, digerdöden, innebar det sämre klimatet att en del bygder gick kraftigt tillbaka. Valdemar Atterdags härjningar, vilka var särskilt hårda på södra Gotland, var också en svår belastning för folket. Klimatet fortsatte under lång tid att vara kyligt med många svåra vintrar. Det talas om vintrar då man kunde rida mellan Norge och Jylland samt mellan Sverige och Gotland (Snöbohm 1897/1975, sid 150 - 151). Under 1600-talet var det också mycket kyligt. Denna tid kallas för "lilla istiden".

De allmänt svåra tiderna torde ha inneburit att den under hela vikingatiden pågående expansionen förbyttes till en regression både för jordbruket och för befolkningstalet. Den under mitten av 1300-talet stora dödligheten i pesten torde ha betytt en folkminskning med ca en tredjedel. Efter en sådan tillbakagång brukar befolkningstalet relativt snabbt återgå till de

värden det hade före tillbakagången. Så tycks ej ha varit fallet efter digerdöden utan befolkningen fortsatte under lång tid att vara mindre i antal än före pesten. Orsaken till detta antas allmänt bero på att de svåra tiderna med oår och sjukdomar fortsatte ännu under en lång tid. Det talas t ex om att pesten återkom flera gånger och särskilt svårt år 1385.

Vid undersökningarna med metalldetektor ute i Eke sockens åkrar har det bl a upptagits ett stort antal metallföremål vilka kan dateras till medeltid (se bl a sid 21 - 35). Bland de fynd som är medeltida kan nämnas gotlandsmynt, fingerringar, nycklar, pilspetsar, armborst-pilspetsar, beslag, sporrar och söljor samt en kristusfigur och ett likarmat blykors. Även knappar, knivar, ringspännen och eldstål kan i många fall vara från denna tid. Dessutom finns en myckenhet av enklare järnföremål såsom spikar vilka säkert kan hänföras till medeltid. Många av dessa föremål bör utan tvekan betecknas som boplatzföremål. Då dessa artefakter hittas i ett flertal exemplar på en mindre yta kan man utgå från att det funnits en medeltida bosättning på platsen. I vissa fall har även en fosfatkartering utförts som då har bekräftat att stor mänsklig aktivitet tidigare har funnits på aktuell åkeryta. Dessa fynd kan ofta dateras till tidsperioden 1100 - 1400 även om senare dateringar förekommer. Liksom under tidigare perioder tycks man ha fortsatt att byta boplatzlägen inom ett begränsat område till åtminstone en bit in på 1300-talet. Då förefaller de flesta gårdarna bli mer stationära. I de flesta fall torde bebyggelsen för den enskilda gården ha legat på samma hustomt sedan denna tid. Det material som finns för Eke tyder dock på att minst 2 gårdar har flyttat sina boplatser rejält efter medeltidens slut. Mera om dessa gårdar, By och Herrvide, kommer att publiceras i en kommande komplettering av Ekeboken.

Med medeltidens inträde byggdes också de första kyrkorna av sten. Detta byggande i sten kom relativt snart att även omfatta profana byggnader. Bland de tidigaste av dessa är försvarstornen eller kastalerna. Även storbönderna byggde sig snart egna magasin och bostäder i sten. Minst 200 sådana medeltida stenhus är kända från Gotlands landsbygd. Här i Eke har det förutom kyrkan funnits minst två medeltida stenhus. Det ena var prästgården vars grundmurar har påträffats vid gravgrävning. (Mera om prästgården kommer att publiceras i den nya Ekeboken.) Det andra medeltida stenhuset fanns vid Petsarve. Rester av huset finns inmurade i den ålderdomliga "Petsarvegården". En medeltida vindue(fönster)omfattning av ornerad kalksten från Petsarve är nu deponerad i Eke Hembygdsmuseum. I övrigt torde den medeltida bondgården ha bestått av ett större antal små trähus där varje hus hade sin egen funktion. Detta byggnadssätt levde kvar till långt in på 1700-talet vilket bl a framgår av bevarade skatteköpshandlingar (Andersson 1988, sid 13 - 17). De flesta av dessa byggnader var uppförda av "hornstock", d v s av skiftesverk och hade tak av sandstensflis, ag eller halm.

Sammanfattning för perioderna stenålder -- medeltid

KLIMATET

Tidsperioden ca 6000 - 3700 f Kr kallas för atlantisk tid och präglades av ett varmt och fuktigt klimat med en sommartemperatur som låg flera grader högre än idag. Under denna tid nådde ekblandskogen sin största utbredning här på Gotland. Det dominerande trädslaget var dock tall medan björken, vilken under periodens början nådde sin högsta frekvens, gick tillbaka. Även hassel och al var vanliga under denna tid.

Följande tidsperiod ca 3700 - 300 f Kr kallas för subboreal tid vilket innebär att sommartemperaturen gradvis sjönk och att julimedium kom att pendla kring 18° C, d v s några grader högre än dagens värden. Tallen var fortfarande det dominerande trädslaget följt av björken medan ekblandskogen sakta gick tillbaka vilket, åtminstone delvis, berodde på människans röjningar.

Bronsåldern tycks ha varit en relativt god tid. Klimatet var något varmare än vad vi har idag. Under förromersk järnålder byttes bronsålderns goda klimat långsamt mot betydligt kärvare tider med kallare och fuktigare väder.

Den romerska järnåldern och folkvandringstiden var relativt hårda tider för folket här uppe i Norden. Julimedeltemperaturen sjönk till under 16° C. Man tvingades bl a att skapa skydd för boskapen under vinterhalvåret.

Under vendeltiden förbättrades klimatet och juli månads medeltemperatur steg så småningom till över 16° C för att under vikingatiden nå upp till ca 18° C.

Klimatet under vikingatiden var något varmare än vad vi har idag. Det gynnsamma klimatet gick mot sitt slut under 1200-talet. Under 1200-talets sista decennium inträffade en markant temperatursänkning vilket innebar sämre skördar och hungersnöd på många håll här i Norden. Tillsammans med den svåra böldpesten vid 1300-talets mitt, digerdöden, innebar det sämre klimatet att en del bygder gick kraftigt tillbaka. Klimatet fortsatte under lång tid att vara kyligt med många svåra vintrar. Under 1600-talet var det också mycket kyligt. Denna tid kallas för "lilla istiden".

STRANDLINJEN

För det område som sedan blev Eke socken kan nämnas att stranden för ca 8000 år sedan låg strax sydost om den nuvarande landsvägen från Havdhem till Rone och att stranden för ca 5500 år sedan låg sydost om en linje By - Petsarve - Härdarve.

Under bronsåldern låg strandlinjen ca 8-6 m över nuvarande havsnivå, dvs de stora stenrösen som nu ligger i strandskogen torde ha byggts, eller börjat uppföras, nära den dåvarande stranden.

Havets nivå var under vikingatiden ca 2,0 - 2,5 m högre än dagens nivå vilket gäller för vår del av Gotland. Det innebar att strandlinjen vid denna tid låg några hundra meter upp i den nuvarande strandskogen. På denna nivå ligger en hel del fornlämningar. Nära Petsarvebod respektive nära Bybod ligger två koncentrationer av främst slipstenar vilka torde indikera vikingatida hamnlägen eller aktivitetsytor.

FÖRSÖRJNING

Under äldre stenålder försörjde sig människorna främst på jakt, fiske och insamling av vilda växter medan man under yngre stenålder började odla marken. Redan under äldre stenålder hade man börjat hålla husdjur, varav hunden troligen var det första. Under yngre stenålder torde boskapsskötseln ha varit det viktigaste näringsfånget men åkerbruket vann under perioden större och större insteg. Fisket hade också säkert stor betydelse medan jakten under stenålderns senare del troligen endast gav mindre tillskott till födan.

Under bronsåldern var boskapsskötseln väl etablerad och jordbruket vann mer och mer terräng på bekostnad av insamling av vilda växter. Fisket gav fortfarande ett gott tillskott till födan medan jakten fick allt mindre betydelse. Under förromersk järnålder torde boskapsskötseln ha haft den största betydelsen ur försörjningssynpunkt. Troligen ökade betydelsen av kreaturshållningen ytterligare då man övergick från att odla marken extensivt mot ett mera intensivt jordbruk.

Under romersk järnålder blev klimatet kallare vilket bl a innebar att man måste skaffa vinterskydd åt boskapen. Denna uppställning av djuren innebar samtidigt att man fick god gödning till sina åkrar som därför kunde brukas år efter år, givetvis med regelbundet återkommande trädor. Förutom korn och primitiva vetesorter vilka odlats sedan stenåldern började nu också rågen att vinna insteg. Förutom sädesslagen odlade man bl a rovor, kål och lök vid denna tid.

Under folkvandringstid fortsatte näringsfången relativt oförändrade med små, permanenta åkrar och relativt stor kreaturshållning. Inägomarken vilken omfattade åkrar och ängar var nu relativt stor. Ofta hade flera gårdar sin inägomark inom samma stängselsystem.

Under vendeltid var inägomarken med åkrar och ängar väl avskild från utmarken med de betande djuren. Liksom under tidigare perioder av järnåldern stod boskapsskötseln för den största delen av försörjningen under vendeltiden. Under vendeltiden torde inägomarken ha omdisponerats och utökats i viss mån då nya och rakare stenvastar byggdes inom en del bosättningsområden. Troligen förändrades också odlingssystemet från ensäde till tvåsäde under denna tid vilket fordrade större åkerarealer.

FOLKMÄNGD

Man kan endast gissa hur många de människor var som fanns i området under stenåldern. Troligen var det dock flera familjer som bildade en mindre bysamfällighet under stenålderns senare del. Den mindre grupp av människor som fanns här under stenåldern tycks ha vuxit betydligt, troligen redan under äldre bronsålder, tills den kom att omfatta ca 10 familjenheter. Under förromersk järnålder kan en viss tillbakagång ha skett vilken i så fall inträffade fram mot vår tideräknings början. Befolkningstalet, vilket främst reglerades av födotillgången, ökade kanske något under romersk järnålder för att som mest vara 11 - 12 familjer under perioden.

Under folkvandringstiden torde befolkningstalet varit relativt konstant. Mot periodens slut kan dock svåra tider ha inträffat, kanske med krig och pest som påverkade folkmängden negativt.

Det är troligt att antalet gårdar även under vendeltid har hållit sig omkring 10 enheter.

Under vikingatiden ökade både antalet familjer/brukningsenheter och familjernas storlek. Kanske var det upp emot 20 stora familjegrupper med närmare 200 individer, inklusive trälar och annat tjänstefolk såsom hantverkare m m då befolkningen var som störst under vikingatidens sista skede och medeltidens början.

De allmänt svåra tiderna som började under 1200-talets sista decennium torde ha inneburit att den under hela vikingatiden pågående expansionen förbyttes till en regression både för jordbruket och för befolkningstalet. Den under mitten av 1300-talet stora dödligheten i pesten torde ha betytt en folkminskning med ca en tredjedel. Befolkningen fortsatte under lång tid att vara mindre i antal än före pesten. Orsaken till detta antas allmänt bero på att de svåra tiderna med oår och sjukdomar fortsatte ännu under lång tid. Det talas t ex om att pesten återkom flera gånger.

BOPLATSER

Vi kan inte med säkerhet säga när de första människorna kom till Gotland. Det kan ha varit så tidigt som för ca 9000 år sedan. Under Litorinahavets avlagringar har säkra boplatsspår konstaterats på ett flertal platser här på ön. Det är lämningar efter fiskares och säljägares verksamhet. Dessa lämningar har en ålder av omkring 7000 år.

De första människorna kan ha bosatt sig inom det område som senare blev Eke socken redan under mesolitikum, kanske ca 5000 år f Kr. Spåren efter dessa tidiga innebyggare är dock mycket osäkra. Under senneolitisk tid, ca 2300 - 1800 f Kr, är spåren av mänsklig verksamhet relativt talrika och säkra. På de delvis självdränerande jordarna nordväst om Petsarve har det troligen funnits en relativt stor bosättning vid denna tid.

Bronsåldersfolket tycks ha bott kvar nordväst om Petsarve men har också expanderat till de båda strandvallarna, litorina- respektive ancylusvallen.

Under förromersk järnålder användes troligen samma bebyggelseplatser som hade använts under föregående period. Under romersk järnålder är bebyggelsens lägen och utbredning relativt väl känd på grund av kvarvarande byggnadsgrunder och till dessa hörande stenvastar. Samma byggnadsplatser har också använts under folkvandringstiden.

Trots att säkra bebyggelsesår saknas för vendeltid vet vi ändå relativt väl var bebyggelsen legat eftersom tappade och kasserade metallföremål, vilka nu upptagits med metalldetektor, klart indikerar bebyggelsens lägen.

Vikingatidens gårdar har, med ledning av metallfynd och med hjälp av fosfatkartering, till stor del lokaliserats i det arbete som utförts i boplatssprojektets regi. Det bör dock nämnas att inga säkra bebyggelsesår från vikingatiden har påträffats i Eke.

Det tycks som den under tidigare perioder rörliga bebyggelsen har fortsatt att flyttas runt inom ett begränsat område till åtminstone en bit in på 1300-talet då de flesta av gårdarna blev mer stationära. I flera fall har bebyggelsen för den enskilda gården legat på samma hustomt sedan denna tid. Det material som finns för Eke tyder dock på att minst 2 gårdar har flyttat sina boplatser rejält efter medeltidens slut.

BYGGNADER

Under stenåldern bodde man i hus eller kåtor vilka ej lämnat några bestående spår till vår tid. Samma är förhållandet under både bronsålder och förromersk järnålder. Vi saknar säkra spår av bebyggelsen. Under romersk järnålder började man att bygga hus med fasta stengrunder och tunga värmeisolerande tak (byggnadsgrunderna kallas på Gotland för kämpgravar). För första gången blev man tvungen att bygga stall till boskapen.

Man bodde även under folkvandringstiden i de stabila hus som introducerats under romersk järnålder och bebyggelsen låg på samma platser som tidigare. Under periodens senare del övergav man de gamla stengrundshusen som till stor del tycks ha blivit uppbrända.

Byggnaderna uppföres under vendeltid och vikingatid nästan uteslutande i trä, troligen mest i skiftesverkskonstruktion. Till att börja med torde dessa trähus ha haft jordgrävda stolpar för att så småningom nästan helt ersättas av hus byggda på syllstockar. Här i Eke saknas säkra spår efter vendeltidens och vikingatidens byggnader. Dessa torde ha byggts på mark vilken senare upptagits till åker varför spåren bortodlats.

Förutom kyrkan har det funnits minst två medeltida stenhus i socknen. Det är prästgården vars grundmurar har påträffats vid gravgrävning och ett hus vid Petsarve. I övrigt torde den medeltida bondgården ha bestått av ett större antal små trähus där varje hus hade sin egen funktion.

LÖSFYND

Konkreta fynd från tidig stenålder är relativt få inom området. På Ancyclusvallens krön, strax öster om vägen mot Alveskogs, har hittats samlingar av flintavslag. De kan vara från mesolitisk tid och skulle i så fall vara de tidigaste spåren av mänsklig verksamhet inom socknen. Från stenålderns senare del är 18 stenredskap kända. Många av dessa kommer från området nordväst om Petsarve.

De inom Eke socken kända metallfynden från bronsåldern är också relativt få. De består av 4 dubbelknappar, 1 stångknapp och 3 yxor. Från förromersk järnålder är inga lösfynd kända från området.

Förutom silverdenarerna är det inte många lösfynd som kan dateras till romersk järnålder. Här kan nämnas en sporre av järn och en gjuten bronspärla.

Av säkra fynd från folkvandringstiden, som upptagits med metalldetektor, kan här nämnas delar av ett "gotiskt" praktspänne, 2 fibulor, nyckel och bältesbeslag. Även ett romerskt guldmynt samt en guldden har tidigare hittats i socknen.

Av fynd från vendeltid kan följande nämnas: 2 dosformiga spännen, 2 djurhuvudformade fibulor, 3 dräktnålar, 5 nycklar eller delar av nycklar, 5 stånglänkar, förgyllt beslag, silformat hänge, viktod, 2 ändbeslag eller möjligen knoppar till spännen, holkyxa av järn samt keramikskärvor. Säkra vendeltida fynd har endast upptagits på 7 åkrar.

Många fynd från vikingatid har upptagits med metaldetektor. Det är en överväldigande mängd metall, främst järn och brons, som hamnat i jorden under vikingatiden.

Vid undersökningar ute i Eke sockens åkrar har det upptagits ett stort antal metallföremål vilka kan dateras till medeltid. Bland de fynd som är medeltida kan nämnas gotlandsmynt, fingerringar, nycklar, pilspetsar, armborstpilspetsar, beslag, sporrar och soljor samt en kristusfigur och ett likarmat blykors. Även knappar, knivar, ringspännen och eldstål kan i många fall vara från denna tid. Dessutom finns en myckenhet av enklare järnföremål såsom spikar vilka säkert kan hänföras till medeltid.

ÖVRIGA FORNLÄMNINGAR

Några säkra fornlämningar, inom socknens gränser, är ej kända från stenåldern möjligen med undantag för de s k bronsåldersrösen och några bryor, vilka på grund av sitt läge i närheten till förmodade stenåldersboplatser troligen varit vattenställen för dessa boplatser.

Av fornlämningar som kan hänföras till bronsålder finns 12 storrosen i strandskogen, ett par osäkra skeppssättningar, några skärvstenshögar och 18 s k malstenar.

För fasta fornlämningar förutom gravar, kan, av allt att döma, ett antal s k kokgropar, några skärvstenshögar och ett tjugotal malstenar samt s k "celtic fields" hänföras till förromersk järnålder eller till föregående period.

Från romersk järnålder finns, förutom byggnadsgrunderna med tillhörande stensträngar samt gravar i form av stensättningar inga säkert daterade fornlämningar.

Fasta fornlämningar från folkvandringstiden är av samma karaktär som från romersk järnålder. Även högar samt stensättningar och gravar under flat mark torde i många fall tillhöra detta tidsavsnitt.

Fornlämningar från vendeltiden kan knappast urskiljas från övriga perioders lämningar.

Troligen är dock ett mindre antal "rakare" stenvastar från denna tid.

Liksom för vendeltiden kan ej med säkerhet några fasta fornlämningar från vikingatiden urskiljas från övriga perioders lämningar. De s k svärdslipningsstenarna som ligger i strandskogen torde dock kunna dateras till vikingatid (och tidig medeltid) om man gör antagandet att de legat vid vattenbrynet då de användes.

Inga fasta fornlämningar som kan dateras till medeltid (utom prästgårdens grundmurar) är kända från Eke socken.

GRAVAR

Det saknas säkra bevis för hur människorna begravdes inom vårt område under stenåldern.

Det har dock visat sig att många av de s k bronsåldersrösen, i sitt första stadium, kan dateras till stenålder. Mycket talar också för att dessa har använts på samma sätt som dösa och gånggrifterna på det svenska fastlandet. Med andra ord, med återkommande begravningar i samma gravrum. Även jordning i grävda gravar har förekommit, åtminstone på mellan-neolitiska boplatser.

Man fortsatte under hela bronsåldern att begrava sina döda i familjestenröset.

Inga gravar, från Eke socken, kan med säkerhet hänföras till förromersk järnålder. Stensättningar i anslutning till storrosen kan dock, av allt att döma, dateras till denna tid.

Under romersk järnålder tycks de gamla gravgårdarna, vilka i de flesta fall låg i anslutning till storrosen i strandskogen, ha övergivits och man började istället att begrava sina döda nära

den dåtida bebyggelsen, främst på ancylus- och litorinavallarna. De äldsta säkra gravfynden från socknens odlade del kan dateras till 200-talet e. Kr.

Ingen av arkeologer grävd grav från folkvandringstiden finns registrerad från Eke socken.

Ett antal högklassiga gravar från vendeltid, vilka legat på ancylusvallen, har undersökts av fackmän. På ancylusvallen har ett antal gravar hittats under plan mark vid dikesgrävning.

Det är dock troligt att gravmarkeringar av sten funnits på de flesta av dessa gravar.

Begravningarna har under vikingatiden, liksom tidigare, främst skett på ancylusvallen men även på många andra ställen har man jordat sina döda. Vikingatida gravfynd har hittats i ett "bronsåldersröse", i flatmarksfornborgen "Gudings slott" och vid jordbruksarbeten på skilda håll i socknen.

Medeltidens skriftliga källor

De skriftliga källorna från medeltiden vilka berör Eke ting och Eke socken är fåtaliga och kortfattade. Förutom de runinskrifter som finns i kyrkan känner jag till följande:

SIGHRAFS GRAVHÄLL

Då Eke kyrka restaurerades 1916 hittades en gravhäll under långhusets södra portal. Det framgick tydligt att gravhällen legat på plats då portalen byggdes. Hällen är alltså äldre än kyrkan. Gravhällen som är 180 cm lång är av grå sandsten. På stenens mittyta finns en bildframställning i relief. Till vänster finns två motställda djur (lejon) och till höger en centaur med båge jagande en hjort. Enligt fackmännen är det ett tidigt arbete av den berömde stenmästaren Sigbraf som även gjort dopfunten i Eke kyrka.

Längs med vänstra kanten av stenen finns en runinskrift vilken är skadad i bägge ändar men fullt klart kan (i översättning) läsas "...lät göra stenen efter sin hustru Estrid..."

[..|↑:|↑|↑R↑:↑↑|↑:↑↑↑|↑R:↑↑↑↑:↑↑↑↑R|↑|..]. {lit : giara : sain : eftiR : kunu : sina : estripi}.

Personnamnet i första delen av texten (han som lät göra stenen) slutar på -raifr (t ex Sigrifr eller Aupraifr). Enligt sakkunskapen är det fullt möjligt att det är stenmästaren själv, Sighraf, som gjort denna gravhäll efter sin hustru Estrid. Det kan alltså tänkas att den berömde stenmästaren varit bosatt i Eke. Stenen kan troligen dateras till andra delen av 1100-talet. Ovan nämnda runinskrift är av allt att döma den äldsta runinskriften med personnamn från Eke socken och därmed är också namnet Estrid det äldsta kända personnamnet i socknen. Kvinnonamnet Estrid är inte känt från någon annan gotländsk runinskrift. Däremot är det rikligt belagt i uppländska inskrifter. (Jansson & Wessén 1962, sid 63.)

JAKOBS OCH AUDRAIVS GRAVHÄLL

Även en andra gravhäll hittades vid restaureringen 1916. Den är liksom föregående av grå sandsten. Längden är 147 cm, bredden upptill 53 cm och nertill 45 cm. Mitt på stenen finns ett kors i relief. Runor finns längs med högra kanten. Dessa runor går endast delvis att läsa då stenen är hårt sliten och endast delvis bevarad. På korsets stam och på ringen nedanför korsmitten har också funnits runor som nu är helt oläsliga. Den läsbara texten blir i översättning "Jakob... och Audraiv..." [†††††...††††††††††]. {iakaubR... ok aupRaif....}. En trolig datering för stenen är omkring år 1200. (Jansson & Wessén 1962, sid 64.)

ANTECKNING OM PERGAMENTSROLLE VID PETSARVE

I biskop G Wallins samlingar *Analecta Gothlandica* 2, sid 723 finns följande handskrivna anteckning: "Berettas at wid Pesarve uti Eke skolat finnas en gammal Pergaments Rulla skrifwen på ena sidan med Runa Bokstäfwer. Äfwen och at der funnits några gamla Runstafwar." (Jansson & Wessén 1962, sid 66.)

IVAR AXELSSON TOTTS RÄKENSKAPSBOK FÖR ÅREN 1485 - 1487

En av de tidigaste skriftliga källorna som behandlar gotländska gårdar är *Ivar Axelsson Totts räkenskapsbok för Gotland 1485 - 1487*. I boken finns ca 210 bönder med förnamn och gårdsnamn angivna. Tyvärr är det i många fall osäkert i vilket ting som gården ligger efter som de flesta gårdsnamnen finns i flera ting. En person från Eke ting nämns ett flertal gånger då han levererat skatt till slottet. Det är Niels eller Nicolaus Binge. Han är tingsdomare i Eke ting vid denna tid. En Pedher Lilegords nämns också. Han kan t ex vara från Eke, Eksta eller Rone (Melefors, Wase 1991). Jag har inte hittat några flera bönder vilka kan vara från Eke socken.

SÖREN NORRBYS RÄKENSKAPSBOK FÖR ÅREN 1523 - 1524

Nästa kamerala källa är den kassabok som fördes för Sören Norrby (länsman på Visborgs slott) från påsken 1523 till påsken 1524. I denna bok redovisas drygt 600 bönder varav minst 563 kan identifieras (Ersson 1974). Sören Norrbys räkenskapsbok är ej publicerad men en filmad kopia finns i Landsarkivet Visby. Följande bönder från Eke ting finns omnämnda: *Eke hälft*. Mattis Nygordz (Nygårds), Nils Bøø (By), Jacob Herdarffue (Härdarve), Iouen Haluide (Hallvide), Symen Belske (Bölske), Nils Gudings (Gudings Alva), Jacob Østre, (Östris Alva) och Iouen Binge (Binge Alva). *Grötlingbo hälft*. Malger Roers (Roes). Mattis Mortinss (Mårtens), Mattis Udede (Uddvide), Oluff Koparue (Kauparve), Per Dals (Dals), Hans Linge (Linge). Lasse Bergh (Bjärs), Anders Lauritssarue (Larsarve), Bartolomeus Rodualds (Rovalds) och Nicho Quie (Kvie).

GÅRDSHANDLINGAR FRÅN PETSARVE ÅREN 1535 - 1601

(Sju brev: 1535, -38, -39, -46, -70, -71 och 1601. Breven 1577 och 1578 som medtagits nedan kommer från Grötlingbo men handlar också om Petsarve.)

Landsarkivarie Tryggve Siltberg skriver i ett brev till undertecknad: "Det känns nästan högtidligt när man såhär fattar skrivmaskinen för att informera en dagens företrädare för Eke om de gamla pergamentsbreven, från Petsarve, som är Gotlands äldsta bevarade gårdsarkivhandlingar (1535)." (Citat ur brev daterat 1990-10-10.) Det är fråga om sammanlagt sju brev (1535, 1538, 1539, 1546, 1570, 1571 och 1601) vilka omfattar tiden 1535 till 1601. Fyra av breven finns i original på Landsarkivet, Visby medan de tre återstående endast finns i avskrift av P A Säve.

Förlikningsbrev år 1535. (Avskrift från Säves avskrift, något redigerad)

Originalen finns på Landsarkivet, Visby.

1535 Söndag före S:t Paul omvändelse.

Förlikningsbrev utfärdat vid Udgard av David i Rone, settingsdomare i Garde setting och tingsdomare i Hemse ting samt Malde Roers tingsdomare i Ege ting, med båda tingens män i en tvist mellan tingen om gränsen. Närvarande Clas skrifter, landsfogde.

Gränsen fastställdes till en linje från Kullesten, från en sten vid stranden med inhugget kors och sedan över viken till södra ändan av Fulleholm (Sigdesholm?) och böterna till 50 mark till landsherren för den tingsman som drog not utanför tingsgränsen.

Fiske med ljuster och brandjárn var däremot såsom förut tillåtet.

Brevet beseglades av landsfogden, domaren i Eke ting och Oluff Belske samt Lauris Pettessarue. (Siltberg 1990, sid 249). **Författarens tillägg:** Stenen med det inhuggna korset har återfunnits. Den ligger idag nära vattenbrynet ca 30 m från gränsen, på ronesidan.

Pergamentsbrev år 1538. (Avskrift från Säves avskrift, något redigerad)

Originalen saknas. Det fanns hos Fredrik Palmqvist vid Petsarve i Eke på 1860-talet.

- 1538 Alla män som detta brev ser eller hör läsas hälsa vi efterskrivne Bottolff Kauppe (Kauparve i Grötlingbo) tingsdomare i Eke ting, Jacop Kattelunds i Grötlingbo, Botel Roes ibid (i samma socken), Niclass Domerarffe ibid och Oluff Belske i Eke socken. Inför den evige och sanne Guden bekänner vi att år efter Guds börd 1538 vårfru afton i fastan (24 mars) voro skickade i rätten beskedlige män Lauss Petessarue i Eke och Botolff Smijts ibid för Hans Bagge, landsfogde på södra Gotland och för oss flera män som på den tiden utgjorde nämnd angående ett stycke ängsmark, för vilken erlades en tredjedels markeleij i skatt till kronan, som var tilldömt ovan nämnde Lauss Petessarues fader Jacop Petessarue av Hans Kortssen som då var landsfogde och Thomas Kyrckebijng (Kyrkbinge) landsdomare för 40 år sedan att äga och bruka i evig tid Petessarue gård för ett "sieppel" (?) XIIIJ (14) Sijlkopp (?) Kesseth som nämnde Petessarue hade köpt av Joen Smijts som ägde Smijts jordar. Då han var död kom Magdalen Skrijcks och hävdade att hon ägde nämnde "sieppel" (?) och fick detta rätt att det hörde henne till och Petessarue nämnda jord till ett evigt köp att nytta och bruka, han och hans arvingar från ovan nämnde Smids gård. Att så i sanning är hänger vi efterskrivne Bottolff Koppue (Kauparve i Grötlingbo) tingsdomare, Jacop Kattelunds och Oluff Belske våra insegel nedan för detta vårt öppna brev. Dat ut sup.

Brev utfärdat år 1539 av David i Rone. (Sammandrag enligt Fornsalen)

Originalen saknas. Det fanns hos Fredrik Palmqvist vid Petsarve i Eke på 1860-talet.

- 1539 Brev utfärdat av David i Rone, tingsdomare i Hemse ting, rörande Larens Petarve i Eke och hans utlösen av arvingar. Tingsdomaren Botolff Coparua (Kauparve i Grötlingbo) i Eyke ting ombedes besegla brevet.

Pergamentsbrev år 1546. (Avskrift av översättning från transkription, Fornsalen)

Originalen finns på Landsarkivet, Visby.

- 1546 Vi efterskrivne Anders Bagge landsfogde över hela Gotland, Botel Kauparve domare i Eke ting, Jac(ob) Kattlunds och Bernd Roes tingsmän ibid och Hans Bagge fogde över norra Gotland kungör för alla män med detta vårt öppna brev att vi undersökt en gammal tvist mellan Jacob Petsarve och Botel Smiss i Eke om en markelej jord och ett stycke betesmark, som ligger i Petsarves betning, vilken jord ej är upptagen i gårdsbrevet, som upptar 8 markelej jord. Då förlikte vi dem så kärligt och vänligt att Jacob Petsarve och hans arvingar efter honom skulle nyttja, bruka och behålla ovan nämnda jord som Botel Smiss och Petsarve tvistade om. Och aldrig efter denna dag skall Botel Smiss eller hans arvingar nu levande eller efterkommande tvista med Petsarve på något sätt. Nämnde Petsarve skall också erlägga skatten för jorden. Detta förlikningsmål skedde vid Binge i Alva och den som denna överenskommelse bryter skall böta 10 mark till kronan. Som bekräftelse på detta ber vi förnumstige man Per Kyrkebinge om landets (Gutarnas landstings) insegel och Botul Kauparve tingsdomare i Eke ting om hans insegel här nedan för detta vårt öppna brev, som är givet och skrivet tisdagen efter mantal anno 1546.

Tingsbevis för erhållen betalning år 1570. (Sammandrag enligt Fornsalen)

Originalen finns på Landsarkivet, Visby.

- 1570 Tingsbevis utfärdat vid tingsbordet i Garde ting av bröderna Matz Hageby i Garde ting och Tomis Hageby, att de för sin broder Peder Stenstue erhållit "fuld werd och betallning". Han hade blivit ihjälslagen av Olluff Pedzarffue i Ege ting, vilken nu med

sina arvingar, släkt och fränder både på fäderne och möderne lovas fred och försoning till evig tid. Handlingen beseglas av landsdomaren Olluff Sigders.
(Siltberg 1990, sid 248.)

Köpebrev utfärdat den 28 dec 1571. (Sammandrag enligt Fornsalen)

Originalen saknas. Det fanns hos Fredrik Palmqvist vid Petsarve i Eke på 1860-talet.

1571 Brev utfärdat av Oluff Tegemre, som till Morthen Piitsarffe, domare i Egge ting, säljer ett stycke ängsmark i Grötlingbo socken. Landsdomaren Olof Sigders beseglar brevet.

Pergamentsbrev år 1577. (Avskrift av översättning från transkription, Fornsalen)

Originalen finns på Landsarkivet, Visby.

1577 Jag Anders Stenstugu i Eke ting kungör för alla med detta mitt öppna brev att jag har gjort ett vänligt "mageskifte" (byte av fast egendom) med ärlig och förnumstig man Oluf Petsarve tingsdomare i samma ting, på så sätt att jag har gett honom ett stycke åkermark benämnd Budzarue belägen i Grötlingbo hälfte vid Ronnings gård, mot en hage benämnd Tegene hagen som också är belägen i ovan nämnda ting och hälfte. Dock skall Oluf Petsarve och hans arvingar ha fritt lof och makt att hugga så mycket skog i nämnda Tegene hagen så han kan inhägnat och vid makt hålla Tegene ängarna som ligger därhos. Alltså ger jag och mina arvingar fullkomligt tillstånd för nämnde Oluf Petsarve och hans sanna arvingar att ovan nämnda stycke åkermark nyttja, bruka och behålla som ett fullt och fast "Mageskifte" och evärdelig egendom mot var mans tilltal som däremot kan göra erinran. Till yttermera vittnesbörd att detta fast och oryggligen hålles som ovan står har jag satt mitt sigill här nedanför och ber godhetsfullt ärlig och förnumstig man Oluf Sigders landsdomare om landets (Gutarnas landstings) insegel tillika Lauridz Kattlunds att med mig besegla (brevet), som är givet och skrivet offentligt för tingsbordet i Eke ting den 20 december 1577.

Pergamentsbrev år 1578. (Avskrift av översättning från transkription, Fornsalen)

Originalen finns på Landsarkivet, Visby.

1578 Jag Jacop Härvide i Eke ting kungör för alla med detta mitt öppna brev att jag gjort ett vänligt "mageskifte" (byte av fast egendom) med ärlig och förnumstig man Oluf Petsarve, tingsdomare i Eke ting, på så sätt att jag har gett honom ett stycke åkermark som ligger i Petsarve hage, benämnd Biirk Enngis aaker (Björkängsåker), emot ett stycke betesmark, som ligger vid Bertil Bys gård. Alltså förpliktigar vi oss båda med våra sanna arvingar att fast och oryggligt hålla ovan nämnda "mageskifte" som föreskrivet är mot var mans tilltal som på något sätt kan göra erinran. Till yttermera vittnesbörd har jag satt mitt sigill här nedanför och ber godhetsfullt ärlig och förnumstig man Oluf Sigders landsdomare om landets (Gutarnas landstings) insegel tillika Lauridz Kattlunds att med mig besegla (brevet), som är givet och skrivet offentligt för tingsbordet i Eke ting den 30 maj 1578.

Avkallsbrev angående kyrkklocka år 1601. (Avskrift från Säves avskrift, något redigerad)

Originalen finns på Landsarkivet, Visby.

1601 Avkallsbrev utfärdat vid tingsbordet i Habberling ting av Silte kyrkvårdar i Habberling ting. Matz Snossarffue, Jacob Siglebs, Peder Riggvide och Mickell Mickells, i närvaro av befallningsmannen Hermandt Juel efter förlikning med Eke kyrkas kyrkvårdar i en tvist om en kyrkklocka, som överheten tagit från Silte kyrka och låtit hänga i Eke kyrka. Silte kyrkvårdar avstå på kyrkans vägnar från rätt till klockan mot 5 daler i ersättning av Eke kyrka. Eke kyrka hade förut ej ägt någon klocka
(Rohr 1985, sid 63).

Medeltiden har i detta arbete definierats som tiden mellan år 1100 och 1570. Trots detta vill jag här ta med tre källor som är något yngre eftersom dessa källor använts vid sökandet efter medeltida gårdar (se sid 37 - 39 och sid 90 - 96).

HUSARBETSBOKEN FRÅN 1570-TALET?

Den äldsta av dessa källor är den så kallade Husarbetsboken vilken av Per-Göran Ersson dateras till perioden 1574 - 1577 (Ersson 1974, sid 19). Den innehåller en förteckning över dagsverksskyldigheterna till Slottsladugården. Varje gård hade fyra dagsverken. Fyra dagsverken med häst betecknas ff, fyra handdagsverken betecknas med k och två dagsverken av vardera slaget betecknas med h.. Sammanlagt 1541 bönder och 1470 gårdar uppräknas, vilket gör husarbetsboken till den första någorlunda kompletta översikten över öns gårdar (Ersson 1974, sid 18 och 19). För Eke ting finns följande bönder redovisade:

Eke hälft. Joenn Gudrung h (Gudings i Alva), Rasmus Stumblle k (Stumle i Alva), Madz Koparffue h (Koparve i Alva), Peder Limegrdt k (Lillegårds?), Anders Österbye ff (Östris i Alva), Gregers Nygardt k (Nygårds), Pouell Ganner h (Gannarve i Alva), Mortenn Hemsted k (Hemöstris i Havdhem), Marckus Bottuide k (Butjärve i Alva?), Madz Offuerøstere ff (Överöstris i Alva), Mickell Gudrung k (Gudings i Eke), Mickell Smidz h (Smiss), Jacop Møllne k (Mölnar i Eke), Berttell Bye ff (By), Jacop Hegdarue h (Härdarve), Lauridz Kouparue ff (Kauparve i Grötlingbo?), Olluff Heguede k (Herrvide), Bottell Linduede ff (Lingvide i Havdhem), Peder Snøuede ff (Snevide i Havdhem), Jenns Antarffue ff (Antarve i Havdhem), Niells Linge ff (Linge i Grötlingbo), Lauridz Alskouff ff (Alveskogs), Olluff Belske ff (Bölske), Laurids Halduede h (Hallvide).

Här är alltså, för Eke socken, nio av senare tiders tio gårdar redovisade, endast Petsarve saknas. Det kan möjligen bero på att Petsarve vid denna tid var säte för tingsdomaren och därför skattebefriad. Dessutom är två gårdar upptagna vilka senare blev öde nämligen Lillegårds och Mölnar.

Från den del av Alva socken vilken tillhörde Eke ting är sju gårdar redovisade. Endast Binge saknas. Från Havdhem är alla fyra gårdar som tillhörde Eke ting medtagna.

För *Grötlingbo hälft* finns 32 bönder redovisade. Dessutom har två bönder från Grötlingbo hälft redovisats under Eke hälft.

ÖDEGÅRDSLISTAN CA ÅR 1585

En helt annan typ av källa är den så kallade "Ödegårdslistan". Den omfattar 214 ödegårdar och kan dateras till omkring år 1585 (Ersson 1974, sid 19). Från Eke ting finns tio gårdar upptagna: Sex från Grötlingbo socken, en från Havdhem och tre från Eke socken. För de tre från Eke finns följande text:

Thegnne gaardt er ij M Ley Jord wnnder, Jacop petzarffue skatter for. (Thegnne gård har 2 markelej jord, Jacob Petsarve skattar för gården.) Thegnne eller Tingvide var en liten gård som låg på gränsen mellan Grötlingbo och Eke (se sid 95 och 96).

Melle gaardt er iij M Ley Jordt wnnder, fierinnenn skatter for. (Mölnar gård har 3 markelej jord, fjärdingen (i detta fall Eke hälft) skattar för gården) (se sid 95).

Lille gaardtz er ij M Ley Jord wnnder, Jacop Petzarffue skatter for. (Lillegårds har 2 markelej jord, Jacob Petsarve skattar för gården) (se sid 94 och 95).

EKE KYRKAS JORDAR ÅR 1594

En sista källa som här skall omtalas är en förteckning över Eke kyrkas jordar för år 1594. Denna källa är redovisad på sidan 92 och 93.

AVDELNING VI

KAPITEL 13--DIVERSE ANTECKNINGAR OM DET FÖRHISTORISKA EKE

Ekologisk beskrivning av det förhistoriska boplatområdet på åker nr 64

Hur var miljön och hur var klimatet här i vårt område för bortåt 2000 år sedan?

Låt oss undersöka hur det kan ha varit på "den bästa boplatsen" i området nämligen en del av litorinavallen vilken har ett torrt och bra boplatsläge på sandjord och med nära till en vattenkälla vilken "ej tryter vatten" som det står i ett gammalt protokoll. Denna boplat som ligger vid Petsarve i Eke (se fig 7 nr 6 och XII, sid 38) torde ha varit bebodd från bronsålder till och med medeltid. De flesta av nedanstående uppgifter om miljön på den förhistoriska boplatsen har hämtats från en kortare uppsats som undertecknad har skrivit i kursavsnittet Ekologi för arkeologer (Andersson 1999b).

KORT NATURBESKRIVNING AV NUVARANDE FÖRHÅLLANDEN

Området utgörs av litorinavallen vilken här ligger på ca 15 meters höjd över havet. Vid boplatområdet utgörs vallen av en ca 120 m bred plåtå som går i nordost-sydvästlig riktning.

På vallens sydöstra sida (mot havet) sjunker marken i mer än 30° lutning ner till en nivå på 1,0-2,5 meter under vallens nivå. Marken har här ett tunt lager jord på undergrund av moränmargel. Jorden består till stor del av vittringsmaterial som delvis är mycket finkornigt, närmast som mjäla. Nedanför vallen finns en vattenkälla. Denna källa utgjorde ännu in på 1900-talet reservvattentag för traktens bönder när deras egna brunnar sinade. I anslutning till källan finns ett översilningsområde som är mycket vattensjukt. Växtligheten under vallen består av gräs med rik örtflora, enbuskar, slånärsbuskar och någon enstaka oxel. Marken har ej varit odlad i historisk tid men har troligen tillhört tidigare inägor då det finns en del lämningar av stengärdesgårdar (vastar) av en typ som vanligen brukar dateras till romersk järnålder-folkvandringstid.

På vallens nordvästra sida är sluttningen ännu mer markant än på den sydöstra sidan. Området nedanför vallen utgörs av en mycket fuktig äng trots att öppna diken finns för vattenavrinning. Marken odlas och bär för det mesta hö och bete. I backsluttningen mellan vallen och ängen växer det en mycket stor ek och några mindre ekar samt björkar och stora slånärsbuskar mm. Under backsluttningen växer det bl a salixarter och vattenmynta.

Hela plåtån har varit odlad under lång tid. På skattningskartan från 1703 består aktuellt område av två relativt stora åkrar. Hela vallen torde bestå av sand av varierande slag. Mot nordväst är sanden mycket grovkornig och delvis rödfärgad. Denna sand är mycket dränerande och grödan drabbas nästan varje sommar av torka. Mot sydväst är sanden av ett finare slag och innehåller även en del matjordspartiklar varför grödorna här klarar sig bättre vid torka.

Boplatområdet som ligger på plåtån har en utsträckning av ca 120x250 m. Området begränsas mot sydväst av en planterad skog med stora tallar. Planteringen utfördes omkring år 1903 och utökades något år 1948. På grund av djupt humuslager, gräs och undervegetation kan ej skogsområdet avsökas med metalldetektor. Fosfatkartering har ej heller utförts. Det är dock troligt att boplatområdet fortsätter i skogsmarken.

Mot nordost fortsätter den markanta vallen ytterligare ca 200 m. Inom detta område, som också varit åker i minst 300 år, har dock inga förhistoriska fynd upptagits.

Inom boplatsoområdet finns det minst sju förhistoriska boplatslägen enligt gjord fosfatkartering och enligt inmätta metallfynd. Troligen har det funnits betydligt fler boplatslägen eftersom boplatserna tycks överlagra varandra med visst tidsmellanrum mellan bosättningsperioderna. Säkra fynddateringar omfattar tiden ca 300 e Kr till ca 1200 e Kr. Ett stort antal fynd har upptagits. Silverfynden är 60 st, de flesta vikingatida mynt, och bronsfynden omfattar 522 nr. Även ett stort antal järnfynd har tillvaratagits trots att bevaringsförhållandena för järn i sandjorden är dåliga.

År 1988 inlämnades fyra kolprov för C^{14} -analys till Naturhistoriska Riksmuseet, laboratoriet för isotopgeologi. Följande värden erhöles:

	Prov nr 1	Prov nr 2	Prov nr 3	Prov nr 4
Analysnummer	St 11431	St 11432	St 11433	St 11434
Ålder BP	1725 ± 130	1595 ± 110	1600 ± 70	2675 ± 205
$\delta^{13}C$ ‰	$-23,4 \pm 0,5$	$-28,0 \pm 0,5$	$-25,6 \pm 0,5$	$-27,8 \pm 0,5$
Ålder BP korrigerad	1750 ± 130	1545 ± 110	1590 ± 70	2630 ± 205

Prov nr 4 ger den äldsta dateringen till år 680 f Kr + 205 år. Det vill säga vi kan komma tillbaka till ca år 885 f Kr vilket innebär bronsålder. Fynd av några manschettliknande bronsknappar med koncentriska cirklar samt av en stångknapp av brons torde också härröra från bronsåldern. Dessa fynd tillsammans med C^{14} -dateringen gör det troligt att området utnyttjats redan under bronsålder. Prov nr 1, 2 och 3 ($200 \text{ e Kr} \pm 130$, $405 \text{ e Kr} \pm 110$ och $360 \text{ e Kr} \pm 70$) ligger alla tre i stort sett inom romersk järnålder. Av ovanstående framgår att boplatsoområdet troligen har hyst bebyggelse från bronsålder till medeltid, eventuellt med något kortare avbrott.

Tabellens $\delta^{13}C$ -värden, vilka härrör från träkol, varierar från $-23,4 \text{ ‰} \pm 0,5$ till $-28,0 \text{ ‰} \pm 0,5$. Enligt Kerstin Lidén vid Stockholms Universitet är det svårt att dra några säkra slutsatser på grund av dessa $\delta^{13}C$ -värden. Värdena torde dock tyda på "terrestrial" ursprung (muntligt meddelande). Man räknar ju också med att landväxter har $-26,5 \text{ ‰}$ (Burenhult 1997, sid 152).

FÖRUTSÄTTNINGAR

De kvartärgeologiska och de topografiska förhållandena som beskrivits enligt ovan med ett torrt och bra bostadsläge på sandvallen och med tillgång till friskt dricksvatten i riklig mängd från källan under vallen förutsätts ha funnits även under romersk järnålder. Det var även tillgång till lättbrukad jord på övriga delar av litorinavallen samt till gott gräsbete under vallen för boskapen. Hela området ned till stranden bör ha varit tillgängligt för bete. Stranden ligger nu ca 2,0 km från boplatserna men bör vid aktuell tid ha legat ca 0,5 km närmare eller ungefär vid den nutida 5 m:s nivån. (Här förutsätts en tämligen jämn landhöjning med ca 2,5 m på 1000 år.)

Hur den nutida fuktiga ängen på vallens nordvästra sida såg ut vid aktuell tid är osäkert. Området kan ha bildat en relativt stor sjö eftersom marken här är minst 2 m lägre än litorinavallen vilken spärrade avflödet. Omkring 200 m nordost om området fanns år 1703 en mindre vattenkvarn (s k skvalta). Mycket tyder på (bl a gårdsnamnet Mölnar på 1570-talet) att denna kvarn har medeltida anor. Vid denna kvarn har också områdets naturliga avlopp legat. Troligen har avloppets botten varit fast berg. Detta skulle innebära att den tänkta sjön endast har funnits under en kort tid efter det att litorinavallen bildades och att all sand i utloppet spolades bort då sjön fylldes upp till vallens bredd. (Jämför Ragundasjöns avtappning då

Döda fallet bildades.) Eftersom berget av Ekemärgelsten är relativt frostkänsligt har dock bergytan i bäckbotten eroderats ner under tidernas lopp och ligger nu troligen minst ett par dm lägre än för 2000 år sedan. Det innebär att området nordväst om boplatsoområdet bör ha varit mycket vattensjukt under romersk järnålder. I dag finns det endast kvar mycket små rester av myrjord direkt mot vallen där jorden troligen aldrig brukats.

KLIMATET

Det saknas säkra uppgifter om hur klimatet var här på Gotland under romersk järnålder. Studiet av upprättade pollendiagram ger ej helt entydiga svar. De få högmossarna här på ön lämnar inte heller säkra svar men antyder att ett fuktigare klimat inträdde under 400 eller 500-talen. John Nihlén skriver: "Det är sannolikt, att kämpgravstiden utgjordes av en relativt torr period...." (Nihlén och Boëthius 1933, sid 214). Göran Burenhult skriver: "Övergången till den subatlantiska tiden omkring 600 f Kr markerar slutet på den postglaciala värmeperioden och vi möter en klimatsituation som i stort överensstämmer med dagens, eller där under vissa perioder sommarmedeltemperaturen till och med sjönk under den nuvarande". (Burenhult 1984, sid 9.) Han skriver vidare: "Den agrara produktiviteten uppnådde redan i århundradena före Kr f den dittills högsta nivån under förhistorisk tid, och denna första expansion kulminerade på 200-300-talen e Kr. En varm och torr klimatperiod i århundradena kring Kr f har med all säkerhet inverkat gynnsamt på denna expansion". (Burenhult 1984, sid 13.) Vi kan alltså anta att perioden romersk järnålder här på Gotland hade ungefär samma klimat som vi har idag, möjligen med en varm och torr inledning och en svalare och fuktigare avslutning.

FLORA OCH FAUNA

Enligt samstämmiga uppgifter från många forskare är det troligt att de flesta växter som idag är vanliga här på ön även fanns här för 2000 år sedan (Sernander 1894, sid 93).

Följande uppgifter ur Gotlands geologi, SGU, serie C n:o 3 kan redovisas:

En sammanställning av resultaten från pollendiagram tagna i gotländska myrar (sid 111) redovisar följande för **huvudzon I** (ca 900 e Kr till nutid):

Pinus (tall) får sin högsta genomsnittsfrekvens under postarktisk tid, 85 till 95 %. *Picea* (gran) kulminerar med vanligen 5 till 10 %. Något *Betula* (björk) dock sällan mer än 5 %. *Quercus* (ek), *Tilia* (lind), *Ulmus* (alm), *Alnus* (al) och *Corylus* (hassel) uppträder med en eller annan procent. *Fagus* (bok) och *Carpinus* (avenbok) saknas helt.

För **huvudzon II** (ca 200 f Kr till ca 900 e Kr) redovisas följande:

Pinus dominerar, dock max 70 till 80 %. *Picea* förekommer regelbundet och uppgår vanligen till ca 5 %. *Betula* vanligen 10 till 20 %. *Alnus* och *Ekblandskog* (framför allt *Quercus*) och *Corylus* är rikare än i zon I vanligen 2 till 5 % ibland dock avsevärt mer. Av *Fagus* och *Carpinus* här och där spridda pollenkorn (Munthe H, Hede J E och v Post L, sid 111).

Först under det senaste årtusendet registrerar pollenfloran en allmän, mycket stark tillbakagång av lövskogen och ett motsvarande tilltagande av tall och gran. I samband härmed försvinner boken och avenboken. Tillbakagången av lövskogen tillskrivs klimatförändringar. Människans ingrepp har dock också haft betydelse särskilt uppodlingarna av de bättre, lövträdsbevuxna, jordarna (Munthe H, Hede J E och v Post L, sid 127). Av ovanstående framgår att lövskogen gått kraftigt tillbaka och att tall- och granskog har ökat i frekvens under de senaste 2000 åren samt att vissa lövträdsarter såsom lind och bok nästan helt försvunnit ur den gotländska floran. Förutom ovan uppräknade träd och buskar fanns i den gotländska floran bl a följande: ask (*fraxinus*), asp (*populus*), idegran (*taxus*), lönn (*acer platanoides*), oxel (*sorbus intermedia*), rönn (*sorbus aucuparia*) och äppel (*pyrus*) samt en (*juniperus*), fläder (*sambucus*), murgröna (*hedera helix*), slån (*prunus*) och vide (*salix*).

BEBYGGELSEN VID VALLHAGAR--ETT JÄMFÖRBART OMRÅDE

Forntidsbebyggelsen Vallhagar i Fröjel socken utgrävdes nästan i sin helhet åren efter 2:a världskriget. Detta område var bebott i stort sett under romersk järnålder och folkvandringstid, dvs under här aktuell tid. Bebyggelsen låg på dränerande jordar med ett skogsområde på ena sidan och med ett våtmarksområde på den andra sidan på samma sätt som ovan redovisats för boplatssområdet i Eke. De enda påtagliga skillnaderna var att Vallhagars skogsområde växte på kalkhällmark medan skogen i Eke växte på vittringsjord av ekemärgelsten samt att avståndet till havet var betydligt större för Vallhagarborna. Vi kan alltså utgå ifrån att naturförutsättningarna och levnadsbetingelserna för folket i Vallhagar och för folket i Eke var relativt lika. Resultaten från Vallhagarutgrävningarna bör därför också i princip gälla för bosättningen på åker nr 64 i Eke.

Vid utgrävningarna i Vallhagar hittades inne husen brända sädeskorn av råg (*secale cereale*), korn (*hordeum*) och vete (*triticum*). Havre (*gramineæ*) odlades troligen inte vid Vallhagar, eftersom det ej hittades, vilket är anmärkningsvärt. Havre var en viktig nyttoväxt hos kelter, germaner och slaver. Följande uppgifter från Vallhagarpublikationerna om sädesslagen kan också nämnas: Emmervete odlades på Gotland under sten- och bronsålder (sid 665). Rågen kom till Gotland under 200-talet (sid 669). Korn var den viktigaste brödfödan under romersk järnålder (..barley was the most important bread corn, sid 695). Även frön av oljelin (*linum*) hittades. Bland sädeskornen hittade man också bl a följande sk ogräs: svinmålla (*chenopodium album*), cikoria (*cichorium*), gråbo (*artemisia vulgaris*), malört (*artemisia absinthium*), nässla (*urtica*), svalört (*chelidonium*), ärtor (*pisum*) och flyghavre (*avena fatua*) (Helback 1955, sid 696).

Trots att dåtidens åkrar var mycket små torde dock säd och övriga kulturväxter haft en stor betydelse. John Nihlén skriver bl a: "Under järnåldern spelade den vegetabiliska födan säkert större roll än man i allmänhet föreställer sig. Utom sädesslagen odlades som redan nämnts troligen rovor och kålrötter. Tacitus' *agrestia poma* och *fruges*, vilka förvarades i underjordiska hålor för köldens skull, avser troligen rovor..... Vid husgrunderna förekomma ofta apel, slån, oxel, nypon; de ha troligen varit kulturväxter under järnåldern eller i varje fall liksom hasseln utnyttjats vid hushållningen". (Nihlén och Boëthius 1933, sid 220.)

Vid Vallhagar har man också hittat djurben inne i husen. Dessa ben har tolkats som matavfall. Fynden fördelar sig enligt följande (Gejvall 1955, sid 799):

Hund	Canis	i 6 hus av 21	Totalt 13 ben
Räv	Vulpes	i 1 hus av 21	Totalt (1) ben
Katt	Felis	i 2 hus av 21	Totalt 2 ben
Säl	Phoca	i 12 hus av 21	Totalt 19 ben
Svin	Sus	i 14 hus av 21	Totalt 51 ben
Får/Get	Ovis/Capra	i 20 hus av 21	Totalt 334 ben
Nöt	Bos	i 21 hus av 21	Totalt 403 ben
Fågel	Aves	i 13 hus av 21	Totalt 22 ben
Häst	Equus	i 19 hus av 21	Totalt okänt

Det är anmärkningsvärt att man har hittat hästben i nästan alla hus. Vid undersökning av hästbenens storlek visade det sig att dessa av allt att döma härrör från så kallade skogsruss eller som det egentligen bör heta skogsbaggar. Lundholm skriver bl a följande:

"The preceding account makes it clear that the Vallhagar horses and modern forest russi are identical, and must be considered as a dwarf type of mainland horse" (Lundholm 1955,

sid 811). (Den föregående redovisningen gör det klart att Vallhagarhästarna och moderna skogsruss är identiska och måste anses som en dvärgtyp av fastlandets häst.)

På en annan stengrundsboplats i Eke (Smiss 1:22, åker nr 32) där bevarandeförhållandena för ben är mycket bättre än på åker 64 har jag samlat in ben. Insamlingen har skett på så sätt att synliga ben och tänder i markytan har tillvaratagits. Insamlingen utfördes vid två olika tillfällen. Resultatet blev ca 15 kg (tre bärkassar), ca 9,3 kg ben och ca 5,7 kg tänder.

Osteolog Berit Sigvallius har grovsorterat ca hälften av benmaterialet och samtliga tänder. Sigvallius har lämnat följande kommentarer:

- Tänder:** Mest av nöt, därefter av får/get, häst och gris, mängder i nämnd ordning. Få unga djur (få mjölk tänder). Få riktigt gamla djur. De flesta har medelmåttigt slitna tänder.
- Ben:** Benmaterialet består mest av nötbena, därefter får/get och något gris samt enstaka hästben och något fågelben. Benen kommer från både unga och vuxna djur. Benen representerar alla delar av djurkropparna. Typisk sammansättning från boplatser på landet. Ett mellanfotsben (bakben) av häst (*Metatarsus*), troligen en islägg.

Jag har räknat de tänder som Berit Sigvallius grovsorterat. Resultatet blev som följer:

Nöt:	mycket stora	50 st	Får/get:	stora	78 st
	stora	50 st		mindre	64 st
	mindre	28 st		små och delar	12 st
	små och delar	134 st			
Häst:	stora	22 st	Gris:	bete	1 st
	mindre	9 st		mindre	7 st

En mindre påse med obestämda tandfragment.

Kulturgeograf Dan Carlsson har i sin avhandling om Kulturlandskapets utveckling på Gotland redovisat ett benmaterial som kommer från en grävning av stengrundsbebyggelsen vid Stånga annex. Han skriver: "En genomgång av benmaterialet (5,7 kg) från lagren tillhörande stengrunderna i schakt 1 och 3 har gett följande djurarter: Nöt 46 %, häst 18 %, nöt/häst 3 %, får/get 29 %, svin 3 %, hund 0,6 %, gnagare 0,002 %, fågel 0,3 %, säl 0,04 % och fisk 0,001 %" (Carlsson 1979, sid 83). En jämförelse med benmaterialet från Vallhagar visar att det råder stor överensstämmelse mellan de två fyndorterna beträffande förekomsten av olika djurarter.

Vi kan se en relativt stor samstämmighet i benmaterialet från de tre platserna. Tillgången på säl tycks dock ha varit större i Vallhagar än i Stånga. I Eke saknas sälbenen helt. Endast från Stånga redovisas fiskben, dock i mycket ringa mängd. Att fiskbenen saknas vid Vallhagar torde inte bero på frånvaron av fiskföda utan på att fiskbenen har sämre bevaringsgrad och på grävningstekniken där fiskbenen ej sparades. I stort gäller samma förhållande för Eke. Av fågelbenen från Vallhagar har följande arter identifierats: kråka (*corvus cornix*), kaja (*corvus monedula*), stare (*sturnus vulgaris*), björktrast (*turdus pilaris*), grågås (*anser anser*), gräsand (*anas platyrhynchos*), stjärtand (*anas acuta*), småskrake (*mergamus serrator*), ringduva (*columba palumbus*), skogsduva (*columba oenas*), rapphöna (*perdix perdix*) och tamhöns (*gallus domesticus*) (Lepiksaar 1955, sid 814 ff). Alla dessa fågelarter torde ha funnits med på den dåtida matsedeln. Förutom sälar och fåglar samt något gnagare finns inga ben av vilda djur i ovan redovisat material med undantag av ett ben av räv. Svinbenen antas allmänt komma från tamsvin, liksom hundbenen från tam hund. Det är dock troligt att hästbenen från både Vallhagar och Stånga kommer från den gotländska vildhästen, den s k "Skogsbaggen"

eftersom benen indikerar samma ras som skogsbaggen (Lundholm 1955, sid 811). Hästtänderna från Eke är till stor del tänder från en betydligt större hästras (den största (kind?)tanden har måtten 78x26x26 mm) och torde för den skull komma från tamhäst. Eftersom ben från vilda djur till stor del saknas i redovisat material torde dessa djur ej haft någon framträdande plats på menyn.

BOSÄTTNINGEN OCH LANDSKAPET

För att komma fram till hur den romerska järnålderns bondgård såg ut och vad befolkningen levde av och hur det ekosystem fungerade i vilket gårdens folk ingick som en viktig del får vi gå till vad tidigare forskare kommit fram till. John Nihlén skriver: "Närmast gårdstomten låg den lilla åkern, till denna stötte de naturliga ängarna och beteshagarna (omgivna liksom åkarna av gärdesgårdar) och därefter vidtog utmarken med sina olika svedjor.....På svedjorna har man i allmänhet odlat de i Norden urgamla kulturväxterna rova och kålrot.....Även lin, korn och råg odlades i gammal tid på svedjorna....." (Nihlén och Boëthius 1933, sid 219). Dan Carlsson skriver angående stengrundsbygden (Uo består av 6 socknar på mellersta Gotland). Gårdarnas inägoareal varierar men ett medeltal är 17,6 ha per gård. Åkermarken torde variera mellan 1,0 och 2,5 ha med ett genomsnitt av 1,6 ha (Carlsson 1979, sid 119). Inägomarken var lika stor år 500 som år 1700. Även gårdsantalet var i stort detsamma vid de två tidpunkterna medan bebyggelsen hade andra lägen år 1700 än den hade år 500 (Carlsson 1979, sid 126).

Carlsson skriver vidare: "Den ringa åkerarealen antyder ett ensädesbruk med hela eller större delen av åkermarken årligen besädd. Den intensiva odlingen ställer stora krav på näringstillförseln till åkern och regelbunden tillförsel av gödsel är därför nödvändig för att bibehålla åkerns avkastning.....Kreaturen betar i huvudsak på utmarken. Inom animalieproduktionen har fårens betydelse ökat i förhållande till nötboskapen (Carlsson 1979, sid 154).

Göran Burenhult skriver: "Den agrara expansionen under järnåldern skulle dock i stort ske inom andra områden än under tidigare perioder. Av de lätta jordar där bronsålderns extensiva boskapsskötsel med stor framgång kunnat bedrivas, och där lövskogen lätt kunnat röjas för att skapa nya betesmarker, fanns inte mycket kvar.....Det blev istället allt oftare de tunga lerjordarna som skulle skapa underlaget för den nya jordbruksexpansionen. Med förbättrade jordbruksredskap, hägnader och uppröjda odlings- och betesytor i avgränsade parceller som möjliggjorde gödsling med naturgödsel och hushållsavfall skapades efter hand ett nytt kulturlandskap i vårt land,....(Burenhult 1984, sid 15). Burenhult skriver också: En detaljerad och djup kunskap om landskapets och naturmiljöns utseende vid olika tidpunkter är alltså en förutsättning för att vi skall kunna förstå människornas livsvillkor och försörjningsmönster, d v s det ekosystem i vilket man levde. Läger man därtill vetenskapen om att sociala och religiösa strukturer inom förhistoriska samhällen, liksom redskapsinventarier, bosättningar, gravskick och symbolvärld, i hög grad är präglade av just ekonomiska system eller näringsfång, inser man lätt betydelsen av en miljöhistorisk analys (Burenhult 1997, sid 32).

EN BOSTADSMILJÖ UNDER FÖRHISTORISK TID-- EN SAMMANFATTNING

Av ovanstående kan vi ana en bondgård väl integrerad i sin miljö. Folket utnyttjade alla tillgängliga resurser för sin försörjning. Man hade små permanent brukade åkrar som göddes med boskapens vintergödsel och kanske även med hushållsavfall och aska. På utmarken hade man svedjor där främst rovor odlades. Man samlade också in många olika sorters vilda frukter bär och frön. Man hade relativt stora besättningar av nöt och får/get. Dessa djur gav först och främst mjölk och i andra hand kött. Vilda djur och fåglar utnyttjades också till föda då tillfälle gavs, men någon större tillgång på vilt tycks det ej ha varit, kanske kunde dock ett dödat

gotlandsruss ge ett gott tillskott av färsk mat fram mot vårkanten då russen vandrade ut från de stora skogarna. Säljakten gav endast gott resultat på vissa delar av kusten. För ekeborna torde sälen ej haft någon större betydelse. Fisket var som vanligt ett osäkert näringsfång, men som under vissa perioder gav rika fångster. Samhället var också relativt stabilt och klarade många svåra år utan större katastrofer. T ex kunde man vid foderbrist på vårvintern använda ag- eller halmtaken på uthusen som nödfoder till djuren.

Baugar--Ett forntida aktivitetsområde

Baugar är ett relativt naturskönt skogsområde i östra delen av Eke socken på gränsen mot Rone. Genom området går Litorinavallen som mest består av sand. Denna ca 7000 år gamla strandvall, som bitvis är kraftigt markerad i naturen, går fram i flera bågformationer.

Det torde vara dessa bågformationer som gett området sitt namn. "Baugar" lär nämligen vara ett gammalt germanskt ord med betydelsen "bågar".

I den gamla isländska lagsamlingen Grágás finns ett avsnitt kallat »Baugatal«. Det är här fråga om "blodspengar" som skulle betalas till den dräptes närmaste släktingar. "Pengarna" bestod av silverringar med bestämd vikt. (Hagerman 1997, sid 38.)

24 öres ringen (3 mark) skulle ges till fader, son och broder. 20 öres ringen skulle ges till farfar och sonson, morfar och dotterson. 16 öres ringen (2 mark) skulle ges till farbror och brorson, morbror och systerson. 12 öresringen skulle ges till farbrors söner, fasters och morbrors söner samt mosters söner.

I denna lagsamling avser alltså BAUGAR ringar, sådana ringar som var avsedda för betalning. Det gamla germanska ordet BAUGAR torde dock betyda "bågar". Om Baugar i Eke avser ringar eller bågar torde aldrig med säkerhet kunna avgöras. Naturformationerna tyder ju på att det är fråga om "bågar". Ett skogsområde nära Baugar kallas dock fortfarande för Ringen. Det är osäkert om det finnas ett samband mellan Baugar och Ringen.

Baugar ligger i utkanten av ett äldre kulturområde vilket omfattar Uggårde och Vinarve i Rone. Detta kulturområde och bebyggelsecentrum torde ha sina rötter ner i stenåldern. Områdets storhetstid tycks dock börja under bronsåldern för ca 3200 år sedan för att kanske nå ett maximum någon gång kring tiden för Kristi födelse. Trakten förefaller ha varit relativt tätbebyggd ännu under 500-talet men redan under 600-talet torde folket ha lämnat området. Stora delar av denna bygd har sedan sovit sin törnrosasömn ända in i vår tid även om både Vinarve och Uggårde gårdar ligger i utkanten av det tidigare befolkade området. På grund av att Baugar ej utnyttjats för annat än för bete och skogshuggning under de sista 1000 åren finns ovanligt många spår av den tidigare verksamheten bevarade.

Till de tidigaste spåren efter befolkningen i Vinarve- Uggarde- Baugarområdet hör en av Gotlands största ansamlingar av bronsåldersrösen. Det är ett 20-tal stora rösen med Uggard-roir som det mest kända. Vid de grävningar i Vinarveområdet som kulturgeograferna gjorde i slutet av 1970-talet påträffades också en del spår som kunde hänföras till bronsåldern. Bl a hittade man något vilket tolkades som botten till en hydda eller en kätaliknande byggnad.

Nästa stora fornlämningsgrupp i Vinarve-Uggardeområdet är Gotlands största koncentration av så kallade fornåkrar. Det är åkervallar och åkerytor från århundradena före Kristi födelse. Man bedrev nämligen extensivt jordbruk. Det vill säga att man brukade samma åker ca 3-5 år utan att gödsla åkern. Därefter fick åkern ligga outnyttjad under lång tid, kanske 15-30 år, och man odlade andra åkrar under tiden. Brukningen gick så till att man "ärjade" jorden med årder eller spetsplog. Först i en riktning och sedan vinkelrätt mot den första riktningen. Detta medförde att man drog jord med sig till åkerns kanter. Efter några hundra års odling hade man

dragit ut det mesta av det bördiga jordlagret till åkerkanterna som då hade blivit höga vallar och i själva åkerytan hade man kommit ner till närmast steril jord. Vid detta läge lönade det sig ej längre att odla åkern och man övergav den. Det var dock ej endast ärjningen som skapade vallarna, utan även jordflykt. Dessa jordar som låg på Litorinavallen hade nämligen ett stort inslag av sand. Tydligt låg dessa åkrar ofta öppna vid torr väderlek. Kom det då att blåsa flög en stor del av sanden iväg och lade sig vid åkerrenen.

I dag kan man skönja dessa åkervallar som omger relativt djupa försänkningar på omkring ca 30x30 m. Där marklagret innehåller stora mängder sand kan dessa vallar bli mycket markanta.

Under tiden kring Kristi födelse, eller kanske något tidigare, har också Gudings slott (fornborg) varit i bruk. Denna fornborg, liksom Ronnings fornborg, ligger på 5-meters nivån. Bägge borgarna ligger på små uddar, som vid aktuell tid har skjutit ut i vattnet. Det är därför som stenmurarna är högst och bredast upp mot land. Gudings slott har säkert både byggts och brukats av befolkningen som bott vid Vinarve-Uggard-Baugar (se fig 6, sid 9).

Den sista stora fornlämningsgruppen i området är byggnadsgrunderna från romersk järnålder, dvs tiden för Kristi födelse och några århundraden framåt. Dessa byggnadsgrunder kallar vi ju på gotländska för "kämpgravar". Till kämpgravarna hör ett omfattande system av så kallade stenvastar. Dessa stenvastar har under sin brukningstid varit stengärdesgårdar vilka inhägnat gårdarnas inägor, det vill säga åkrar och slåtterängar.

Då kämpgravsbebyggelsen övergavs, vilket troligen skedde någon gång i slutet på 500-talet eller i början av 600-talet, torde området så småningom ha lämnats öde i större eller mindre utsträckning. Människorna torde då ha flyttat högre upp i landet, i stort sett till de områden som brukas ännu idag.

Inom det skogsparti som kallas Baugar och som nu tillhör Hallvide i Eke finns idag följande kända och synliga fornlämningar:

Resterna av ett större bronsåldersröse i sydvästra delen av området.

Det är i stort sett endast kantkedjan som finns kvar då man har tagit sten från röset för att bygga stentun.

Ett mindre område med stensättningar längst mot söder.

Dessa stensättningar är troligen gravar från järnålder.

Ett omfattande stenvastsystem som omsluter området i en vid båge (se fig 6, sid 9).

Största delen av vastarna tillhör, relativt säkert, kämpgravsbebyggelsen. En del av vastarna, vilka går relativt parallellt med sockengränsen, kan dock vara från senare tid.

Två kämpgravsgrunder vilka ligger på sockengränsen nordnordväst om Baugar.

De två husgrunderna är relativt säkert resterna av en gård från vår tideräkningens första århundraden.

Minst två, icke registrerade, kämpgravsgrunder vilka ligger i områdets sydöstra del.

Dessa grunder är relativt små och är svåra att upptäcka. Det är tveksamt om det varit hus bebodda av människor, snarare har det varit någon typ av stall eller lador.

Utanför ekegränsen i Rone finns ett stort antal fornminnen. Dessa redovisas ej här.

Som framgår av ovanstående redovisning har området som kallas Baugar en lång historia väl värd att känna till. Jag är övertygad om att några mindre utgrävningar inom området skulle lämna mycket ny information om gångna tiders aktiviteter och om hur området har använts av forntidens människor.

Fornborgen "Gudings slott" - Ett försök till beskrivning och datering

Inom Eke socken finns endast en känd fornborg. Den ligger i strandskogen på ca 5 m nivå över havet och ca 700 m från stranden i socknens östra del (se fig 6, sid 9). Fornborgen kallas "Gudings slott". Ca 400 m utanför sockengränsen mot Grötlingbo ligger ytterligare en fornborg i strandskogen (se fig 6). Denna fornborg, vilken ligger på Ronnings mark, har mycket stora likheter med Gudings slott (bl a ligger båda längst ut på en mindre åsrygg) och torde vara samtida med denna. Här nedan beskrivs dock endast Gudings slott. Faktauppgifterna har i huvudsak tagits från 1978 års fornminnesinventering.

Fornborgen är av typ flatmarksborg. Den är byggd på ändan av en svag åsrygg, som höjer sig ca 1 m över omgivande terräng. Åsryggen fortsätter mot nordväst, upp mot landet. Det som idag finns kvar av borgen är en kullerstensvall vilken omsluter borgområdet. Borgens mått är i nv-so ca 150 m och i sv-no ca 90 m. Formen är oregelbunden - fyrkantig. Stenvallen är 3 - 7 m bred och 0,3 - 0,7 m hög. Det övervägande antalet stenar i vallen är 0,3 - 0,5 m i diameter, d v s en mansbörda. Vallen är störst i nv, upp mot landet, och mycket liten i so, mot havet. En ca 2 m bred öppning finns i nv, där vallen är störst och åsryggen högst. Inom och i anslutning till vallen finns sammanlagt 15 synliga stensättningar varav en har undersökts (se sid 52). Utöver den förväntade graven under stensättningen framkom ytterligare tre gravar med dateringar till vikingatid.

Fornborgar av låglandstyp har i flera fall daterats till förromersk järnålder - tidig romersk järnålder (Manneke 1979, sid 119 och Carlsson 1979, sid 84) d v s till vår tideräknings början.

Följande teoretiska resonemang visar att en trolig anläggningstid för Gudings slott är förromersk järnålder. Antar vi att borgen var en försvarsanläggning är den enda möjligheten, ur strategisk synpunkt, att den har byggts nere vid stranden, direkt i vattenlinjen. Detta förklarar också att Gudings slott och borgen i Grötlingbo ligger på precis samma nivå över havet, givetvis under förutsättning att de båda borgarna är samtida.

Vid en placering intill stranden visar terrängförhållandena att borgen kom att ligga på en halvö med vatten på tre sidor. Detta ger också en förklaring till varför vallen är mycket liten i so, då havet där gav skydd och varför vallen är störst i nv, där inget skyddande vatten fanns.

Är antagandet riktigt, att borgen byggts vid stranden, går det också att göra en grov datering av tidpunkten för dess tillkomst. Per Lundström visar, att strandlinjen vid Idåns mynning (vid Paviken) omkring år 1000 e Kr låg ca 2,5 m över havets nuvarande nivå (Lundström 1981, sid 30). För Paviken ligger LG (litorinagränsen) på ca 20-metersnivån. 2,5 m nivån ger då 12,5 % av LG. För vårt område ligger LG på ca 15 m. 12,5 % blir här 1,875 m. Vi kan därför anta att landhöjningen i vårt fall har varit ca 1,9 m från år 1000 e Kr till nutid (se även Munthe H, Hede J E och L v Post 1925, sid 54 och tavl 6). Vi förutsätter också att landhöjningen har avtagit med tiden, vilket ju är allmänt vedertaget (se även Munthe H, Hede J E och L v Post 1925, sid 76f och tavl 7). Borgen, som nu ligger ca 5 m över havets nivå bör då ha legat vid stranden för ca 2200 - 2500 år sedan. Flera indicier pekar mot tidig förromersk järnålder, t ex följande: Inom Eke socken finns i strandskogen 12 storrosen (se fig 5 sid 7 och sid 47) vilka ligger mellan 6 - 13 m över havet. Inget av dessa ligger alltså på lika låg nivå som fornborgen. Allmänt antages att dessa strandnära stenrosen har uppförts under bronsåldern även om en del av de högst liggande kan ha påbörjats under sen stenålder. Man antar också att dessa rosén har byggts för att vara synliga från havet, alltså vid stranden eller i dess

närhet (Stenberger 1941, sid 15f och 1964, sid 178f). Enligt ovanstående skall fornborgen alltså vara något yngre än de yngsta storlösena från bronsåldern och bör därför vara anlagd för ca 2500 år sedan. Min datering av borgen stämmer även väl överens med Nyléns teori (Nylén 1973, sid 28f). Han skriver: "Vid tiden för Kristi födelse skulle alltså Gotland ha kunnat se ut på följande sätt: Kring öns kuster utbreder sig en från fast bebyggelse i huvudsak fri zon". Alltså, borgen blev anlagd före den tid då "de stora skeppen" började härja Gotlands kustzoner. Borgen skulle då, med ovanstående teori som grund, ha mist sin funktion vid tiden för Kristi födelse. Alternativt skulle det vara "fienden" som använde anläggningen. Det är ju helt klart att borgen har de kraftigaste murarna mot landsidan. Under alla förutsättningar kan ej borgens användningstid ha varit särskilt lång om den var en försvarsanläggning. Eftersom muren är mycket låg mot havet har borgen ej givit något skydd då landhöjningen fortskridit så långt att man gående eller ridande kunde anfalla från sjösidan. Troligen kan användningstiden högst ha varit några århundraden. Då vikingatidens människor använde borgen som begravningsplats hade den säkert varit öde under lång tid.

Var bodde de människor som byggde borgen? Vi kan inte med säkerhet besvara frågan men följande resonemang är ett troligt svar. Omkring 2 km norr om Gudings slott låg det stora bebyggelseområdet vid Vinarve - Uggårde i Rone (se fig 6, sid 9, se även stycket om Baugar sid 125f). Vid utgrävningar inom detta område har man hittat spår av mänskliga aktiviteter, vilka går tillbaka till äldsta bronsålder (Österholm 1979, sid 24). På grund av det mycket stora fossila åkersystemet vid Vinarve (Österholm 1979, sid 3) kan man anta, att befolkningen varit relativt talrik i området under förromersk järnålder då borgen troligen byggdes. Fornborgen på Ronnings mark (söder om Eke, se fig 6) har 17 husgrunder (s k kämpgravar) inom 1,2 km avstånd. Detta bebyggelsecentrum ligger i Grötlingbo prästänge. Även här finns det ett omfattande system av fossila åkrar, troligen från förromersk järnålder. Allt tyder därför på att de båda största bebyggelsecentra i området vid den aktuella tiden - tiden före Kristi födelse - legat vid Vinarve i Rone och i Grötlingbo prästänge, alltså 2,0 resp 1,2 km från var sin fornborg. Det är därför sannolikt att det var människorna från dessa bebyggelsecentra som byggde borgarna.

Hur var borgen byggd? Förutom en kallmur av gråsten vilken troligen hade ett stabiliserande bindverk av hopfogade stockar i muren (jämför bryggkonstruktioner längs Gotlands kuster och så kallade "kistor" vilka ännu uppfördes under 1800-talet) hade säkert muren en träpallisad. Ännu kan man på vissa ställen av murens krön se hur stenarna är placerade så att de lämnar en fyrkantig öppning, en stolpskoning.

Varför byggde man dessa flatmarksborgar? Eftersom borgarnas funktion ej är klarlagd kan ej frågan besvaras. Utgår man däremot från att borgarna var försvarsanläggningar, vilket är mest sannolikt, finns det i stort sett endast två förklaringar. Anfall utifrån havet eller inre stridig- heter. Varför byggdes borgarna vid havet på mer än 1 km avstånd från bebyggelsen. Bygg- platsen valdes troligen på grund av flera faktorer. En viktig faktor var utan tvekan möjlig- heten till ett gott försvar med minsta möjliga arbetsinsats. D v s vattnet var ett gott skydd på tre sidor. Dessutom erbjöd säkert den öppna stranden ett gott och rikligt stenmaterial till vallbyggnad. Ovanstående resonemang tyder på att anfallen ej kom från havet utan från land. Antingen från en utifrån kommande fiende som tidigare gått iland eller från andra delar av öns befolkning. Ja, frågorna är många och de flesta svaren är osäkra. Ett vet vi dock, att den tidens människor fann det befogat att bygga en anläggning vilken fordrade en stor och omfattande arbetsinsats.

Offerplats vid Hallebacke i Eke?

Det finns många indicier som tyder på att området vid Halle backe, eller som den nu heter Alveskogsbacke, har varit ett centrum i trakten, kanske i första hand under tiden romersk järn-ålder-vendeltid (vid vägskälet no om Eke kyrka på fig 4, sid 6. Se också och skiss, sid 71).

Gårdsparterna vid Alveskogs i Eke ligger nu, och låg vid skattnöjningen 1703, ca 1000 m nord till nordväst om Halle backe. Trots relativt omfattande sökningar med metalldetektor i området kring Alveskogsparterna finns det inga säkra indikationer på att det har funnits någon större gårdsbebyggelse vid Alveskogs under vikingatiden eller tidigare. Det är därför troligt att Alveskogs gård, om den funnits under förhistorisk tid, har legat någon annanstans. Alveskogs mark går som en tarm, ca 200 m bred, på östra sidan av Alveskogskvior, ända fram till Halle backe. Så var förhållandet redan enligt skattnöjningskartan 1703 och så är det nu. Det är därför mycket möjligt att Alveskogs gård låg i närheten av Halle backe under förhistorisk tid.

Åkrarna uppe på Halle backe hette år 1745 Etmansåker och Backåker. Backåker tillhörde Binge och Gudings i Alva (vilka båda tillhörde Eke ting) medan Etmansåker tillhörde Alveskogs i Eke. Vid Laga skiftet på 1890-talet hette åkrarna Ekmansåker och Backåker.

Åkern på västra sidan om Alveskogskvior mitt emot Backåker och Etmansåker hette år 1745 Öjbiennen och heter så än idag (se fig 10, sid 130). Enligt A Enekvist Visby (muntligt meddelande) är det fullt möjligt, eller rent av troligt, att Etmansåker är den åker som tillhörde Ättemannen, det vill säga den man som var satt att sköta och vakta en offerplats (eller ett hednatempel?).

En av bönderna vid Alveskogs, Ludvig Alfvegren lämnade år 1869 in en silverskatt som bestod av mynt, torshammare och bitsilver. Skattens nedläggningstid var ca år 1100. Ingen vet var skatten hittades. Kartor på Lantmäteriet visar var Alfvegrens mark var belägen i slutet på 1860-talet. Det mesta av Alfvegrens odlade mark har sedan kontrollerats med metalldetektor. Endast på den mark som låg vid Halle backe har jag fått indicier om en boplat, troligen från sen vikingatid. På denna plats vid Halle backe är marken något mörkare än omgivande mark. Fosfathalterna i jorden är höga och vid plöjning kommer det upp större sten. Dessutom har jag hittat en del av ett ringspanne med polyedrisk ändknopp och flatoval bygel, en kniv, 9 st bronsfragment ("klumpar" och plåtar), en mycket stor järnklump (150x76x40 mm) samt diverse järnföremål som varken går att datera eller bestämma till funktion. Det är alltså troligt (då motsägende indicier saknas) att silverskatten från år 1869 har hittats vid Halle backe och att där har funnits en senvikingatida bebyggelse, (t ex boplat för ättemannen, se ovan).

Gårdsnamnet Alveskogs är med stor säkerhet en svensk förvanskning av ett tidigare namn "Alsku" (skrevs Alsku så sent som år 1734). Al betyder ju offerplats, hednatempel eller liknande. "-sku" är enligt A Enekvist (muntligt) svårtytt, jämför dock med sockennamnet Alskog. "Alsku" har troligen tidigare varit namnet på Bote gård i Alskog (muntligt A Enekvist) i vars nära omgivning man har hittat minst tre silverskatter.

INDICIER VILKA TYDER PÅ ATT EN OFFERPLATS ELLER EN AVGUDAPLATS (HEDNATEMPEL) HAR FUNNITS VID HALLE BACKE

För numrering se kartskiss på sid 130. Nummer inom () finns ej utsatta på kartskissen.

- (1) Gårdsnamnet "Alsku", se ovan.
- (2) Åkernamnet "Etmansåker", se ovan.
- (3) Vid skattnöjningen 1703 hade 9 av socknens 10 gårdar (med undantag av Härdarve som var en "dubbelgård" tillsammans med Petsarve) markinnehav i närheten av

OMRÅDET KRING ALVESKOGS- BACKE (HALLEBACKE) I EKE

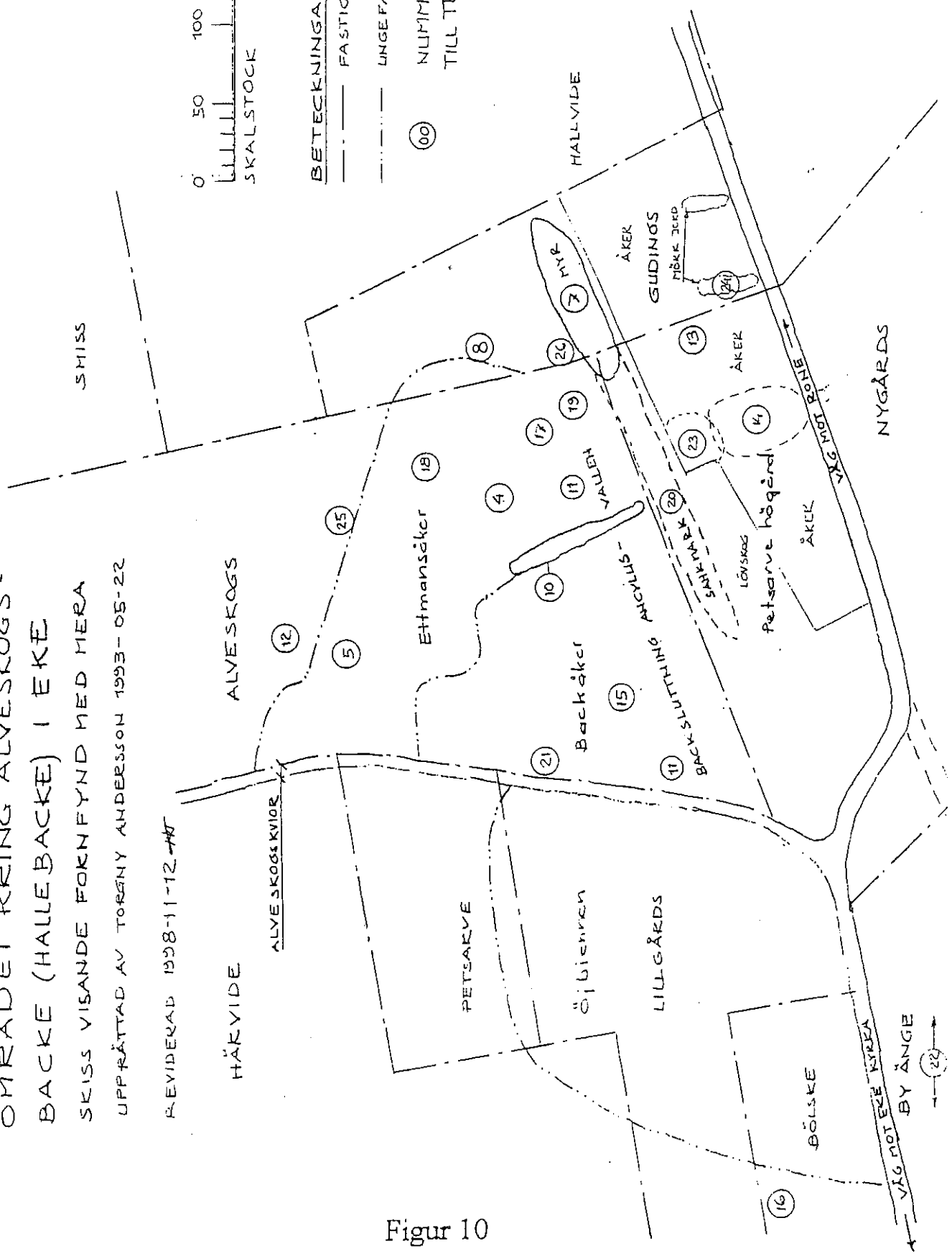
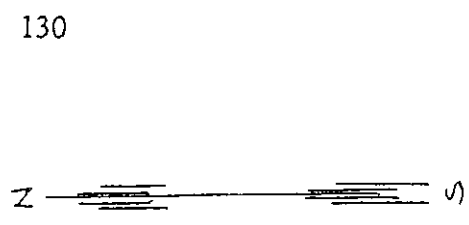
SKISS VISANDE FORNFYND MED MERA
 UPPRÄTTAD AV TORENY ANDERSSON 1993-05-22

REVIDERAD 1998-11-12 ~~AT~~

0 50 100 150 200 M
 SKALSTOCK

BETECKNINGAR
 — FASTIGHETSGRÄNS, 1980-talet
 - - - - - UNGEFÄRLIG ÅKERGRÄNS 1703

NUMMREN HÄNVISAR
 TILL TEXT PÅ SID. 129-132

Figur 10

Halle backe. (Jämför Alltingets plats i Roma där tydligen samtliga 20 ting hade sina speciella markområden.) Ingen annan plats i socknen har haft en så "blandad" markfördelning.

- 4 I början av 1980-talet gick jag och plockade ben och tänder i plöjningslagret på Etmansåker. Det var enormt mycket ben och tänder i marken. Jag har samlat in ca 200 stora tänder (många av häst), en hel bärkasse full. Dessutom har jag minst ett par kassar med andra ben (se också sid 123). Jag har för RAGU gått med metall-detektor på minst 100 vikingatida boplatser och på minst 25 bortodlade "kämpgravar" men jag har aldrig sett en så stor mängd av stora tänder som här på Etmansåker. Det bör ju också ligga kvar en stor mängd ben och tänder (uppskattningsvis ligger ca 80% kvar) då jag bara tog det som var synligt i markytan efter två olika plöjningar. Vid forntida offermåltider åt "kokbröderna" ofta hästkött vilket framgår av utgrävningar. (Jämför Skedemosse på Öland.) Jag hittade också en avlång tärning (som ny) av en typ som man brukar datera till romersk-järnålder.

- 5 Silverskatten med torshammaren bör ha hittats här (se också sid 73). Se min motivering på föregående textsida. Finns det möjligen något generellt samband mellan fynd av torshammare och offerplatser?
- (6) Alveskogs bomärke är en T-runa, (Tors runa) bland annat för Hans Alsku år 1673.
- 7 Nedanför backen finns en mycket liten myr som ej är utdikad. Myren och marken ovanför myren, på backen, har tidigare tillhört Gudings gård. Det bör här nämnas att de tre nuvarande Gudingsgårdarna på Gotland i Eke, Alva och Vallstena alla har samband med myrar som kan ha använts som offerplatser. (Jämför Gudingsåkrarna i Vallstena.)
- 8 Fyndplatsen för 5½ brons Halsringar från folkvandringstid. Ringarna lämnades in till Gotlands Fornsal år 1914. De är redovisade på Gudings men fyndplatsen ligger, som framgår av kartan, mycket nära Etmansåker. Fyndet gjordes av Anton Jakobsson Bölske under odlingsarbete (se också sid 70f).
När Carl Hansson år 1914, som ombud för Riksantikvarieämbetet, skrev till Statens Historiska Museum (avskrift av brevet se sid 70f) och redovisade fyndet berättar han också om andra fynd i området. Se nedan nr 19, 26 och 27.

INDICIER SOM TYDER PÅ ATT HALLE BACKE VARIT ETT CENTRUM I OMRÅDET

- 5 Den troliga boplatzen (se sid 129) och den troliga fyndplatsen för silverskatten 1869 (se ovan).
- (9) Den mycket höga fosfathalten i jorden uppe på backen och den höga fosfathalten i jorden för hela området kring backen (se åker nr 32, sid 36).
- 10 Vinkelrätt mot backsträckningen ligger en bred stenvast vilken jag tidigare tolkat som en "kämpgrav". Då det ligger mycket odlingssten på denna vast är det svårt att avgöra vad det verkligen har varit.
- 11 Under våren 1993 hittade jag två romerska denarer i Etmansåker respektive Backåker.
- 12 På 1970-talet fann man en denar vid betgallring på Etmansåker.
- 13 Nedanför backen kom ett fint svärd i dagen på 1950-talet. Svärdet är med tånge 98 cm långt och största bredden är 4,3 cm (se också sid 72). Jag har dessutom hittat en svärdsknapp med silverinläggningar på ungefär samma ställe som svärdet hittades. Svärdsknappen kan dateras till 800-talet vilket även torde gälla för hela svärdet.
- 14 Då jag gått med metall-detektor på Nygårds mark (fastighetsbeteckning tidigare Bölske 1:37, numera Nygårds 2:1), nere under backen, har jag där samlat ihop en hel mängd bronsfragment: över 50 bitar av bronsplåtar (klipp) och liknande, mer än 25 st bronsbitar vilka tolkas som rester från t ex smältdeglar samt flera hundra brons-

smältor vilka torde vara gjutspill. Många bronsföremål ligger säkert kvar i marken. Alla dessa bronsfynd indicerar klart en verkstads- och bronsgjuteriplats. Även många boplatsföremål, vilka kan dateras till tidsperioden 900-1200 e Kr, har upptagits och inmätts på denna åker. Se även under 23.

- 15 Vid Halle backe, på Backåker, hittades under 1860-talet ett bysantinskt guldmynt (se sid 73). (Fyndplatsen är ej säkert lokaliserad.)
- 16 Vid Lillegårds, strax väster om åkern Öjbiennen hittades år 1919 en guldten som vägde 107,59 gram (se sid 74 och sid 76).
- 17 Ett dosformigt spänne med guldinläggningar (se sid 73) har hittats vid Alveskogs. Fyndet gjordes troligen vid Halle backe på platsen för ett bortodlat stenröse, se även under punkt 19.
- 18 På Ettmansåker fanns det ännu på 1950-talet en djup brya som nu är igenfylld.
- 19 Stenröse som bortodlats. Här fann man bl a benrester enligt brev från Carl Hansson. Diverse småfynd har här upptagits med metalldetektor. Dessa fynd är svåra att datera.
- 20 Under backen mycket nära den förmodade "kämpgraven" uppe på backen finns en stensatt brunn vilken ej använts i "mannaminne".
- 21 Uppe på backen har det funnits en vårdkase. Den fanns där under 1700- och 1800-talen. Den kan givetvis ha stått där även under tidigare århundraden.
- 22 I By änge finns det ett system med gamla stenvastar som torde tillhöra "kämpgravsbebyggelsen".
- 23 Under backen och nära den stensatta brunnen gjordes under hösten 1993 åtskilliga fynd som relativt säkert visar att här har funnits en boplats. Jorden är kraftigt mörkfärgad och fosfathalten är hög. I marken hittades bl a delar av vikingatida smycken, en förgylld och utsirad ring (fynd nr 13 på åker nr 38, se sid 28), viktlo, knivar, tänder, ben m. m. Se även punkt 14.
- 24 Nära platsen för svärdsfyndet hittades under hösten 1993 ett dosformat spänne vilket kan dateras till tiden 600-650 e Kr. Här finns också mörkfärgningar i marken.
- 25 I Ettmansåker finns flera mörkfärgningar av den typ som brukar utmärka boplatser (ej att förväxla med mörkfärgningar efter t ex tjärdalar). På en av dessa hittade jag under våren 1993 en del bronsfragment. Dessa fragment pekar eventuellt mot någon typ av verkstadsplats.
- 26 Vid odling i kanten av myren har man funnit benrester samt en "eldhård". Över myrens smalaste del påträffades en stensatt väg ca 1 meter bred. (Enl. brev från Carl Hansson, se sid 70f. Platsen är inte säkert lokaliserad.)
- (27) Carl Hansson (se punkt 8) skriver vidare "Enligt fleras utsago har just på ifrågasvarande ås på olika tider och ställen hittats en hel del mer eller mindre värdefulla fornfynd".

Alla dessa fynd, fornlämningar och namn, särskilt mängden av hästtänder samt namnet "Alsku", tyder på att vi här kan ha att göra med en offerplats. I följande artikel med titeln "Ortnamnet Eke" framlägges en teori om att Eke har varit en centralort för en del av Gotland, kanske för den södra tredingen. Alltnog, det mesta tyder på att Ekes centrum har legat här vid Halle backe under det första årtusendet av vår tideräkning, alltså före det att kyrkan fanns här. Minst två gårdar, förutom Ettemannens boplats, bör ju också ha legat här nämligen Hagne och Gudings. Se vidare om Gudings under åker nr 38 på sidan 36 och under punkt 23 ovan. För Hagne se under åker nr 40 sid 36 och under B sid 37.

Eke stavkyrka--Hela tingets kyrka?

Eke kyrka genomgick en omfattande restaurering år 1916. Arbetet leddes av byggmästare Nils Pettersson Visby. Församlingsborna ville även åtgärda trägolvet som de ansåg skadat av röta. Byggmästaren tyckte dock att golvet kunde bevaras. Han föreslog därför att golvet skulle undersökas noggrant. Det visade sig då att under det övre golvet fanns ett äldre golv bestående av breda ek- och furuplankor. Pettersson som varit med om att hitta Hemse stavkyrka år 1896 anade att detta äldre golv kunde vara delar av ytterligare en stavkyrka. Sveriges främste kännare på området, doktor Ekhoﬀ som for ner ifrån Stockholm, kunde också bekräfta att så var fallet. 29 st ekplankor och 37 st furuplankor samt 2 långa bjälkar och en ornerad bräda tillvaratogs. En av de breda ekplankorna hade figurmålningar i bysantinsk stil. Målningsscenen har troligen framställt Kristi himmelsfärd.

Statens historiska museum i Stockholm fick förvärva hela materialet för 1000 kr, vilket beräknades motsvara kostnaden för ett nytt golv i kyrkan.

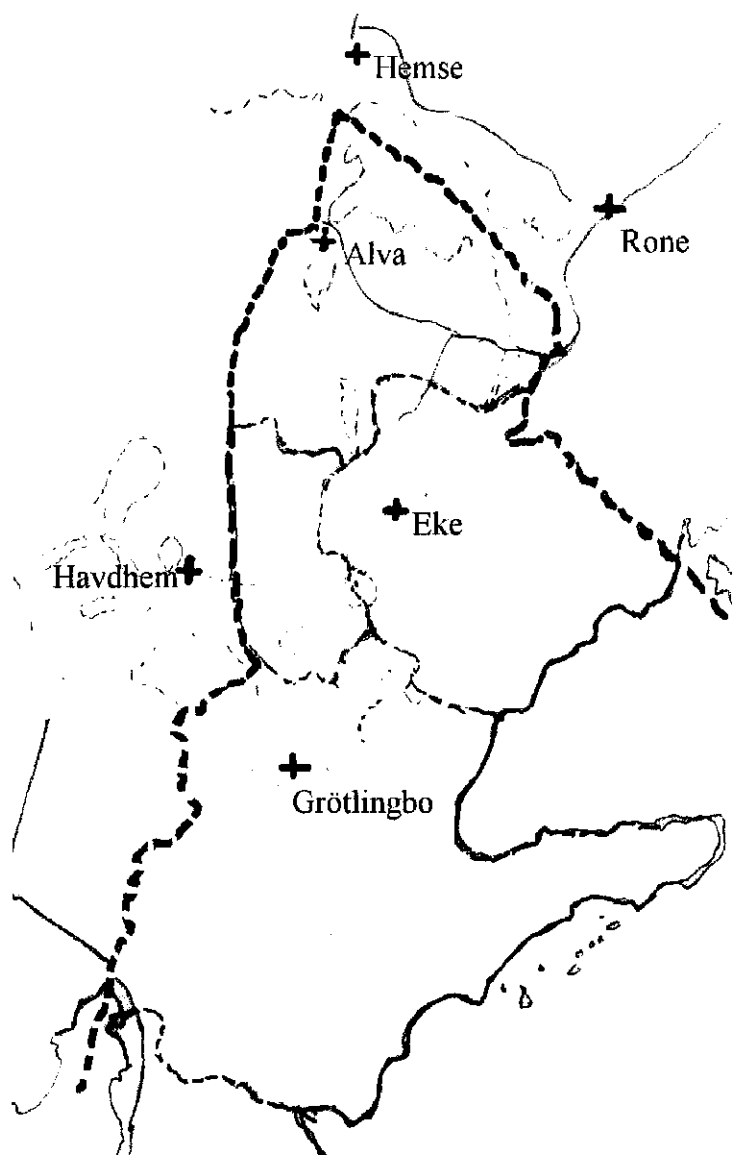
Med hjälp av det bevarade materialet från Eke och med jämförelser med andra fynd av stavkyrkorester har man försökt att skissa en rekonstruktion av Eke stavkyrka. Beräkningar ger vid handen att långhusets grundplan kan ha varit ca 900x610 cm och korets ca 400x350 cm.

Med hjälp av spår i putsen i Silte kyrka har man mätt höjden på den där funna stavkyrkan. I långhusets östra vägg visar spåren att höjden från golv till taknock var 787 cm och takfallets höjd ca 385 cm. Eftersom Eke och Silte stavkyrkor var nästan exakt lika långa torde även höjden för Eke varit lika som i Silte. (Uppgifter ovan tagna från boken *Eke kyrka* av Erland Lagerlöf och Bengt Stolt.)

När kan då Eke stavkyrka ha blivit uppförd och var har den stått? Vilka källor finns till vår kunskap om kyrkobyggnadstiden? En av de äldsta skriftliga källorna är den bok som prosten i Vall H N Strelow utgav år 1633 (Strelow 1633/1978). Han gav dateringar för de flesta kyrkorna på Gotland. Under senare år har en vetenskaplig diskussion uppstått om i vilken grad man kan lita på Strelows dateringar. Det är helt klart att många uppgifter i hans bok får hänvisas till sagovärlden, men hur är det med kyrkodateringarna? Har Strelow haft tillgång till nu försvunna källor? Många forskare har i detta ämne framfört sina åsikter. Ola Kyhlberg har i boken "Gotland mellan arkeologi och historia" framfört tanken att Eke stavkyrka ej har stått i Eke utan i någon grannsocken, förslagsvis i Rone eller i Grötlingbo (Kyhlberg 1991, sid 165). Kyhlberg har också fått tre prover från Eke kyrka dendrokronologiskt daterade (årsringsdatering). Proverna som saknar både vankant och splintved gav årtalen 1072, 1074 och 1075. Enligt Alf Bråthen, som utfört dateringarna, måste minst 9 år läggas till den yngsta dateringen för att få det tidigaste fällningsåret för ekträden. Detta innebär att träden fälldes tidigast år 1084. Det är därför troligt att "Eke" stavkyrka byggdes ca år 1090. Strelow daterar både Rone och Grötlingbo kyrkor till 1090. (Detta bör innebära att någon del av respektive kyrkor, t ex kor, långhus eller altare invigdes detta år.) Både Rone och Grötlingbo nuvarande kyrkor dateras till 1300-talet så skall Strelows årtal stämma måste det vara fråga om tidigare kyrkor, förslagsvis stavkyrkor eftersom ingen stenkyrka på Gotland torde vara uppförd under 1000-talet.

Skall man välja mellan Grötlingbo och Rone som trolig plats för "Eke" stavkyrka så är det ingen tvekan om att man bör välja Grötlingbo, eftersom Eke och Grötlingbo båda tillhörde Eke ting. Allt talar också för att tingen är äldre än sockenindelningen och därför var väl etablerade under den första kyrkobyggnadstiden.

Eke ting omfattade hela Grötlingbo socken, hela Eke socken samt fyra gårdar från Havdhem (Hemöstris, Snevide, Lingvide och Antarve) och åtta gårdar från Alva (Binge, Gudings, Koparve, Stumle, Gandarve, Överöstris, Östris och Butjärve). Gränsen för tinget följde mot väster i stort sett stora landsvägen Grötlingbo-Alva och mot nordost gick gränsen mitt i Alva myr och följde sedan ungefär gränsen mellan Eke och Rone (se skiss nedan).

Skiss av Eke ting med sockengränserna markerade.

Grötlingbo kyrka ligger mycket ocentralt i socknen. Mer än 80% av socknens gårdar ligger söder om kyrkan. Varför denna placering? Jo, väljer man i stället Eke ting som upptagningsområde för Grötlingbo kyrka blir placeringen av kyrkan relativt centralt. Tar man bort de åtta gårdarna i Alva som tillhörde Eke ting så blir Grötlingbo kyrka placerad mitt i tinget i nord-sydlig riktning. Enligt Strelow byggdes Alva kyrka år 1086, fyra år före Grötlingbo. Det är därför naturligt att anta att Alvagårdarna sökte sig till Alva och ej till Grötlingbo.

Sammanfattningsvis kan vi alltså anta att Eke ting byggde sin första kyrka, en stavkyrka, mitt i den aktuella delen av tinget, på nuvarande platsen för Grötlingbo kyrka, men att gårdarna som kom att ingå i Alva socken redan hade anslutit sig till kyrkbygget i Alva. Ungefär samtidigt med att ekeborna ville bygga sin egen kyrka (datering enligt Strelow 1199) byggde grötlingarna sin första stenkyrka. Detta innebar att den gamla stavkyrkan kom att rivas.

Ekeborna hade ju varit med och uppfört stavkyrkan och ville nu ha sin del av det gamla virket från denna. De breda plankorna som var väl tjärsmorda blev ett bra golv i Ekes nya stenkyrka.

Av ovanstående framgår också att Strelows dateringar i aktuella fall inte bara är fullt möjliga utan också ganska troliga. Det är också troligt att det var tinget som byggde den första kyrkan i området och att den placerades i Grötlingbo på stort avstånd från den ännu fungerande offerplatsen på Halle backe (se sid 129ff).

Ortnamnet Eke

Ortnamnet Eke har i regel förknippats med en plats där det växer/växte många ekträd. I socknen Eke har det tidigare också funnits stora arealer med ek- och blandskog.

Det finns dock flera indicier som tyder på att socknens namn har en annan och djupare innebörd. Gustaf Trotzig skriver i boken *Vikingar* (Trotzig 1995, sid 11f):

Många ortnamn kan vara mycket gamla och med hjälp av dem, i kombination med arkeologiska lämningar, kan man dra slutsatser om hur bygder utvecklades och samhället organiserades. Särskilt fantasieggande är alla ortnamn i vilka ingår en hednisk gud, som t.ex. Torsåker. Ortnamn i vilka ingår exempelvis orden al, eke, harg och hov anses också höra ihop med den gamla religionens kultplatser

Det finns många omständigheter som talar för att Eke har hyst en relativt stor kultplats för en hednisk religion (kanske en tidigare religion än Asaläran som troligen ej kom till Norden före folkvandringstid). Denna kultplats kan ha varit ett centrum för religionsutövningen på hela södra Gotland. Kultplatsen låg på Halle backes (nuvarande Alveskogbackens) krön öster om Alveskogskvior. Se även sid 129 - 132.

Den fosfatkarta som framtog av Svenska Sockerfabriks AB på 1930-talet och som torde omfatta all åkermark som tillhörde de sockerbetsodlande bönderna, alltså den största delen av Gotlands odlade mark, visar för Eke sockens del stora områden med höga fosfatvärden. För hela södra Gotland är det endast Rone som kan uppvisa lika stora koncentrationer av fosfatvärden. Centrum för dessa höga värden i Eke socken ligger vid Halle backe. Eftersom höga fosfatvärden klart indikerar bebyggelse och mänsklig aktivitet kan vi utgå ifrån att området kring Halle backe varit relativt tätbebyggt under lång tid. Vid mina undersökningar med metalldetektor i området har många daterbara fynd framkommit. Även tidigare upptagna fynd från området finns dokumenterade. Alla dessa fynd omspanner tiden romersk järnålder fram till medeltid med en viss koncentration för tiden romersk järnålder - vendeltid. (En utförlig redogörelse för fynd i området finns i kapitlet Offerplats vid Halle backe i Eke, sid 129 - 132.)

Av ovan redovisade indicier framgår att området troligen har haft sin storhetstid före vikingatiden. För denna tid saknas helt skriftliga belägg, men det finns ändå en källa som kan ge en möjlig fingervisning om vilken status som den förmodade kultplatsen vid Halle backe i Eke har haft. Det är den gamla tingsindelningen.

Gotland har av ålder varit uppdelat i 6 sättingar och 20 ting varav 4 sättingar hade vardera 3 ting och 2 sättingar hade vardera 4 ting. Norra hälften av ön bestod av Bro, Kräklinge och Rute sättingar medan södra hälften omfattade Hoburgs, Burs och Hejde sättingar. 17 ting var vardera uppdelade i 4 fjärdingar medan Burs ting i Burs sätting var delat i tredingar (Stånga, Burs och När). Dede ting i Bro sätting var delat i hälfter (Roma och Follingbo) vilket även gällde för Eke ting i Hoburgs sätting (Eke och Grötlinge).

Tingsindelningen på Gotland kan föras tillbaka till år 1412 men är säkert betydligt äldre. En del forskare (bl a Agne Enekvist) har tyckt sig ana en tidigare indelning av Gotland i tolfter. Denna indelning skulle möjligen ha sina rötter i folkvandringstid, ca 500 e Kr eller tidigare. Tingsindelningen med 20 ting skulle då ha skett medan Gotland ännu var hedniskt, dvs före år 1000 och med bl a de aktiva kultplatserna som indelande faktorer.

Varför var tre ting delade i mindre antal delar än de övriga tingen? För Burs ting kan man utan vidare se att de tre delarna (Stånga, Burs och När) hade lika många gårdar som de vanliga tingens fyra delar. Återstår Dede ting och Eke ting vilka var betydligt mindre än de andra tingen. Varför denna olikhet? Ingen kan med säkerhet idag förklara varför Dede och Eke ting var mindre än de övriga.

En möjlig förklaring kan ligga i det förhållandet att inom Dede ting låg Roma med alltingsplatsen som troligen också samtidigt var kultplats och att inom Eke ting hade kultplatsen vid Halle backe ungefär samma funktion, d v s var sudertredingens samlingsplats. Utgår vi från Hoburgs och Burs sättingar (som bildade den södra tredingen) ligger Eke precis i mitten av områdets nord-sydliga utsträckning.

Ytterligare ett förhållande kan antyda att Eke ting var ett viktigt ting redan under romersk järnålder och folkvandringstid. På Gotland fanns minst tre äkta Tunagårdar. Dessa tre gårdar låg strategiskt placerade en i varje treding. En av dessa tre gårdar låg inom Eke ting, i Alva socken. Tunagårdarna anses allmänt ha en stark koppling till Sveariket och betecknas vanligen som sveakungens gårdar. Ännu så sent som vid Revisionsbokens upprättande 1653 var Tungårds i Alva delvis befriat från skatt (kungsgårdarna var alltid skattebefriade). För fastigheten betalade bonden vid Smissarve i Rone 1 daler silvermynt till Eke hälft (Sundberg och Silfberg 1974, sid 53). I boken "Länkar till vår forntid-en introduktion till Sveriges Arkeologi" står följande: "Med all säkerhet har Tunagårdarna haft stor betydelse i den tidiga riksbildningen, herrgårdar som hyste kungens närmaste män och som kunde rekrytera krigare i bygden, samtidigt som de fungerade som handelscentra och strategiska knutpunkter. Många av dem har troligen vuxit fram redan under romersk järnålder..." (Burenhult 1988, sid 179). Dessa gotländska Tunagårdar visar att svearna hade ett stort inflytande på ön. Kanske var det också därför som Alvar Strabain (han som enligt Gutasagan ingick ett avtal med Sveakungen) kom ifrån Alva, han var ju av allt att döma granne med kungens Tunagård och hade troligen vissa kontakter med Svearnas kung vare sig denne nu satt i Gamla Uppsala, på Adelsö eller i Sigtuna.

Varför hette tinget Eke ting och ej Grötlinge ting då Grötlingbo under vikingatid och framåt utan tvivel var den mest betydande delen i tinget? Se bara på de många silverskatterna från Grötlingbo mot de två kända från Eke. Se också på kyrkorna, Grötlingbo stor och mäktig i förhållande till den betydligt mindre kyrkan i Eke. Troligen fick tinget sitt namn före vikingatid då Eke var centralorten i området. En del förhistoriska fynd visar att ekeborna under vendeltiden var rika och hade hög status. Tex kommer en av Sveriges rikaste vendeltida (700-750 e Kr) kvinnogravar från Hallvide i Eke. Ett praktstycke, som hittats vid Smiss på 1800-talet, kan ha varit en "hårkrona" (se bild på titelbladet). Detta rikt ornerade och förgyllda föremål från ca 750 e Kr räknas också till klenoderna på Statens Historiska Museum.

Ovanstående är faktorer som tyder på att Eke ting fick sitt namn senast under vendeltid. Troligen kan dock tinget ha fått sitt namn betydligt tidigare, kanske före Kristi födelse.

Sammanfattningsvis kan vi alltså anta att tings- och sockennamnet Eke har med kult att göra och att namnet troligen är långt mer än ett tusen år gammalt. Vidare är det möjligt att Eke med sin kultplats har varit ett centrum på södra Gotland under tiden romersk järnålder - vendeltid, d v s de första sju århundradena av vår tideräkning.

Eke sockens äldsta personnamn

Inom Eke sockens gränser har det bott människor sedan stenåldern. Troligen har området varit befolkat i mer än 6000 år. Alla dessa människor har lystrat till namn och flertalet av dessa namn har för länge sedan försvunnit. Alla personnamn för de första 5000 åren är borta. Det är egentligen endast för de senaste tre hundra åren som vi vet vad de flesta av den tidens ekebor hade för namn. Längre tillbaka vet vi namnen på en del bönder men ej vad deras

hustrur och barn hette. Det allra äldsta namnet för en trolig ekebo bör kunna dateras till 1100-talet.

Då Eke kyrka restaurerades 1916 hittades en gravhäll under långhusets södra portal. För beskrivning av gravhällen se sid 114.

Längs med vänstra kanten av hällen fann man en runinskrift vilken var skadad i bägge ändar men fullt klart kan (i översättning) läsas "...lät göra stenen efter sin hustru Estrid...."

Enligt sakkunskapen är det fullt möjligt att det var den berömde stenmästaren själv, Sighraf, som gjort denna gravhäll efter sin hustru Estrid.

Ovan nämnda runinskrift är utan tvekan den äldsta runinskriften med personnamn från Eke socken och därmed är också namnet Estrid det äldsta kända personnamnet i socknen.

Kvinnonamnet Estrid är inte känt från någon annan gotländsk runinskrift. Däremot är det rikligt belagt i uppländska inskrifter (Jansson & Wessén 1962, sid 63).

Den kanske mest berömda kvinna som burit namnet Estrid var den västslaviska prinsessa som Olof Skötkonung tog till hustru i slutet av 900-talet. Med henne fick Olof sonen Anund som senare fick det kristna tillnamnet Jacob. Olof och Estrid fick också dottern Ingegärd vilken senare gifte sig med Jaroslav och blev drottning över det stora Kievriket i nuvarande Ryssland. Olof hade också en frilla, Edla. Med henne hade han Emund (Edmund Slemme) och Astrid. Både Anund Jacob och Edmund Slemme blev kungar i Sveariket.

Förkortningar

ATA	Antikvarisk-Topografiska Arkivet, Stockholm
BP	Before Present är engelska och betyder före nutid. BP är bestämt till år 1950 e Kr (Användes i samband med dateringar med kol 14 metoden)
C	(före inv nr) = inv numret tillhör Gotlands Fornsals C-serie
C ¹⁴	eller ¹⁴ C är en beteckning för bestämning av ett organiskt ämnes ålder. Man använder en variant av kolatomen, ¹⁴ C, vilken är radioaktiv och sönderfaller med en jämn hastighet. Varje ämne som innehåller kol och ej är äldre än ca 50000 år kan åldersbestämmas.
Fig	Figur
Fv	Fornvännen. Tidskrift för svensk antikvarisk forskning. Utg av KVHAA, Sthlm
GA	Gotländskt Arkiv. Meddelanden från Föreningen Gotlands Fornvännen, Visby
GF	Gotlands Fornsal, Visby
inv nr	inventarienummer
jää	järnåldern
KMK	Kungliga Myntkabinettet, Stockholm
KVHAA	Kungl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm
LG	Litorinagränsen, se förklaring nedan under detta ord
Mbl	KVHAA:s månadsblad, Stockholm
RAGU	Riksantikvarieämbetets Gotlandsundersökningar, Visby
RAÄ	Riksantikvarieämbetet, Stockholm
SHM	Statens Historiska Museer, Stockholm
SGU	Sveriges Geologiska Undersökning, Stockholm
Sv F	Oscar Montelius, Sveriges Forn tid = Svenska Forn saker, Stockholm 1872
Taf	Tafla. Förekommer främst i tyska böcker såsom WKG, VWG och VZG
TOR	Tidskrift för nordisk forn kunskap. Uppsala Universitet, Uppsala
Uo	Undersökningsområdet
WKG	Die Wikingerzeit Gotlands, band I-Abbildungen der grabfunde, Värnamo 1995
VWG	Die Völkerwanderungszeit Gotlands. Stockholm 1935
VZG	Die Vendelzeit Gotlands, del II. Stockholm 1969

Äldre längd-, yt- och rymdmått

Aln	59,38 cm
Kappland	1/32 tunnland eller 1750 kvadratfot, ungefär 154 1/4 m ²
Lopland	1/4 tunnland eller 1234,15 m ²
Mans slätt	Så mycket äng som en man kunde slå på en dag. (Rikare höskörd--mindre yta)
Parm	Ett hömått om 1 kubikfamn eller 27 kubikalnar, ungefär 5,65 m ³ . Även kalksten kunde räknas i parm men innehöll 2 kubikfamnar
Tum	Decimaltum 2,969 cm. Verktum 2,474 cm
Tunnland	56000 kvadratfot eller 14000 kvadratalnar, ungefär 4936,6 m ²
Val	80 st. Användes främst vid räkning av strömming

Förklaringar av enstaka ord

Ancylussjön	var ett sötvattenshav som har efterlämnat en strandvall vilken här i Eke ligger på ca 21 m över nuvarande havsnivå. Ancylussjön hade sitt maximum ca 6100 f Kr.
Artefakt	Konstprodukt. Användes inom arkeologin som beteckning på ett av människor tillverkat föremål.

Atlantisk tid	Här i Norden tidsperioden ca 6000 - 3700 år f Kr vilken präglades av ett varmt och fuktigt klimat.
Brakteat	Tunt mynt präglat endast på en sida.
Brons	Metallegering vanligen bestående av ca 90 % koppar och 10 % tenn.
Borrestil	Konststil i den äldre vikingatiden. Har uppkallats efter Borre, kungsgård vid Oslofjorden i Norge där hövdingar gravlagts i stora högar.
Båtlänning	Vanligen grävd ränna i strandkanten med stensträngar på en eller båda sidor. I länningen drogs båten upp och förtöjdes.
Celtic fields	Fossila åkrar. Celtic fields ses vanligen som ett system av vallar vilka omsluter närmast skålformiga åkerytor. Dessa åkrar kan i många fall dateras till förromersk järnålder. Se också nedan under extensivt jordbruk.
Crop marks	Växtmarkeringar i växande gröda. Då jorden innehåller ett avvikande material, t ex stora stenar, stampad lera eller nedgrävningar i närmast steril undergrund, kommer växtligheten över dessa att antingen få bättre eller sämre växt än omgivande mark. Man kan då sluta sig till vilken typ av konstruktioner som finns under markytan. Crop marks ses vanligen bäst i vårsäd vid försommartorka.
Denar	Romerskt silvermynt. Denarer präglade under de två första århundradena av vår tideräkning kom i stora mängder hit upp till Gotland och hittas då och då som skattfynd.
Dendrokronologi	Årsringsdatering eller trädringsdatering. Genom att jämföra årsringarnas variationer i tjocklek kan man skapa ett årsringsdiagram där varje tidsperiod (gärna minst 75 år) har ett speciellt mönster med omväxlande tjocka och smala ringar. Ett sådant diagram gäller för angivet träslag och inom sin region. Om det provstycke man vill datera har vankant eller bark kan trädets exakta fällningsår bestämmas.
Depåfynd	är den arkeologiska termen för samlingar av föremål, vilka ursprungligen kommit i jorden i egenskap av värdeföremål eller offer.
Eldstål	Elddon utgjordes av eldstål, flinta och fnöske. Eldstålet, vilket vanligen var gjort av ett järnband, slogs mot flintan för att skapa gnistor. Dessa uppfångades i fnösket vilket började glöda.
Extensivt jordbruk	Extensivt jordbruk innebar att man, utan att göda åkern, odlade på samma åkeryta ett fåtal år. Då skörden blev sämre flyttade man till en ny åkeryta och fortsatte på samma sätt tills man efter kanske tjugo år återvände till den gamla åkerytan. På detta sätt skapades de så kallade Celtic fields vilka beskrivits ovan.
Fetaliebröder	Kung Albrekt av Mecklenburg hade i slaget vid Falköping år 1389 blivit besegrad av drottning Margareta. Albrekts trupper höll dock Stockholm. Mecklenburgarna utrustade därför en flotta för att förse Stockholm med livsmedel (viktualier eller fetalier) men flottan hade också till uppgift att kapa alla fartyg från Margaretas tre länder (Danmark, Sverige och Norge). Dessa kapareflottor eller som de kallades "fetaliebröder" intog Visby och Gotland år 1394. De hade därefter Gotland som bas i fyra år tills ön blev befriad från dessa sjörövarskaror. Den gotländska befolkningen tycks ha lidit mycket under dessa ofredens år.
Fibula	En typ av spänne, närmast som en säkerhetsnål, kom i bruk för snart 2000 år sedan. Under romersk järnålder utvecklades spännena till

	riktiga praktföremål. Här på Gotland utformades särskilda stilar inom spännekonsten varav kan nämnas vikingatidens djurhuvudformade spännen.
Fosfatkartering	Mänsklig verksamhet, kanske främst bosättning, ger förhöjda värden av fosfater i jorden. Det är därför möjligt att med hjälp av fosfatkartering bestämma var en förhistorisk bosättning funnits och att även bestämma bosättningens utbredning. Numera är det ett vedertaget sätt att söka efter förhistoriska boplatser.
Frankiskt	(Föremål) som kommer ifrån frankerna eller Frankerriket. Frankerna var ett germanskt folk som bosatte sig vid nedre Rhen under 400-talet. De utvidgade sitt rike vilket under Karl den store i början på 800-talet hade sin största utbredning.
Glasfluss	Ofta använd benämning på materialet i vissa typer av glaspärlor vilka är ogenomskinliga. Dessa pärlor är oftast orent brandgula, köttröda eller gröna.
Guldgubbar	Fingernagelsmå, tunna guldbleck, vanligen med stansade figurer i form av man och kvinna, omfamnande varandra. Dessa guldbleck har hittats i mer än 2600 exemplar i Danmark, Sverige och Norge. Den största delen har hittats inom ett boplatsoområde på Bornholm som kallas Sorte Muld. Guldbleckens tycks ha tillverkats under en relativt lång tid av järnåldern--ända fram i vikingatid. Deras funktion är okänd.
Hjalt	Del av svärdsfäste. Svärdsfästet består av kavle (handgreppet) där handen skyddas av ett undre och ett övre hjalt (tvärstänger) samt av en knapp (oftast trekantig, längst upp).
Hockerställning	Från tyskans "hocken" --huka sig ner. Beskriver hur den döde ligger i graven, d v s vanligen i sidläge med uppdragna knän.
Ibid(em)	Latin som betyder "på samma ställe".
Islägg	En sorts primitiv skridsko tillverkad av djurs rörben.
Karneol	En klar, vanligen röd eller rödbrun kalcedon (vanligen kryptokristalin kvarts). Karneolpärlor, vilka ofta är mångfacetterade, är särskilt populära under första halvan av 900-talet. Dessa pärlor kommer från Kaukasien och är en icke oväsentlig del av vikingarnas östhandel.
Kartusch	Utsmyckad inramning. Kartuscher användes ofta inom den vikingatida konsten, ofta som försänkta fält med utskurna utsmyckningar inom fältet.
Litorinagränsen	Litorinahavet (se nedan) lämnade efter sig en strandvall då havet hade sin högsta nivå. Denna vall kallas Litorinagränsen. Eftersom landhöjningen är högre i norr än i söder ligger nu strandvallen högre över havet på norra Gotland än på södra delen av ön. Längst upp på norra Gotland är nivån närmare 30 m över havet och nere i Sunde endast ca 13 m över havet.
Litorinahavet	var ett saltvattenshav som har efterlämnat en strandvall vilken här i Eke ligger på ca 15 m över nuvarande havsnivå. Litorinahavet hade sitt maximum ca 3400 f Kr.
Marckeleij	eller markelej. Medeltida skatteterm. Då Sverige år 1653 gjorde en ny beskrivning av alla gårdar på Gotland för att skaffa ett bättre skatteunderlag försökte man utröna vad ordet marckeleij betydde eftersom skatten under dansk tid hade baserats på gårdarnas marckeleijtal. Man lyckades ej helt att fastställa ordets betydelse. I stort sett motsvarar

dock 1 marckelej 5 tunnland åker eller 5 mansslätt äng. En medelstor gård omfattade 8-10 marckelej. Skatteunderlaget inkluderade då fiskevatten, väderkvarnar med mera, med mera.

Mellanneolitikum	Den mellersta delen av yngre stenålder, d v s ca 3200 - 2300 år f Kr. Under denna tid var den gropkeramiska kulturen förhärskande här på Gotland med stora strandboplatser, typ Ajvide i Eksta, vilka är mycket fyndrika på ben och keramik.
Mesolitikum	Den mellersta delen av stenåldern. Denna period omfattar ungefär tiden 8300 - 4200 f Kr. Man livnärde sig under mesolitikum mest på jakt, fiske och insamling av vilda växter.
Myntplants Neolitikum	Metallplåt avsedd för myntpräglning men plåten är ännu "blind". Den yngre stenåldern vilken i stort sett omfattar perioden 4200 - 1800 f Kr. Under denna period vann jordbruket insteg i livsmedelsproduktionen.
Nielloinläggning	Typ av silverdekoration. Graverade fördjupningar i silvret fylldes med en svart färgmassa vanligen bestående av svavel och silver.
Ordovisisk flinta	Kallas också inhemsk flinta. Sådan flinta som kan hittas naturligt här på Gotland. Flintan har troligen följt med inlandsisen från djupare liggande lager och hamnat här på ön. Ordovisisk flinta har som regel en betydligt sämre kvalitet än den sydkandinaviska flintan och är därför lätt att skilja från denna.
Osteologi	Läran om benen i kroppen, benlära. Osteologi är en väl utvecklad hjälpvetenskap till arkeologin. Den används främst vid undersökningar av skelett i gravar men är också till god hjälp vid boplatundersökningar för att t ex utröna vilka djur som avlivats (och ätits) på boplaten.
Palmett	Palmbladsliknande ornament vilka under vikingatiden ofta uppträder i smyckekonsten, är särskilt vanliga på bältesbeslag i silver.
Päralspridare	Under senare delen av järnåldern var det vanligt att förnäma damer bar pärlhalsband i flera rader. För att de olika pärlbanden skulle fördela sig jämt över bröstet bands pärlbanden till en stång med hål som fästes en vid vardera axeln. Dessa stänger eller pärlspridare utformades under vikingatiden ofta som särskilda smycken.
Runstensstil	Konststil utbildad under 1000-talet och uppkallad efter sin rika förekomst på just runstenar. Det förhärskande motivet är det sidosedda banddjuret, lagt i slingor. Djurets huvud är utdraget, med stort öga och utdragna nack- och nosflikar.
Skattfyndsprojektet	På Gotland startade på 1970-talet ett projekt för att rädda de delar av tidigare hittade silverskatter vilka ännu låg kvar i jorden.. De flesta skatterna hade hittats därför att plog och harv förstört skattgömman och dragit ut delar av skatten (mest silvermynt) i jorden. Dessa utspridda delar kunde ej hittas utan ett stort och omfattande arbete där all jord måste sållas. Sällan gavs tillfälle för sådana arbeten. Då effektiva metalldetektorer kom i bruk yppade sig ett sätt att med mindre arbete hitta de flesta kvarliggande mynten. Detta var orsaken till att det så kallade skattfyndprojektet startade. Nuvarande landsantikvarien Majvor Östergren fick redan från starten ansvaret för detta projekt.

Slipskåresten	En sten, vanligen en s k gråsten, med slipskåror. Hur slipskåror tillkommit är ej tillfredsställande utrett. Mycket talar för att slipskåror skapats från stenåldern t o m tidig medeltid och att orsakerna för slipningen varierat över tiden.
Solidus	Guldmynt från romarriket vilket vägde 4,5 g. Solidimynten, vilka infördes av Konstantin den store (306 - 337 e Kr), har hittats till ett antal av ca 700 i Sverige. Det är dock troligt att folkvandringstidens guldrikedom här i Norden i huvudsak kommer från nedsmälta solidimynt vilka i så fall har importerats i tusental. T ex kommer både orden sold och soldat från ordet solidus.
Splintved	I samband med dendrokronologi (se ovan) är splintved detsamma som ytved, d v s veden närmast barken.
Spot test-metoden	Vid fosfatkartering (se ovan) är spottest-metoden en snabb och relativt enkel metod för att fastställa jordens halt av fosfater. Jordprovet syra-behandlas och provets blåfärgning graderas i en skala I - V där I - II vanligen räknas till normala värden och III - V räknas som förhöjda fosfatvärden, se även sidan 10.
Stenvast	Del av hägnadssystem, se sid 3 under Vast(ar).
Stil III	En stil i den germanska djuornamentiken redovisad i boken "Die altgermanische Thierornamentik" av Bernhard Salin, Stockholm 1904.
Stratigrafi	Vetenskapen om avlagringar och deras relativa ålder. För arkeologen är stratigrafi fyndens placering i lagerföljden. Ju djupare belägna fynd desto äldre är fynden.
Subboreal	Ordagrant, "Under nordlig". Betyder här en tidsperiod (ca 3700 - 300 f Kr) då klimatet var mera kontinentalt än nu med framförallt varmare somrar.
Sökschakt	Då arkeologen är osäker om vad som finnes under markytan eller var det finns som man söker, kan sökschakt utläggas för att om möjligt hitta det man vill finna. Ofta, beroende på vad man söker, grävs ett sökschakt snabbare än en traditionell arkeologisk grävning. I Danmark grävs relativt ofta sökschakt med grävmaskin.
Tauschering	Inläggning av ädlare metaller i enklare material framför allt i järn. Med stickel eller dylikt huggs (parallella) fåror i vilka metalltråd (vanligen silver) hamras in. Denna teknik användes framförallt för att pryda svärdsfästen och spjutholkar.
Terrestrialt	Från jorden kommande. Används inom arkeologin t ex då man undersöker (med modern atomteknik) människans ben för att utröna om individen under sin livstid ätit vad "jorden givit" eller vad "havet givit".
Torne	Den ten som i en remsölja sticks in i ett hål i remmen och som därvid kan hålla remmen spänd.
Transkription	Omskrift. Skriva ut en text med ett annat skriftsystem.
Treding	Gotland var juridiskt och senare också kyrkligt delat i tre delar, i tredingar. Indelningen i tredingar torde vara mer än 1000 år gammal, kanske bortåt 2000 år. En senare delning var settingen, eller sjättedelen. Denna delning torde ha uppkommit under medeltiden då Gotland skulle bistå den svenske kungen med sju snäckor (krigsfartyg), d v s varje setting plus Visby stad skulle utrusta var sin snäcka.

Tudorros	Är jämte tudorbågen ett karaktäristiskt element i den så kallade Tudorstilen vilken blomstrade i England vid övergången från gotik till renässans. Tudorstilen är uppkallad efter Englands kungahus för tiden 1485 - 1603 med bl a sådana regenter som Henrik VII, Henrik VIII och Elisabet I.
Tvåsäde	Ett sätt att använda åkerjorden. Vid tvåsäde har man jorden bärande respektive i träda (obesådd, öppen) vartannat år.
Tånge	Den delen av ett redskap (t ex kniv) eller ett vapen (t ex pil) som sitter i ett träskäft. Ett träskäft fästes i regel till ett järnverktyg på ett av två följande sätt. En tånge föres in i träskäftet eller träskäftet sättes i en holk (avsmalnande rör) av järn.
Täckefoder	Grovt foder vilket användes till taktäckningsmaterial. Vanligen ag eller starr men också råghalm fick ibland duga som taktäckning. Här på Gotland tycks det inte ha varit så vanligt med vass till taktäckning.
Vankant	Då en bräda, en plank eller en bjälke ej har en "full kant" utan kanten är avfasad beroende på att stockens ytved (och kanske bark) finns kvar talar man om att virket har vankant. Se även under splintved, ovan.
Viktlod	Vid vägning med balansvågar hade man viktloden i den ena skålen och det som skulle vägas i den andra skålen. Viktloden är vanligen metallstycken som har en normerad vikt vilken framgår av instämplade märken i vikten. Under vikingatiden kunde viktloden t ex bestå av brons, bly eller järn. Klotformiga viktlod med järnkärna och bronsskal var verkliga mästestycken ur gjutteknisk synpunkt och var dessutom närmast omöjliga att minska i vikt (förfalska) utan att det gick lätt att upptäcka.

Eke sockens gårdar enligt Revisionsbok för Gotland 1653

Alveskogs	Ett helt skattehemman om 12 marckeleij
By	Ett helt kronohemman om 12 marckeleij
Bölske	Ett helt skattehemman om 19 marckeleij
Eke annex	Ligger under Prästebordet
Gudings	Ett halvt skattehemman om 6 marckeleij
Hallvide	Ett helt skattehemman om 7 marckeleij
Härdarve	Ett helt kronohemman om 10 marckeleij
Härvide	Ett halvt kronohemman om 6 marckeleij
Lillegårds	En obebyggd tomt om 2 marckeleij
Nygårds	Ett halvt kronohemman om 3½ marckeleij
Petsarve	Ett helt skattehemman om 14½ marckeleij
Smiss	Ett helt skattehemman om 7½ marckeleij

Förteckning över citerad litteratur

Adams B (?)	1981	<i>Medeltidens värld</i> . Milano.
Almgren B	1957	Vallhagar. Byn och boken. <i>Fornvännen</i> 52. Stockholm.
Arbman H	1939	<i>BIRKA Sveriges äldsta handelsstad</i> . Stockholm.
Arne T J	1911	Sveriges förbindelser med Östern under vikingatiden. <i>Fornvännen</i> .
	1914	<i>La Suède et l'Orient</i> . Uppsala.
Arrhenius O	1938	Upplysningar till en karta över den gotländska åkerjordens fosforhalt. <i>SGU:s årsbok</i> 32, No 2. Ser. C, No 412. Stockholm.
Burenhult G	1984	<i>Arkeologi i Sverige. Samhällsbyggare och handelsmän, del 3</i> . Förlags AB Wiken Höganäs.
	1988	<i>Länkar till vår forntid-en introduktion till Sveriges Arkeologi. Italien</i> .
	1997	<i>Ajvide och den moderna arkeologin</i> . Falköping.
Carlsson A	1983	<i>Djurhuvudformiga spännen och gotländsk vikingatid</i> . Stockholm.
	1988	<i>Vikingatida ringspännen från Gotland</i> . Stockholm.
Carlsson D	1979	<i>Kulturlandskapets utveckling på Gotland. En studie av jordbruks- och bebyggelseförändringar under järnåldern</i> . Visby.
Ersson P-G	1974	<i>Kolonisation och ödeläggelse på Gotland. Studier av den agrara bebyggelseutvecklingen från tidig medeltid till 1600-talet</i> . Stockholm.
Gejvall N-G	1955	The animal remains from Vallhagar. <i>Vallhagar. A Migration Settlement on Gotland/Sweden. Band 1 och 2</i> . København - Stockholm.
Gräslund B	1973	Äring, näring, pest och salt. <i>Tor</i> 1972-73. Uppsala.
Hagerman M	1997	<i>Spåren av kungens män</i> . Italien.
Hansson H	1927	<i>Gotlands bronsålder</i> . Stockholm.
Helback H	1955	The Botany of the Vallhagar iron age field. <i>Vallhagar. A Migration Settlement on Gotland/Sweden. Band 1 och 2</i> . København - Stockholm.

Hjärne E	1917	Bronsfyndet från Storkåge. <i>Fornvännen</i> .
Jansson S &
Wessén E	1962	<i>Gotlands Runinskrifter</i> , Första delen.
Stockholm.
Jonsson K	1987	<i>Viking-age hoards and late Anglo-Saxon coins</i> .
Stockholm.
Kyhlberg O	1991	<i>Gotland mellan arkeologi och historia</i> . Tierp.
Lagerlöf E
Stolt B	1974	<i>Eke Kyrka</i> . Serien Sveriges kyrkor, Gotland.
Stockholm.
Lepiksaar J	1955	The Birds remains from Vallhagar. <i>Vallhagar. A Migration Settlement on Gotland/Sweden. Band 1 och 2</i> .
København - Stockholm.
Lerborn J	1995	Brottlighet i brytningstid. <i>Gotländskt Arkiv</i> . Visby.
Lind L
Stockholm.	1981	<i>Roman denarii found in Sweden. Catalogue</i> .
Lindquist S-O	1979	Regional markdatabas. <i>Arkeologi på Gotland</i> . Visby.
Lindström G	1978	<i>Anteckningar om Gotlands medeltid</i> . Visby.
Lundholm B	1955	The horses from Vallhagar. <i>Vallhagar. A Migration Settlement on Gotland/Sweden. Band 1 och 2</i> .
København - Stockholm.
Lundström P	1981	<i>De kommo vida.....</i> Uddevalla.
Manneke P	1979	Havor i jämförelse med andra fornborgar. <i>Arkeologi på Gotland</i> . Visby.
Melefors E
Wase D	1991	<i>Ivar Axelsson Totts räkenskapsbok för Gotland 1485 - 1487</i> . Uddevalla.
Montelius O	1872	Svensk konst under hednatiden 1871-1872. <i>Svenska fornminnesföreningens tidskrift 1</i> . Stockholm.
	1872	<i>Sveriges Forntid = Svenska Fornsaker</i> . Text + Atlas.
Stockholm.
Munthe H, Hede J E,
och L v Post	1925	<i>Gotlands Geologi</i> , SGU, serie C, n:o 331
Stockholm.
	1927	<i>Beskrivning till kartbladet Hemse</i> . SGU ser. Aa nr 164.
Stockholm.

Nerman B	1929	Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit. <i>KVHAA:s Handl. 40:1</i> . Stockholm.
	1935	<i>Die Völkerwanderungszeit Gotlands</i> . Stockholm.
	1966	En hårkrona från Gotlands Vendeltid. <i>Fornvännen</i> 1966/2.
	1969	<i>Die Vendelzeit Gotlands II</i> . Stockholm.
Nihlén J och
Boëthius G	1933	<i>Gotländska gårdar och byar under äldre järnåldern</i> . Norrköping.
Nylén E	1962	Bebyggelseproblem i Nordens förhistoria. <i>Tor</i> . Uppsala.
	1973	<i>Bygden, Skeppen och Havet</i> . KVHAA. Stockholm.
	1997	Den gotländska charnersporren- en fulländad konstruktion och en studie kring sannolika förändringar inom nordisk ridkonst under förhistorisk tid. <i>Gotländskt Arkiv</i> . Västervik.
Ohlmarks Å	1976	<i>De svenska landskapslagarna</i> . Stockholm.
Påhlsson I	1977	<i>A Standard Pollen Diagram from the Lojsta Area of Central Gotland</i> . Striae. Vol 3 1977. Uppsala.
Rohr I	1985	<i>Gotlands Kyrkklockor och Ringningsseder</i> . Varberg.
Rydh H	1919	<i>Dosformiga spännen från vikingatiden</i> . Stockholm.
Salin B	1904	<i>Die altgermanische Thierornamentik</i> . Stockholm.
Schmid T	1945	Om klosterkult och klosterliv på Gotland. <i>Boken om Gotland. Minnesskrift, Första delen</i> . Stockholm.
Schück A	1945	Gotlands politiska historia intill Brömsebrofreden. <i>Boken om Gotland. Minnesskrift, Första delen</i> . Stockholm.
Sernander R	1894	<i>Den gotländska vegetationens utvecklinshistoria</i> . Upsala.
Siltberg T	1990	Jordköp på Gotlands landsbygd och de äldsta bevarade breven. <i>Gotlandia Irredenta. Festschrift für Gunnar Svahnström zu seinem 75. Geburtstag</i> . Sigmaringen.

	1995	Gotlänningarna och den danska överheten på 1540-talet. <i>Gotländskt Arkiv</i> . Visby.
Snöbohm A T	1897/1975	<i>Gotlands land och folk</i> . Facsimil. Visby.
Stenberger M	1941	Gotländska bronsåldersrösen. <i>Gotländskt Arkiv</i> . Visby.
	1945	Det forntida Gotland. <i>Boken om Gotland. Minnesskrift, Första delen</i> . Stockholm.
	1964	<i>Det forntida Sverige</i> . Uppsala.
Stenberger M och Klindt-Jensen	1955	<i>Vallhagar. A Migration Settlement on Gotland/Sweden. Band 1 och 2</i> . Köpenhamn - Stockholm.
Strelow H N	1633/1978	<i>Cronica Guthilandorum</i> . Facsimil. Visby.
Sundberg T och Siltberg T	1974	<i>Revisionsbok för Gotland 1653</i> . 1. Sudertredingen. Visby.
Thunmark-Nylén L	1983	<i>Vikingatida dosspännen - teknisk stratigrafi och verkstadsgruppering</i> . Motala.
	1995	<i>Die Wikingerzeit Gotlands, band I-Abbildungen der grabfunde</i> . Värnamo.
Trotzig G	1995	<i>Vikingar</i> . Stockholm.
Yrving H	1978	<i>Gotlands medeltid</i> . Visby.
Zachrisson I	1960	Smedsfyndet från Smiss. <i>TOR 8</i> . Uppsala.
Östergren M	1989	<i>Mellan stengrund och stenhus. Gotlands vikingatida silverskatter som boplatsindikation</i> . Visby.
Österholm I	1989	<i>Bosättningsmönstret på Gotland under stenåldern. En analys av fysisk miljö, ekonomi och social struktur</i> . Visby.
Österholm I & Österholm S	1982	<i>Spot test som metod för fosfatanalyser i fält - praktiska erfarenheter</i> . <i>Gotlandsundersökningar</i> . Nr 1982:6.
Gotlands Allehanda		Osignerade artiklar.

KARTOR

Skattläggningskarta	1703	Charta över Eke Sochen på Gothland i Södra Befallningen Eke Ting och Helft afmätt Åhr 1703 af LandtMätaren Mathias Schilder.
Lagaskifteskartor	1872	Karta öfver första skifteslaget i Eke socken, Gotlands södra härad.
Lagaskifteskartor	1898	Karta öfver Skifteslaget nr 2 uti Eke socken Södra Härandet och Gotlands län.
Geologiska kartan	1925	Bladet HEMSE. Upprättat av H. Munthe åren 1896-98. Kompletteringar och revideringar utförda 1903 - 1925.
Fosfatkarta	1938	Översiktskarta. Gotlands Fosfatkartering 1929 - 36. Upprättad av Olof Arrhenius.
Topografiska kartan	1965	Rekognoserad 1961.
Ekonomiska kartan	1979	Flygfotograferad 1975.
Kartskisser. Fig 1 - Fig 10		Ritade av författaren.

OTRYCKTA KÄLLOR

Andersson T	1982	Eke socken--En genomgång av fornlämningarna samt ett försök att beräkna bortodlingsgraden. 60-poängsuppsats i arkeologi vid Stockholms Universitet.
	1988	By gård i Eke socken, Gotland--En sammanställning. 40-poängsuppsats i Bebyggelsehistoria med byggnads-vård vid Stockholms Universitet.
	1993-1998	Redovisning av resultatet för år.....angående "Tillstånd att använda metallsökare.....". Årliga rapporter till Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet.
	1998	Databas över fynden från åker nr 64 i Eke socken.
	1999a	Databas över fynden från åkrar 1 - 138 i Eke socken.
	1999b	BOPLATS EKE. Ett försök att lokalisera och datera förhistoriska boplatser i Eke socken, Gotland. Uppsats Fördjupningskurs i arkeologi, Högskolan på Gotland, VT 1999.
Enekvist A	1989	Jordebok över Gotland från åren efter 1285. Ett större maskinskrivet arbete om Gotlands medeltid.

Gillberg N	1938	Fornminnesinventering av Eke socken.
Ornell P-E	1978	Fornminnesinventering av Eke socken.
Österholm I	1979	Analys av fynd och kulturlager. Ett led i tolkningen av det fossila kulturlandskapet vid Vinarve i Rone sn, Gotland. 60-poängsuppsats i arkeologi vid Stockholms Universitet.

Som ett led i min strävan att, allt efter mina kunskaper och mina krafter, dokumentera vad jag vet om Eke socken och dess innebyggare har följande skrifter färdigställts:

- 1982 *Eke socken--En genomgång av fornlämningarna samt ett försök att beräkna bortodlingsgraden.* 60-poängsuppsats i arkeologi vid Stockholms Universitet. 61 sidor.
- 1988 *By gård i Eke socken, Gotland--En sammanställning.* 40-poängsuppsats i Bebyggelsehistoria med byggnadsvård vid Stockholms Universitet. 93 sidor.
- 1989 *Laga Skiftet i Eke socken Gotland--En redogörelse för bebyggelseförändringarna.* 60-poängsuppsats i Bebyggelsehistoria med byggnadsvård vid Stockholms Universitet. 51 sidor.
- 1993-1998 Redovisning av resultatet för år.....angående "Tillstånd att använda metallsökare.....". Årliga rapporter till Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet. (Redovisningarna är ej mångfaldigade.)
- 1998a *JORDABOK för Eke socken 1875-1995--En beskrivning av fastigheterna och en kort redogörelse för bebyggelsen.* 159 sidor.
- 1998b Databas över fynden från åker nr 64 i Eke socken. 13 sidor. (Databasen är ej mångfaldigad.)
- 1999a Databas över fynden från åkrar 1 - 138 i Eke socken. 36 sidor. (Databasen är ej mångfaldigad.)
- 1999b *BOPLATS EKE. Ett försök att lokalisera och datera förhistoriska boplatser i Eke socken, Gotland.* Uppsats Fördjupningskurs i arkeologi, Högskolan på Gotland, VT 1999. 36 sidor.

Alla skrifter enligt ovan är skrivna i A4-format.

Planerade och påbörjade skrifter om Eke socken kommer att handla om följande:

Förteckning över gårdsägarna på de olika gårdarna. Förteckningen omfattar tiden år 1500 - 2000 i den mån uppgifter har hittats. Bonden med hustru redovisas i kronologisk successionsordning med redovisning av år för övertagande av gården.

Partklyvningens förlopp på alla delade gårdar. Personer och tider redovisas så långt som kända handlingar tillåter.

Redogörelse för tröskbolag, mjölkkörarlag, ägonamn, skatteköp, stenhussyner, Redovisning av äldre intressanta brev om bl a guldsökare i både Kalifornien och Australien. Utdrag ur äldre gårdshandlingar.

Karl H Anderssons berättelser från bygden, främst från Eke.

Planer finns också på att de ca 200 äldre fotografier som tidigare insamlats i Hembygdsföreningen skall läggas över på data och därmed göras till gängliga genom köp av CD-skiva.

